

+

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLVI. KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1936.

50024

TARTALOM.

I. Előadások és cikkek.

	Lap
Bartók Béla I. t.: <i>Liszt Ferenc</i> . (Kivonat)	29
• Császár Elemér r. t.: <i>Berzsenyi Dániel jelentősége</i>	28
Gyalóky Jenő r. t.: <i>Ki hatott elsőként Budavárába 1686-ban?</i>	234
József kir. herceg, elnök: <i>Horatius és Berzsenyi</i>	24
— <i>Magyar-török harcok és Budavár felszabadítása</i>	221
Lenhossék Mihály t. t. m. elnök: <i>Megemlékezés a M. Tud. Akadémia első két elnökéről</i>	54
Schütz Antal I. t.: <i>Prohászka Ottokár emlékezete</i>	73
— <i>Széchenyi István gróf kiadatlan levelei br. Meszéna Jánoshoz (1816—2618)</i> . Közzétette Lukinich Imre r. t. o. titkár	238

II. Jelentések a pályázatokról.

Jelentés a <i>Berzeviczy Albert</i> -történettudományi jutalomról	100
— <i>Budapest</i> székesfőváros történettudományi jutalmáról ..	103
— <i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról	83
— <i>Győr város</i> jutalmáról	106
— <i>Kazinczy</i> -jutalomról	74
— <i>Nagyjutalom és Marczibányi</i> -mellékjutalomról, l. a 220. lap után	
— <i>Sámuel-Kölber</i> jutalomról	81
— <i>Vojnits</i> -jutalomról	260
— <i>Weiss Fülöp</i> -jutalomról	75
— <i>Wellisch Alfréd</i> -jutalomról	120
— <i>Wodianer</i> -jutalomról	74

III. Akadémiai ügyek.

A M. T. Akadémia belső tagjai	I
— <i>elnökének halála</i>	14
— <i>új elnöke</i>	9
— <i>halottai 1936-ban</i>	273
— <i>jutalomtétellei 1936-ra</i>	155
— <i>újabb kiadványai</i>	212, 294
— <i>költségvetése 1936. júl.—dec.</i>	190
— <i>költségvetése 1937. jan.—jún.</i>	274
— <i>munkássága</i>	122—154, 252—273
— <i>nagygyűlése</i>	34
— <i>pénztári számadása 1935-ről</i>	159

	Lap
A M. T. Akadémia új tagjai	40—41
— ülései	252
— ünnepélyes közülése	42
— tagválasztása	38—41

IV. Jelentések.

Jelentés az <i>akadémiai</i> választásokról	40
— az <i>Archaeológiai Bizottság</i> 1935. évi működéséről.....	129
— <i>Fettich Nándor</i> 1835. évi oroszországi tanulmányútjáról.....	150
— a <i>Hadtörténeti Bizottság</i> 1935. évi működéséről.....	135
— a M. T. Akadémia <i>könyvtárának</i> állapotáról 1935-ben .	137
— a Koppenhágában megtartott IV. nemzetközi <i>nyelvészeti kongresszus</i> ról, <i>Lazicziusz Gyula</i> l. tagtól	249
— a <i>Nyelvtudományi Bizottság</i> munkásságáról, fennállása 80. évfordulója alkalmából, <i>Melich János</i> r. t. o. elnöktől .	256
— a <i>Szótári Bizottság</i> működéséről	122
— <i>Voinovich Géza</i> r. t. főtítkártól az 1935/36. évről	48

V. Költségvetés.

A M. T. Akadémia költségvetése 1936. július—december hónapokra	190
— költségvetése 1937. január—június hónapokra	274

VI. Alkalmi beszédek, nekrológok.

<i>Alszeghy Zsolt</i> l. t. gyászbeszéde <i>Baros Gyula</i> l. t. ravatalánál	288
<i>Balogh Jenő</i> r. t. gyászbeszéde <i>Berzeviczy Albert</i> volt elnök ravatalánál.....	21
<i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. távozó elnök üdvözlő szavai <i>József királyi herceg</i> , új elnökhöz	12
<i>Czettler Jenő</i> l. t. gyászbeszéde <i>Bodola Lajos</i> l. t. ravatalánál ...	285
<i>Darkó Jenő</i> l. t. gyászbeszéde <i>Tóth Lajos</i> ravatalánál <i>Debrecenben</i>	289
<i>Gombos F. Albin</i> l. t. gyászbeszéde <i>Szádeczky-Kardoss Lajos</i> r. t. ravatalánál.....	210
<i>Hóman Bálint</i> ig. és r. t. vallás- és közoktatási miniszter gyászbeszéde <i>Berzeviczy Albert</i> volt elnök ravatalánál ...	19
<i>József kir. herceg</i> , elnök köszönő szavai megválasztatásakor ...	11
— gyászbeszéde <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. tag elhunytá alkalmából	15
— megnyitó beszéde az Akadémia <i>XCVI.</i> ünnepélyes közülésén	42
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t. o. elnök üdvözlő beszédei	—
— <i>Eckhardt Ferenc</i> r. t. székfogl. alk.	205
— <i>Erek István</i> r. t. székfogl. alk.	202
— <i>Fellner Frigyes</i> r. t. székfogl. alk.	294
— <i>Hekler Antal</i> r. t. székfogl. alk.	200
— <i>Heller Farkas</i> r. t. székfogl. alk.	207
— <i>Kolosváry Bálint</i> r. t. székfogl. alk.	202

	Lap
— Révész Imre l. t. székfogl. alk.	206
— Tompa Ferenc l. t. székfogl. alk.	206
— Surányi-Unger Tivadar l. t. székfogl. alk.	204
<i>Lenhossék Mihály</i> ig. és t. t. m. elnök üdvözlő szavai József kir. herceg, megválasztott új elnökhöz	9
— üdvözlő beszéde a Wodianer-díj átadása alkalmával ...	196
— megemlékezés Ilosvay Lajos ig. és t. tag elhúnytáról ...	33
— üdvözlő szavai Angyal Dávid t. t. előadása alkalmával	293
<i>Mauritz Béla</i> ig. és r. t. o. titkár gyászbeszéde Ilosvay Lajos ig. és t. t. ravatalánál	287
<i>Melich János</i> ig. és r. t. o. elnök üdvözlő szavai Bartók Béla l. t. székfogl. alk.	199
— Németh Gyula r. t. székfogl. alk.	12
— Szidarovszky János l. t. székfogl. alk.	198
— gyászbeszéde Jabubovich Emil l. t. ravatalánál	208
<i>Mitrovics Gyula</i> l. t. beszéde Sárospatakon a Petőfi-emléktábla leleplezésekor	280
— beszéde Sárospatakon Kazinczy Gábor szobrának lelep- lezésekor	281

BETŰRENDES NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A M. T. Akadémia belső tagjai	1
— elnökválasztása	5—13
— halottai 1936-ban	273
— jutalomtételei 1936-ban	155
— 1935. évi jutalomtételeiről jelentések	74—122, 260
— költségvetése 1936 első felére	190
— költségvetése 1937 első felére	274
— könyvjutalmai 1936-ban	36—37
— könyvtárának állapota 1935-ben	137
— munkássága 1935-ben	122—154
— munkássága 1936-ban	252
— nagygyűlése 1936-ban	34—73
— pénztári számadása 1935. évről	159
— tagválasztásai 1936-ban!	38—41
— újabb kiadványai	212, 294
— ülései 1936-ban	252
— ülésein tartott előadások	24—34, 54, 73, 221, 235
— üléssora 1937. évre	300
— ünnepélyes közlése	42—73
<i>Alszegehy Zsolt</i> l. t. gyászbeszéde Baros Gyula l. t. ravatalánál ..	288
<i>Angyal Dávid</i> t. t. nyeri el a Berzeviczy Albert történettud. jutalmat	36
— üdvözlése	293
<i>Archeológiai Bizottság</i> jelentése	129
<i>Balás Károly</i> nyeri el a Chorin Ferenc-jutalmat	36
<i>Balogh Jenő</i> ig. és r. t. gyászbeszéde Berzeviczy Albert volt elnök ravatalánál	21

	Lap
<i>Baros Gyula</i> 1. t. ravatalánál <i>Alszeghy Zsolt</i> 1. t. gyászbeszéde	288
<i>Bartók Béla</i> 1. t. székfoglalója : <i>Liszt Ferenc</i>	29
— üdvözlése székfoglalóján	199
<i>Berzeviczy Albert</i> távozó elnök üdvözlő szavai <i>József kir.</i> herceg megválasztott új elnökhöz	12
— halála	14—23
— volt elnökről <i>József kir.</i> herceg elnök megemlékezése	15
— volt elnök ravatalánál <i>Balogh Jenő</i> ig. és r. t. gyász- beszéde	21
— ravatalánál <i>Hóman Bálint</i> ig. és r. t. vall.- és közokt. miniszter gyászbeszéde	19
— történettud. jutalom-ról jelentés	100
— történettud. jutalom odaítélése <i>Angyal Dávidnak</i>	36
<i>Berzsenyi Dániel</i> jelentősége <i>Császár Elemér</i> r. t.-tól	28
—ről <i>József kir.</i> herceg elnök beszéde	24
<i>Bizottságok jelentései</i> jutalomtétélekről 74—122, 260	
— évi működésükről	122—136
<i>Bláthy Ottó Titusz</i> nyeri el a <i>Marczibányi-mellékjutalmat</i>	35
<i>Bodola Lajos</i> 1. t. ravatalánál <i>Czettler Jenő</i> 1. t. gyászbeszéde	285
<i>Budapest székesfőváros</i> kultúrtörténeti jutalma	36
— történettud. jutalmáról jelentés	103
— történettud. jutalmának odaítélése <i>Markó Árpádnak</i>	36
<i>Budavár</i> visszafoglalásának évforduló ünnepe	221—237
<i>Czettler Jenő</i> 1. t. gyászbeszéde <i>Bodola Lajos</i> 1. t. ravatalánál	285
<i>Chorin Ferenc-jutalom-ról</i> jelentés	83
— odaítélése <i>Balás Károlynak</i>	36
<i>Császár Elemér</i> r. t. : <i>Berzsenyi Dániel</i> jelentősége	28
<i>Darkó Jenő</i> 1. t. gyászbeszéde <i>Tóth Lajos</i> 1. t. ravatalánál	289
<i>Eckhart Ferenc</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	205
<i>Elnökválasztás</i>	5—13
<i>Előadások</i>	24—34, 54, 73, 221—235
<i>Erekly István</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	202
<i>Fellner Frigyes</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	294
<i>Fettich Nándor</i> oroszországi tanulmányútja	150
<i>Főtítkári jelentés</i>	48
<i>Gombos F. Albin</i> 1. t. gyászbeszéde <i>Szádeczky-Kardoss Lajos</i> r. t. ravatalánál	210
<i>Gyalóháy Jenő</i> r. t. : <i>Budavár</i> visszafoglalása 1686-ban	235
<i>Gyászbeszéddek</i> 208—212, 283—291	
<i>Győr város jutalmá-ról</i> jelentés	106
— jutalomtételének kidolgozására megbízást nyer <i>Vutskits</i> <i>György</i>	36
<i>Hadtörténelmi Bizottság</i> jelentése	135
<i>Halottaink</i> 1936-ban	273
<i>Hekler Antal</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	200
<i>Heller Farkas</i> r. t. üdvözlése székfoglalóján	207
<i>Heltai Jenő</i> nyeri el a <i>Vojnits-jutalmat</i>	273
<i>Hóman Bálint</i> ig. és r. t. vall.- és közokt. miniszter gyászbeszéde <i>Berzeviczy Albert</i> volt elnök ravatalánál	19
<i>Horatius</i> és <i>Berzsenyi</i> . <i>József kir.</i> herceg elnök beszéde	24
<i>Ilosvay Lajos</i> ig. és t. t.-ről <i>Lenhossék Mihály</i> másodelnök meg- emlékezése	283
— ravatalánál <i>Mauritz Béla</i> osztálytitkár gyászbeszéde	287

<i>Jakubovich Emil</i> l. t. ravatalánál Melich János osztályelnök gyászbeszéde	208
<i>Jelentés állandó bizottságok részéről</i>	122—136
— Fettich Nándor oroszországi tanulmányútjáról	150
<i>Jelentések jutalomtélélekről</i>	74—122, 260
— a könyvtár 1935. évi állapotáról	137
— a IV. Nyelvészeti Kongresszusról	249
<i>József kir. herceg elnök</i> : Horatius és Berzsenyi	24
— köszönő szavai elnökké választásakor	11
— A magyar-török harcok és Budavár felszabadítása	221
— megemlékezése Berzeviczy Albertről	15
— megnyitó beszéde az ünnepélyes közülésen	42
— üdvözlése elnökké választásakor	9, 12
<i>Jutalmi bizottságok jelentései</i>	74—122, 260
<i>Jutalmak odaítélése</i>	35—36, 273
<i>Jutalomkönyvek</i>	36—37
<i>Jutalomtélélek 1936-ban</i>	155
<i>Kazinczy-jutalom-ról</i> jelentés	74
— odaítélése Scherffel Aladárnak	35
<i>Kazinczy Gábor</i> sárospataki szobrának leleplezésénél Mitrovics Gyula l. t. beszéde	281
<i>Kiadványok</i>	212, 294
<i>Kolosváry Bálint</i> r. t. üdvözlése székhogalóján	202
<i>Kornfeld Zsigmond-jutalom</i> kiadatik Ybl Ervinnek	35
<i>Kornis Gyula</i> osztályelnök üdvözlő beszédei székhogalókon	200—208, 294
<i>Kosztolányi Dezső</i> nyeri el a Weiss Fülöp-jutalmat	35
<i>Költségvetések</i>	190, 274
<i>Könyvjutalmak</i>	36—37
<i>Könyvtár állapotáról</i> jelentés	137
<i>Lakó György</i> nyeri el a Sámuel-Kölber-jutalmat	35
<i>Laziczius Gyula</i> l. t. jelentése a koppenhágai nyelvészeti kon- gresszusról	249
<i>Lenhossék Mihály</i> másodelnök beszéde a Wodianer-jutalom ki- osztásakor	196
— : Megemlékezés a M. T. Akadémia első két elnökéről ..	54
— megemlékezése Ilosvay Lajos ig. és t. t.-ről	283
— üdvözlő szavai Angyal Dávid t. t.-hoz	293
— üdvözlő szavai a megválasztott új elnökhöz	9
<i>Liszt Ferenc</i> . Bartók Béla l. t. székhogalója	29
<i>Marczibányi-mellékjutalom-ról</i> jelentés	74
— odaítélése Bláthy Ottó Titusznak	35
<i>Markó Árpád</i> nyeri el Bpest székesfőváros tört. jutalmát	36
<i>Mauritz Béla</i> osztálytitkár gyászbeszéde Ilosvay Lajos ig. és t. t. ravatalánál	287
<i>Melich János</i> osztályelnök gyászbeszéde Jakubovich Emil l. t. ravatalánál	208
— : A Nyelvtudományi Bizottság története és működése ..	256
— üdvözlő szavai székhogalókon	198, 199, 291
<i>Mitrovics Gyula</i> l. t. beszéde Kazinczy Gábor sárospataki szob- rának leleplezésénél	281
— beszéde Petőfi Sándor sárospataki emléktáblájának le- leplezésénél	280
<i>Nagygyűlés</i>	34—73

	Lap
Nagyjuttalom-ról jelentés	74
— odaítélése Rados Gusztávnak	35
Nekrológok	208—212, 283—291
Németh Gyula r. t. üdvözlése székfoglalóján	291
Nyelvtudományi Bizottság története és működése	256
Nyelvészeti Kongresszusról jelentés	249
Pénztári számadás 1935. évről	159
Petőfi Sándor sárospataki emléktáblájánál Mitrovics Gyula l. t. beszéde	280
Prohászka Ottokár emlékezete. Schütz Antal l. t.-től	73
Rados Gusztáv nyeri el a Nagyjuttalmat	35
— Jenő nyeri el a Wellisch Alfréd-juttalmat	36
Révész Imre l. t. üdvözlése székfoglalóján	206
Sámuel-Kölber-juttalom-ról jelentés	81
— odaítélése Lakó Györgynek	35
Surányi-Unger Tivadár l. t. üdvözlése székfoglalóján	204
Scherffel Aladár nyeri el a Kazinczy-juttalmat	35
Schütz Antal l. t. : Prohászka Ottokár emlékezete	73
Szádeczky-Kardoss Lajos r. t. ravatalánál Gombos F. Albin gyász- beszéde	210
Gróf Széchenyi István néhány kiadatlan levele	238
Szidarovszky János l. t. üdvözlése székfoglalóján	198
Szótári Bizottság jelentése	122
Tagok jegyzéke	I
Tagválasztások	38—41
Tartalommutató német, francia és angol fordítása	213, 296
Tompa Ferenc l. t. üdvözlése székfoglalóján	206
Tóth Lajos l. t. ravatalánál Darkó Jenő l. t. gyászbeszéde ...	289
Üdvözlő beszédek	196—208, 291—294
Ülések 1936-ban	252
Üléssor 1937-ben	300
Ünnepi beszédek	280
Ünnepélyes közülés	42—73
Választások	38—41
Voinovich Géza főtitkári jelentése	48
Vojnits-juttalom-ról jelentés	260
— odaítélése Heltai Jenőnek	273
Vutskits György megbízatik Győr város pályatételének kidolgo- zásával	36
Weiss Fülöp-juttalom-ról jelentés	75
— odaítélése Kosztolányi Dezsőnek	35
Wellisch Alfréd-juttalom-ról jelentés	120
— odaítélése Rados Jenőnek	36
Wodianer-juttalom-ról jelentés	74
— odaítélése	74
— kiosztásakor Lenhossék Mihály másodelnök üdvözlő szavai	196
Ybl Ervin-nek kiadatik a Kornfeld Zsigmond-juttalom	35

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: VOINOVICH GÉZA.

XLVI. KÖTET.

1936.

JANUÁR—MÁJUS

I.

Az Akadémia belső tagjai.

(Az 1936. évi nagygyűlés után.)

Elnökség.

József kir. herceg, ig. és t. t., elnök
Lenhossék Mihály, ig. és t. t., másodelnök
Voinovich Géza, r. t., főtítkár.

Igazgató-Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Teleki Pál, t. t.
Gr. Zichy János
Gr. Mailáth József
Serédi Jusztinián, t. t.
Gr. Zichy Gyula
Jankovich Béla, t. t.
Teleszky János
Gr. Andrássy Géza
11. Gr. Széchenyi Bertalan.

Az Akadémia választottjai:

Br. Wlassics Gyula, t. t.
Hosvay Lajos, t. t.
Szinyeyi József, r. t.
Herczeg Ferenc, t. t.
Melich János, r. t.
Domanovszky Sándor, r. t.
Hóman Bálint, r. t.
Kornis Gyula, r. t.
Hegedüs Loránt, t. t.
Lukinich Imre, r. t.
Tangl Károly, r. t.
12. Mauritz Béla, r. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Herczeg Ferenc, ig. t.
Hubay Jenő
Ravasz László
Badics Ferenc
Csengery János
Zala György
Némethy Géza
8. Petz Gedeon.

II. osztály.

Br. Wlassics Gyula, ig. t.
Károlyi Árpád
Gr. Bethlen István
Földes Béla
Serédi Jusztinián, ig. t.
Hegedüs Loránt, ig. t.
Jankovich Béla, ig. t.
8. Angyal Dávid.

III. osztály.

Lenard Fülöp	Ilosvay Lajos, ig. t.
József kir. herceg, ig. t.	Horváth Géza
Koburg Ferdinánd	Lenhossék Mihály, ig. t., másodelnök
Gr. Teleki Pál, ig. t.	9. Br. Korányi Sándor.
Bláthy Ottó	

Rendes és levelező tagok.

Alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.

A) Nyelvtudományi alosztály.

Rendes tagok :

Szinnyei József, ig. t., osztály- titkár	
Munkácsi Bernát	
Melich János, ig. t., osztály- elnök	
Vári Rezső	
Zolnai Gyula	
Tolnai Vilmos	
Németh Gyula	
8. Láng Nándor.	<i>Debr.</i>

Levelező tagok :

Kúnos Ignác	
Gyomlay Gyula	<i>Debr.</i>

Vikár Béla	
Darkó Jenő	<i>Debr.</i>
Horger Antal	
Mészöly Gedeon	
Förster Aurél	<i>Sz.</i>
Husztai József	
Schmidt Henrik	
Gr. Zichy István	
Klemm Antal	
Csúry Bálint	<i>7 m.</i>
Pais Dezső	
Zsirai Miklós	
Moravcsik Gyula	
Szidarovszky János	
Laziczius Gyula	
Nagy József Béla	
19. Ligeti Lajos.	

B) Széptudományi alosztály.

Rendes tagok :

Császár Elemér	
Voinovich Géza, főtitkár	
Horváth Cyrill	
Szinnyei Ferenc	
Pintér Jenő	
Horváth János	
Viszota Gyula	
8. Solymossy Sándor.	

Levelező tagok :

Pekár Gyula	
Vargha Damján	
Papp Ferenc	
Zlinszky Aladár	

Szász Károly	
Thienemann Tivadar	
Petrovics Elek	
Kéky Lajos	
Zsigmond Ferenc	
Bajza József	
Baros Gyula	
György Lajos	
Pukánszky Béla	
Gulyás Pál	
Csathó Kálmán	
Alszeghy Zsolt	
Brisits Frigyes	
Aprily Lajos	
Bartók Béla	
20. Mitrovics Gyula.	

II. Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.

A) Bölcséleti és társadalmi alosztály.

Rendes tagok :

Balogh Jenő
 Thirring Gusztáv
 Bernát István
 Kornis Gyula, ig. t., osztály-
 elnök
 Finkey Ferenc
 Polner Ödön ✓
 Angyal Pál ✓
 Ereky István ✓
 Kolosváry Bálint
 Heller Farkas
 Fellner Frigyes
 12. Illés József.

Kovács Alajos
 Czettler Jenő
 Dékány István
 Holub József
 Kováts Ferenc
 Kenéz Béla
 vitéz Moór Gyula
 Schütz Antal
 Laky Dezső
 Bartók György ✓
 Navrátil Ákos
 Tomcsányi Móric
 Vinkler János
 Staud Lajos
 Balás Károly
 Kuncz Ödön
 Mattyasovszky Miklós
 Szladits Károly
 Tóth Lajos
 vitéz Surányi-Unger Tivadar ✓
 Illyefalvy Lajos
 26. Irk Lajos.

Levelező tagok :

Grosschmid Béni
 Reiner János
 Balogh Artúr
 Schneller István

B) Történettudományi alosztály.

Rendes tagok :

Domanovszky Sándor, ig. t.
 Kuzsinszky Bálint
 Hóman Balint, ig. t.
 Szentpétery Imre
 Lukinich Imre, ig. t., osztály-
 titkár
 Hodinka Antal
 Gerevich Tibor
 Hekler Antal
 Eckhart Ferenc
 Pilch Jenő
 11. Gyalókéay Jenő.

Iványi Béla
 Madzsar Imre
 Gombos Ferenc Albin
 Szekfü Gyula
 Bella Lajos
 Bruckner Győző
 Tóth Zoltán
 Heinlein István
 Nagy Miklós
 Hajnal István ✓
 Fögel József
 Mályusz Elemér
 Divéky Adorján
 Szabó Dezső
 Györfly István
 Miskolczy Gyula
 Alföldi András
 Nagy Lajos
 Markó Árpád
 Révész Imre
 Tompa Ferenc
 Herzog József
 29. Lepold Antal.

Levelező tagok :

Marczali Henrik ✓
 Erdélyi László
 Sebestyén Gyula
 Mahler Ede
 Barabás Samu
 Varjú Elemér

III. A matematikai és természettudományok osztálya.

A) Matematikai és fizikai alosztály.

Rendes tagok :

Rados Gusztáv
 Tangl Károly, osztályelnök
 Winkler Lajos
 Szarvasy Imre
 'Sigmund Elek
 Zemplén Géza
 Fejér Lipót
 Pogány Béla
 Rybár István
 Riesz Frigyes
 11. Gróh Gyula.

Konek Frigyes
 Szily Kálmán
 Mikola Sándor
 Pekár Dezső
 Ortway Rudolf
 Fröhlich Pál
 Császár Elemér
 Zechmeister László
 Hülli Dezső
 Varga József
 Gyulai Zoltán
 Mihailich Győző
 Kerékjártó Béla
 Finkey József
 Doby Géza

Levelező tagok :

Zipernowszky Károly
 Bugarszky István
 Hoor-Tempis Mór
 Bodola Lajos
 Steiner Lajos
 Oltay Károly

Szőkefalvi Nagy Gyula
 Széki Tibor
 Mauthner Nándor
 Wälder Gyula
 Szent-Györgyi Albert
 Rohringer Sándor
 28. Grosschmid Lajos.

B) Természetrizsi alosztály.

Rendes tagok :

Mágócsy-Dietz Sándor
 Zimányi Károly
 Preisz Hugó
 Mauritz Béla, ig. t., osztálytitkár
 Schaffer Károly
 Buday Kálmán
 Vendl Aladár
 Entz Géza
 Filarszky Nándor
 Zimmermann Ágoston
 Verebély Tibor
 12. Kenyeres Balázs.

Papp Károly
 Vámosy Zoltán
 Kerpely Kálmán
 Bókay János
 Gelei József
 Jakabházy Zsigmond
 Kaán Károly
 Csiki Ernő
 Scherffel Aladár
 Manninger Rezső
 Rozlozsnik Pál
 Orsós Ferenc
 Szentpétery Zsigmond
 Telegdi Roth Károly

Levelező tagok :

Hollós László
 Tuzson János
 Marek József
 Magyary-Kossa Gyula
 Zahlbruckner Sándor
 Vítális István
 Cholnoky Jenő

Herzog Ferenc
 Szabó Zoltán
 Dudich Endre
 Vendl Miklós
 Győry Tibor
 Prinz Gyula
 Jávorka Sándor
 Wellmann Oszkár
 30. Illyés Géza.

II.

Elnökválasztás.

J e g y z ő k ö n y v

**a M. T. Akadémiának 1936. március hó 10-én tartott
(elnökválasztó) elegyes üléséről.**

Elnök: Lenhossék Mihály ig. és t. t. másodelnök.

Jelen vannak:

Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás, gróf Károlyi Gyula, Szmrecsányi Lajos, gróf Zichy János, gróf Zichy Gyula, Teleszky János, gróf Andrássy Géza, gróf Széchenyi Bertalan igazgató tagok, Herczeg Ferenc, Hubay Jenő, Ravasz László, Badics Ferenc, Csengery János, Zala György, Petz Gedeon, Károlyi Árpád, Földes Gyula, Hegedüs Loránt, Jankovich Béla, gróf Teleki Pál, Bláthy Ottó Titusz, Ilosvay Lajos, Horváth Géza, báró Korányi Sándor. tiszteleti tagok, Szinnyi József, Munkácsi Bernát, Melich János, Szinnyi Ferenc, Pintér Jenő, Horváth János, Viszota Gyula, Solymossy Sándor, Balogh Jenő, Angyal Dávid, Thirring Gusztáv, Domanovszky Sándor, Bernát István, Kornis Gyula, Finkey Ferenc, Hóman Bálint, Szentpétery Imre, Angyal Pál, Kuzsinszky Bálint, Lukinich Imre, Hodinka Antal, Ereky István, Kolosváry Bálint, Gerevich Tibor, Hekler Antal, Eckhart Ferenc, Rados Gusztáv, Mágócsy-Dietz Sándor, Tangl Károly, Zimányi Károly, Szarvasy Imre, Preisz Hugó, Mauritz Béla, Schaffer Károly, Zemplén Géza, Fejér Lipót, Buday Kálmán, Pogány Béla, Vendl Aladár, Entz Géza, Filarszky Nándor és Zimmermann Ágoston rendes tagok.

A jegyzőkönyvet vezette: Voinovich Géza r. tag, főtitkár.

I. Elnök az ülést megnyitja. Sajnálattal jelenti, hogy nagyrabecsült lemondott elnökünk, Berzeviczy Albert ő nagyméltósága, gyengélkedése miatt nem jelenhetik meg e fontos ülésen. A nála megszokott buzgó kötelességérzettel azonban betegesen is elkészítette a mai ülés megnyitására szolgáló beszédet; ezt mint a lemondó elnök üzenetét olvassa föl.

Tekintetes Akadémia!

1905. nov. 27-én, vagyis több mint 30 évvel ezelőtt választott meg engem a Magyar Tudományos Akadémia első ízben elnökévé, már akkor nagy szótöbbséggel, mely azután később mindinkább egyhangú választássá alakult át. Koromnak időközben való nagy előhaladása és egészségemnek a korral járó romlása arra kényszerítettek, hogy 30 évi szolgálatom leteltével 1935. nov. 25-én mélyen tisztelt elnöktársamnak és barátomnak, Lenhossék Mihály másodelnöknek benyújtsam lemondásomat az elnöki állásról, mélységes hálát mondván az oly hosszú időn át belém helyezett bizalomért, kijelentvén egyúttal, hogy miután lemondásom által nehezen megoldandó kérdés elé állítom az Akadémiát, készséggel vállalkozom arra, hogy mint lemondott elnök, egyelőre tovább vigyem a teendőket, addig, míg — esetleg saját hozzájárulásommal is — sikerül az elnökválasztásra nézve oly megállapodásra jutni, mely szakadást nem idéz elő, s az Akadémiának lehetővé teszi, hogy e nagy változás harcok nélkül menjen végbe.

E levelemet az Akadémia múlt évi december hó 9-én tartott rendkívüli összes ülésén olvasták fel és vették tárgyalás alá.

A főtitkár javaslatára rövid vita után az összes ülés elhatározta, hogy az elnök arcképét megfesteti az Akadémia számára, küldöttségileg kéri fel a lemondott elnököt az ügyek továbbvitelének elvállalására mindaddig, míg az elnök-utód megválasztására nézve bizonyos megállapodás jön létre.

A kiküldött bizottság megbízatásában eljárván, az ülés örömmel vette tudomásul az elnök kedvező választát, a további eljárást az elnökségre bízta.

Ezek szerint az elnökség a végbement bizalmas tanácskozások és érintkezések után az elnökválasztó elegyes ülést már a mai napra kitűzhetőnek vélte és az abban való részvétele az összes jogsítozott tagokat összehívta.

Mielőtt tisztelt tagtársaimat feladatuk teljesítésére, vagyis az elnök megválasztására hívnám fel, kénytelen vagyok felemlíteni, hogy e tárgy a napi sajtóban oly felszólalásokat idézett fel, melyek alkalmasak lehetnének egyeseket téves véleményre vezetni. E célból mielőtt a választási cselekményhez hozzálátnánk, az e végett jelentkezett tisztelt tagtársainknak, nevezetesen gróf Teleki Pálnak és Hóman Bálintnak adom meg a szót.

II. Gróf Teleki Pál felszólalásában hangsúlyozza, hogy ő egyike volt azoknak, aiktől József kir. herceg Ő Fenségének elnökké felkérése gondolata eredt, hiszen hozzánk, magyarokhoz tartozásáról beszélni teljesen felesleges, s Akadémiánk iránt oly szeretettel, tagtársi odaadással és érdeklődéssel viseltetett, az Ig. Tanácsban oly szorgalmasan működött s vett részt, ügyeinket oly alaposan ismerte, még kisebb ügyekben is gyakran emlékezett precedensekre, mint azt csak olyan akadémiai tagtól várhattuk, aki bensőséges kapocsnak tekintette tagságát. Különösen mi, Ig.-tanácsi tagok, láttuk Ő Fenségét gyakran üléseinken, mintegy igazolva, mennyire közénk tartozónak érzi magát, velünk egyformágnak. Ezt kívántuk egyrészt megbecsülni és honorálni, mikor elhatároztuk, hogy az elnökséget Ő Fenségének ajánljuk. Nem mint királyi hercegnek, nem is mint az egész magyar nemzet által tisztelve szeretett nagy személyiségnek, hanem elsősorban mint közénk való, közülünk való tekintélyes tagnak. Elsősorban az Akadémia szempontjait s érdekeit tekintettük. A napilapokban, sajnos, két helyen olvastam az ügynek oly módon való tárgyalását, mely nem volt egészen ildomos. Hiszen lehetnek különböző vélemények, de vannak bizonyos formák, melyeket nemcsak a királyi fenséggel szemben, hanem az Akadémiával szemben is illet volna megtartani. Én magam is szükségesnek tartottam, hogy sürgősen válaszoljak egyik cikkre, és kérem az Akadémiát, ne rójon meg, hogy napilapban szálltam síkra, de szükség volt rá, minthogy a közönséget azonnal a való tényekről kellett tájékoztatni. Miután e közleményben arról is volt szó, hogy Ő Fensége nem eléggé tudós vagy író, erre nézve megjegyzem: ha visszatekintünk az elnöki szék eddigi betöltőire, hármát is találunk, aki nem volt szaktudós, de egyéniségüknél fogva, mint kimagasló kulturális személyiségeket mégis megválasztották. Akadémiánk nemcsak tudós társaság, hanem a nemzet elite-jeinek gremiuma. Az volt az álláspont, hogy egy, a nemzet és a szaktudósok kö-

rében elismert, tisztelt férfiút ültessünk az elnöki székbe, nem annyira a tudományban való szakismeretét tekintve, hanem inkább általános érdeklődését minden tudományág iránt, s egyben olyant, aki nagy közületek vezetésére alkalmas. Ezt az egyéniséget mi Ő Fenségében megtalálni véltük, s ha talán mások is sokan tudják Akadémiánk iránti szeretetét, ismerik meleg érdeklődését, mégsem annyira mint mi, akik az Ig.-Tanácsból ismerjük működését.

Utána Hóman Bálint ig. és r. t., vallás- és közoktatásügyi miniszter szólalt fel:

Az Akadémia elnöki széke egyike a magyar közélet legelőkelőbb és legjelentősebb pozícióinak, melynek betöltésénél ennél fogva a legataposabb megfontolással és a M. T. Akadémia multjának és hagyományainak megfelelően kell eljárni. Ha ezeket a szempontokat figyelembe vesszük, elvi tekintetből két megoldás található: egy kiváló, mindenki által ismert tudós megválasztása, avagy olyan magas kultúrájú előkelőbb személy megválasztása, aki az elnöki székek (mint régi szabályaink mondják), díszét a maga egyéniségével és tekintélyével öregbítheti. Az Akadémia történetében sajátképen ez a második elnök-típus dominál. Teleki igen tisztelt barátom hármat említett ugyan, akik nem voltak tudósok, de én azt hiszem, egyetlen egy volt a hét közül, aki tudósi érdemeiért választott meg: Eötvös Loránt, akit az Akadémia tagjai szinte egyhangúlag nagytekintélyű tudósnak ismertek el. Nem ezért lettek tehát elnökök Teleki, Desewffy, s a többiek, hanem mert olyan előkelő kultúrlények, kimagasló egyéniségek voltak, akik tekintélyükkel a vezetésre kiválóan alkalmasak. Ennek a történelmi fejlődésben van magyarázata. Külföldi Akadémiáknál, melyeket királyok, fejedelmek alapítottak, könnyen lehetett tudóst vagy költőt választani vagy kinevezni, itt nálunk azonban, ahol a magyar farsadalom hozta létre az Akadémiát, mindig szükségét érezték annak, hogy olyan egyéniség foglalja el az elnöki széket, aki magas színvonalú általános műveltségénél és társadalmi tekintélyénél fogva az egész nemzet szemében tiszteletnek örvend. Ha ez a két tulajdonság megvan, szerencsés a helyzet. Jelen esetben is, minthogy bármily érdekes tudósok neve volt is forgalomban, azokat egymással szemben nem lévén ildomos szavazás alá bocsátani, azt hiszem, leghelyesebben járunk el, ha olyan nagykultúrájú férfit

választunk az elnöki székbe, aki a jelzett föltételeknek megfelel. Ebből a gondolatból kiindulva csatlakozom azokhoz, akik az elnöki székbe Ő Fenségét ajánlották, illetőleg őt felkérték a megválasztás esetén annak elfogadására.

III. Más felszólaló nem lévén, az elnök elrendeli a szavazást. A főtitkár felolvassa az alapszabályok ide vonatkozó 33. és 40. §-ait, valamint az Ügyrend 36. szakaszát. Megállapítja, hogy az ülés összehívása az előírásoknak megfelelt; a kellő számú szavazó-tag jelen van.

Ez után a szavazók beadták szavazataikat. Megolvasztván, az elnök megállapította, hogy a beadott 66 szavazatból 46 vitéz József kir. herceg Ő Fenségére esik, — 20 szavazólapon Lenhossék Mihály neve van.

Elnök bejelenti, hogy mielőtt a megejtett választást felsőbb megerősítés alá bocsátanánk, tudnunk kell, hogy Ő Fensége a választást elfogadni méltóztatik. Miután értesülve vagyok róla, hogy Ő Fensége palotájában tartózkodik, s meghívásunkra hajlandó körünkben azonnal megjeleneni, kérem, méltóztassék az elnökséget megbízni, hogy Őt meghívja s ha körünkben megjelenik, illő hódolattal üdvözölvén, vele a választást közölje. Ha, amint reméljük, a Fenséges úr elfogadja a választást, a másodelnök feladata lesz annak megerősítését a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltóságának közbenjöttével a Kormányzó úr Ő Főméltóságánál mielőbb kieszközölni.

Ha méltóztatnak ily értelemben határozni, akkor az ülést most a Fenséges úr megjelenéséig rövid időre felfüggesztem, egyben felkérem Hóman Bálint, gróf Széchenyi Bertalan, gróf Teleki Pál, Herczeg Ferenc és Rados Gusztáv ig., t. és r. tagokat, hogy a kir. herceg Ő Fenségét az ülésre meghívják.

IV. Ő kir. Fensége megérkezvén a palotába, a küldöttség felkéri az ülésteremben való megjelenésre. Lenhossék Mihály másodelnök az alábbi beszéddel üdvözlí az újonnan megválasztott elnököt:

Királyi Fenség!

A M. T. Akadémia imént tartott ülésében Királyi Fenségedet nagy szótöbbséggel elnökévé választotta. Midőn erről mély tisztelettel és igaz örömmel értesítem Fenségedet, hozzáfűzöm azt a kérésünket, hogy méltóztassék arra nézve nyilatkozni, el méltóztatik-e fogadni ezt a dí-

szes állást. Akadémiánkat ebben a választásban egyfelől azon mély tisztelet vezette, amelyet mindnyájan nemes emberi tulajdonságokban bővelkedő, hazafias érzésű, kiváló egyénisége iránt érzünk, másfelől érdemes hadtörténeti irodalmi működésének elismerése. De vezette az a meggyőződés is, hogy ezzel Akadémiánk vezetését a legjobb kezekbe tesszük le. Tudjuk, hogy Fenséged családjában nemes hagyomány a magyar szellemi élet e legelső testületének pártfogó szeretete. Hiszen Fenséged nagyemlékű nagyatyja, József nádor, már több mint száz éve, az Akadémia alapításakor bebizonyította ezt, midőn röviddel Széchenyi Istvánnak példátadó, áldozatkész tette után, sajátjából 10.000 forintot ajánlott fel pengő pénzben a »Magyar Tudós Társaság« céljaira, amint ez meg is van örökítve a Tudós Társaság alapítását törvényesen megerősítő, 1825. évi XI. törvénycikkben. De bebizonyította ezt azzal is, hogy 1831-től haláláig, 1847 január 13-ig viselte intézményünk pártfogói tisztét, és érdeklődését Akadémiánk iránt a nagygyűléseinken való megjelenésével tanúsította.

Fenséged felejthetetlen édesapját, idősb József főherceget is szoros kapcsok fűzték intézményünkhöz. Akadémiánk őt 1881 február 20-án választotta igazgatósági taggá s 1888 május 4-én nyelv-kutatási és természettudományi munkássága alapján tiszteleti tagjává.

Fenségedet most már három évtizede, 1906 január 21-e óta tisztelhetjük Akadémiánk legfőbb kormányzó hatósága, az Igazgató-Tanács tagjai között és 1917 május 3-án, egykori nagyemlékű elnökünknek, báró Eötvös Lorántnak és Szily Kálmánnak ajánlata alapján tiszteleti taggá választottuk. Fenségednek »A világháború, amilyenek én láttam« című nagybecsű műve — részben Fenséged áldozatkészségéből — hat terjedelmes kötetben Akadémiánk kiadásában jelent meg. Fenséged évek óta Akadémiánk hadtörténeti bizottságának élén áll, mint a bizottság elnöke, Mindkét minőségben, úgyis mint igazgatósági tag és úgyis mint bizottsági elnök, nagy buzgóságot tanúsít, az üléseken a szőnyegen levő kérdések iránt rendszeresen érdeklődik, azokhoz hozzászól, s mindenképen tanújelét adja annak, hogy az elvállalt tisztségeket nem tekinti üres alakiságnak, hanem azok útján az Akadémia igazgatásában és működésében részt is akar venni. Mindezek alapján a legteljesebb bizalommal és a legszebb reményekkel tekintünk Fenséged elnöki éveire és Fenséged működésére az Ég áldását kérjük.

József kir. herceg Ő Fensége a következő beszéddel válaszolt:

Főmagasságú Bíboros Hercegrímás!

Nagyméltóságú, Méltóságos Tagtárs Urak!

Az engem ért nagy megtiszteltetésért, hogy a M. Tud. Akadémiai elnökévé választott, meghatott lélekkel mondok meleg köszönetet.

Nem kerestem ezt a fényes méltóságot, nem is gondoltam ennek lehetőségére, míg fel nem kértek annak vállalására; és habár ifjú korom óta az irodalom és tudomány mindig nagy vonzóerőt gyakorolt reám és nagy szeretettel foglalkoztam velük: mégis egész életemben katona voltam, aki lényemnek minden parányával drága szent magyar hazám fegyveres védelmébe olvadtam bele.

Mindazonáltal — az Államfő által történendő megerősítést föltéve — kötelességemnek tartom kívánságuknak eleget téve az Akadémia elnökségét vállalni.

Tudom, hogy nehéz kötelességet ró rám irántam megnyilvánult bizalmuk; de a jövőbe vetett erős hitttel nézek munkálkodásunk elé, hiszen átérzem földadatom magasztosságát és így szívvel lélekkel fogok bele nagy elődöm, Berzeviczy Albert ő nagyméltósága tevékenységének folytatásába, hogy Akadémiánkat a magyar kultúrhivatás megingathatatlan tudatában vezessem a magyar nyelv, irodalom és tudományok felvirágoztatásának meszején.

A világháborúban a magyar igazságért és ezeréves szent jogainkért tüzzel-vassal küzdöttem. — Itt, a magyar szellem fellegvárában, ugyanezen szent eszményekért szellemi fegyverekkel küzdve akarom szolgálni a magyar föltámadás halhatatlan eszméjét.

Legyenek kérem arról meggyőződve, hogy nagy szeretettel, erős akarattal és optimizmussal fogom majd az Akadémia ügyeinek vezetését kezembe venni. Optimizmus-sal, melyet megtisztelő bizalmuk fakasztott lelkemben.

Őszinte bizalommal kérem tisztelt tagtársaimat, folytassunk vállvetett munkát Akadémiánk tagtársaimat, folytassunk vállvetett munkát Akadémiánk tagtársaimat, céljainak szolgálatában és támogassanak lelkes törekvéseimben olyan őszinte és bizalomteli melegséggel, amilyennel én felhívásuknak eleget kívánok tenni, Isten nevében, csüggedést nem ismerő kitartással új hivatásomhoz látva.

Még egyszer köszönöm bizalmukat!

V. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Földes Béla és Csengery János t. tagokat kéri fel.

Berzeviczy Albert lemondott elnök azt a beszédet is megírta, mellyel, ha gyöngékedése az ülésen való megjelenésben meg nem gátolja, az új elnököt üdvözölte volna. E beszédet itt közöljük:

Királyi Fenség!

Van szerencsém mély hódolattal hozni Királyi Fenséged magas tudomására, hogy Akadémiánk mai elegyes ülése szabályszerűen lefolyt titkos szavazás útján a Berzeviczy Albert lemondása következtében megüresedett elnöki székre Királyi Fenségedet nagy szótöbbséggel választotta meg elnökévé. E választás teljes és végleges érvénye csak Kir. Fenséged elfogadó nyilatkozatától és a Kormányzó Úr Ó Főméltósága kieszközölendő megerősítésétől függ. Egy hasonló alkalommal immár több évvel ezelőtt szerencsém volt ugyane helyről Fenségeddel szemben megállapítani, hogy Kir. Fenséged bíborban született és már fiatal korában hadvezéri babér övezte homlokát. Mi csak szerény írói borostyánt nyujthatunk, amely azonban a mai választás által a legnagyobb dísszé fokozódik, melyet első írói és tudományos hazai intézetünk magyar embernek nyujthat. Kérjük, fogadja ezt tőlünk Fenséged szívesen, nem mint magas születése és társadalmi állása járulékát, hanem mint őszinte, meleg szeretet, ragaszkodás és elismerés jelét, mellyel Fenségedet immár 30 év előtt választottuk meg körünkbe, oly érzelmeiktől indítatva, amelyek azóta mindig csak fokozódhattak. Mert Fenségedet gyakoribb érintkezések révén mindjobban ismertük meg nemes emberi, férfiúi tulajdonaiban és mert Fenséged nagy szolgálatot tett irodalmunknak a lezajlott világháború őszinte és igaz leírásának teljesítésével, aminek még anyagi költségeit is nagyrészen elvállalni méltóztatott. E mellett látjuk azt a buzgalmat és szeretetet, amellyel Fenséged az Akadémia ügyeiben eljár, minden legkisebb mulasztást kimenteni siet s valóban sokkal kevesebb irányban igénybevett tagtársainkat megszegyénítő lelkiismeretességgel teljesíti az Akadémia körében vállalt kötelezettségeit.

Én, a távozó, megilletődéssel párosuló örömmel látom, hogy örökömet jobb kezekbe nem tehetném le. Engedje remélnünk Fenséged, hogy soha sem csökkenvén az Aka-

démia ügyei iránti bizalma, soha sem fog csökkenni eljárásban való sikere sem, s hogy a nehéz idők után, amelyeket az Akadémiának ki kellett állania, Fenséged dicső vezérlete alatt vezérünkhöz méltó boldogabb napok fognak reánk virradni.

Amidőn az Ég áldását kérve utódom munkásságára, végleg megválok e helytől, még egyszer megismétlem azt a forró hálát tagtársaim ragaszkodása iránt, amelyben engem akadémiai tagtársaim, büszkén mondhatom: barátaim, páratlanul hosszú működésem egész ideje alatt minden oldalról részesítettek.

BERZEVICZY ALBERT

IG. ÉS T. TAG,
AZ AKADÉMIÁNAK HARMINC ÉVEN ÁT VOLT
ELNÖKE

1936. MÁRCIUS HÓ 22. NAPJÁN ELHÚNYT.

III.

Berzeviczy Albert ig. és t. tag, elnök emlékezete.

Március 23-án délután az Akadémia, a felolvasó ülést elhalasztva, rendkívüli összes ülést tartott, melynek egyedüli tárgya az elnök, József kir. herceg Ő Fensége megemlékezése volt Berzeviczy Albertről. Itt következik:

Berzeviczy Albert, Akadémiánknak 30 éven át volt nagy elnöke, tegnap hajnalban az örökkévalóság kapuját átlépve földi pályáját befejezte, földi pályáját, melyen nagy tudása, fáradhatlan szorgalma, nagyszerű munkássága és megalkuvást nem ismerő példás hazafisága mint fényes csillag világított halála pillanatáig.

Úgy hiszem, mindnyájan mélyen átérezzük Akadémiánk pótolhatatlan veszteségét, és fájdalommal párosult szomorúság tölti el lelkünket a mindig gondoskodó bölcs elnök és jó barát elhúnyta miatt.

Berzeviczy Albert 1853-ban a sárosmegyei Berzeviczén született, tanulmányainak befejezte után hosszabb külföldi tanulmányutát tett, azután katonai kötelezettségének eleget téve megyei szolgálatba lépett, majd a jogtörténet tanára lett az eperjesi jogakadémián. 1881-ben Eperjes képviselője, 1884-ben miniszteri tanácsos a közoktatási minisztériumban. 1887—94-ig államtitkár Trefort és Csáky Albin miniszterek mellett. — 1903. novemberében gróf Tisza István kormányában közoktatási miniszter; előkészítette a népoktatási törvény módosítását, a tanítóképzés reformját. — 1905. júniusában a koalíció uralomra jutásával egy időre visszavonult a politikától. Ugyanazon év novemberében az Akadémia választja elnökévé. A politikától távol töltött években tudományos munkásságának él. — Kétkötetes nagy munkát ír Itáliáról, műtörténeti tanulmányt *A cinquecento festészete és szobrászatáról*, *A tájképfestészet-ről* a XVII. században. Történelmi életrajzot Beatrix királynéről, Mátyás király feleségéről. — Nagy készüléssel, levéltári kutatások alapján, megírja *Az abszolútizmus történetét*. E mű első részét a M. T. Akadémia nagyjutalmával tiszteli meg. IV. kötetén utolsó nagy betegségében is folyvást dolgozott. Szép könyvet írt Shakespeare költszetének természetfölötti alakjairól, tanulmányokat több drámájáról.

Közben a politika is visszahívta új munkára. 1910-ben elnökévé választotta a képviselőház. Az obstrukció miatt azonban nemsokára lemondott. Ezentúl már csak a felsőház munkájában vett részt.

Életét főképp az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság felvirágoztatásának szentelte, mely utóbbi 1923-ban elnökévé választotta. — Megbecsülhetetlen nagy érdeme, hogy a világháborút követő összeomlásban a két intézményt, amint lehetett, új munkába állította. Ez nem volt csekély föladat. Az Akadémia vagyonának túlnyomó része megsemmisült, mindent úgyszólván újra kellett kezdeni. Amikor pedig a gróf Vigyázócsalád hagyatéka az Akadémiára szállott, e nagy — és sok tekintetben rendezésre szoruló — örökség adott sok gondot és sok munkát, melyet rendkívüli kötelességérzettel viselt és végzett; életének gazdag tapasztalatai segítségével, mindig éber lelkiismeretességével szerencsésen oldotta meg a súlyos feladatot, hű és lelkes munkatársa, Balogh Jenő akkori főtítkár segítségével.

E közben részt vett az interparlamentáris konferenciákon, a Coopération Intellectuelle munkásságában, hol nagy államférfiúi bölcseséggel Magyarország és az emberiség ügyét védte és tudott időt szakítani arra is, hogy felolvasásokat tartson Berlinben, Bécsben, Sofiában s olasz városokban. A Mattia Corvino-Társaság megalapításával előkészítette és nagyon előnyösen szolgálta az olasz-magyar közeledést és barátságot. Külföldön pedig lelkes harcosa volt a magyar igazságnak.

Fáradhatatlan munkásság, ritka lelkiismeretesség és kötelességtudás, páratlan tapintat jellemezték egyéniségét, — komoly megfontolás, higgadt ítélet tudományos munkáit, írásművészetét pedig az irány és forma szépsége, tökéletessége.

Midőn az elnökségtől visszavonult, az Akadémia tisztelete és halála jeléül elhatározta, hogy képmását — a szokásos határidő mellőzésével — még életében elkészített szoborban nagyterme részére. — A könyvkiadó bizottság pedig e hó 19-én, tehát halála előtt két nappal tartott ülésében elhatározta, hogy összegyűjtjük és kiadjuk akadémiai beszédeit, melyekben Akadémiánk harminc évi története foglaltatik. E határozat hírét még jóleső érzéssel hallotta halálos ágyán.

A kormány őt a nemzet halottjának tekinti. Ravatalát az Akadémia oszlopcsarnokában állítjuk föl. Az Akadémia babérkoszorúját koporsójára az elnök teszi le. A beszentelés

kedden délután 4 órakor történik. A gyászmise pénteken délelőtt 10 órakor lesz a belvárosi főplébániatemplomban. Jelenjünk meg mindkét helyen teljes számban e nagy embert mély tisztelettel búcsúztatni utolsó földi útja előtt. Mert ő nemcsak nagy ember, tudós és igaz magyar volt, hanem a szó legszebb értelmében nemeslelkű, jószívű is volt, olyan, akit mindenki csak tisztelhetett és szerethetett.

Az ő neve József nádor és Széchenyi István nevei sorában áll Akadémiánk történetének aranykönyvében, mert ő Akadémiánknak nagytekintélyű, sziklaszilárd oszlopa és szerető, gondoskodó atyja volt; aki mikor halálát közeledni érezte — hiszen ő hetekkel ezelőtt beszélt közeli haláláról —, megüresedett elnöki helyének betöltését siettette, hogy még maga vezethesse be az új elnököt teendőibe és tájékoztathassa a legfontosabbokról, amit két-három nappal halála előtt meghatározható lelki gyengédséggel meg is tett. Ő nem félt a haláltól és fölséges lelki nagysággal készült rá; a haldoklók vallási vigaszait istenfélő lélekkel vitte magával utolsó nagy útjára! Nagy volt ő életében, éppúgy mint halálában.

Áldott legyen emléke, mely Akadémiánk történetének lapjain dicsőfényben fog mindíg ragyogni.

Az Akadémia az alábbi gyászjelentést adta ki:

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA vesztéséének teljes átérzésében mély fájdalommal tudatja harminc éven át volt nagyerdemű, szeretett elnöke

BERZEVICZEI ÉS KAKASLOMNICZI

BERZEVICZY ALBERT

v. b. t. t.

elhúnytat.

A megboldogult sokoldalú, fáradhatatlan munkásságú, előkelő díszje volt közéletünknek és kultúránknak, oszlopa tudományos és irodalmi intézményeinknek. Élete során volt vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, a képviselőház elnöke, az országgyűlés felsőházának tagja, elnöke a Kisfaludy-Társaságnak és számos tudományos társulatnak, tagja a porosz és a bécsi tudományos akadémiának, a nápolyi Accademia Pontanianának, a Petőfi-Társaságnak, számos hazai és külföldi tudományos és irodalmi társaságnak, tulajdonosa nagyszámú érdemrendnek.

A beszentelés a római katolikus anyaszentegyház szertartása szerint március 24. napján, kedden délután 4 órakor lesz a M.

T. Akadémia oszlopcsarnokában, honnan a koporsót a család Berzeviczére viszi a családi sírboltba. Az engesztelő szentmise-áldozat Budapesten, március 27-én, pénteken délelőtt 10 órakor fog a belvárosi főplébániatemplomban az Egek Urának bemutatni.

Nevét, szellemét, munkái és hosszantartó hatása őrzik, nemes egyéniségének emlékét hálánk és kegyeletünk.

Budapest, 1936. március 22.

*

A külföldi Akadémiákat a gyászsesetről Huszti József I. tag fogalmazásában az alábbi levélben értesítette :

Academia Litterarum Hungarica omnibus Academiis earumque sodalibus S. P. D.

Pietatis et rectae affectionis est memoriam eorum servare, qui aeterna lege coacti naturae debitum reddiderunt, praesertim si doloris et desiderii iustas causas reliquerunt. Qua de causa Vos meminisse volumus

Adalberti e nobilibus Berzeviczy

de Berzevice et Kakaslomnic,

praesidis, qui fuit, Academiae nostrae,

quem de patria necnon de cultioris humanitatis litteris et studiis longam per seriem annorum optime meritum mors anno aetatis suae LXXXIII. a. d. XI. Kalendas Apriles nobis eripuit. Vir ille honoratissimus, quondam unus e summis curatoribus rei publicae Hungaricae, triginta per annos difficillimis temporibus Academiae nostrae praeerat et demum recentissime extrema aetate et morbis fractus negotiis a voluntate renunciavit. Iusta Manibus funere publico in aedibus Academiae a. d. IX. Kalendas Apriles Budapestini rite persoluta sunt. Iustis funebribus confectis corpus mortui in pago Berzevice terrae, in qua ipse ortus et procreatus erat, honeste conditum est. Qua de re Vos per hanc epistolam luctus nuntiam certiores facere statuimus.

D. Budapestini in domo Academica a. d. VII. Kalendas Apriles an. MCMXXXVI.

Iosephus archidux,

praeses.

Geysa Voinovich,

secretarius generalis.

*

Az Akadémia koszorúját a ravatalra József kir. herceg elnök Ő Fensége tette le.

**Hóman Bálint ig. és r. t., vallás- és közoktatásügyi
m. kir. miniszter gyászbeszéde
Berzeviczy Albert ig. és t. t. ravatalánál.**

A magyar királyi kormány nevében jöttem búcsúzni Berzeviczy Alberttől, tiszteletet adni a politikus és államférfi, a tudós és író, a közéleti ember és az ember emlékének. A magyar művelődés munkásainak elismerő babérokoszorúját hoztam a magyar szellemi élet vezérének és első munkásának ravatalára.

Rég letűnt idők köztünk maradt öreg tanúját búcsúztatom, ki egykor fiatalon öregeket megszegyenítő komolysággal és tapintattal töltötte be öregebbekre szabott hivatáskörét, öregen pedig fiatal hittel és fiatal erővel dolgozott versenyt velünk, fiatalokkal. Berzeviczy Albert mindhaláláig cselekvő tagja volt a magyar közéletnek, részese és egyik irányítója korunk szellemi mozgalmainak, de egész egyéniségével rég elmúlt korok talajában gyökerezett. Sokaktól irigyelt és hasztalanul utánzott előkelő modorát, a hivatali és társadalmi állás tekintélyének és az emberi méltóságnak szertartásos tiszteletéből levezetett öreges formatiszteletét, európai magyarságát, egyetemes érdeklődését és megkapó szónoki készségét a szülői ház, a vármegye és a parlament öregeitől ifjan megismert reformkorszak szellemi tárházából hozta magával. Alkotmányjogi érdeklődése és a békés kiegyenlítés jegyében haladó politikai szemlélete az abszolutizmus korának gyermekéveiben már közvetlenül megismert gondolatvilágában gyökerezett. Közéleti egyéniségét a kiegyezést nyomon követő liberális korszak eszmevilága determinálta.

Közéleti pályájának első négy évtizede a magyar politikai élet történetének a két Tisza nevével jelölt korszakára esik. Tisza Kálmán szabadelvű pártjának és Tisza István nemzeti munkapártjának volt kimagasló tagja, már ifjú képviselőként egyik legjobb parlamenti szónoka, közoktatási, közigazgatási, alkotmányjogi, majd nemzetközi jogi kérdésekben is kiváló szakértője. Harmincegy éves korában kultuszminiszteri tanácsos és az egyetemi ügyek irányítója. Harmincnégy éves korától hét éven át vallás- és közoktatásügyi államtitkár s e minőségében az óvodai reform, az iskolán kívüli népművelés, a modern iskolai testnevelés, a korszerű múzeumfejlesztés és a harmadik egyetem kezdeményezője, szociális téren a tanárok és tanítók nyugdíjügyének rendezője. A képviselőháznak alelnöke, később rövid

ideig kultuszminiszter, majd házelnök s az országgyűlés, a delegációk és az interparlamentáris unió egyik legtekintélyesebb tagja volt.

Berzeviczy Albert közéleti egyéniségét, politikai felfogását és világszemléletét ez a politikai elhelyezkedés és ez a pályafutás határozta meg. Tekintélyét ez a képességeivel kivívott tüneményes emelkedés alapozta meg. Ennek a korszaknak képviselőjeként, e kor eszméinek, törekvéseinek, hagyományainak letéteményeseként élt és működött mindmáig közöttünk. Halálával mégis nagy, szinte betölthetetlennek tetsző űr támadt mai közéletünkben, mert a nagy aggastyán viláगतalakító történeti áramlatok sodrában sem vesztette el soha, egy pillanatra sem, erős lelkének biztos egyensúlyát. Új idők új eszméinek, új törekvéseinek, új célkitűzéseinek közepett is megtalálta a maga magas hivatását és méltó munkahelyét, ahol képességeit változott viszonyok között is változatlanul nemzete érdekében és szolgálatában gyümölcsösztheti.

A magyar politikai életben vármegyei szolgálatának kezdetétől mindhaláláig, hatvan éven át résztvett, de a nagy változás után, élete utolsó két évtizedében nem tévedt többé a napi politika mezejére. Aktuális pártpolitikai célok helyett egyetemes érdekű, nagy nemzetpolitikai célokra szögezte szemét. Az alkotmányjogi kérdésektől a nemzetközi jog problémái felé fordult s a magyar külpolitika önzetlen szolgálatát vállalta. Az állami kultúrpolitika hivatalos irányításából kikapcsolódva, a társadalmi kultúrpolitika irányításában vállalt a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy-Társaság és más egyesületek elnökeként vezető szerepet. Államférfiúból tudóssá, politikai cikkíróból publicistává és szépíróvá, politikai szónokból a művészi szónoklat és a logikus gondolatfűzés mesterévé nevelte magát. Mikor már nem volt hivatali állása, nőtt igazi nagy tekintéllyé: a magyar szellemiség hivatott képviselőjévé és legfőbb fórumainak vezérévé. Munkássága új területein, egy neki sok tekintetben már idegen korszakban is naggyá tudott lenni, mert kiegyensúlyozott lelkével mindig rátalált a kiegyenlítés helyes útjára, módjára és eszközeire.

Halálával szép és harmonikus élet jutott szép és harmonikus befejezéshez. A szó nem halt el ajkán, a toll nem hullott ki kezéből. Hatvan év munkája után önként hallgatott el, önként tette le a tollat, mikor megérezte, hogy jön a nagy ismeretlen, s előbb mindent elrendezett, nehogy

távozásával csorba essék a formákon és a bennük rejlő lényegen.

Nyolcvanhárom év minden terhével és hatvanéves közéleti pálya minden díszével nyugalomra térve, méltán mondhatja odaát: Uram! megtettem kötelességemet.

Kísérje útján tiszteletünk és emlékezésünk!

Balogh Jenő r. t. gyászbeszéde Berzeviczy Albert ig. és t. t. ravatalánál.

A Magyar Tudományos Akadémia nevében mélységes fájdalommal veszek búcsút nagyrabecsült volt elnökunktől, akinek elhúnytakor az emlékezés Akadémiánk történetének egyik fényes korszakához vezet vissza bennünket.

Társainknak bölcs és szerencsés elhatározása a lemondott báró Eötvös Loránt, a nagy fizikus utódjául 1905-ben Berzeviczy Albert akkori igazgató és tiszteleti tagot választotta meg.

Csak kivételes és kiváltságos egyénekben megtalálható tulajdonságai teljesen méltóvá tették őt Akadémiánk vezetésére. Fényes tehetség, európai tanulmányutakkal mélyített széleskörű és alapos műveltség, rendkívüli szónoki készség, nagy írásművészet, az, hogy a mi édes magyar nyelvünkön kívül négy világnyelven tökéletes könnyedséggel, rögtönözve is mintaszerűen fejezte ki gondolatait. Már akkor kiváló közíró volt és különböző tudományok művelése mellett teljes felvértezettséggel többször foglalt állást Akadémiánknak egyik szintén jelentékeny feladatköre: az irodalom és a művészet kérdéseiben.

Valóban született elnök volt.

Nagy kötelességérzettel állt munkába és három évtizednél hosszabb időn át példaadó hűséggel vette fel Akadémiánk gondjait.

Nagy-Magyarország boldog és békés éveiben is, majd amikor egy évtized mulva nemzete élet-halálharcot vívott, azután pedig hazánknak egyik legszomorúbb, ezt követőleg legsúlyenteljesebb esztendejében, a leküzdhetlennek látszó nehézségek ellenére fényesen bebizonyította, mennyire rászolgált társainak bizalmára, amely később még tízszer, a legtöbb alkalommal egyhangúlag nyilvánult meg iránta.

Akadémiánk tudományos munkásságának kérdéseiben,

ha erre felkértük, mindenkor szívesen nyilvánította véleményét és türelmesen meghallgatta eltérő nézetünket.

Az Akadémia igazgatásában, különösen a vagyoni kezelésében reávaró fárasztó és unalmas feladatok megoldását sem hátrította el magától. Amikor az 1918. évi összeomlás után Akadémiánk alapítványainak legnagyobb része jóformán megsemmisült és később új gazdasági gondok hártak ránk, — valahányszor hozzáfordultunk, több más kitűnő társunkkal együtt nagy bölcseséggel, kiváló ítélőtehetséggel és gazdag tapasztalatai felhasználásával irányított bennünket.

Igazi *államférfi* volt, ezért teljes mértékben átérezte, hogy a napi pártpolitikát és a világnézeti küzdelmeket távol kell tartani az Akadémiától. Rendkívüli érdeme, hogy ez három évtizeden át sikerült is neki, s így, bár a közélet terén több társát különböző meggyőződés választotta szét, az Akadémia munkásságának keretében az igazi tudós nyugodtan dolgozhatott tőle eltérő világnézetű társa mellett.

Hitt a magyar nemzet művelődési hivatottságában, s ez a hite igazolást is nyert. Elnöksége alatt a legtöbb tudományág terén, különösen a tudományos kutatás széles mezéjén is kiváló tudósok, természetesen a legtöbb a saját egyéni kezdeményezéséből, élénk és eredményes munkásságot folytathattak.

Nem kedvetlenedett el akkor sem, amikor 1918 végén mindnyájunk lelkét porig sujtotta nemzetünk katasztrófája, a proletárdiktatúra alatt pedig közönséges gonosztevők megátolták Akadémiánk akkor már 80 éve folytatott munkásságát, sőt az elnökség intézkedési jogát is nyolc hónapra betiltották. Mihelyt a leküzdhetetlen nehézségek megszűntek, Berzeviczy Albert nyomban átvette a vezetést és folytatta munkáját.

Közéleti egyéb tennivalói mellett ezekben az évtizedekben is nagy tudományos munkásságot fejtett ki. E néhány percben miképp sorolhatnám fel legfontosabb műveit? Csak utalok Itáliáról írt és három kiadást ért nagy művére, Beatrix királyné életrajzára, művészettörténeti köteteire, végül az abszolutizmus korát tárgyaló három kötetre, amelyen évtizedeken át beható levéltári kutatások alapján oly sokat fáradozott.

Mint az alkotmányjog- és nemzetközi jog kitűnő ismerője, hazájának nemzetközi téren is nagy szolgálatokat tett. Már a világháború előtt és alatt a külföldön nagy-

hatású előadásokat tartott; Trianon után pedig Genfben és Rómában szállt síkra a magyar igazságért, még késő agykorában is nemzeti érdekből, nemes önzetlenséggel és nagy áldozatkészséggel vállalkozván hosszú külföldi utazásokra is.

Nagy munkát végzett mint az Akadémia által alapított és az ő vezetése alatt 14 éven át működött *Commission Nationale Hongroise de Coopération Intellectuelle* elnöke. E minőségében az utódállamok területén élő magyar kisebbségek jogaiért lankadatlanul küzdött.

A nemzetközi szellemi együttműködés terén egyébként is, különösen mint a magyar-olasz tudományos és művelődési kapcsolatoknak úttörője, mint a *Società Mattia Corvino* elnöke és az Akadémiában tartott nemzetközi kongresszusok tárgyalásainak vezetője, sokat fáradozott. Akadémiánk 100 éves fennállásának ünnepén tekintélyének egész súlyával és pompás nyelvismereteivel remekül oldotta meg nehéz feladatát.

Nem folytatom. A veszteség érzete nyomasztóbb, hogyszem egyéni emlékeket mernék megújítani. Csak megköszönöm azt a nemes barátságot, amellyel Társaságunk több tagját feladatai végzésében megtisztelte.

Mellszobra ott fog állni Akadémiánk dísztermében.

De szobornál maradandóbb lesz emléke a mi szívünkben, amíg élünk, s aztán utódaink lelkében.

Nagyrabecsült Elnökünk, szeretett Barátunk! Nemes egyéniségednek jusson évszázad múlva is osztályrészsül az egész Akadémiának őszinte kegyelete és a magyar nemzet színe-javának el nem múló hálája!

Isten Veled!

IV.

Előadások:

a) a M. Tud. Akadémiának Horatius és Berzsenyi
emlékére tartott üléséből:

1. József kir. herceg ig. és t. tag, elnök megnyitó beszéde:

Horatius és Berzsenyi.

Horatius születésének kétezeréves fordulóját tavaly ünnepelte a művelt világ. E kétezeréves dicsőség — mondhatnám — szinte egyenlő a megvalósult halhatatlansággal. Horatius költészete átsugárzott a középkoron, olvasta és szerette Petrarca. Nálunk Petőfi történetkájában hordta zsebkijátását. Magyar költők közt találta meg a vele legrokonabb költői lelket Berzsenyiben. Méltó tehát, hogy kettőjüket együtt ünnepeljük.

A magyar és a római jellem közt van valami rokon erőteljes vonás, ez is közelhozza őket egymáshoz. Tagadhatatlan, hogy Berzsenyi versmértékeket, szóképeket és kifejezéseket vett át Horatiustól. *Horatiushoz* című ódája a tanítvány lelkesedésének, elragadtatásának visszhangja, aki mesterét csodálattal törekszik megközelíteni. Lelki szemei előtt lebeg állandóan Horatius, akitől ihletet vár:

Róma felséges szavu Pindarossza,
Flaccus! eldőlt már az Olympig ötlő
Róma, s a roppant Capitóliumnak
Szent tüze elhunyt.

Am te élsz most is! neved és Caménád
A dicsőségnek tetején ragyognak,
A halandóság köde fel nem érhet
Fényes egedre.

Óh te buzdítsd fel magas énekeddel
Gyenge Múzsámat! te emeld magadhoz
Lantomat! fűzd rá tüzes ömledésed
Aetheri szárnyát.

Mégis nagyon különbözik Berzsenyi költészete még akkor is, mikor Horatius alapeszméit követi. Ő sohasem pusztá másolója Horatiusnak, mert még a hozzá legközelebb álló ódáiban is megtaláljuk sajátos eredetiségét és egyéniségét. Berzsenyi önálló, mert lelke egészen más: komorabb Horatiusénál, hajlóbb a bánatos hangulatra, ami a német költészetből szűrődik át egyéniségébe; ez részben kora viszonyainak következménye. Horatius egy nagy szárad legnagyobbjait ünnepli: Augustust, Vergiliust; a *Carmen saeculare* nemzetének büszke örömnépe. Berzsenyi lelke, érzésvilága legjobban meglelhető *A magyarokhoz* című ódájában, melyben sülyedő nemzetét ostorozza:

Romlásnak indult hajdan erős magyar!
Nem látod, Árpád vére miként fajul?
Nem látod a bosszus egeknek
Ostorait nyomorult hazádon?

Az ő sajtó lelke azt érzi, hogy az ég alatt semminek sincsen örök élete és a sors kégye még a nemzeteket is üldözi, fájó lelke a kétségbeeséssel küzd. Örömré gyullad azonban, ha egy-egy nagy hazafit, egy-egy biztató magyar tettet énekelhet meg. A magyar érzés egyéniségének főbélyege, s ezt nem tanulhatta Horatiustól. Horatius a Soractét énekli:

Vides ut alta stet nive candidum
Soracte nec iam sustineant onus
silvae laborantes geluque
flumina constiterunt acuto:

dissolve frigus ligna super foco
large reponens, atque benignius
deprome quadrimum Sabina,
o Thaliarche, merum diota.

Berzsenyi a Sághegyet énekli:

Messze sötétedik már a Ság teteje,
Azontul elrejt a Bakony erdeje,
Szülőföldem, képedet:
Megállok még egyszer s reád visszanézek.
Ti kékellő halmok! Gyönyörű vidékek!
Vegyétek bús könnyemet.

Berzsenyi nem dalol Tiburról, hanem a Balaton-parti vi-
rányról. A szerény életmódban hasonlítanak egymáshoz:

Non ebur neque aureum
mea renidet in domo lacunar,

mondja Horatius otthonáról.

Van kies szőlőm, van arany kalással
Biztató földem: szeretet, szabadság
Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
Kérjek-e többet?

Vessen a végzet valamerre tetszik,
Csak nehéz szükség ne zavarja kedvem:
Mindenütt boldog meglelégedéssel
Nézek az égre!

Non sub curru

Non manet Balagen?

Horatius is dicséri a falusi életet:

Beatus ille, qui procul negotiis,
ut prisca gens mortalium,
paterna rura bobus exercet suis
solutus omni fenore.

Horatius megénekli Alexandria bevételét, Antonius halálát,
Octavianus győzelmét:

Nunc est bibendum, nunc pede libero
pulsanda tellus, nunc saliaribus
ornare pulvinar deorum
tempus erat dapibus, sodales.

Berzsenyiné is találunk ilyen hazafias örömdalt:

Él még nemzetem istene!
Buzgó könnyeimén, szent öröm, ömledezz!
Állsz még, állsz szeretett hazám!
Nem dől még a'acsony porba nemes fejed!

Majd felkelnek alattad is
Oh József! nagyanyád Trézia bajnoki,
S bátran mégy, szeretett vezér,
A jégálpeseken s Adria öblein.
E nép nem gyülevész csoport,
Nem rabbérbe emelt bús buzogányt keze.
Önként áldoz ez életet
S horgas kardja kövér hantjaiért hasít.

Horatius, a büszke római, nagyságának tudatában önnön-
maga dicsőségét hangoztatja:

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius
quod non imber edax, non Aquilo inpotens
possit diruere aut innumerabilis
annorum series et fuga temporum.

Ezzel szemben Berzsenyi mélyebben néz az életbe és költői szerénységében sokáig csak magának ír. Ő költészetünk történetében betetőzője a klasszikus iskola, Baróti Szabó Dávid, Virág Benedek törekvéseinek. Nála a klasszikai forma nem nvűg, hanem természetes héja a versnek. Költészeti elmékedései nem voltak oly állandó becsűek, mint mesterének tanköltevénye; de a költői ihlet túlemlte a maga elé tűzött korlátokon.

Az ódában a legotthonosabb; epistolái is ódai szárnyalásig emelkednek.

Szíve hittel telt tisztaságát mi sem fejezi ki szebben, mint *Foházkodás* című költeménye:

Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

És mily szép, akár egy ragyogó őszi napsugár, mely jóleső őszinteséggel világít bele a már-már télies tájba, az ő *Életphilosophiája*, melyben az elvirult kikeletre tekintve sóhajt:

Az enyém is elvirult már!
Pályám vége közelít:
Hol a gigászi örök vár
S chaosában elmerít,
Mint egy cseppet az ocean,
Mint egy sohajtást az orkán.

Légyen álom, légyen bíró,
Bátran megyek elébe,
Mint egy elfáradt utazó
A vadon enyhelyébe;
Mert ha bíró: nem furdal vád,
Mert ha álom: nyugalmat ad!

Hogyha azt kérdeznék tőlem: hogy Horatius vagy Berzsenyi áll-e közelebb lelkemhez, melyik tud engem jobban vonzani és lekötni, minden habozás nélkül azt felelném, hogy Berzsenyi. Horatius ugyan gazdagabb eszmékben, több érzéke van érzelmesség, finom gúny iránt és szinte érezni lehet — költeményeit olvasva, — hogy menyire élvezzi az élet gyönyöreit. Ezzel szemben Berzsenyi melegszívú, mélyen érző ember; izig-vérig hazafi; megkapó pátosza erősebb, szenvedélyesebb; lángoló hév lobog költeményeiben, mely magával ragadja az olvasót; hullámzó kedélye tiszta és rokonszenves; ő maga pedig mindenekelőtt igaz magyar:

Mindenható kar méri ki sorsodat,
Kar, melyen ég s föld sarkai forognak,
Kar, mely dicsőült őseidnek
Rettenetes hadait vezette.
Bizzál, virágzóbb századokat remélj,
Elődeidnek szép kora visszatér;
Csak lelkesen tarsd: mennyi sok szent
Vérbe került az igaz dicsőség.

2. Császár Elemér r. t.:

Berzsenyi Dániel jelentősége.*

* Megjelent a Budapesti Szemle 1936. április havi füzetében.

b) Bartók Béla székfoglalójának kivonata.*

Liszt Ferenc.

Felolvasásom tárgyául négy, Liszt Ferencre vonatkozó kérdés vizsgálatát tűztem ki.

Az első kérdés arra vonatkozik, vajjon mennyire érti meg a mai nemzedék Liszt műveit, mit szeret közülük jobban, mit kevésbé.

Ha megfigyeljük a közönség zömének érdeklődését Liszt-művekkel szemben, azonnal látjuk, hogy Lisztnek csak kisebb jelentőségű, megejtő külsejű művei népszerűek, viszont a valóban értékes alkotásait nem szeretik, nem kedvelik. Ennek egyik oka az, hogy az átlag zenész és az átlag közönség sohasem a lényegét, mindig csak a külsőt látja. Másik oka az, hogy Liszt értékes műveinek bizonyos tulajdonságai visszariasztják ezt az átlagközönséget. Megpróbálok ezekre röviden rámutatni. Ha Liszt Ferencet, mint zeneszerzőt elődeivel, kortársaival összehasonlítjuk, akkor kitűnik, hogy a Liszt kora előtti és a Liszt korabeli nagy zeneszerzők közül egy sem volt, aki annyira engedett volna a legkülönbözőbb, a legheterogénebb hatásoknak, mint Liszt. Liszt nem indult ki egy meglévő zenei stílusból; sokféle, egymásnak szinte ellentmondó stílus-elemeket találunk zenéjében. Chopin és Wagner zenéje, spanyol és olasz félnépi muzsika, a múlt század eleji olasz *bel canto* stílus, a magyar ú. n. cigányzene, a gregorián zene: ezek azok a főbb elemek, amelyeknek nyoma Liszt zenéjében látható. Amit ezekből az idegen elemekből teremtett, az azonban félreismerhetetlenül Liszt-zene lett. Szinte azt lehetne mondani, hogy eklektikus volt a szó legjobb értelmében: olyan, aki sok mindent vesz át idegenből, de még többet ad hozzá a magáéból. Liszt alkotóereje bár annyira-amennyire egységgé alakította az előbb említett sokféle elemet, mégis talán egyetlenegy nagyobb műve sem adja azt az elejétől-végigmenő legnagyobb tökéletességet, amit az ú. n. nagy »klasszikusok« műveiben annyira csodálunk. De az átlag közönség nyilván fennakad ezen; a nagy szépségeket nem veszi észre, nem érti meg; kápráztató csillogásokat nem kap kárpótlásul, mert effélék jelentékenyebb műveiben nem igen

* Kibővített alakja a „Liszt-émlékkönyv“-ben („Dante“ kiadás, 1936.) jelenik meg.

vannak. Viszont a nagyjelentőségű tartalmi újságok nem mondanak számára semmit. Pedig Liszt főjelentősége éppen ezekben az új mondanivalóiban van.

Annak részletes kifejtése, hogy mi az a nagyjelentőségű új, amit Liszt műveiben a világnak adományozott, túlmesszire vezetne. Lehetne itt merész harmóniai fordulatok, modulációs kitérések egész seregére hivatkozni, mint pl. a két egymástól legmesszebb eső hangnemnek minden átmenet nélkül történő, egymással való szembeállítás, és még sok egyébre, ami túlsok terminus technikus felsorolását kívánná meg. De mindez csak részletekre vonatkozik. A részletekben felvillanó újszerűségeknel fontosabb az a tökéletesen új, minden addigitól eltérő tartalmi elgondolás, amely a főbb művekben, pl. zongoraszonátájában vagy a Faust-szimfónia két szélső tételében nyilatkozik, és aminek következtében ezek a művek a XIX. századnak legkimagaslóbb zenei alkotásai közé tartoznak. Formailag Liszt, bár nem szakít teljesen a hagyományokkal, szintén sok újszerűt teremtett. Így pl. nála található a ciklikus szonátaformának közös témákkal, variációs alapon történő legelső tökéletes megalakítása, többek közt Es dur zongorakonzertjében. Ez a formai megoldás a Liszt utáni korban egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Liszt fejleszti tovább — Berlioz után — az ú. n. szimfóniai költeményt. Liszt kezdeményezésének mondható a »lassú« és »friss« egymásmellé helyezésével nyert műzenei forma; ehhez őt tulajdonképpen a magyarországi népi és félnépi zenei táncok szokásos sorrendje vezette.

Liszt egész gondolkodásának, világnézetének legpontosabb tükrét magában műveiben találhatjuk. Optimizmusát legjobban azok a »Verklärung«-szerű vagy diadalmas zárórészek fejezik ki, amelyek számos nagyobb szabású művében megvannak. Hogy korát, a romantikus XIX. századot minden javával, minden túlzásával nem tagadta meg, az emberileg nagyon is érthető. Ebből származik a szónoki pátozús túltengése; ebből magyarázhatók bizonyos, a polgári közönség számára tett engedmények, még legjelentékenyebb műveiben is. Ismételten mondom: akik csak ezeket a fogatkozásokat pécézik ki, — és ilyen még ma is a zenekedvelők egy része — azok nem látnak rajtok túl a lényegig. Már pedig pártatlan értékelés a lényeg megismerése nélküli elképzelhetetlen.

Most áttérhetünk a második kérdésre: milyen hatással

volt Liszt zenéje a zeneművészet további alakulására. Úgy érzem, Liszt jelentősége a zene továbbfejlődésére nagyobb, mint Wagneré. Nem állítom ezzel, hogy Liszt nagyobb zeneszerző volt, mint Wagner. Wagner műveiben nagyobb formai tökéletességet, gazdagabb kifejezési skálát, stílusban nagyobb egységességet találunk. És mégis — Liszt művei termékenyítőbben hatottak az utána következő nemzedékre, mint Wagneréi, mert Liszt annyi újszerű lehetőséget pendített meg műveiben, a nélkül, hogy ezeket saját maga a végsőkig kimerítette volna, hogy hasonlíthatatlanul nagyobb ösztönzést kaphattunk tőle, mint Wagnertől. Hadd szemléltessük néhány példával Liszt műveinek hatását a Liszt utáni zeneszerzőkre. Strauss Richárd első, meglehetősen száraz művei után akkor találta meg igazi útját, mikor részben Wagner, de főleg Liszt hatása következtében szinte hirtelen fordulattal szimfóniai költeményeket kezdett írni. Meglepő rokonságot fedezünk fel bizonyos fajta Liszt-művekben egyrészt, Debussynek és Ravelnek némely műveiben másrészt. Meggyőződésem, hogy Lisztnek »Jeu d'eaux de la Villa d'Este« és ezzel rokon művei nélkül alig képzelhetők el az említett két francia zeneszerzőnek hasonló hangulatot kifejező művei. Az újabb magyar zenei művek akárhányában föltétlen biztonsággal tapinthatók ki a Liszt-örökség nyomai. De van egy zeneszerző, aki valamennyiünk közül a legritkábban vonta ki magát Liszt vonzóköréből. Ez a zeneszerző Liszt zenei hagyatékának legbuzgóbb hirdetője és propagálója: Busoni Feruccio, a Liszt-hagyományok követőinek legnagyobbja.

A harmadik kérdés Lisztnek híres, a cigányzenéről írt könyvével kapcsolatos. — Ma már mindnyájan tudjuk, hogy ennek a könyvnek teljesen téves az megállapítása, amely szerint az, amit a cigánymuzsikuskok Magyarországon játszanak, sőt maga a magyar parasztzene is, cigányeredetű zene. Mindnyájan tudjuk, kétségbevonhatatlanul meggyőző bizonyítékok alapján tudjuk, hogy ez a zene magyar eredetű. Azonban ezzel a kérdéssel kapcsolatban meg kell vizsgálnunk, mennyiben hibáztathatjuk Liszt Ferencet ezért a tévedésért.

Nekem az a meggyőződésem, hogy magát Lisztet csak részben hibáztathatjuk. Az egész ú. n. cigányzene-kérdés tulajdonképen a zenefolklore-kutatás területére tartozik. Már pedig az ő idejében zenefolklore, mint rendszeres tudományág, nem is volt; még csak sejtelve sem volt senki-

nek arról, hogy a körébe vágó kérdések vizsgálata tudományos módszerekkel, minél bővebb tapasztalati tények gyűjtésével történő fásztzó munkát kíván meg. Liszt Ferenc korából, illetve magából Liszt Ferencből hiányzott minden lényeges feltétel ahhoz, hogy valamennyire is tisztán láthasson ebben a kérdésben. Hiszen akkor a népművészetről alkotott fogalmak a legkezdetlegesebbek, illetve teljesen hamisak voltak. Az embereknek sejtelmük sem volt arról, hogy a népi művészet megnyilatkozásának módja eredeti állapotában kollektív; sejtelmük sem volt a népi művészetnek szociális szerepéről. Kölcsönhatások módjáról, lehetőségéről, jelentőségéről akkor mit sem tudtak. Ez az oka annak, hogy még egy Liszt Ferenc sem láthatott tisztán a zenefolklore körébe vágó semmiféle kérdésben, annál kevésbbé olyan bonyolult részletkérdésben, mint amilyen az ú. n. cigányzene eredetének kérdése. Aztán meg: könyvének egyes részleteiből kiderül, hogy ilyesmihez kedve sem lehetett. Kiderül, hogy a klasszikus egyszerűségű parasztdallamok nem érdekelték (ha ugyan egyáltalán volt módjában ezeknek legszebbjéből valamit is hallania). És ebben megint csak korát, a XIX. századot hibáztathatjuk. Liszt Ferencet, mint annyi más kortársát, jobban megragadta a sallangos díszítés, a pompa és kápráztató cifra-ság, mint a teljesen sallangmentes, tárgyilagos egyszerűség. Ezzel magyarázható, hogy sokszorta főlébe helyezi a pompázó, túlzásfolt és rapszódikus cigánymuzsikálást a paraszti előadásnak. Föltehető, hogy akkortájt cigánybandáink sokkal jobb zenei anyagot és sokkal megejtőbbben adtak elő, mint manapság; föltehető az is, hogy aránylag több volt műsorukon a népi származású elem. Ez utóbbiakat illetőleg Liszt csak úgy juthatott volna az igazság nyomára, ha alapos helyszíni tanulmányokba bocsátkozik falvainkban, közvetlenül a parasztokhoz fordulva. Nyilvánvaló azonban, hogy fogyatékos magyar nyelvtudása következtében ezt csak magyar úri barátainak közvetítésével tehette volna meg. Már pedig, hogy ilyen dologban a vidéki magyar úriember legkevesbbé alkalmas közvetítő szerepre, azt mi népdalgyűjtők tapasztalatból tudjuk. Tehát Liszt még csak közelébe sem tudott jutni az igazság forrásának.

Utolsó kérdésem ez: milyen joggal tekinthetjük Liszt Ferencet magyarnak. Előre kell bocsátanom, hogy ez a kérdés művészi, esztétikai szempontból teljesen mellékes, mert aki igazán nagyot tudott alkotni, azt egyformán tisz-

telet illeti az egész világ részéről, akármiféle származású legyen is. Súlyja ennek a kérdésnek csakis érzelmi, történeti vagy politikai szempontból van.

Ha Liszt Ferenc származását faji szempontból vizsgáljuk, nem sok eredményre jutunk. Anyja ausztriai német; hogy apjának családja magyar, német, vagy talán szláv eredetű-e, az okmányyszerűleg, úgy látszik, nem deríthető ki. Azonban alapjában véve ennek a kérdésnek feszegetése nem fontos, hiszen még a nyugateurópai nagy népeknek nagy embereinél is hány példáját látjuk a fajilag idegen származásnak. Hát még itt nálunk Keleteurópában, ahol akkora a faji keveredés, mint Európában sehol másutt! Liszt Ferenc az akkori Magyarország területén, tehát mindenestre magyar állampolgárnak született. Ezt a megmáshatatlant tény fogadjuk el kiindulópontnak!

Ellenfeleink szeretnek arra hivatkozni, hogy Liszt Ferenc még magyarul sem tudott. Nem veszik azonban számításba az akkori sajtóságos magyarországi állapotokat, amikor egy Széchenyi István is németül és franciául írja naplóját, amikor egy Eötvös József is csak serdülőkorában tanul meg magyarul. — Liszt Ferenc anyanyelve német volt, hiszen édesanyja fiatalkorában nyilván csak németül tudott. Ha Liszt Ferenc Magyarországon maradhatott volna és itt működhetett volna életének első felében, akkor kétségkívül ő is épúgy megtanul magyarul, mint Eötvös József. De ilyesmirel akkoriban szó sem lehetett. Párizsba került, úgyszólván második anyanyelve lett a francia; sőt — és ez a körülmény nagyon fontos és jellemző — jobban tudott, jobban szeretett franciául beszélni, mint németül. Könyveit is franciául írta. Nyelvtudása alapján tehát franciának kellene minősítenünk, de úgy-e bár erre senki még csak nem is gondol, mert Párisban töltött ifjúságától eltekintve, kulturális szempontból nincs sok köze Franciaországhoz.

Elete delén hosszú ideig Németországban, Weimarban működött. De miért? Csupán azért, mert csak ott nyílt alkalma arra, hogy az akkori új zene érdekében propagandát fejthessen ki. És zeneműveinek stílusa? Ez mindennek inkább mondható, csak éppen németnek nem. Annak a túlsúfoltságnak, nehézkességnek, ami a XIX. századbeli kimagasló német zeneszerzőknek műveire annyira jellemző, éppen az ellenkezője; inkább franciának mondható átlátszóság, világosság mutatkozik Liszt műveinek

minden ütemében. Nyilvánvaló: ha valaki a mellett kardoskodik, hogy Liszt nem magyar, akkor az kénytelen volna őt hazátlan nemzetközinek nyilvánítani. Mit mond azonban ezzel szemben maga a legilletékesebb személy, maga Liszt? Köztudomású, hogy Liszt magát mindenkor, Magyarország jószágában éppúgy, mint balsorsában, állhatatosan magyarnak vallja. Már pedig egy ilyen nagy művészi jelenségnek, mint amilyen Liszt volt, kijár a világ minden részétől, hogy ebbeli akaratát tudomásul vegyék, annak ne mondjanak ellent. Annál kevésbbé, mert nincs is megfelelő tárgyi bizonyíték ellentmondásra. Liszt Ferenc magyarnak mondta magát: mindenkinek, magyarnak, nem-magyarnak egyaránt, kötelessége ezt a kijelentését tudomásul venni és abba belenyugodni.

V.

XCVI. nagygyűlés.

1936. május 12—17.

I. nap.

Május 12. *Az osztályok ülése.* Tárgyai:

- a) A pályamunkák bírálatainak bemutatása. (Egyetemi hallgatók könyvjutalma.)
- b) Új pályázatok kitűzése.
- c) Szavazás az osztályokba ajánlott tiszteleti-, rendes-, levelező- és külső tagokra.
- d) A III. osztály javaslatot tesz a Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaítélése tárgyában.

II. nap.

Május 13. *Összes ülés.*

J e g y z ő k ö n y v

a M. Tud. Akadémiának 1936. évi XCVI. nagygyűlésének
összes üléséről.

Jelen voltak: József kir. herceg Ő Fensége, ig. és t. tag, elnök, Lenhossék Mihály ig. és t. tag, másodelnök; Ravasz László, Badics Ferenc, Szinnye József, Balogh

Jenő, Thirring Gusztáv, Finkey Ferenc, Polner Ödön, Heller Farkas, Domanovszky Sándor, Lukinich Imre, Rados Gusztáv, Tangl Károly, Sigmond Elek, Fejér Lipót, Mágócsy-Dietz Sándor, Zimányi Károly, Mauritz Béla, Zimmermann Ágoston, Bláthy Ottó, b. Korányi Sándor, Viszota Gyula, Széki Tibor, Hoór-Tempis Móric, Zipernovszky Károly, Alszegehy Zsolt, Preisz Hugó, Entz Géza, György Lajos.

A jegyzőkönyvet vezeti Voinovich Géza főtitkár.

I. Elnök úr az ülést megnyitván, fölhívja a főtitkárt jelentéseinek előterjesztésére.

II. A főtitkár bemutatja az osztályoknak a jutalmak kiadására vonatkozó javaslatait. A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom az idén a III. osztályt illette, matematikai és technikai munkák legjelesebbjének lévén kiadandó.

A *nagyjutalommal* az osztály *Rados Gusztáv* r. tagot kívánja kitüntetni: *Egy determinánstétel általánosításáról* című munkájáért.

A *Marczibányi-mellékjutalomra* az osztály Bláthy Ottó Titusz: *Biztosítóberendezés sík rotortékercshez; Forgógerjesztő mágnes turbogenerátorokhoz; Folyadék-hűtési forgógerjesztő mágnes turbogenerátorokhoz* című három közleményének kutató, felfedező és szerkesztő munkásságát ajánlja.

Az összes ülés egyhangúan hozzájárul.

A *Kazinczy Gábor és neje-jutalom*: Scherffel Aladár I. tagnak ítéltetett oda. Elfogadtatik.

Az I. osztály köréből.

A *Sámuel-Kölber-jutalomra* az osztály Lakó György: *A permi nyelvek szóvégi magánhangzói* című művét ajánlja; a *Weiss Fülöp-jutalmat* Kosztolányi Dezső *Összegyűjtött költeményeinek* javasolja kiadni.

Mindkét javaslat elfogadtatott.

A *Kornfeld Zsigmond-jutalomra* tavaly Ybl Ervin *Lotz Károly életrajza* pályázott; a bírálók némi átdolgozás után érdemesnek ítélték a jutalomra; az átdolgozás megtörtént, a bírálók és az osztály a jutalom kiadását javasolják. — Elfogadtatik.

Budapest székesfőváros kultúrtörténeti jutalma (A budai népszínház története) megfelelő pályamű hiányában nem adatik ki; újra kitűzetik.

Az osztály javaslatát az összes ülés elfogadja.

A II. osztály javaslatai:

A *Berzeviczy Albert*-történettudományi jutalommal az osztály Angyal Dávid t. tagot kívánja megtisztelni, egész élete történetírói munkásságáért. — Az összes ülés hozzájárul.

A *Chorin Ferenc*-jutalommal való kitüntetésre az osztály Balás Károly I. tag *Pénzügytan* című műve II. kötetét ajánlja.

Elfogadtatik.

Budapest székesfőváros történeti jutalma Markó Árpád I. tag Rákóczi tanulmányainak s különösképen a lipitói kuruc hadjáratról szóló értekezésének volna kiadandó. — Elfogadtatik.

Győr város jutalma (A magyar földbirtokjog alapelvei) nem adatnék ki; egyik pályázót, Vutskits Györgyöt, felhívják a bírálók egy sarkalatosabb jellegű fejezet kidolgozására, s ha az megfelel, az Akadémia a további kidolgozást s a mű kiadását támogatni fogja.

Elfogadtatik.

A III. osztály javaslatai.

A *Wellisch Alfréd*-jutalmat az osztály Rados Jenő: »Magyar kastélyok« című művének kéri kiadatni. — Elfogadtatik.

III. *Könyvjutalomban* számos főiskolai hallgató részesült, és pedig: nyelv- és történettudományi könyvjutalomra ajánltnak:

a *Budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem* részéről magyar nyelv- és irodalmi könyvjutalomra: *Kun Tibor*; történettudományi könyvjutalomra: *Benda Kálmán* bölcsészettanhallgatók;

a *Debreceni Tisza István-Tudományegyetem* részéről magyar nyelv- és irodalmi könyvjutalomra: *Vajda Endre*, történettudományi könyvjutalomra: *Gyáni Imre* III. éves bölcsészettanhallgatók;

a *Pécsi Erzsébet-Tudományegyetemről* magyar nyelv- és irodalmi könyvjutalomra: *Szabó László* III., történet-

tudományi könyvjutalomra: *Pataki József* IV. éves bölcsészettanhallgatók;

a *Szegedi Ferenc József-Tudományegyetemtől* magyar nyelv- és irodalmi könyvjutalomra: *Kelemen József* II., történettudományi könyvjutalomra: *Komáromy Pálma* IV. éves bölcsészettanhallgatók.

A Vikár Béla *Kalevala* fordításával megjutalmazásra ajánltatnak:

a *Budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem által*:
Horváth Károly, Knöpfler László, Lavotha Ödön,
Szepesy Gyula;

a *Debreceni Tisza István-Tudományegyetem által*:
Bakó Elemér, Bartha Katalin;

a *Pécsi Erzsébet-Tudományegyetemtől*:
Temesi (Hack) Mihály, Deák István;

a *Szegedi Ferenc József-Tudományegyetemtől*:
Vizi Albert bölcsészettanhallgatók.

Kaán Károly: *Természetvédelem és természeti emlékek* című művével jutalmazásra ajánltatnak:

a *Budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetem részéről*:
Bohus Károly bölcsészettanhallgató;

a *Debreceni Tisza István-Tudományegyetem részéről*:
Schág Dániel bölcsészettanhallgató;

a *Pécsi Erzsébet-Tudományegyetem részéről*:
Pataki József bölcsészettanhallgató;

a *Szegedi Ferenc József-Tudományegyetemtől*:
Mészáros Olga mat. és term.-tud. hallgató;

a *József Nádor-Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya- és Erdőmérnöki karától*:

Muttnyánszky Zoltán;

Mezőgazdasági és Állatorvosi karától:
Kocsondi Németh Lajos;

Debreceni Gazdasági Akadémián:
Pálinkás István;

Keszthelyi Gazdasági Akadémián:
Gáspár László;

Magyaróvári Gazdasági Akadémián:
Kovács Mihály.

Az ülés mindezt elfogadja.

IV. A főtítkárnak ezután bejelenti, hogy az előző napon az osztályok a tagválasztó nagygyűlésnek a következőket ajánlották megválasztásra:

Az I. osztály A. alosztályába:**rendes tagnak:**

Láng Nándor l. t. 36 szóval 1 ellen,

levelező tagnak:

Ligeti Lajos, orientalista 27 szóval 5 ellen,

Nagy József Béla, nyelvtudós 27 „ 6 „

külső tagnak:

Tronchon Henrik, irodalomtörténész 31 szóval egyhangúlag,

Ussani Vince, classica-philologus . 31 „ „

A II. osztályba:**tiszteleti tagnak:**

Angyal Dávid r. t. 42 szóval 5 ellen.

A II/A. alosztályba rendes tagnak:

Fellner Frigyes l. t. 36 szóval 12 ellen,

Illés József l. t. 41 „ 8 „

levelező tagnak:

Illyefalvi Lajos, statisztikus 41 szóval 5 ellen,

Irk Albert, jogtudós 31 „ 15 „

Levelező-tagságra ajánlott három jelölnél az „igen“ szavazatok száma nem érte el a szükséges többséget.

A II/B. alosztályba:**rendes tagnak:**

Gyalóka Jenő l. t. 40 szóval 7 ellen,

levelező tagnak:

Herzog József, történettudós 41 „ 7 ellen,

Lepold Antal, művészettörténész . . 36 „ 12 „

külső tagnak:

Bittner Lajos, történettudós 43 szóval egyhangúlag,

Oikonomos György, régész és mű-
történész 43 „ „

A III/A. alosztályba:

rendes tagnak:

Gróh Gyula l. t.	44 szóval	3 ellen,
Riesz Frigyes l. t.	37 „	10 „

levelező tagnak:

Grosschmid Lajos, matematikus . . .	41 szóval	6 ellen,
Rohringer Sándor, a vízépítéstan művelője	42 „	5 „

A III/B. alosztályba:

levelező tagnak:

Illyés Géza, urológus	43 szóval	4 ellen,
Jávorka Sándor, a növénytan művelője	47 „	egyhangúlag,
Wellmann Oszkár, az állattenyésztés- tan művelője	42 „	5 ellen.

külső tagnak:

Küster Ernő, a növénytan művelője .	41 szóval	6 ellen.
-------------------------------------	-----------	----------

Az összes ülés a jelöléseket tudomásul veszi.

V. A főtitkár bejelenti az ünnepélyes közülés tárgysorát, mely a következő:

1. József kir. herceg, ig. és t. t. elnök úr megnyitó beszéde.
2. Voinovich Géza r. t. főtitkári jelentése.
3. Lenhossék Mihály ig. és t. t., másodelnök: Megemlékezés a M. Tud. Akadémia első két elnökéről.
4. Schütz Antal lev. t.: Prohászka Ottokár emlékezete.

Elnök úr az ülést bezárja. A jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Badics Ferenc t. tag és Domanovszky Sándor r. tag urakat.

Jegyezte:

Voinovich Géza
r. t, főtitkár.

Hitelesítésül:

József kir. herceg,
ig. és t. t., elnök.

Hitelesítők:

Badics Ferenc t. t.

Domanovszky Sándor r. t.

III. nap.

Május 14. *Tagválasztó nagygyűlés.*

J e g y z ő k ö n y v

a M. Tud. Akadémia 1936. évi XCVI. nagygyűlésének
május hó 14-én tartott összes üléséről.

Elnök: vitéz József kir. herceg, ig. és t. tag.

Jelen vannak: Lenhossék Mihály ig. és t. t., másod-
elnök; Ravasz László, Badics Ferenc, Csengery János, Petz
Gedeon, Károlyi Árpád, Földes Gyula, Hegedüs Lóránt,
Bláthy Ottó, Horváth Géza, báró Korányi Sándor t. tagok;
Szinyeyi József, Melich János, Császár Elemér, Voinovich
Géza, Zolnai Gyula, Pintér Jenő, Horváth János, Viszota
Gyula, Thirring Gusztáv, Kornis Gyula, Finkey Ferenc,
Szentpétery Imre, Angyal Pál, Polner Ödön, Kuzsinszky
Bálint, Lukinich Imre, Hodinka Antal, Ereky István, Ko-
losváry Bálint, Heller Farkas, Gerevich Tibor, Eckhart Fe-
renc, Rados Gusztáv, Mágócsy-Dietz Sándor, Tangl Károly,
Zimányi Károly, Szarvasy Imre, Preisz Hugó, Mauritz
Béla, Sigmond Elek, Fejér Lipót, Buday Kálmán, Pogány
Béla, Entz Géza, Filarszky Nándor és Zimmermann Ágost-
on r. tagok.

A jegyzőkönyvet vezeti Voinovich Géza r. t., főtitkár.

Elnök megnyitja az ülést s elrendeli a szavazást az
osztályok által ajánlottakra.

A szavazás eredménye a következő:

Az I. osztály A. alosztályába:

<i>rendes tagnak:</i>	Láng Nándor I. t.	45 szóval	4 ellen,
<i>levelező tagnak:</i>	Ligeti Lajos	41	7 "
	Nagy J. Béla	45	5 "
<i>külső tagnak:</i>	Tronchon Henrik	33	egyhangúlag,
	Ussani Vince	33	" "

A II. osztályba:

tiszteleti tagnak: Angyal Dávid r. t. 44 szóval 7 ellen.

A II/A. alosztályba:

<i>rendes tagnak:</i>	Fellner Frigyes I. t.	40 szóval	12 ellen,
	Illés József I. t.	39	" 12 "
<i>levelező tagnak:</i>	Illyefalvi Lajos	44	" 5 "
	Irk Albert	37	" 12 "

A II/B. alosztályba:

<i>rendes tagnak:</i>	Gyalókay Jenő I. t.	45 szóval	2 ellen,
<i>levelező tagnak:</i>	Herzog József	43	" 3 "
	Lepold Antal	36	" 10 "
<i>külső tagnak:</i>	Bittner Lajos	32	" 1 "
	Oikonomos György	32	" 1 "

A III. osztály A. alosztályába:

<i>rendes tagnak:</i>	Gróh Gyula I. t.	35 szóval	10 ellen,
	Riesz Frigyes I. t.	36	" 10 "
<i>levelező tagnak:</i>	Grosschmid Lajos	40	" 6 "
	Rohringer Sándor	43	" 6 "

A III/B. alosztályba:

<i>levelező tagnak:</i>	Illyés Géza	34 szóval	6 ellen,
	Jávorka Sándor	33	" 5 "
	Wellmann Oszkár	32	" 5 "
<i>külső tagnak:</i>	Küster Ernő	32	" 1 "

Elnök a megválasztottakat az Akadémia tagjainak nyilvánítja s az ülést berekeszti.

A jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Császár Elemér és Mágócsy-Dietz Sándor r. tagokat.

Jegyezte:

Voinovich Géza
r. t., főtitkár.

Hitelesítésül:

József kir. herceg,
ig. és t. t., elnök.

Hitelesítők:

Császár Elemér r. t.

Mágócsy-Dietz Sándor r. t.

IV. nap.

Május 17., d. e. $\frac{1}{2}$ 11 órakor: *ünnepélyes közülés.*

Tárgyai:

a) József kir. herceg, ig. és t. t., elnök
megnyitó beszéde.

Mélyen meghatott lélekkel foglalom el a M. T. Akadémia elnöki székét és szóalok fel először e történelmi jelentőségű helyről, ahonnét a nagy magyar: gróf Széchenyi István, és elődeim, gróf Teleki József, gróf Dessewffy Emil, báró Eötvös József, gróf Lónyay Menyhért, Trefort Ágoston, báró Eötvös Lóránd és Berzeviczy Albert bölcs és hazafias szózatai hangzottak el, Akadémiánk elnöki székéről, melynek létesítésén nagyatyám annyi szeretettel fáradozott. — Akadémiánknak csak az imént elhunyt nagy elnöke, Berzeviczy Albert, aki mint lelkének legféléttettebb, legdrágább kincsét, mintegy örökbehagyta rám és szeretetteljes gondozásomba ajánlotta a magyar szellem, irodalom, nyelv- és tudomány őrzését és fejlesztését, 30 éven át ragyogó szónoki tehetséggel, mély tudással és lángoló hazafisággal hirdette e helyről a magyar eszme magasztos ígését. Harminc éven át volt alkalmam, mint az Akadémia Igazgató-Tanácsa tagjának, vele dolgozhatni és szorosán érintkezhetni s így az ő kristálytiszta, nemes jellemébe és lelkébe betekinthetni.

Tekintetes Akadémia! Berzeviczy Albert nemcsak nagy tudós volt, hanem nagy ember is a szó legszebb értelmében. A munkában fáradhatatlan, meggyőződésében szilárd és mégis belátó; érzelmében igazságos és megértő. Minden cselekedetének kiindulópontja és fő rúgója a haza java volt. Az Akadémia pedig szeretetteljes gondoskodásának központja vala, amiért örök hálával tartozik elhunyt nagy elnökének, aki az általános összeomlás és történetünk legsúlyosabb válságai közepett Akadémiánkat a létét veszélyeztető helyzetéből bölcs higgadtságával és előrelátó gondoskodásával kivezette, felvirágoztatta és jövő fejlődésének alapjait lerakta.

Hálánkat és az ő halhatatlan emlékét ezen dísztermünkben fölállítandó szobra van hivatva hirdetni. Mi pedig mély

gyásszal szívünkben, hálás lélekkel őrizzük meg emlékét, melyet jegyzőkönyvileg is megörökítünk.

Berzeviczy Albert munkatársát, mondhatnám jobbikét, Akadémiánk évek hosszú során át volt főtítkárát, Balogh Jenő önanagyméltóságát, aki sajnos, ezen oly eredménydusan betöltött állásáról lemondott, az Akadémia múlhatatlan hálája és elismerése illeti.

Midőn az Akadémia akarata folytán bensőséges megindultsággal, erős hittel és törhetetlen bizalommal lépek nagy elődeim felelősségteljes örökébe, néhány szóval válaszolni kívánom azt, amit az Akadémia magasztos hivatásának minél tökéletesebb betöltésére szükségesnek tartok. Hiszen Akadémiánk a jövőben is hivatva van a magyar boldogulást, fölvirágzást, lelki és szellemi fejlődést hathatósan előmozdítani és a magyar nemzet erkölcsi erejének legszilárdabb alapjait lerakni.

Gróf Széchenyi István mondta: »Akadémiánk nem cél, de inkább előmeneteli eszközeinknek csak egyike, mely — szinte egy lépcsővel magasabbra segítheti ügyünket azon cél felé, mely nem kevésb, mint nemzeti virágzás. — Lélektelen gép volna Akadémiánk is, ha nem venne hazafiúi műtettekben legbuzgóbb, legernyedetlenebb részt!«

Gróf Dessewffy Emil az Akadémiához intézett búcsúlevelében a többek között ezt írja: »A mi feladatunk az, hogy a sajátlag és tulajdonképpen magyar szellemi erő munkájával foglaljuk el helyünket azon ösvényeken, melyeken halad az emberiség erkölcsi és értelmi fejlődése, hogy az ezáltal nyert vívmányok összes tőkesommájának részeseivé saját erőfeszítéseink által tegyük magunkat...«

Ő nem akarta azt eltűrni, hogy — saját szavai szerint — »...egy oly culturának nekünk odadobott hulladékaiból, melyben minden idegenszerű és semmi sajátunk, engedjünk magunkra tapasztani egyet és mást, vagy tapasztgassunk magunk...«

Tekintetes Akadémia!

Az első, amire minden nemzetnek törekednie kell, az, hogy egyéniségét biztosítsa. Ebben látom Akadémiánk egyik legfőbb feladatát, különösen Magyarország mai szörnyen súlyos helyzetében, melyben a magyar szellem és hazafiság szilárd védbástyájának kell lennie. Spiritus praevallet! A szellem erősebb, mint bármely idegen akarat és a tudomány hatalma messze terjed és sokra képes.

A magyar nemzetet megfoszthatták hazája, országa

kétharmadától, de nem vehetik el tőle a szellemi vezetőszerepet, amelyet az európai kultúrában, kelet és nyugat között sok évszázad óta betölt. Szellemi hivatása — bármennyire meg is nyomorított a Trianonban ránk kényszerített békeszerződés, — a régi maradt! A magyar szellem, a magyar lélek ma is az emberiség nagy értékét és egy jobb jövő zálogát jelenti, mely jobb jövőért Akadémiánk a tudomány, irodalom és szellem acélnál erősebb fegyverével lankadatlanul küzd. Ez a tudományos működésünk törhetetlen pajzsa a magyar igazságnak.

Az Akadémia fejlessze tovább a magyar egyéniséget, mely érezhetőleg még ma is igen sokban öntudatlanul keresi azt a függőséget, melyet több százéves bécsi alárendeltség oltott bele nemzetünkbe és egyes intézményeinkbe.

Önálló erővel haladjunk tovább a kultúrában, csüggedést nem ismerő munkánk emeljen továbbra is, a legmagasabb európai műveltséggel párhuzamosan haladva, annak színvonalával legalább is egy magasságba; de ennek magyar jellegűnek kell lennie. Akadémiánk képviselje az örök tudományt, mely szilárd alapon állva folyton tovább fejlődik és a korral lépést tartva halad; de ugyanekkor a múlt és jelen értékeit, kincseit meg kell tartanunk és gondosan őriznünk.

Boldogult elnökünk, Berzeviczy Albert mondta megnyitó beszédében Akadémiánk százéves fennállásának ünnepi ülésén: »Tudós Társaságunk mindig teljes tudatában volt és van annak, hogy a tudomány az emberiségnek közjava, melynek előmozdítása az összes művelt nemzetek közös feladata s versengő, egyuttal egyetértő közreműködésünket igényli. Ezért mindig és minden szakban igyekeztünk figyelemmel kísérni a társnemzetek tudományos működését, velük összeköttetést tartani fenn s a mi saját tudományos eredményeinket velük közölni.«

»Míg így Akadémiánk soha szem elől nem tévesztette a tudomány nemzetközi jellegét és vonatkozásait, mindenkor tisztában volt aziránt, — s erre alapítónk szándéka is kötelezte, — hogy neki első és fő feladata a tudományt nemcsak magyar nyelven művelni és terjeszteni, hanem összes magyar vonatkozásaiban ki is építeni.«

Ez éppenséggel nincsen ellentétben azon elvvel, hogy az Akadémia a tudomány, irodalom és nyelv fejlesztésével nemzeti ügyünket szolgálja; ellenkezőleg, volt elnökünk

bölcs szavai utat mutatnak nekünk, hogyan kapcsolhatjuk össze e két kiválóan fontos ügyet és miként haladhat a tudományok nemzetközi voltával karöltve azoknak nemzeti szempontból való fölvirágoztatása. Az Akadémia — mint már egyszer mondtam — a tudományoknak és a magyar szellemnek bevehetetlen fellegvára volt és kell, hogy a jövőben is maradjon, melynek kapui mindenkinek, aki nagy ügyünket szívében viseli és híven szolgálja, nyitva állanak; de viszont hét lakattal elzáratnak mindazok előtt, akik a nemes, tiszta nemzeti szellemet és közjót veszélyeztető irányt követnek és bomlasztó kísérletekkel netán közeledni akarnának. A tekintélyromboló irodalom, nagyjaink kipelengérezése, szenzációhajhászás: erkölcsbomlasztó és nem szolgálja hazánk szent ügyét; ellenkezőleg, a világ szemében lealacsonyítja kultúrshívnvonalunkat és azoknak malmára hajtja a vizet, akik rágalomhadjáratot viselnek ellenünk!

Száztizenegy évi eredménydús működés után, — melyre megelégedéssel tekinthet vissza az Akadémia, — azt hiszem, helyesléssel fog találkozni, hogy ha azt ígérem, hogy Akadémiánk erős kitartással tovább fog haladni eddigi sikerkoronázta útján, a magyar nyelv, irodalom és tudomány eddig szerzett kincseit szigorúan őrizve, azokat a korral haladva fogja tovább fejleszteni és támogatni, na kell, anyagilag is. De mint az imént mondtam, éberem fogunk vigyázni arra, hogy selejtes ne férközzék nemzeti irodalmunk virágoskertjébe és hogy a maszlagot kigyomláljuk; Akadémiánk pedig alapítónk szándéka szerint a nemzeti újjászületés hatalmas tényezője legyen és a hazafiúi mütétekben — amint Széchenyi mondta — legbuzgóbb s legernyedtelenebb részt vegyen.

Akadémiánk mindig törekedett és ezentúl is törekedni fog minden számbavehető tudományos erőt közvetve vagy közvetlenül bevonni tevékenysége körébe és az egyes emberek alkotásait a tudományok terén elősegíteni, támogatni mind erkölcsileg, mind segélyek útján anyagilag is, ha az illető megfelelő munkálkodást fejt ki.

Figyelembe kell venni azonban azt, hogy az Akadémia nem olyan gazdag, mint sokan hiszik. Vagyona és az alapítványok, melyek papirokban vagy betétekben voltak befektetve, majdnem teljesen elértéktelenedtek az infláció és devalváció folytán. A gróf Vigyázó végrendeletét megátadó számos per ennek a tekintélyes hagyatéknak súlyos megkárosítását okozta, úgy, hogy csak most kezd lassan

jövedelmezőbbé válni ezen örökség megmaradt része, bár még most is nagy terhek törlesztésével kell küzdeni. Remélem azonban, hogy néhány év alatt föl fog a vagyron szabadulni és így a jövedelmezőség is fokozódik, ami viszont szabadabb mozgási teret fog nyitni az Akadémia hivatásának. De hangsúlyoznom kell, hogy Akadémiánk kiadásait úgyszólván teljesen a saját jövedelméből fizeti, nem úgy mint pl. a francia »Institut«, melynek összes kiadásait az állam egyenlíti ki.

Fontos a tudományos irodalom fejlesztése is. Itt azonban meg kell jegyezmem, hogy nézetem szerint nem szabad, hogy ez magának külön nyelvet alkosson, hanem alkalmazkodnia kell a nemzeti irodalom nyelvezetéhez. Ennek magyarosnak, és amennyire lehet, népszerűnek is kell lennie s a nemzet szellemével és gondolkodásával meg kell egyeznie; ne legyen túlságosan rideg, hanem meleg és gazdag.

Virágoztassuk föl ma oly fontos nemzeti irodalmunkat is, mely nem idegen eszmékből táplálkozik és nem ilyeneken épül föl, szintúgy történelmi irodalmunkat, mert a nemzeti irodalom, multunk hű megörökítése s ennek fölélesztése — mint az 1848. után az elnyomatás keserves éveiben történt — és nyelvünk tisztasága: egyik erős védbástyája a magyar nemzeti létnek.

Történelmi osztályunk nagyon fontos és föl nem beszélhető országos érdekű nemzetközi munkát végez, melyet mind szélesebb körökre kell kiterjesztenünk. Hadtörténelmünk hű tükre ezer évig betöltött európai nagy hivatásunknak s ezért ennek legalaposabb kiművelése és ismeretése éppenúgy, mint a katonai tudományok fejlesztése és legmesszebbmenő felkarolása, szintén nemzeti érdek és Akadémiánk föladata.

Akadémiánk munkásságában közvetve részt kell vennie az egész nemzetnek, mert csak kölcsönös támogatással oldhatjuk meg sikeresen nagy föladatunkat. Szükséges, hogy Akadémiánk föltétlen tekintélye a nemzet bizalmára támaszkodjék és így fokozott tekintélyre tegyen szert a külföldön is.

Ezért erről a helyről kérem mindig hazafias társadalmunkat: érdeklődjék az Akadémia működése iránt, mert munkánk a legönzetlenebbül a boldogabb magyar jövőt, a magyar tekintélyt, a magyar erkölcsi és lelki fölényt szolgálja s éberén vigyáz a nemzet szellemi kincseire. Fáradhatatlan erővel és önérzetes hittel fogunk a tudomány, iro-

dalom és nemzeti öntudat csorbíthatlan fegyvereivel utat törni a sötét rágalmak és történethamisítások ingoványára épített sáncokon keresztül a magyar igazságnak. Szívből, szeretettel kérem a magyar nemzetet, támogassa Akadémiánkat lelkes törekvéseiben; ajándékozzon meg bennünket munkálkodásunk elmaradhatatlan eredményébe vetett erős hitével! — Érzem és tudom, hogy Akadémiánk a nemzetek nemes, nagy versenyében lankadást nem ismerve az elsők között lesz a tudományok és az irodalom továbbfejlesztésében és meg fogja mutatni, hogy szörnyű megnyomorítottágunkban is csak az igazságért küzdünk, bizonyosságát szolgáltatva annak, hogy mily borzasztó igazságtalanságot követtek el rajtunk, melybe belenyugodni soha nem fogunk és melynek jóvátételét követelni soha meg nem szűnünk. Szent meggyőződésemm, hogy ezeréves, szilárdan kiállott megpróbáltatások után a balsorsnak e sötét korszakát is túl fogjuk élni, mert hitünket és akaratunkat megtörni nem lehet.

Ha Európa azt akarja, hogy a magasfokú műveltség, a kultúra ne pusztuljon hamarost el, hanem újból fejlődésnek, virágzásnak induljon: akkor a békeszerződések minden égbekiáltó igazságtalanságát ki kell küszöbölnie és a becsületes, őszinte békét igazságos alapokra kell kölcsönös megértéssel, jóakarattal gyűlölet helyett fölépítenie! Mert minden, amit gyűlölet épít, az előbb-utóbb összeomlik és csak enyészetet szülhet.

Trianon gyászosan sötét éjszakáján legyen Akadémiánk a viharkorbácsolta óceán sziklaszirtjén álló világítótorony, mely megvilágítja a békés kikötő bejáratát és biztos révbe segíti a nemzet hajóját.

Szembe fogunk szállani a siralmas kishitűséggel, kétkedéssel, megalkuvó lemondással és vétkes közönnyel. Területi csonkaságunkban különösen arra törekszünk, hogy a csonkíthatatlan magyar nemzeti szellemet sziklaszilárddá tegyük.

Ne felejtjük azt soha, hogy egy nemzet nagysága nem az emberek számától, hanem művelődésének, lelki fejlettségének fokától, öntudatos élniakarásától és megalkuvást nem ismerő, minden áldozatra kész hazafiságától függ.

Hit és önérzetes bizalom az, ami erőt ad és fölemel s a trianoni határok közé szorított, kilenc millióra sorvasztott, kálváriára hurcolt nemzetünk akaratát megacélozva

hatalmassá fejlesztheti nemzeti voltunkat. A nemzet lelki erejétől függ jövőnk és reményeink teljesülése!

Azt se felejtjük el soha, hogy hit és erős kitartó akarat nélkül a legnagyobb nemzet is romlásba dől.

Istenbe és nemzetünkbe vetett megingathatatlan hittel és szívós akarattal, őszinte bizalommal hívom föl az Akadémiát nagy, nemzetfejlesztő munkánkra és az ezerpróbás, viharedzett magyar nemzetet Akadémiánk iránti szeretetre és bizalomra.

Vezércsillagom a halhatatlan magyar eszme! — Munkálkodásom egyedüli célja az örök magyar igazság győzelemrevitele.

Ezzel Akadémiánk 96. ünnepi közülését megnyitom.

b) Voinovich Géza r. t. főtitkári jelentése.

Utolsó nagygyűlésünk óta rendkívüli változások állottak be Akadémiánk életében.

Többszöri elhárított szándék után a mult év őszén lemondott tisztéről fáradhatatlan, lelkes főtitkárunk, Balogh Jenő. Tizennégy éven át e helyről az ő szava hangzott, beszámolva évi munkásságunkról; tizennégy éven át vezette, a legnehezebb időkben, páratlan lelkeséggel és önfeláldozó munkával az Akadémia megsokasodott ügyeit. Előbb az elszegényedés gondja, utóbb egy nagy örökség rendezése súlyosult reá. Az ő hite, gondja és óvatossága segítette az Akadémiát újból széleskörű munkássághoz, mellyel nevét mindig össze fogja forrasztani az utódok hálája.

A hű munkatárs után megvált méltóságától Akadémiánknak harminc éven át, egy emberöltő hosszán volt nagyérdemű elnöke, Berzeviczy Albert, agg korára hivatkozva, melynek fogyatkozásait azonban csak ő maga érezte. Mi mindvégig a szó és írás mesterét, a munka és éber gondosság, a kötelességérzet és tapintat megtestesítőjét tiszteltük benne. A 77 tagból, kiknek többsége először emelte az elnöki székbe, a harmincadik évfordulóra már csak tizen maradtak életben, de közben a kidőlték helyébe lépő új tagok bizalma is tízszer erősítette meg elnöki székén. Páratlan kötelességtudása helyén tartotta az új elnök megválasztásáig, azután, mint aki elvégezte kötelességét, örökre elköltözött. Míg hűlő kezét búcsúra nyújtotta néhány hű embernek, gondja akkor is az Akadémiát emlegette, melynek szeretetét könnyes szemmel kötötte lelkére utódjának.

Érdemeit emlékbeszéd fogja hirdetni s megörökítik saját beszédei, melyekben az Akadémia harminc éves története van letéve. Szobra itt fog állni e teremben, mintegy örködve az Akadémián és munkásságán.

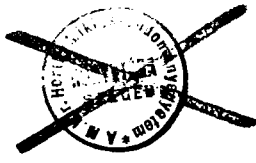
Az elnöki szék díszes és nehéz öröksége — az ő gondoskodása és óhajta szerint is — a legjobb kezekre szállt, József királyi herceg Ő Fensége személyében, kit a nemzet osztatlan hódolata és szeretete vesz körül. Házát immár három nemzedéken át hagyományos kapcsolat fűzi Akadémiánkhoz; József nádor lelkesen segítette a megalapítást s élte fogytaig viselte a „pártfogó” címét és tisztét; József főherceg munkás tag volt; József királyi herceg maga harminc év óta vesz hathatós részt Akadémiánk munkájában és irányításában. Multja, hazafisága, egyéniségének varázsa új díszet ad e felelősségteljes méltóságnak.

A kimért percek sürgetnek, hogy a munkásságunkról való beszámolóra térjek. Szinte visszariaszt a tárgy sokfélesége, midőn e falak közt folyó ernyedetlen munkát rövid szavakban kell összefoglalnom. De éppen a munka sokfélesége biztat, hogy töredékes vázlat is elismerésre méltó képet ad az Akadémia munkásságáról.

Kétségtelen, hogy a világháború óta a figyelmet az elméleti tudománvoktól a technika csodálatos találmányai vonták magokra, melyek pedig leleményüket az ember jobbléte helyett jobbára szinte pusztításra s ezzel párhuzamosan a pusztítás elleni védekezésre fordították, mintha az emberiség keserű elszánással igazat akarna adni Malthus elméletének, mely a túlnépesedés ellenszerét látta a háborúkban. Akadémiánk, bár számos tagjának kiváló sikereivel dicsekedhetik a gyakorlati tudományok terén, megállott az Akadémiához egyedül méltó felfogás mellett, hogy a tudomány célja a tudomány maga, s a legnehezebb időkben sem vált mostohává a szellemtudományokhoz sem. A művelődésnek, az emberi haladásnak a tudomány minden ágára egyaránt szüksége van; összetartoznak azok, mint a kéz ujjai: egyiknek híja nem csupán a maga részével csökkenti a kéznek erejét, használhatóságát.

Munkánkban a tudományos mellett egyetlen szempont érvényesül: a nemzeti.

Nyolc összes ülésünkön jobbára emlékbeszédek olvastak elhunyt jeles tagokról; mind egy-egy vonás az illető tudomány történetéhez, melynek művelőjéről szól. Az osztályok felolvasásai nagyrészt mutatványok a felolvasók

nagyobb munkáiból. Így mutatott be a nyelv- és irodalom osztályában Horváth János r. tag szemelvényeket a magyar humanizmus történetéből; gr. Zichy István l. tag részleteket a magyarság eredetéről készülő nagy munkájából; Tolnai Vilmos r. t. a nagy szótár munkálatainak tanulságairól számolt be. Megünnepelte az osztály Horatius kétezeréves dícsőségét Huszti József l. t., Berzsenyi ünnepét Császár Elemér r. t. mélyreható tanulmányaival.

A történeti és bölcséleti osztályban Kornis Gyula osztályelnök emlékezett meg nagyszabású tanulmányban II. Rákóczi Ferenc halálának kétszázados évfordulójáról, a nagygyűlésen pedig Angyal Dávid, dús ismeretek leszűrt eredményével.

E két osztály tárgykörében él közvetlenebbül a nemzeti vonatkozás; a III. osztály munkaköre inkább nemzetközi, de ez is nemzetünk javát szolgálja s a külföld által is elismert sikereivel nemzetünk becsületét öregbíti. Ez osztály 8 ülésében 62 vizsgálódás eredményéről számoltak be, melyek egyrésze külföldi tudósok kutatásaival kapcsolatos, nem ritkán azok kiegészítéseül, sőt alapjául szolgál.

Kettős feladatát: a tudomány művelését és terjesztését, hathatósan szolgálja az Akadémia kiadványaival. Fenntart hét tudományos folyóiratot, segítéyz négyet.

A nyelv- és széptudományi osztály kiadta Gyöngyösi István újabb kötetét, nagy munkásságú t. tagunk Badics Ferenc által; készülöben van Berzsenyi munkáinak új kiadása, megtalált kéziratok alapján. A könyvkiadó vállalatban jelent meg Gyulai Pál nagy a!aposságggal s nem kisebb művészettel megírt életrajzának I. kötete Papp Ferenc l. tagtól. Külön kiadvány Waldapfel Józsefnek a székesfőváros pályázatán jutalmat nyert műve, Buda és Pest mult századi irodalmi életéről.

A nyelvtudomány terén folyvást halad a nagy szótár és az *Etymologiai Szótár* roppant munkája, melyet most Melich János osztályelnök egymaga végez.

Készül Zsirai Miklós l. tagnak *Nyelvrokonságunkról* szóló nagy műve; a nyárra jelenik meg a Budenz-émlékkönyv, számos hazai és külföldi nyelvtudós munkálataival. Meg fognak jelenni elhúnyt, nagyevű tagtársunk, Gombocz Zoltán nyelvtudományi munkái.

Az ép nyelvérzéket a mindennapi életben van hivatva fejleszteni a Nyelvművelő Bizottság népszerű folyóirata, a *Magyarosan*, mely széles körben el van terjedve. Nem ta-

gadhatni, hogy az idegen szavak ragályként terjednek, a külföldi könyvek, hírlapok, a rádió, film, a társas érintkezés útján. Nyelvünk szemlátomást szegényedik, jó magyar szavaink, szólás-módjaink kiveszöben, az árnyalatos rokonszomszédos szavak közül csak a mindennapiak, a legközönségebbek forognak a beszédben, igéink segédigék mankóin bicegnek, szórendünk egyszerű törvénye meginog, s a nyelv, melyen nagy költőink szóltak, ma holnap nehéznek tetszik, éppen erejénél és gazdagságánál fogva. Nyelvművelő Bizottságunk erélyesen küzd az ellaposodás ellen, s legutóbb sikerült elérnie, hogy a közoktatásügyi miniszter úr rendeletet küldött az iskoláknak, a nyelvbéli idegenszerűségek gondos gyomlálása érdekében. E téren szűzpiróinkra néz a kötelesség, hogy a nyelvtisztaságra példát adjanak; a kezdet éveiben tőlük várta az Akadémia a nyelv művelését; újabban az írók szava elhalkult körünkben, amin változtatni nyelvünk érdeke volna.

Az osztály kiadványai közé tartozik Tamás Lajosnak *Rómaiak, románok és oláhok* c. műve. A classica-philologia terén Vergilius Georgicájának műfordítása van megjelentőfélben, Victorisz Józseftől. A képzőművészeti bizottság Székely Bertalan följegyzéseinek kiadására készül, a néptudományi bizottság egy nagy népzenei kiadványra.

Hagyományához híven két utazót is támogat az Akadémia: Fettich Nándort gazdag eredményű oroszországi útján és Ligeti Lajost, aki Afghanistanba indul. Keletre irányítja a figyelmet a Németh Gyula szerkesztésében megjelentő Kőrösi Csoma-Archivum is.

A II. osztály kiadta Concha Gyöző nagybecsű értekezéseinek II. kötetét, sajtó alá rendezi Pauler Ákos *Metaphysikáját*, a könyvkiadó vállalat során most jelent meg Brandenstein Béla *Bölcseleti embertanának* I. kötete.

A II. osztály a Rákóczi-Archivumot folytatja, s a konjunktúra-kutatásról ad ki egy pályanyertes művet, nem szólva az Értekezések füzetéről, melyek között pedig oly jelentős művek vannak, mint Hegedűs Lóránttól *Az adótan társadalmi elmélete*.

Az Archaeologiai Bizottság az Akadémia segélyéből 88 helyen végzett ásásokat. Ma ezek iránt Európa-szerte nagy érdeklődés mutatkozik. E romok s e megnyílt sírok mintegy Csaba mondáját újítják meg más alakban, a földben porló holtakat és romokat hívva tanuul nemzeti jogaink mellett.

A III. osztály főképp kutatásokat segélyez s értesítőjét adja ki, melynek becsét mutatja, hogy egy-egy megkéséett vagy elmaradt példányát a külföldi tudományos intézetek könyvtárai rögtön sürgetik és követelik.

Tudományos társulatok segélyezésére is jelentős összegeket fordít az Akadémia; támogatja a külföldi magyar tudományos intézetek évkönyveinek kiadását, s feles részt vett a Báthory István emlékére Lengyelországgal közösen kiadott emlékkönyv költségeiben, résztvett a Coopération Intellectuelle működésében.

E nagy kiterjedésű munkásságot egyrészt a közoktatásügyi kormány támogatása, főképp pedig gróf Vigyázó Ferenc nagy hagyatéka teszi lehetővé. Gondoljunk reá hálaival, kegyelettel.

Nagy feladatot tölt be könyvtárunk. Beszéljenek a számok: az elmúlt évben az olvasóteremben 15.557 kötetet használtak, kikölcönöztek 6514-et. Egy évi gyarapodása 8430 kötet. Hogy hivatását megbecsülik, mutatja az, hogy többen adományokkal gondoltak reá; kiemelkedik ezek közül Gaal Jenő nagyérdemű társunk özvegyének adománya, aki férje könyvtárát ajándékozta könyvtárunknak.

Célját az Akadémia pályatételek és jutalmak kiírásával is szolgálja. A *nagyjutalmat*, mely egy egész élet kiváló értékű munkáját illeti, Rados Gusztáv r. tagnak ítelték oda pályatársai. A *Marczibányi-jutalmat* a nagynevű feltaláló, Bláthy Ottó Titusz sorolja régebbi számos sikeréhez. A *Weiss Fülöp-jutalom* ez idén szépíróról illetett, a bírálók Kosztolányi Dezső összegyűjtött költeményei mellett állapodtak meg. A *Vojnits-érem* Surányi Miklós *Aranybástya* c. színművét díszíti. A *Sámuel-Kölber-jutalommal* a bírálók Lakó György művét tüntették ki, *A permi nyelvek szövegi magánhangzóiról*.

Kaán Károly tagtársunk adományából 12 egyetemi hallgató részesült *Természetvédelem és természeti emlékek* című úttörő művének ajándékában; mások Vikár Béla *Kalevala*-fordításának díszkiadásában.

A *Berzeviczy Albert* nevét viselő történettudományi *jutalommal* az Akadémia Angyal Dávid élete munkáját tisztelte meg, a *Chor'n Ferenc-jutalommal* pedig Balás Károly *Pénzügytanának* II. kötetét tüntette ki; a *székesfőváros történelmi-jutalmával* Markó Árpád lev. tagnak *II. Rákóczi Ferenc*re vonatkozó műveit koszorúzták meg, a *Wellsch Alfréd-jutalmat* Rados Jenő *Magyar kastélyok* c. műve érdemelte ki.

Jutalomtételeink kimagasló új alapítvánnyal gazdagodtak. Berzeviczy Albert emlékére a Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat Vida Jenő vezérigazgató úr javaslatára százezer pengős alapítványt tett, három osztályunk körében felváltva jeles művek jutalmazására. E jutalom először most hirdettetik, a jövő évben adatik ki.

A munka öröme mellett voltak fájdalmas veszteségeink. Sok tisztelt arc tűnt el közülünk örökre.

Keveházi Kováts Gyula, Akadémiánknak több mint ötven éven át buzgó tagja, a kánon-jog nagy tudósa;

Buchböck Gusztáv, jeles kémikus;

Jakubovich Emil, aki kutatásai árán fölemelte a csukját Anonymus arcáról s nevet adott neki;

Szádeczky-Kardoss Lajos, a székelyek őstörténetének s az oláh településnek avatott ismerője.

Íme egy rövid év alatt hányszor hirdetett gyászt a fekete lobogó az Akadémia palotájának homlokzatán.

A megürült helyeket új munkások töltik be.

Az I. osztály rendes taggá választotta *Láng Nándor* I. tagot, a classica-philologia és archaeologia nagyérdemű munkását; levelező taggá választotta: az A) alosztályba: *Ligeti Lajos* egyet. magántanárt, a kelet-kutatás buzgó és szerencsés munkását; *Nagy József Béla* középisk. tanárt, Nyelvtudományi Bizottságunk régi munkását és *Magyarosan* című folyóiratunk jeles munkatársát; külső taggá: *Tronchon Henriket*, aki a francia irodalomtörténet körébe eső bűvárlatai mellett a magyar voltaireianussal, gróf Fekete Jánossal is foglalkozott, továbbá *Ussani Vincét*, a római egyetemen a latin nyelv és irodalom tanárát, az Unione Accademica Nazionale elnökét.

A II. osztály tiszteleti tagjává választotta *Angyal Dávid* régi r. tagot, főleg Bethlen Gábor és Thököly korának kutatóját, a stíl- és forma mesterét: az A) alosztályba rendes taggá: *Fellner Frigyes* eddigi lev. tagot, egyet. tanárt, számos külföldi szakintézmény tagját és elnökét; *Illés József* egyet. tanár, I. tagot, a magyar és összehasonlító jogtörténet jeles munkását; *Illyefalvi Lajost*, a székesfővárosi Statisztikai Hivatal igazgatóját, aki e tudomány köréből számos népszerű tájékoztató kiadványt is szerkesztett; *Irk Albertet*, a büntető jog kiváló művelőjét; a B) alosztályba rendes taggá: *Gyalóka Jenő* eddigi lev. tagot, a hadtörténeti irodalom kitűnő művelőjét; levelező taggá: *Herzog Józsefet*, az Orsz. Levéltár főigazgatóját,

a m. kir. kincstári és udvari kamara történetének bűvárát; *Lepold Antal* esztergomi örkanonokot, a keresztény archaologia és műtörténet művelőjét, kinek nagy része van az Árpádok esztergomi királyi palotájának feltárási munkálataiban; *külső taggá: Bittner Lajost*, a bécsi állami levéltár igazgatóját, az osztrák-magyar monarchia külpolitikai aktakiadásának szerkesztőjét; *Oikonomos György* athéni egyetemi tanárt; ajánlva volt *Zakrzewski Szaniszló*, a lengyel egyetem történet-tanára is, akit a halál a választás előtt elragadott.

A III. osztály A) alosztályába rendes tagnak: *Gróf Gyula I.* tagot, a fizika-kémiai kutatások terén elért kiváló eredményekért, és *Riesz Frigyes*t, húsz év óta lev. tagunkat, a jeles matematikust; levelező tagnak: *Groszschmid Lajos* műegyet. tanárt, az algebra művelőjét és *Rohringer Sándort*, a vízépítés tanárát; a B) alosztályba levelező tagnak: *Illyés Géza* egyet. tanár, urológust, *Jávorka Sándort*, a Természettudományi Múzeum növénytanárának igazgatóját, a magyar flóra-kutatásnak kiváló képviselőjét, és *Wellmann Oszkárt*, az állatorvosi tudomány európai hírű munkását, végül *külső taggá Küster Ernőt*, a giesseni egyetemen a botanika tanárát.

Íme, mint a görög phalanxban, a kidőltek helyére újak állnak a sorba, — mert bár halandókból áll ugyan, maga az Akadémia, mint célja és munkája — halhatatlan!

c) Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök: Megemlékezés a M. T. Akadémia első két elnökéről.

Tekintetes Akadémia!

Mélyen tisztelt Közönség!

Szép hagyománya Akadémiánknak, hogy ünnepélyes üléseinken olykor felújítjuk intézményünk keletkezésének és zsenge korszakának már-már elhalványuló emlékeit. Ez a szempont vezérett előadásom tárgyának megválasztásában, de vezetett egy másik is. A mi nemzedékünk igen szereti ünnepelni élő nagyságainkat, és ha bevégezték földi pályafutásukat, a ravatalnál s a nyitott sír mellett készséggel rója le nekik dicsérő és megható búcsúszókatokban az elismerés és hála kegyeletes adóját. De ha azután elshannak emléküik felett az évek és évtizedek, könnyen felejt, ami nem is csoda a mai politikai és társadalmi események

és áramlatok szédítő forgatagában, felejt olyan esetekben is, ahol igazi, nagy érdemek valóban méltók arra, hogy tovább éljenek a késői nemzedékek hálás emlékezetében. Ez az érzés ösztönöz engem, mikor Akadémiánk két első, legrégebb elnökének emlékét óhajtom felújítani ünnepélyes ülésünkön, nem mintha ezzel kisebbíteni akarnám többi elnökünk érdemét, hanem azért, mert úgy látom, hogy az ő emlékük az idők ködén keresztül már csak nagyon halványan dereng. Pedig gr. Teleki Józsefnek és gr. Dessewffy Emilnek olyan hervadhatatlan érdemei vannak Akadémiánk és ezzel nemzeti művelődésünk körül, hogy az én érzésem szerint szinte mulasztásszámba megy, ha nevük nem hangzik el időnként e csarnokban.

Ők voltak az elnökök sorában a legelső, az alapvetők, ők teremtették meg fáradhatatlan munkájukkal azt a keretet, amelyben most a mi munkálkodásunk folyik. Ők a jövő munkásai voltak. Az ő koruk ezt a keretet még nem tudta kellő tartalommal megtölteni, bár intézményünk első évtizedeinek is elismerésreméltó érdemei vannak a magyar nyelv és nyelvtudomány fejlesztése és a magyar történetírás körül; csak egy későbbi kornak fejlődő művelődése tudta lassú emelkedéssel megadni a kerethez az Akadémiához méltó, változatos tartalmat.

I.

Első elnökünk, gr. Teleki József, hazafias érzésű családjában és szellemében nevelkedve, már korán kimutatta a magyar szellemi haladás iránti meleg érzését. És ez nagy érdem, ha elgondoljuk, hogy a múlt század elején — erre az időre esik az ő ifjúkora, 1790-ben született — elnémetesedett főuraink közt szinte ritkaságszámba ment az olyan, akinek érzéke volt a magyar nyelv, a magyar művelődés iránt. Nagyrészüket Bécsben lakott vagy legalább is odajárt, és életmódjában, nyelvében, műveltségében inkább osztráknémétnek, mint magyarnak volt nevezhető. Bajza kissé túlozva panaszolja még 1844-ben is, hogy nagyjaink »annyira elfeledék hazájuk nyelvét, hogy némelyike saját nevét sem képes többé kimondani«. De igazságtalanság volna azt állítani, hogy ez a jellemzés csak a főnemessegre áll, áll ez az akkori városi és különösen fővárosi közeposztályra is.

De a széki gróf Teleki-családban nemes hagyomány volt a lelkes hazafias érzés és az élet minden vonatkozásá-

ban, szívben és szóban a ragaszkodás a magyar életformához. Nem szólva a Teleki-nemzetségnek sok régebbi, a haza körül érdemeket szerzett tagjáról, csak elnökünk apját, gr. Teleki Lászlót említem, aki egyike volt azoknak, akik a mult század elején az Akadémia felállítását sürgették. 1806-ban tette közzé *A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdeklés* című írását, melynek talán valami része volt az 1808. évi VIII. tc. »De Musaeo Nationale aliisque promovendae linguae hungaricae adminiculis« keletkezésében. 1810-ben még arra is rászánta magát, hogy egy német nyelvű füzetet jelentessen meg a tervezett Magyar Tudós Társaság felállítása érdekében.

A fiúnak, Teleki Józsefnek, a mi későbbi elnökünknek nevével először 1819-ben találkozunk. Ebben az évben jelent meg a 29 éves fiatalember első írása: az akkoriban még a Nemzeti Múzeum által kezelt Marczibányi-jutalommal koszorúzott pályaműve »A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és szólásmódok által«. Kazinczy Ferenc már előbb kitűzte volt a nyelvújítás zászlaját, és cikkei, művei szinte lángba borították a magyar irodalmi világot. Ebbe a forrongó vitába, a *Mondolat* és *Felelet* szenvedélyes irodalmi harcába vetette bele a maga higgadt állásfoglalását a fiatal Teleki. Értekezésében már a későbbi tudós tárgyilagossága, megfontolt, helyes ítélete és mérséklete szólal meg. Az óvatos, a nyelv törvényeit számbavevő nyelvújítás mellett tör lándzsát. Bajza szerint (1844.) ez az írás »eldöntő szózat a magyar nyelvújítási kérdésekben«, Toldy (1855.) némi jóakarató túlzással azt mondja róla, hogy »epochalis hatásával szerzője nevét legott a hazai írók első sorába emelte«, sőt hogy »e mű a maga korában a legnevezetesebb tudományos munka volt«, s hogy »irodalmunkat egy új tudománnyal, a magyar nyelv belső történetével gazdagította«.

Nem tudom, megérdemli-e ez az igénytelen írás ezt a magas értékelést, de annyi bizonyos, hogy meggyőzően tanúskodik szerzőjének hazafias lelkeségéről és világos meglátásáról is abban a tekintetben, hogy mire van első sorban szüksége a közművelődésben elszomorítóan elmaradt magyarságnak. Szüksége van legelőbb is a műveltség, az ismeretek, a tudomány minden oldalának megjelölésére, kifejezésére alkalmas, kibővült, hajlékony nyelvre. Ha a múlt század elejéről, de még a valamivel későbből is származó magyar írásokat, különösen a tudománnyal foglalkozókat

olvassuk, szinte elszorul a szívünk, hogy milyen ósdi, szegényes és nehézkes, milyen gyámoltalan ez a nyelv, olyan időben, mikor a németeknél Goethe, Schiller, Humboldt, a franciáknál Lamartine, Chateaubriand és mások a mai irodalmi és tudományos nyelvnek is mintául szolgáló remekművekkel gazdagították az irodalmat és tudományt. Az akkori magyar írások jó részében alapján véve egészen helyes és modern gondolatok, érzések és tudományos igazságok rejlenek, de hogy ezek hatásukat a mai olvasóra ki tudják fejteni, hogy teljesen átérezhessük azt, amit mondani akarnak, azt a régies nyelvet, melynek béklyóiban nehézkesen döcögnek a gondolatok, előbb szinte át kell fogalmaznunk, vagy legalább is átjavítanunk mai nyelvünkre.

Nem szólva a politikai viszonyokban rejlő hátráltató mozzanatokról, két akadálya volt főképp a magyar nyelv fejlődésének: a német, mint az akkori műveltebb magyarságnak kultúrnyelve, sőt mondhatjuk második anyanyelve, s talán még inkább a latin, mely szinte ólomsúllyal nehezedett a magyar nyelvre. Jól mondja Teleki József 1835. évi akadémiai beszédében: »Egy bájolóan hangzó holt és egy kimíveltsége által ajánlkozó élő nyelvvel kelle a magyar nyelvnek kiállani a veszélyes tusát«, pedig, amint hozzát teszi, »nemzeti nyelv nélkül nincs nemzetiség, nincs nemzeti műveltség«.

Az angol parlament már 1730-ban száműzte a latin nyelvet minden hivatalos és közéleti alkalmazásából és helyébe az angolt ültette. A francia nép már előbb, XIV. Lajos korában véget vetett a latin nyelv évszázados uralmának és minden téren a franciának szerzett érvényt. 1735. óta a francia nyelv hivatalos nyelve lett a nemzetközi érintkezéseknek, a diplomáciai okmányoknak és szerződéseknek. De a magyar megfoghatatlan módon még sokáig, jóformán a múlt század közepéig ragaszkodott a hivatalos és tudományos életben, az egyetemi és középiskolai tanításban, sőt részben még a magánéletben is a pompásan hangzó, de az újkor élet szaporodó fogalmainak, technikai és egyéb haladásainak megjelölésére alkalmatlan, velük lépést tartani nem tudó, merev, holt nyelvhez. Nem volt ebben az időben országa a művelt világnak, mely a latin nyelv szereplésében megközelítette volna hazánkat; nem hiábá nevezték a magyart gens latina-nak. Még a múlt század utolsó harmadában is meglátszottak ennek a deákos táblabíró-kornak végső hullámgyűrűi. Mi öregek visszaemlékszünk még arra, hogy

menyire át volt szöve apáink magyar nyelve latin szavakkal, mondásokkal, idézetekkel. De meglátszik a latin hatás mult századbeli régibb költőink, íróink nyelvezetén is, pl. az első akadémiai szónoklatok mondat szerkezetén, nem is szólva a költői alkotásokat tarkító, nekünk ma már egészen idegen, sőt valljuk be, részben már érthetetlen sok görög és római mitológiai sallangról, melynek elavult, élettelen pátoaszát csak Kisfaludy Károly és Petöfi népies lírája tudta végkép kiküszöbölni a magyar költészetből. Voltaképpen — lám én is beleesem kissé a gáncsolt hibába — circulus vitiosusnak volt az akkori állapot nevezhető: nem lehettek el a deák nyelv nélkül, mert a magyar nyelv még nagyon szegény volt a közigazgatási, törvénykezési és tudományos fogalmak kifejezésére, viszont a magyar meg nem fejlődhetett a latin nyelv kerékkötője miatt.

Gr. Széchenyi István és társai, köztük elsősorban gr. Teleki József, teljesen felismerték és átértékelték ezt a visszás állapotot, és ez volt egy Magyar Tudós Társaság vagy Akadémia alapításának legfőbb mozgóató rúgója. A tervezők és alapítók szeme előtt az 1635-ben Richelieu bíbornok által életre keltett Académie Française lebegett, mely alapításától a mai napig mint nyelvművelő intézmény áll fenn, s melynek csakugyan jelentős része volt és van ma is a francia nyelv kifinomításában és tisztántartásában. De Telekiben és társaiban nem volt meg a kellő lendület és élszánt áldozatkészség a 37 év óta vajúdó, szinte agyontárgyalt terv megvalósításához. Itt tűnik fel mint új fény az égen a nemzet nagy újjítója, itt nyilvánul meg először hazafias lángolásból fakadó, nem tervezgetésekben kimerülő, hanem tettekben megnyilatkozó, cselekvő, alkotó erélye. A pozsonyi országgyűlés emlékezetes kerületi ülésén 1825. november 3-án már elő volt készítve a kellő hangulat az izzó hevességű szónoklatok egész sorával. A beszédek mondatai mint a pörölycsapások hullottak a magyar nyelvet fojtogató és háttérbe szorító német és különösen latin nyelvre. De a szenvedélyes kifakadásoknál még jobban hatottak tettekre ösztönzőleg Felsőbüki Nagy Pál soproni követ beszédének utolsó, lehiggadt szavai: »A rég szóban lévő magyar akadémiát állítaná bár elő nagybirtokosok nemes áldozatja, mert ide is, mint az egyszéri hadvezér szerint a háborúhoz, három fődolag kell: pénz, pénz és csak pénz«. Ezek a szavak robbantották ki az emlékezetes történelmi pillanatot: Széchenyi Istvánnak látszólag a pillanat ihletéből fakadó, de amint

ma tudjuk az ő naplójából, alapos megfontolással már előre elhatározott példátadó nagyszerű gesztusát, amellyel birtokai évi jövedelmének a felét ajánlotta fel a tervezett Akadémia céljaira. A gyujtó hatású beszédek s utána Széchenyi áldozatos tette magukkal ragadták a jelenlévő nagybirtokos főurakat, s gazdag adományokkal járultak hozzá a nemes cél megvalósításához, úgy hogy a későbbi adományokkal együtt a Tudós Társaság vagyona egy év alatt negyedmillió forintra emelkedett. Igaza van báró Eötvös Józsefnek (1867 január 28.), hogy »a történelemben nincs példa, hogy tisztán tudományos intézet egy nemzet által oly lelkesedéssel karoltatott fel«.

Teleki József az első adakozók közt csak 5000 forinttal szerepel, de az Akadémia legnagyobb adományozói közé emelkedik azzal, hogy testvéreinek és mostohaanyjának hozzájárulásával az Akadémiának ajándékozta nagyértékű örökségüket, atyjának, a bibliofil septemvirnek nagy fáradsággal és költséggel összegyűjtött, közel harmincezer kötetnyi könyvtárát. Ezzel meg volt adva az alap ahhoz, ami egy Akadémiának legfontosabb tartozéka, működésének legjelentősebb feltétele: a könyvtárhoz. Igaz, hogy számos akadály miatt, amelyet Kollányi Ferenc 1910-ben *Az Akadémia és a Nemzeti Múzeum* című értekezésében részletez, a Teleki könyvtár valójában csak 18 év múlva, 1844-ben került az Akadémia birtokába, akkor, amikor az már mások, különösen Batthyány Gusztáv 1838. évi adományából tekintélyes könyvgyűjteménnyel rendelkezett. Toldy Ferenc akadémiai titoknok jelentése szerint a rendkívül értékes Teleki-könyvtár 1844-ben, mikor az Akadémia átvette, közel 21.000 kötetből állott.

Az idők távlatából tekintve — hiszen 110 év múlt el azóta — nehéz biztosan megmondani, hogy Széchenyi nagy tette: az életrekeltés, az első anyagi megalapozás után ki volt az, aki az Akadémia ügyét kezébe vette, ki volt az, aki a tudós társaságot megszervezte és működésének útjára indította. A fennmaradt jegyzőkönyvek, felterjesztések és hasonlók nem adnak megbízható képet arról a valóságról, amely talán a sok teleírt papiros mögött rejtőzik. Sokszoros tapasztalat, hogy mikor bizottságok, tanácsok stb. összeülnek, igen gyakran mégis csak egy ember az, aki a főmunkát elvégzi, a többi tag csendes tanácskozó hozzájárulásával. Akadémiánk igazi megszervezője az én benyomásom szerint Teleki József volt; Toldy Ferenc emlék-

beszédéből is ezt vélem kiolvashatni: neki volt főrésze az előkészítő, tervező munkálatokban. Nem állítom, hogy ő volt az, aki pár nappal az emlékezetes ülés után megfogalmazta és elindította a nádorhoz és az ország rendjeihez intézett feliratot, amelynek eredményeképp az országgyűlés »a honni nyelv kimivelésére felállítandó tudós társaságról« szülő 1825 évi XI. törvénycikkben megerősíti az Akadémia alapítását. Nem mondom, hogy az ő közbenjárásának köszönhető, hogy a magyarság iránt jóindulattal viseltető nádor hajlandónak mutatkozott az új társaság pártfogói tisztének elfogadására. De már akkor megállapodhattak abban, hogy a Tudós Társaság hivatott vezére csakis a már nagy tekintélynek örvendő Teleki József lehet. Széchenyi közéleti munkásságát abban az időben már számos más, szintén nagyjelentőségű társadalmi, gazdasági és egyéb kérdés foglalta le és ezért nagy alapítónk az Akadémia vezetését, amelyet neki most és később is felajánlottak, elfoglaltsága miatt magától elhárította. Teleki 1822-ben elhunyt atyja, az Akadémia felállítása körül buzgólkodó hazafias főúr révén a tudós társaság eszméjével lelkileg már közismerten össze volt forrva; megszervezésének terve lelkében már készen állott. Érthető, hogy mikor a nádor 1827. november 30-án a társaság alapszabályainak és ügyrendjének kidolgozására 26 tagú, előkelő állású urakból és tekintélyes tudósok- és írókból álló »országos választottságot« küldött ki, ennek elnökévé Teleki Józsefet tette meg. A bizottság ugyancsak komolyan vette feladatát, mert egy hónap leforgása alatt 21 ülést tartott. Az is természetes, hogy mikor a bizottság 25 tagú igazgató-tanácsot alakított meg, ez a tanács az akadémia elnökévé Teleki Józsefet választotta, másodelnökévé pedig Széchenyi Istvánt, az Akadémia megalapítóját.

Ezentúl Teleki József élete szorosan összefonódik az Akadémiáéval. Az Akadémia megalkotásáról szólva, Széchenyi neve mellé méltán odatehetjük az övét. Az ő elgondolása szerint öltött alakot az intézmény, ő volt annak megformálója, működésének megindítója és vezetője. Nem rajta múlt, hogy a királyi jóváhagyás Bécsből négy évig késett, s hogy a Tudós Társaság első nyilvános közülését csak 1831. február 14-én tarthatta meg Pest vármegye termében. Hogy mi volt az oka a késedelemnek, annak a részleteiről csak nemrég értesültünk Brisits Frigyesnek az Irodalomtörténeti Közlemények legutóbbi füzetében megjelent, levél-

tári kutatásokon alapuló nagyérdekű dolgozatából. Oka a bécsi centralisztikus kormányzat nagyfokú bizalmatlansága, hogy ne mondjam rosszindulata volt az új társasággal szemben; ezért ameddig csak lehetett, húzták-halasztották tervezetének a megerősítését. A nekik ellenszenves ébredő nemzeti tudat táplálóját, éltetőjét látták benne, azután meg félték is a tudósok szabadelvű, forradalmi gondolkozásától, végül feltűnt a katolikus főpapság távolmaradása az első adakozók közül, illetőleg gyér képviseletük soraikban. Ez utóbbinak pedig Brisits szerint két oka volt: egyfelől aggodalmasnak látszott előttük az Akadémia tudományának esetleges felvilágosodott szelleme másfelől az elnök személye — református felekezeti vezéregyéniség volt — és a tagok névsora azt látszott mutatni, hogy a társulatban a katolikus elem háttérbe szorul a protestánszal szemben. Talán volt is egy szemernyi valóság ebben a kifogásban. Legalább is ezt következtethetjük egy besúgónak 1845-ben a titkos rendőrséghez intézett jelentéséből, amely Brisits levéltári kutatásai során vetődött felszínre. Ez a jelentés az Akadémiát »középszerű protestáns írók nyugdíjintézetek« gyanánt jellemzi, aminek megértéséhez tudnunk kell, hogy az Akadémia rendes tagjai abban az időben éppúgy, mint a berlini és párizsi Akadémia tagjai még mainap is, némi tiszteletdíjban részesültek, melyről azonban később önként lemondtak.

Mindezekből érthető a bécsi kormánykörök húzódozó magatartása. A bécsi magyar kancellária a felküldött alapszabályokat 1828 aug. 18-án terjeszti a király elé. A fejedelem az aktát egyelőre félre teszi és csak közel egy év múlva, 1829 június 27-én veszi elő, de nem azért, hogy elintézzze, hanem azért, hogy leküldje gróf Sedlnitzky József rendőrminiszternek áttanulmányozásra. Ehhez a tanulmányozáshoz megint egy év szükséges és az ügyirat csak 1830 június 4-én kerül vissza a király elé, kedvező véleménnyel. De hogy az Akadémia működését valóban megkezdhesse, ahhoz hiányzik még az elnök és másodelnök királyi megerősítése, amit a bécsi kormányzat az eredeti tervezettől eltérőleg — ez megelégedett a nádori jóváhagyással — feltétlenül megkívánt. 1931 január 28-án ez is leérkezik s az Akadémia végre megkezdheti rendszeres munkásságát.

Teleki 24 évig, 1855 február 15-én bekövetkezett haláláig, sőt ha hozzávesszük a királyi megerősítést megelőző éveket, 28 évig állt az Akadémia élén. Amint Toldy emlék-

beszédében mondja »törhetetlen hűséggel vezette az Akadémiát, annak lelke, az intézet neki pedig szívügye, fogadott gyermeke volt«. Ő az Akadémiának nemcsak megszervezője, hanem a bekövetkezett veszélyek közt megmentője és fenntartója is volt. Hivatalos állásai őt két ízben vezették el az Akadémiától, egyszer rövid időre Bécsbe, mikor a magyar kancelláriánál tanácsosi állást töltött be, másodszer pedig hosszabb időre, 1842-től a forradalomig, Kolozsvárra, mint Erdély kormányzóját. De ő, Toldy szavaival élve, »a távolban is szerető gonddal örködött a még zsenge intézet felett, semmi sem történt tanácsán és segítségén kívül«. Buzgalmának, gondoskodásának legjavát azonban a könyvtárra fordította. Bökezúsége az első nagy alapítással, az értékes könyvtárral és vele együtt a könyvtárnok illetményeinek biztosítására adott 5000 pengő forinttal nem merült ki. Egész enlöksége alatt bővítette, fejlesztette a könyvtárt, nagyrészt a sajátjából. Sokat áldozott erre a célra. Így 1834-ben megvette és a könyvtárnak ajándékozta Kresznerics Ferenc hagyatékából ennek 1060 kötetből álló könyv- és nyomtatványgyűjteményét, amely több incunabulumot és 76 kéziratot tartalmazott. Ugyancsak megszerezte a Weszerle-könyvtár ősnomtatványait, Péczely József és Jancsó Imre nagyhírű könyvgyűjteményét, továbbá egy Corvinkodexet, Justinianus XVI. századbeli kodexét, végül végrendeletében az Akadémiának hagyományozta saját gazdag, sok ősnomtatványt tartalmazó könyvtárát, melynek főrészt a »Hunyadiak kora« c. művéhez nagy fáradsággal és költséggel összegyűjtött anyag tette. De szeretetét az Akadémia iránt azzal is bebizonyította, hogy végrendeletében 36.000 pengő forintot hagyott rája, kikötve, hogy ebből 24.000 forintot a könyvtárnak folytonos gyarapítására kell fordítani. Nem hagyhatom említés nélkül, hogy halálakor nyomtatásban levő több kötetes nagy művét is az Akadémiának hagyományozta, kötetenként 1000 kötött példányt; nem csekély ajándék volt ez, mert elárúsítása az Akadémiának Berzeviczy, Divald és mások szerint az évek során 25.000 forintot jövedelmezett.

Gróf Teleki Józsefnek eddig csak az Akadémia körüli érdemeit és szereplését méltattam; pedig ennek a nagy-képzettségű és tehetségű, sokoldalú, példátlanul tevékeny férfiúnak még két más téren való szereplése és közhasznú munkássága kívánja meg, hacsak futólag is, a megemlítés. Jellemzése tökéletlen volna e nélkül. Az egyik az ő serény

és nagyszerű közéleti szereplése: országos férfi, államférfi, törvényhozó, nagy tekintély volt minden téren. Közszerplését a vármegyénél kezdte, a helytartó-tanácsnál folytatta, majd a bírói pályára tért át, már 1827-ben a királyi tábla bárója és bírója lett. Úgylátszik, mindezekbe az állásokba abban az időben könnyen juthatott be egy tehetséges fiatal mánás. Ezt az állását is csakhamar felcserélte a csanádi főispánsággal, — erre az időre esik az Akadémia megszervezésébe való bekapcsolódása, — majd a szabolcsi főispáni székkal. 1832-ben rövid időre előadó tanácsos lett a bécsi magyar udvari kancelláriánál, 1840-ben az országgyűlés koronaörré választotta. De a legnagyobb kitüntetés 1842-ben érte, mikor a köztiszteletben álló és mint konzervatív politikus Bécsben sem ellenszenves férfiút Erdély fő kormányzójává nevezték ki; ezt a díszes állást a forradalomig viselte. Azt is megemlíthetjük, hogy mint a Tisza-melléki református egyház főgondnoka, egyházi téren is szerepet vitt.

Csodálatos, hogy ilyen nagy és sokféle elfoglaltság mellett időt talált még történettudományi tanulmányokra is. Ezeket nem műkedvelő módjára folytatta, hanem olyan teljesítményekkel, melyek őt kora legkiválóbb magyar történetírójának a rangjára emelték. Szinte titokban hódolhatott sok munkával járó, előkelő állásainak szabadon maradó óráiban a tudományos munka szenvedélyének. Teleki Józsefnek eddig felsorolt érdemei közül igazában a történetírói a legjelentősebbek.

Életírója, Toldy Ferenc említi, hogy ifjúkorában inkább a természettudományok, főképp a vegytan és ásványtan iránt érdeklődött. Otthon vegytani laboratóriumot rendezett be magának és a mineralógus kalapácsával kalandozta be Buda környékét. De mint ifjú köhécselni kezdett — talán első tünete volt ez későbbi végzetes betegségének — s ezért orvosai és aggódó szülei eltiltották a vegytani műveletektől és ásványtani kirándulásoktól. Így fordult a nemzeti nyelv ügye s a magyar történettudomány felé. Már az Akadémiai Évkönyv első kötetében értekezése jelenik meg *Szilágyi Mihály kormányzó eredeti törvénykönyve* címen. A *Tudományos Gyűjtemény* című folyóiratban már mint fiatal ember könyvismertetésekén kívül történelmi dolgozatot közölt Spárta alkotmányáról és törvényeiről, majd az újonnan keletkezett Aurorában Eger ostromáról és I. Lajos nápolyi hadviseléséről.

De legnevezetesebb alkotása, nemes és tartalmas életének legszebb és legsajátosabb gyümölcse alapvető munkája: A Hunyadiak kora volt. A nagy művön 20 évig dolgozott. Hangyaszorgalommal, nagy fáradtsággal és költséggel gyűjtötte hozzá mindenfelől az adatokat. Legtöbbet dolgozott munkáján élete utolsó hat esztendejében, a forradalom kitörésétől haláláig, mikor hivatalos állása és ezzel elfoglaltsága megszűnt, az Akadémia is szünetelt s ő fájdalmas, hosszas betegségének kínjait a munkával igyekezett tompítani. A már elkészített részeket többször átdolgozta. A 12 kötetre tervezett műből Teleki életében csak négy kötet és egy oklevéltár-kötet jelent meg, de sajtókész állapotban maradt utána az ötödik kötet és az oklevéltár 2. és 3. kötete. Ezeket a végrendelet intézkedései értelmében a család kiadta 1855—57-ben. A három további kötet a Hunyadi-korbeli Magyarország jogi, társadalmi és művelődési állapotát tárgyalta volna. Ebből is fennmaradt Telekinek háromszor átdolgozott, de még mindig hézagos, újabb átdolgozást, bővítést kívánó kézírata. Csánki Dezső 1886-ban vállalkozott a nagybecsű munka folytatására és befejezésére, de nagyszorgalmú és értékes művében csak a Hunyadiak korának történeti földrajzát, annak is csak egy részét írta meg. Teleki művéről a mai magyar történetírásnak is az a véleménye, hogy kiváló, nagy alapossággal megírt, ma is értékes forrásmunka. Flegler Sándor, Akadémiánk volt külső tagja, a magyar történetírás történetének németnyelvű megírója, azt mondja Telekiről, hogy »egyik magyar történetíró sem teljesítette a történelmi előfeltételeket minden oldalukban oly tökéletesen, mint ő«.

És mi volt ennek a páratlanul munkás, közhasznú életnek a földi jutalma? Teleki József hat évig szenvedett valami nagy fájdalommal járó betegségben, míg a halál megváltotta szenvedéseitől. Toldy »gyilkos nyavalyá«-nak nevezi ezt a betegséget, Tompa is a Teleki ravatalánál más által felolvasott megható halotti beszédében így szól: »Mint égett, mint vagyott nemzetét boldogítani, gazdagítani, fejleszteni! Mint virrasztott éjeken, fájdalomban és munkában, tartós és hosszas szenvedésektől gyötörve!« Az euthanasziának, a könnyű, szép halálnak áldása nem jutott Telekinek osztálvrészül. A sors brutális igazságtalansága legriktóbban két alkalommal nyilvánul meg a földi halandóval szemben: születésekor és halálakor. Születésekor — nem is szólva a különböző társadalmi helyzetről, amibe bele-

születik az ember — abban, hogy a természet nagyon egyenlőtlen módon részesíti és szereli fel az egyes egyéneket testi és lelki adományaival: az egyiknek bőven juttatja az előnyöket, az érvényesülés, a siker, a boldogulás, a munkateljesítés feltételeit, a másikat fegyverzetlenül, gyámoltalanul, mint páriát bocsátja földi útjára. Halálakor meg abban mutatkozik a nagy méltánytalanság, hogy az egyik ember látszólag teljes egészségből, hirtelen, talán álomban szendereg át a nagy ismeretlenbe, a másik csak rövidebb-hosszabb, kisebb-nagyobb szenvedések után és az elháríthatatlan, biztos megsemmisülés nyomasztó érzésével fejezi be életét. Teleki ebbe az utóbbi csoportba tartozott.

Teleki Józseffel az Akadémia élére fennállásának első zsenge korszakában nagyműveltségű, hazafias érzésű, emelkedett szellemű és buzgó ember került. Az új társaság mint tisztán nyelvűvelő intézmény indult meg s Teleki idejében főként az is maradt. Pedig nevében már elejétől fogva ott volt a »tudós« jelző s alapszabályai is mint egyik célját a tudományoknak magyar nyelven való ápolását jelölték meg. Ma más a helyzet. A magyar nyelv ma már kétszen áll a tudomány és irodalom minden alkotása számára, csak a burjánzó gyomot kell kiirtanunk és a nyelvet egy-egy szükségesnek mutatkozó új szóval gazdagítanunk, olyan nyelvápolási feladat, amely soha sem is fog megszűnni. Már rég áttérhetett intézményünk arra, ami világszerte tulajdonképeni feladata a tudományos akadémiáknak: a szorosan vett tudományos munka előmozdítására, a tudományos kutatások létrejöttének, folytathatásának, befejezésének, közlésének lehetővé tételére.

Az Akadémia jövőjének és szorosan vett hivatásának ezt a perspektíváját senki sem látta világosabban már egy század előtt, mint Teleki József. Elnöki megnyitó beszédeiben bámuljuk a nagy eimeélt és a józan és e mellett optimista jövőbelátást. »Társaságunknak — így szól 1841-ben — kettős főcélja van: először a magyar nyelv művelése, kiképzése, másodsor a tudományok terjesztése, gyarapítása és főként nemzetesítése a magyar nyelv segítségével.« Bőven kifejti, hogy az első célt, a magyar nyelv alkalmassá tételét a tudomány terjesztésére és ápolására a nemzet nagyrészt az Akadémia segítségével már erősen megközelítette. »Minden nagyítás nélkül elmondhatjuk — ezek a szavai, — hogy nyelvünk az utolsó évtizedben oly nagy előmenetelt tett, mint azelőtt századok alatt sem.« Szavai-

ból kiérezzük, hogy legfőbb vágya teljesülne, ha az Akadémia már áttérhetne feladatának második részére. De ez a feladat is két részre oszlik. Az egyik a tudomány hazai terjesztése magyar nyelven, a másik pedig a tudomány különböző ágainak önálló, szakszerű művelése, előbbrevitele, illetőleg az ilyen szellemi munkának az elősegítése. Teleki végső, tulajdonképeni célnak az utóbbit tekintti, amint ez következő szavaiból kitűnik. »Ne a más nemzetek által kimivelt tudományok meghonosításában keressük egyedüli dicsőségünket, hanem azok bővebb kifejtésének, előrehaladásának eszközésében, miáltal a többi tudománydús nemzetekkel kezét foghatunk, sőt versenyezhetünk is. Ami, hogy minél előbb megtörténhessék, senki sem kívánja buzgóbban, mint mi.« De szomorú rezignációval teszi hozzá: »A tudományoknak belső gyarapításáról, új tudományos eredmények előállításáról még szinte szó sem lehet. Ez még a későbbi időknek, a magyar tudományosság bővebb kifejlődésének lehet a következése«.

Széchenyi a következő évben 1842. november 24-én elmondott híres közlési beszédében kevesebb sanguinussal szól az Akadémia feladatáról és jövőjéről. Beszédének minden szavát lángoló, de egyúttal szinte lázasan aggódó hazaszeretet hatja át. Olyan érzésünk van, mintha már előre látná a csak hat év múlva felvonuló viharfelhőket. Ime néhány szemelvény szónoklatából: »Mi tagadás benne, veszély, nagy veszély fenyegeti mindig, sőt növekedőleg, fajtánk nyelvét, s ezáltal nemzetiségünket«. »Kínos epekedések közt nézek én nemzetünk jövő sorsának elébe.« »Csak lelki felsőbbség által menthetjük meg fajtánkat a bukástól. Felsőbbség által, vagy sehogy sem.« »Jövendők valóban aggasztóbb, mint bármikor ezelőtt. Közelebb állunk ugyanis azon komoly kérdés eldőntő napjához, hogy vajjon leszünk-e, vagy nem.«

Nemzeti létünk legfontosabb biztosítékát nyelvünk fennmaradásában látja. Ezért így szól: »Dolgozzunk rendíthetetlen állhatatossággal nyelvünk legmélyebb és legtagabb kifejtésén«, mert a gazdag nyelv »drága kincs, mely magában rejti a nemzeti fennmaradásnak zálogát«. »Társaságunk csak úgy jár el valódi szerepében s hivatásának csak úgy felel meg magasb szellemileg, ha a magyarnak nyelvkincse körül annál anyaiabb gonddal virraszt, ... minél kétesb jövendő borul nemzeti önállásunkra, s minél nagyobb s nagyobb süllyedési veszélybe bonyolódik a hon.«

Ebből a nagy féltő szeretetből és gondból érhető, hogy az Akadémia feladatát nagyon is szűkre szabja. »Mi nem akarunk mást állítani, mint philologiai társaságot, nem különbet, mint belterjileg működőt.«

Szónoklatának végén mégis a reménységnek, a jövőbenbízásnak egy sugara deríti fel a sötét borút, mikor felszólítja és buzdítja az Akadémia tagjait, hogy dolgozzanak azon, hogy a haza mindig növekedve s hosszú időkre terjedve belső kép is valódilag jóegészségű, boldog, dicső és hatalmas legyen«.

Az idő Széchenyi pesszimizmusával és az Akadémia hivatásának a nyelvmívelésre való korlátozásával szemben Teleki felfogásának adott igazat. A beszédek elhangzása óta hazánk két nagy katasztrófán esett át, a 48-as szabadságharcon és Magyarország ezeréves történelmének legnagyobb katasztrófáján. S a magyar nemzet megfogyva bár, de törve nem, mégis él, s él és fejlődik művelődésünk és a magyar tudomány is. Szent a hitünk, hogy még boldogabb idők virradnak a magyarra, de akárhogy is fordul a sorsunk, bizva bízunk és bízhatunk is, hogy itt mindig lesz magyar élet, magyar kultúra, magyar tudományosság. Ezt ápolni, ezt támogatni Akadémiánk szent hivatása, s minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy ezt a mi feladatunkat a lehető legbölcsebben és leggyümölcsözőbben teljesítsük.

II.

1855. április 17-én választotta meg az Akadémia második elnökét, gróf Dessewffy Emilt; június 12-én erősítette meg a cs. kir. kormányzat. Dessewffy érdemei nem csekélyebbek, mint elődjeié, valóban megérdemli, hogy már-már eltűnő emlékét felújítsuk és nevét hetven évvel halála után a hálás megemlékezés koszorújával övezzük.

Dessewffy nagytehetségű család sarja volt. Az öröklés törvényei szembetűnően megnyilvánultak abban, hogy a kiváló szellemi képességek átszálltak a hírneves nagyapáról a jeles apára s erről a három fiúra, különösen kettőjükre, s átszállt a közügyekben való tevékeny részvétel ösztönös lelki kényszere is. Nem mint biológiai értelemben vett átörökölt adottságot, hanem mint nemes hagyományt vették át a fiúk atyjuktól a mélységhez haza szeretetet és a tántoríthatatlan, áldozatkész magyar érzést.

A kítűnő apának három fia közül úgylátszik legtehetségesebb volt a legidősebb, Dessewffy Aurél, akiről kortársai mint nagyhatású szónokról, jeles politikusról és íróról fel-

lengző hangon emlékeznek meg, de sajnos, a legrövidebb életű is: már 34 éves korában, 1842-ben elragadta őt a halál. Mint a főrendiház kiváló ellenzéki szónoka, mint nagyszerű és eleventollú publicista, mint az Akadémiának már fiatalon, 1833. óta levelező tagja, méltán kelthette a nemzetben további pályafutása iránt a legszebb reményeket. A középső fiú, Marcel, konzervatív irányú fitestvéreitől és családja hagyományaitól eltérően politikai hitvallásában és nemzetgazdasági állásfoglalásában radikális elveknek hódolt és irodalmi szárnypróbálgatásaiban az örökbéke szép álmait szövögette.

A legifjabb fiú, Dessewffy Emil, a mi későbbi elnökünk, 1814-ben született. Csak korán elhunyt bátyja halála után lépett a közpályára és az ő helyét igyekezett betölteni. Éppúgy, mint bátyja, a főrendiházban a mérsékelt konzervatívok, az óvatosan haladók pártja táborához csatlakozott és ilyen szellemben vezette a bátyja után 1842-ben rámaradt Budapesti Híradót is. De konzervativizmusa igen enyhe színben tűnik fel előttünk, ha tekintetbe vesszük, hogy írásaiban, cikkeiben a forradalom előtt Széchenyivel együtt a közteherviselés behozatalát, vagyis a nemesség adómentességének felfüggesztését, továbbá a jobbságnak megszüntetését sürgette és ha magunk elé idézzük következő, bizonyos fokban ma is aktuális szavait: »jönni kell egy időnek, mihőn a népnek nem-kiváltságos osztályai természetes befolyásukat a törvényhozásra gyakorolni fogják«. A forradalom alatt passzíve félrevonult, de megtagadott minden közösséget a hazafiatlanul viselkedő, ú. n. muszkavezető főúri körökkel. A forradalom előtt lapjában és írásaiban főképp az ország anyagi ügyeivel foglalkozott, bankok, hitelintézetek alapítását szorgalmazta, az ország közgazdasági kérdéseit nagy buzgalommal és szakértelemmel tárgyalta, nemcsak hírlapi cikkeiben, hanem öt különböző írásában is. A szabadságharc leverése után minden tőle telhetőt megkísérelt a megtorlás megakadályozására. 1850. májusban 23 elvtársa aláírásával tiltakozó emlékiratot nyújtott be a királynak, Magyarországnak Ausztriába való beolvasztása ellen. Az ő eszméi és javaslatai egyrészének felhasználásával, de a legtöbbnek elferdítésével készült az 1860-i októberi diploma, amely visszaállította az 1848. előtti állapotokat. Azon túl se szűnt meg beadványaival, javaslataival buzgólkodni a bécsi kormányzatnál a kiegyezés érdekében.

Még nagyobb buzgalmat fejtett ki idehaza közálla-

pötaink javítására, a magyar előhaladás szolgálatában, főképp gazdasági téren. Eötvös József emlékbeszédében lelkes hangon tesz arról tanúságot, hogy 1850-től haláláig, 1866-ig a legfontosabb ilyen irányú haladások az ő kezdeményezésének, közreműködésének, irányításának köszönhetőek. Alapítója és első elnöke volt a Földhitelintézetnek, újjászervezője az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, nagy érdemei vannak a közlekedésügy, a vámpolitika, a nagy tiszai kölcsön megszerzése körül. Elveiben, nézeteiben következetes, befolyásolhatatlan, minden hiúságtól ment férfiú volt, függetlenségét igyekezett fenntartani úgy felfelé, mint lefelé; a hatalomtól soha címet vagy hivatalt nem fogadott el, de hidegen hagyta őt a sokaság dícsérete vagy gáncsa is. Úgy látszik, több tekintetben különbözött korán elhunyt híres bátyjától: ez sokat szónokló, csillogó tehetségű ember volt, a mi elnökünk kevészavú, inkább cselekvő, alkotó férfiú.

Dessewffy az Akadémia élén nagy sikerrel töltötte be helyét, vele az elnöki székbe olyan ember került, amilyenre a még zsenge, anyagilag gyenge lábbon álló intézménynek elsősorban szüksége volt: gyakorlati érzékű, tevékeny, erélyes s e mellett hazafias érzésű és tisztalátású férfiú. 1859-ben megszervezte az országos Kazinczy-ünnepélyt a nagy nemzeti apostol születésének századik évfordulója alkalmával, amely ünnepély a tespedéséből felocsúdott nemzetnek első erőteljes nyilvános hazafias megnyilatkozása volt. Az ő közbenjárásának köszönhető, hogy Eszterházy Pál herceg felbecsülhetetlen értékű képgyűjteményét lehozatta Bécsből Pestre és az Akadémiának ajándékozta. Az Eszterházy-képtár 1905-ig az Akadémiában is volt elhelyezve; ebben az évben az Akadémia átengedte az akkor létesült és tető alá jutott Szépművészeti Múzeumnak. Az Eszterházy-képgyűjtemény lett alapja és leglényegesebb része e múzeum képtárának és ennek köszönhető, hogy az most előkelő helyet foglal el Európa nagy képtárai közt. Mint gyakorlati ember megindította a gyűjtést az Akadémia anyagi helyzetének javítására, az ő keze alatt, az ő fáradozásának eredményeként emelkedett az Akadémia alaptörvénye, csupán közadakozásból a kétszeresére: két millió forintra. Az elnökség átvételekor azonnal hozzálátott az Akadémia pangó ügyeinek a rendezéséhez is, elsősorban az alapszabályok függő kérdéseinek megoldásához, ami az ötvenes évek kormányzata idején rendkívüli nehézségekkel járt.

De a nevéhez fűződő legnagyobb alkotás az Akadémia palotájának a megteremtése. Hogy ez a pompás épület, amelyben most ülésünk folyik s amely kultúránknak nemcsak mint az Akadémia otthona tesz nagy szolgálatot, hanem azzal is, hogy hajlékot ad üléseik számára majdnem valamennyi a fővárosban székelő tudományos társaságnak és sok kongresszusnak, hogy ez a palota létrejöhetett, hogy felszerelhetjük, berendezhetjük, hogy belsőleg legkiválóbb művészeink freskóival díszíthetjük, az az ő legsajátosabb érdeme, gyakorlati érzékének, több évi törhetetlen buzgalmű fáradozásának legegységibb gyümölcse.

Az Akadémia a hatvanas évek közepéig szűkösen szorongott a mai napig is meglevő Petőfi Sándor-, akkor még Üri-utcai Trattner Károly-ház bérelt helyiségeiben; könyvtárát, gyűjteményeit nem tudta ott jól elhelyezni, nyilvános üléseit eleinte a közeli Városháza dísztermében, 1858-tól a Nemzeti Múzeum termében tartotta.

Az eszme mint célkitűzés természetesen már előbb is megvolt és szóba is került. Aktuálissá először 1853 március 14-én lett, mikor öt évi kényszerült szünet után az Akadémia igazgató-tanácsa ismét összeülhetett; ekkor már részletesen megtárgyalták a saját épület tervét. Kubinyi Ágoston akadémikusnak, a Nemzeti Múzeum igazgatójának ajánlatára a Múzeum-kertben, a kert Sándor-utca és Eszterházy-utca felőli sarkába tervezték a szerényebb elgondolású, az előzetes számítás szerint 40.000 forintba kerülő épület emelését. Meg is folyamodták Albrecht főherceg generál-kormányzónál a kert egy részének erre a célra való ingyenes átengedését, de csak örülhetünk neki, hogy az a kérést megtagadta azzal a megokolással, hogy nem engedheti meg a közönségnek sétatérül szolgáló kert megcsonkítását.

Az ügy a tervezgetések világából csak akkor lépett a megvalósulás útjára, mikor Dessewffy elnök vette a kezébe. Akcióját azzal kezdte, hogy 3000 forintot ajánlott fel a sajátjából erre a célra. Nevezetes mozzanat volt, mikor Dessewffy 1858-ban egy dúsgazdag görög származású, Bécsben lakó főúrnál, akinek Magyarországon nagy birtokai voltak, báró Sina Simonnál kijárta, hogy igen nagy összeget, 80.000 forintot adományozott a felállítandó akadémiai épület céljaira. Jellemző Dessewffynek minden hiúságtól mentes szerénységére, hogy ezt az általa kieszközölt alapítványt nem maga jelentette be a díszülés elnöki megnyitójában, hanem bejelentését és az alapítólevél felolvasását Toldy

Ferenc titoknokra bízta. A következő évben, 1859 december 19-én elnöki megnyitójának vége felé már világosan szól az építkezés tervének megvalósításáról és igen szerényen, csak néhány szóval, adakozásra szólítja fel a nemzetet.

Rövidesen több ezer gyűjtőív repült szét az ország minden részébe; azonkívül Dessewffy személyesen levelezett, cikkeket írt, kért, buzdított, látogatásokat tett, felkeltette a gazdag főurak, az egyházi főméltóságok, a sok külföldön élő, magyarországi birtokainak jövedelmét odakint elköltő magyar és idegen előkelőség áldozatkészségét. Amint Berzeviczy mondja, annak a különben szomorú kornak a gyűjtés szempontjából meg volt az az előnye, hogy viszonyainknak az elnyomatás miatti egyszerűsége és fejletlensége következtében a közönség áldozatkészsége nem oszlott meg annyira, mint napjainkban. Ehhez hozzátehetjük, hogy olyan kor volt ez, mikor az egész országban fennen lobogott a hazafias érzés, a nemzeti célokért való lelkesedés lángja, másfelől pedig az Akadémia szinte az egyedüli hely volt, ahol a nemzeti szellem szóhoz juthatott. Érthető, hogy a nemzet minden rétege örömmel adakozott a nemes célra, és az építési alap már egy év múlva 400.000 forint körül járt. A legnagyobb adakozó a város volt, mert félig ingyen, félig igen olcsó áron 1300 □-ölnyi területet engedett át az építés céljaira. Ez a telek azonban nem az Akadémia mostani helyén volt, hanem feljebb a Dunaparton; de a Duna-gőzhajózási Társaság nagy hazafiságáról tett azzal tanúságot, hogy a Lánchíd-térre tekintő telkét cserébe átengedte az Akadémiának.

Az építkezést 1862 április első napjaiban kezdték meg. Hogy az építkezés kezdete annyire elhúzódott, abban része volt a tervezés körüli bonyodalomnak. A tervek elkészítésére zárt pályázatot hirdettek, részvételre az Akadémia tagját, Henszlmann Imrét, azonkívül Ybl Miklóst és a híres bécsi építész, Ferstelt kérték fel. De ezek mintha összebeszéltek volna, mindannyian csúcsíves stílusú tervet nyújtottak be. Dessewffynek és benső barátjainak azonban más volt az elgondolásuk az építendő palota stílusáról. »A magyar akadémiának mondani kell valamit és ezt gót stílusban kifejezni nem lehet. A magyar Akadémiából a köveknek is azt kell hangoztatni: Magyarország nem volt, hanem lesz«. Ő a magyar szellemiséghez közelebbállónak érezte az olasz renaissance, különösen a velencei Jacopo Sansovino stílusát; ennek volt a rajongó híve. Az építési

bizottság két másik, a gótikáért szintén nem lelkesedő tagjának, gróf Károlyi Györgynek és báró Eötvös Józsefnek támogatásával nagy eréllyel és szívóssággal védte a maga álláspontját és keresztül is vitte, hogy az igazgatótanács egyik tervet sem fogadta el. Minthogy a felkért tervezők új terv elkészítésére nem voltak hajlandók, végül is, sok huzavona után a nagyhírű és tapasztalt berlini műépítész, August Friedrich Stüler-től (1800—1865.) kértek tervet. Stüler tervén sokat kellett változtatni, főképp egyszerűsíteni a szükséges költségmegtakarítás miatt. A palota a virágzó felsőolaszországi renaissance stílusában, de a részletekben sok hellenisztikus vonással épült. Mondhatjuk, hogy kitűnően sikerült, a városnak valódi dísze. Stülernek a tervek elkészítésén kívül semmi egyéb része nem volt benne: az építés vezetését két fiatal magyar műépítészre, Ybl Miklóstra és Szkalnitzky Antalra bízták, ezek szorosán ragszkodtak a berlini mester tervéhez.

Az építkezés alatt, sőt még utána is folyt a gyűjtés és adakozás. 1864-ben Ferenc József király és az uralkodóház több tagja számottevő adománvokkal járult hozzá a költségekhez. Mégis mikor harmadfélév után, 1864 novemberében befejezték az építkezést, még jelentékeny teher volt rajta; ezt csak tizenhét év múlva, 1881-ben tudta az Akadémia teljesen letörleszteni. Belső berendezésével és a hozzáépített bérházzal együtt közel egy millió forintba került az épület. Ezt az összeget Dessewffy elnök minden állami hozzájárulás nélkül, egyedül közadakozásból teremtette elő. Mondhatjuk, hogy ennek az épületnek minden köve a nemzet hazafias lelkesedéséről, áldozatkészségéről tanúskodik. De tanúskodik Dessewffy hazafias buzgalmáról, fáradságot nem ismerő lankadatlan erélyéről is. Ez a ház az ő alkotása. Méltán mondhatta Szász Károly 1867-ben a Dessewffy emlékünnepeken felolvasott ódájában:

Itt áll a ház! — E szellős csarnokokban —
Nevét susogja minden fuvalom,
Emléke, képe minden zugban ott van,
Ott hallgat árnya mindenik falon.
Itt pusztaság volt, hol e dicslak áll ma:
Ő álmodá ezt! — s a tündérregék
Varázsaként, im teljesüle álma;
Szólt — és e palota emelkedék.

Megható, szinte tragikus mozzanat, hogy Dessewffy Emil az épület ünnepélyes felavatásán, az 1865. december

7-i ünnepélyes közülése súlyos betegsége miatt már nem jelenhetett meg. Már egy hónappal reá, 1866. január 10-én meg is halt 56 éves korában. Nem láthatta fáradozásának eredményét, a tudománynak szentelt palotát teljes felszerelésével, nem lehetett tanúja a benne lüktetni kezdő, mindinkább élénkülő tudományos életnek. Hanem halálos ágyáról, Pozsonyból elküldte még üdvözlő szózatát, amelyet báró Vay Miklós olvasott fel. Ennek a befejező része mélyen megható és egyúttal bepillantást enged Dessewffy lelkének nemességébe és egyéniségének nagy szerénységébe. »Ünnep lesz nekem a mai nap a távolban is, mert osztozni fogok a haza közörmében a felett, hogy annyi hű és nemes fia szép tettének sikerét szemével láthatja, s mert tudom, hogy lesznek, kik ez órában rólam jóakarató szívességgel fognak megemlékezni.«

Eötvös József Dessewffy Emil felett tartott emlékbeszédében 1867 január 8-án felveti azt a kérdést, »vajjon a jövő nemzedékek, amelyek majdan az ő fáradozásainak gyümölcseit élvezendik, fogják-e gyanítani, hogy kinek az áldozatos munkájának köszönik az eredményeket?« De Dessewffy Emil emlékét nemcsak ez a palota hirdeti. Hálával tartozunk neki mindazért a sok egyébért, amit még Akadémiánkért tett. Anyagi helyzetét fellendítette, átvezette az abszolutizmus válságos korszakán, számára a nemzet részvétét, lelkes szeretetét megnyerte, sőt, amint egyik elnökutóda, Lónyay Menyhért gróf mondja, intézményünket úgyszólván újra megalapította. Ha lelke a csillagok közül tekint reánk és szavunk felér hozzá, meghallhatja, hogy nem felejtettük el őt, hogy hetven évvel halála után is mélyszéges hálával és kegyelettel áldozunk az ő nagy emlékének, éppúgy, mint ahogy hálás kegyelettel övezzük fenkölt elődjének, gróf Teleki Józsefnek a nevét is.

4. Schütz Antal I. t.:

Prohászka Ottokár emlékezete.

(A *Budapesti Szemlében* jelenik meg.)

VI.

Jelentések a pályázatokról.

a) Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról.

(Mellékelve mint különnyomat az Értesítő végén.)

b) Jelentés a Wodianer-jutalom odaitéléséről.

A M. Tud. Akadémia bevételeiből néhai báró Wodianer Albert emlékére a kiváló elemi iskolai tanítók részére hirdetett nagygyűlési jutalomtétel alapján 1936-ban fejenként 500—500 pengő jutalmat kaptak:

Tálas Béla diósgyőri állami elemi iskolai és
Rozsonday István sárospataki állami népiskolai igazgató tanítók;

a nm. vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1936-ban a kiváló elemi iskolai tanítók közül 500—500 pengő jutalmat utalt ki:

Hiszek Nándor koppányimonostori községi;
Szentiványi Béla jászberényi római katolikus;
Hartvek János kisbudméri római katolikus ig.-tanítónak és
Neubauer János soproni ág. h. ev. népisk. tanítónak.

c) Jelentés a Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna úrnő alapítványából kiadott jutalomról.

Tekintetes Akadémia!

A báró Wlassics Gyula ig. és t. t. úr elnöklete alatt kiküldött, alulírt bizottság a Kazinczy Gábor úr és neje Várady Szabó Anna úrnő alapítványából kiadható jutalmat, ez alapítvány folyó évi kamatait Akadémiánk egyéb bevételeiből 400, azaz négyszáz pengőre kiegészítve, szótöbbséggel Scherffel Aladár levelező-tagnak javasolja odaítélni.

A bizottságnak 1936. évi április hó 22-én tartott üléséből.

Báró Wlassics Gyula ig. és t. t.
a bizottság elnöke.

Domanovszky Sándor ig. és r. t.

Lukinich Imre ig. és r. t.

Szinnyei József ig. és r. t.

Mauritz Béla ig. és r. t.

d) Jelentés a Weiss Fülöp-jutalomról.

A Weiss Fülöp-jutalmat az idén az utolsó öt év alatt megjelent szépirodalmi művek egyike kapja. Az alapítólevél arra is felhatalmazza a nagygyűlést, hogy a jutalmat »a szépirodalom egyik kiváló munkásának egész élete munkásságának jutalmazására is odaítélhesse«. Az I. osztály által kiküldött bizottság latra vetve a jutalomra beérkezett pályamunkákat¹ és az 1931—35-ös évkör teljes magyar szépirodalmi termését, azzal a javaslattal járul a nagygyűlés elé, hogy a valutaviszonyok miatt megfogyatkozott jutalmat Kosztolányi Dezsőnek ítélje oda, 1935-ben megjelent *Összegyűjtött Költeményei* s egyben élete szépirodalmi munkásságának jutalmazására.

Kosztolányi Dezső (sz. 1885.) egyik prózai önéletrajzában így jellemzi magát: »Úgy érzem, hogy mindennél érdekesebb a magyar vidék, és mindennél izgatóbb a magyar polgári osztály, amelynek fia és írója vagyok. Őseim hatod-hetedíziglen szegény, könyvet-bújó, intelligens

¹ A beérkezett pályamunkák: *Fekete Lajos*: Vassal és fohással. Tengerzúgás. (Versek.) *Gorzó Nándor*: Versek. *Kosáryné Réz Lola*: Egy hordó bor. (Regény.) *Lelkek és arcok*. (Elbeszélések.) *Szabó László*: Vándor sirály. (Versek.) *Csaba királyfi*. (Hun rege) *szó Demeter*: Zsidó vagyok. (Regény.) *Komáromi János*: Összes munkái. 24 kötet. *Magyar Imre*: Aranytoll. (Regény.) *Király Tibor*: Ég a nádas. (Versek.) *Harsányi Zsolt*: Ecce Homo. Ember küzdj. Szólalj, szólalj virrasztó. Az üstökös. *Terescsényi György*: Hősök. (Regény.) *Lesz, ahogy lesz*. (Regény.) *Szentmihályiné Szabó Mária*: Emberé a munka. (Regény.) *Babay József*: Istenem, így élünk. (Regény.) *Zsigray Julánna*: Szüts Mara házassága. (Regény.) *Utolsó farsang*. (Regény.) *Székely Tibor*: Mátyástér—Rózsadomb. (Regény.) *Pekár Gyula*: Attila. (Regény.) *Gulácsy Irén*: Pax Vobis. (Regény.) *Kulinyi Ernő*: A szép királyné férje. (Regény.) *Marcell Ágostné*: Emős álma. A magyar sors. Becsülettel. (Hármas színjáték.) *Lajtai Dániel*: Nem lehet nyugalom. (Versek.) *Darnay Kálmán*: Elkésett csók. (Regény.) *Testőrszerelmek*. (Regény.) *Galyasi Miklós*: A nagy törvény mentén. (Versek.) *Bodrogh Pál*: Kisfaludy Sándor. Aragóniai Beatrix. (Verses színjáték.) *Sándor Pál*: 10 szimfónia. *Gerőcz Kálmán*: Ábel. (Drámai költemény.) *Kiss Gábor*: Szolnoki hárfá. (Versek.) *Majtényi után*. (Versek.) *Márky Imre*: Örök hullámok. (Szonettek.) *Babirák József*: Gyóni utolsó karácsonya. (Szimfónia.) *Vályi Nagy Géza*: Kócsag. (Versek.) *Úrr Ida*: Szent pokol. Nincs kenyér. (Versek.) *Váth János*: A déli harangszó. (Tört. regény.)

emberek voltak, akik vidéken éltek-haltak, kis szobák ódon asztalain, horgolt arabeszkos terítőjén hagyták az életük és a kezük nyomát. A vidék a csodák földje. Aki itt nő fel, annak tágabb a szeme, mint azoknak, akik egy nyugodt, bölcsen berendezett fővárosban kapják az élettől a keresztiséget. Engem a magyar kisvárosban rejlő titokzatosság, a vidéki emberben rejlő misztikum zaklatott írásra, és csak annyiban érzem magam írónak, amennyiben a vidéken munkáló erőttől kaptam erőt. Ott, ahol nincs semmi esemény, csak bor, kártya és mély-mély szomorúság, a lélek élete meghatványozódik, nem tágul, csak mélyül, sűrű, intenzív, különös lesz. Minden vidéki élet csak lelki élet. Tizenhat éves koromig az ágyban feküdtem, betegen. A szobák atmoszférája, a családi élet idegessége reszketett bennem, és ma is a neuraszténia színes üvegén látom szépülni és torzulni az életet, ez kínoz, hogy papírra rögzítsem azt, ami oly hamar elmúlik. Talán innen van, hogy mindenre emlékszem, a multamat világosabban látom, mint ami előttem van... Még ma is a gyermekemlékeimet írom, a vidéket és a mindenütt lakozó misztikumot, amit csak a szabad és bátor gyermek ismer igazán...» (Érd. Ujság Dekameronja, II. 207.)

Ennek a régi önjellemzésnek sok megfigyelése ma is nélkülözhetetlen adat Kosztolányi Dezső megértéséhez. Ha nem is tartjuk mindent megmagyarázónak a kisvárosi életindulást, igazat adunk az írónak abban, amit másutt is hangoztat, hogy a magyar kisváros lelkisége a századforduló idején a hangulatnak sokkal nagyobb érzékenységét fejlesztette ki, mint a főváros. (Páva: A pap.) Ebbe a légkörbe születik bele az átlagosnál sokkalta érzékenyebb idegzetű költő. És akkor, amikor Mednyánszky festményein a hangulattfestés hódít, amikor a magyar olvasóközönség a dán Jakobsen impresszionizmusának szépségeitől igéződik meg, mint költő-rokona, R. M. Rilke, Kosztolányi is az élmény-hangulatok finom-rezonanciájú poétájává fejlődik. Már első kötetében így festi meg ihletének pillanatát:

Én benn ülök, a légbé bámulok,
száz kép tolong fel, én vagyok urok,
egy szent gyönyör szelíd ütembe hintáz.
Incselkedik velem kéj, félelem,
aztán lehúnyom szótlánul szemem,
s lelkembe játszik a tündéri színház.

Szereti újraélni egykori élményeit, emlékei az újra-éledő hangulat ködében vonulnak el lezárt szeme előtt; csendes álmodozás halk ritmusában »játszik játszó önmagával«. Az emberek, sőt a tárgyak is tele vannak hangulattal, apróságuk megnő az álmodozó szemében, ebben a mindig csodálkozó, mindig csodátleső, mindig kisgyermekinek maradó szempárban. Ez az álmélet annak a lelki elkülönülésnek az eredménye, amely környezetétől, embertársaitól elválasztja. *A szegény kis gyermek panaszaiban*, már így rajzolja meg önarcképét: »Különös, titkos és ritkán mosolygó. Az éjbe néző. Fáradt. Enyhe. Csöndes«, akinek szemében »néma-csöndes bánat titka ködlik«. A borongó hangulat ritmikus dallamának lelket-hintázó zenéje Kosztolányi legcsodálatosabb költői adománya. Lelke, »ez a néma zongora, valami fájdalomtól rezzen által«, fájdalomtól, aminek csak az emlék növeli nagyságát, vagy félelemtől, aminek maga sem tudja az okát. De ez a fájdalom sem tépő, sikoltó, — tompa zengés csupán, mint az erdő sírása, amikor szél borzolja a fák koronáját.

Nem is az élmény eseményes tartalma a fontos neki, csak borongó hangulata, annak engedi át magát és abba ringatja bele ritmusával, halk képeivel olvasóját. Ritmusának zenéje igazi csónak-ringás: a hangulat álmába ringató. Ez az elringatódzás oldja fel gyönyörködésbe a költő szomorúságát; maga is bevallja: »Az aviatikus, aki ezen méter magasban kóvályog most a nyári rónán, nem oly boldog, mint én, ki lassan ringok a lelkem ütemén, míg elkészül e költemény«.

A hangulat ringatódzásának ebben a költemény-országában legjobban azok a pillanatfelvételek kapnak meg, amelyekkel egy-egy tájat vagy természeti tüneményt örökít meg. A színek frissesége, szinte nyers eredetisége, éles odavetése, s a belőlük üdén kicsillanó hangulat, amelyet a tájrészletekbe rejtett emberi lélekrezdülések szuggesztív erővel hangsúlyoznak ki, mindez ilyenfajta költeményeit a modern magyar líra legszebb alkotásai közé emeli.

Egy helyt ezt mondja magáról: »Nem is vagyok más, egy beteg poéta«. Valóban van valami beteges ebben a csak emlékeinek élő, csak hangulatain ringatódzó poétában: valami rokonság a kor mindenből kiábrándult, semmiben igazán hinni nem tudó emberével. De Kosztolányi szívében a gyermekkor élményei mindvégig megőrizték a nemeshez való vonzódás egészséges rezdüléseit is. A leg-

erőteljesebben a legősibb érzés: az apjához és anyjához való szeretete hangzik ki verseiből. Egy-egy meleg kép felejthetetlen vonásai tanúskodnak erről. De ugyanily erős magyarságának érzése is. Előbb a magyar költőnek az a tragikuma sóhajt fel nála, hogy »a Nagyvilág nem érti a szavát«; majd egyre jobban átérzi, hogy »a magyar a Nagyvilágnak árvája«, és zokogva vallja:

Gangesz sem oly szent, mint a Duna tája,
hol él a régi, fáradt, hősi faj.

És bármennyire elmerül önmagába, van szava a szenvedés könnyeinek letörlésére is, akár a rokkant katona, akár a nyomorgó anya arcán látja azt. Az emberiség örök kérdése, a halál is egyre gyakrabban felvetődő problémája; az életunalom és az életkedv lemondó, majd dacos hangulata váltakozik lírájában, annál megindítóbban, mentől jobban kínozza a betegség, s annál emberibben, mentől jobban megsejti, hogy »hol lelkek és göröngyök közt botolt, mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak vendége volt«.

Kosztolányi költészetében szinte külön művészi érték a nyelv. Nincs ma magyar poéta, akinek nyelvkincse ilyen gazdag, szótára ilyen változatos, beszéde ilyen sokárnyalátú volna. Néha olyan kemény veretű, hogy Vörösmartyt véljük hallani, máskor oly lágy, hogy szinte csendes dallamba olvad. A nyelvnek ez a gazdagsága elsősorban műfordításaiban érvényesül; a világirodalom modern poétáinak hosszú sorát ő ismertette meg a magyar közönséggel (Modern Költők); nyelve könnyedén követi a legkomplicáltabb forma dallamát, nem érzi az olvasó idegennek, mert a fordító is összhangba tudja fogni a költői tartalmat és formát. Még a keleti költészet játékosabb termékeit is mesteri ügyességgel fordíthatja, meghagyva idegenszerűségüket, de nem kötve ezzel gúzsba a magyar nyelvet. (Japán és kínai versek.) Nyelvkészsége és mesteri verselése korunk fejlettebb magyar nyelvéhez közel tudta hozni Shakespeare-t, Molièret; minden árnyalatában magyarrá tudta tenni és költői finomságában mégis megőrizte a francia és angol költészet mestereinek alkotásait. Fordítói munkája rendkívül gazdag közvetítője a régi és modern világirodalomnak. A magyar közönség irodalmi ízlésének fejlesztésében és nevelésében Kosztolányi fordításainak jelentőségét Vörösmarty, Arany s Szász Károly-

nak a mult században végzett fordítói munkájával mérheti össze az irodalomtörténet.

De Kosztolányi nemcsak a verses mű fordítását tartja művészeti feladatnak, hanem a prózaiét is.² Igaz, hogy ma ezt a munkát inkább a kiadói politika, mint a fordító ízlése irányítja, de az is tagadhatatlan, hogy még a tömegmunkában is érvényesül a fordító nyelvművészete. Már pedig Kosztolányiról még legszigorúbb kritikusi is elismerik, hogy »mint regényíró a legtehetségesebbek, a legérdekesebbek közé tartozik«. (Irodalomtört. 1927. 42. l.) *A véres költő* című regénye 1923-ban az Akadémia Péczely-jutalmát nyerte el, mint »mindvégig ízléses és irodalmilag értékes munka«. A bíráló kiemeli, hogy a regény »nagyszabású lélekrajzzá kerekedik«; »érdekessé s emberibbé teszi hőst a nélkül, hogy vonzóvá kívánná tenni«.

„Szépprózája megmarad a misztikumnak azon a területén, amelyet lírája éreztet. Ilyen misztikum Nero lelkülete, amelyet modernné tesz belül rágódó melancholiája, művész-hajlandósága, beteggé-satnyulása. A beteg lélek titokzatossága vonzotta Kosztolányit az *Édes Anna* történetéhez, hogy azt a titkos erőt hangsúlyozza benne, amely egy cselédlányt érthetetlen gyilkosságba tud vinni. Ez a titokzatosság lel bizonyos magyarázatra abban a kettősségben, amely az író énjét és *Esti Kornél* alakját ffonja regényes történetbe. Nemcsak a modernség, hanem az író sajátos természete mondatja egyik alakjával: »Csak arra érdemes gondolni, ami lehetetlenség; csak ez az érdekes, izgató«. (Sakálók.) Elbeszéléseiben innen a sok fantaszti-kum, a sok rejtelem, a sok titokzatosság. Nem hiába ismétli: »a világ nevetséges színjáték«, — nagyon gyakran döbben reá olvasója arra, hogy a tett mennyire mássá válik, mint volt a szándék, hogy mennyire megszabhatatlan a jövő. A legszomorúbban az *Aranysárkány* lapjain

² Fordításainak sora: *Modern költők* (1913), Byron: Mazeppa, Wilde: Pádai hercegnő, Szent Imre-himnuszok, Gerald: Te meg én, Shakespeare: Téli rege, Romeo és Julia, Molière: A szeleburdi, Byron: Beppo, Rostand: A két Pierrot, Wilde: Költeményei, Firenzei tragédia, Kínai és japán versek, Huysmans: A különc, Barbusse: A pokol, Bernstein: Tisztítóház, Prévost: Don Juan önagyságak, Gerald: Robert és Marianne, L. A. Douglas: Wilde O. és én, Benrimo és Hazelton: A sárga kabát, Berry Pain: Az új Gulliver, Claude Farrère: Aki ölt, Mauriac: A szerelem sivatagja, Th. Wilder: Szent Lajos király hídja, Th. Mann: Tristan, R. Maran: Batuala.

emelkedik ez élénk, a nemes és okos tanár sorsában, akit annyira megver az élet.

De nemcsak az élet ezer kérdésének szomorú vagy gúnyos megvilágítása érdekes ezekben a szépprózai termékekben, hanem az eredeti alakoknak gazdag sora is. Különösen a kisváros és kispolgár élete érdekli az író; művészi realizmussal emeli ki innen a századforduló magyar alakjainak eredeti típusait. Van azonban szeme az élet egyéb vándorai számára is: írásaiban megismerjük a századforduló pesti írotípusait, a sajátossá formálódott tisztviselő-társadalmat, a modern asszonyt, a háború katonárait, a pénz urait és proletár-ellenségeit, az emberi sors százféle emberi eszközét, a bábától a sírásóig. (*Bozsorkányos esték, Bolondok, Béla a buta, Beteg lelkek, Kain, Tinta, A rossz orvos, Pacsirta, Bűbájosok, Páva, Katona-arcok, Alakok, Tengerszem.*) Éles a megfigyelése, de nem elégszik meg a hű rajzzal, hanem azon van, hogy azt el is mélyítse: az élet mélyén lüktető problémák megsejtetésével, vagy legalább szuggesztív hangulattal. Egyik elbeszélésében hősének ezt adja ajkára: »Ezután én inkább kis költő akarok lenni. Nem nagy. Olyan kicsiny, mint ez a tengerszem. És olyan mély«. Kosztolányit minden írásában ez a mélység vonzza, alkalomszülte elbeszéléseinek is ez a vonzás adja meg értéküket, maradandóságukat.

Meg kell emlékeznem arról a munkáról is, amelyet Kosztolányi Akadémiánk Nyelvművelő Bizottságában fejtett ki. Elsősorban arra a magávalragadó beszédre utalok, amelyet az 1932. december 13-án tartott sajtóértekezleten mondott el, meggyőző erővel bizonyítva nyelvünk gondozásának szükségességét. (Magyarosan, II. 13. l.) A magyar nyelv tisztaságának oltalmazójává azonban nem ez a mozgalom tette. *Túlvilági séták* című cikksorozatáról Négyesy László írta, hogy »ki kellene menteni a feledésből és folyóiratban vagy könyvben tenni állandó olvasmánnyá«. (Magyarosan, I. 20.) A Pesti Hirlapban azóta is harcossá védelmezője a nyelvtisztaság gondolatának, és az ő szerkesztésében jelent meg *A Pesti Hirlap Nyelvőre* (1932.), ez a népszerű modorban, de nagy ügyességgel összeállított könyvecske, amely 1934. óta a megszállott magyar területek lakosságát neveli (*Anyanyelvünk* címen).

Kosztolányi Dezső tehát a magyar irodalomnak becses értéke, a magyar nyelvnek egyik legművészebb mes-

tere, de egyben a magyar nyelv-művelésnek is lelkes bajnoka. A bizottság tisztelettel azt javasolja, hogy az idei Weiss Fülöp-jutalmat Kosztolányi Dezsőnek méltóztassék kiadni.

Császár Elemér r. tag
elnök.

Alszegehy Zsolt l. tag
előadó.

Szinnyei Ferenc r. tag
bizottsági tag.

e) Jelentés a Sámuel-Kölber-jutalomról.

A Bizottság egyhangúlag javasolja, méltóztassék az idei *Sámuel-Kölber-jutalommal* Lakó Györgynek *A permi nyelvek szóvégi magánhangzói* című értekezését kitüntetni. Az értekezés első része a Nyelvtudományi Közlemények 48. kötetében 1934-ben, második, befejező része ugyanezen folyóirat 49. kötetében 1935-ben jelent meg (innen különnyomatban a Finnugor Értekezések 2. számaként, 8-r., 65 l.). Hogy eredményeit teljes mértékben méltathassuk, figyelembe kell vennünk a szerzőnek a magyar és a permi nyelvek szóvégi magánhangzóiról írt összefoglaló dolgozatát is, amely a Magyar Nyelv 29. kötetében (171—177. l.) jelent meg. A két értekezés főeredményei ezek: 1. A finnugor alapnyelvben a szavak (s részben a ragok és képzők) nyílt végszótagjában a következő magánhangzók állhattak: *a, e, o, u; ä, e, i*. Ezt az állapotot a legtokéletesebben a finn nyelv őrizte meg. — 2. Az ugor alapnyelv korának kezdetén e tövégi magánhangzók még meglehettek, azonban az kétségtelen, hogy abban a nyelvjárásban, amely a mai magyar nyelv ugorkori előzője volt, megkezdődhetett a szóvégi magánhangzóknak magas nyelvállásúvá válása, s már az előmagyar korban a szó végén csak *i* vagy *i̇* állhatott. — 3. A korai ősmagyar korban a szavak végén csak *-i > -ü* vagy *-i̇ > -u* állhatott, a későbbi ősmagyar korban, a bolgár-török átvételek idején azonban már állhatott az *-i > -ü, -i̇ > -u* mellett *-a, -e* is. — 4. Az ősspermi kor végén (kb. 700 táján Kr. u.) az ősspermi alapnyelvben, mely a mai zürjén és votják nyelv előzője volt, a szavak nyílt végszótagjában csak magas nyelv-

állású *-i*, *-j* vagy alacsony nyelvállású *-á* állhatott, amiből következik, hogy a finnugor alapnyelvből átöröklődött középső nyelvállású szóvégi magánhangzók az ősspermi kor folyamán vagy magas, vagy alacsony nyelvállású magánhangzókká lettek vagy pedig lekoptak. — 5. A permi alapnyelvből fejlődött zürjén és votják nyelvben az alapnyelvi szóvégi *-á*-nak, *-i*-nek és *-j*-nak ez volt a fejlődése: a zürjénben az *-á* megmaradt, az *-i* és az *-j* lekopott, míg a votjákban mind a három szóvégi magánhangzó megmaradt, sőt az *-á*-ból *-á* mellett *-o* is lett. A jutalomra ajánlott értekezés szerzője sorra veszi a zürjén és votják nyelv mindazon szavait, ragjait, képzőit, amelyeknek nyílt végszótagjában *-á*, *-i* vagy *-j* van, vagy ahol esetleg nyelvtani funkciót teljesítő hang e magánhangzók egyike (vö. zürj. *muna* ‚megyek’; votj. *vin* ‚neffe’ és *vinī* ‚neffe’; zürj. *-ni* infinitivus-képző stb.). Valamennyi esetben tisztázza e magánhangzók eredetét és a tövégi magánhangzókhoz való viszonyát.

Mind a jutalomra ajánlott, mind pedig a másik összefoglaló értekezés azt bizonyítja, hogy szerzőjüknek a finnugor nyelvek terén kiváló jártassága van, más kutatóktól kifejtett elméletek bírálatában erősen fegyelmezett logikával ítél, újak felállításában meg széleskörű tudással összehordott tényekre a tudóst jellemző szerénységgel épít s éppen azért sok maradandó megállapítása van. Lakó Györgynek *A permi nyelvek szóvégi magánhangzói* című értekezése a finnugor nyelvtudomány terén nemcsak az elmúlt évben, hanem több megelőző esztendőben megjelent értekezések között is egyike a legjobbaknak.

Budapest, 1936. április 11.

Szinnyei József ig. és r. t.,
bizottsági elnök.

Petz Gedeon t. t.,
bizottsági tag.

Melich János ig. és r. t.,
bizottsági előadó.

Jelentés a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1935. évi kamatainak odaítéléséről.

A dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1935. évi kamatainak odaítélésére évenként kiküldendő vegyes bizottság az alapítvány ügyrendjének III. szakasza szerint megalakulván, a bizottság folyó évi március hó 9-én tartott ülésében az előadó jelentése alapján behatóan foglalkozott a pályadíj elbírálásánál számbajöhető tudományos munkákkal s — külön kiemelve, hogy a tisztelettel alulírt bizottság tagjainak tollából megjelent műveket természetesen ebben az évben is figyelmen kívül hagyta — javaslatát a következőkben bocsátja a tek. Akadémia bölcs döntése alá.

1. A bizottság mindenekelőtt megállapítja, hogy a díj elnyerése s ezzel kapcsolatban bírálathoz céljából a t. Főtitkári Hivatal útján a tek. Akadémia elé három munka terjesztetett:

a) Geröcz Kálmán: *A jog módszere, a tartalom formábaöntése* című műve (Sátoraljaújhely, 43 lap);

b) Gurgély István: *Út a nemzet jövőjébe (a reformpolitika prózai ismertetése)* című műve (Budapest, 88 lap);

c) Schafarik Brunner Vladimírnek *Románia szerepe háborús gazdaságunkban* c. műve (Budapest, 137 lap, a Közgazdasági Könyvtár — kiadja a Közgazdasági Társaság — XIX. kötete).

2. Ez alkalommal is leszögezzük bizottságunknak azt az álláspontját, hogy a dr. Chorin Ferenc-alapítvány ügyrendje értelmében a bizottság keze nincs megkötve abban a tekintetben, hogy csupán a pályázatra beküldött munkák fölött mondhasson az alapítvány kamatainak odaítélhetése céljából bírálathoz. A bizottság más alkalommal is minden ízben élt azzal a jogával, hogy szemlélődésének körét kiterjesztette a vizsgálat szempontjából esedékes évben megjelent összes munkákra. A jól bevált gyakorlatot folytatta a bizottság akkor, amidőn ezúttal is rendre végigvizsgálta azt, vajjon jelentek-e meg a magyar könyvpiacra a múlt év folyamán olyan közgazdasági tudományos munkák, melyek a dr. Chorin Ferenc díjért joggal versenyezhetnek. Ezt a szemlélt, ezt a válogatást az idén is elvégeztük s így jutottunk végül el tulajdonképpeni feladatunkhoz,

ahhoz, hogy a megjelent és értékesnek ítélt munkák közül a legjelesebb művet kicmelve, annak megjutalmazása iránt a tek. Akadémiának jelentést tehessünk.

3. Amint az évek során egymásután előterjesztett bizottsági jelentésekből kiderül, a dr. Chorin Ferenc-alapítvány kamatainak odaitélése ügyében javaslatot tevő bizottság mindenkor szorosán ragaszkodott az alapítványi ügyrend II. szakaszában foglalt elvekhez, melyek szerint a jutalomdíjat elsősorban a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körébe tartozó munkák kitüntetésére kell fordítani. A bizottság tehát érdeklődési körét az idei évben is az ily művek átvizsgálására korlátozta s ezt annál inkább megtehetette, mert ezek között is van olyan, mely a jutalomra minden tekintetben méltó. Éppen ezért, bár az alapítványi ügyrend arra is módot nyújtana, hogy a díjat másodsorban tudományos vagy irodalmi becsüknél fogva kiváló államtudományi munkák jutalmazására fordítsuk, ennek a lehetőségnek az igénybevételéről a tisztelettel alulírt bizottság ezúttal lemondott.

4. Minthogy, mint már fentebb említettük, a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1935. évi kamatainak elnyerése céljából három pályamunka is beérkezett, a tisztelettel alulírott bizottság elsősorban ezekkel a művekkel kíván foglalkozni.

5. Geröcz Kálmán: *A jog módszere* című művében a jog és módszer, a tartalom formába öntésének jogi jelentősége, a jog fogalma és módszerének elválaszthatatlansága, stb. kérdéseivel foglalkozik s a bizottság szívesen állapítja meg a szerző buzgalmát e kérdések kivizsgálása körül. Minthogy azonban célkitűzésénél és tartalmánál fogva ez a munka olyannak tekintendő, mely a Chorin-díj odaitelésénél csak másodsorban jöhetne elvileg is számba, a tisztelettel alulírt bizottság felmentettnek érzi magát a kötelesség alól, hogy ezt a munkát döntésének kialakításánál figyelembe vegye.

Szükségesnek véljük mégis megjegyezni Geröcz Kálmán úr pályázásának azt a nobilis gesztusát, mely szerint abban az esetben, ha a pályázatra beküldött munkák közül dr. Balás Károly »Pénzügytan« című kétkötetes nagyértékű műve is szerepelne, ezzel az — úgymond — nagyszabású alkotással szemben nem akarná művét egy sorba állítani s pályázatát meg nem tettnek kéri tekinteni. Dr. Balás Károly imént megnevezett s valóban kitünő művét,

melyről a Chorin-díj-bizottságnak a legutóbbi két évben a tek. Akadémia elé terjesztett jelentéseiben kivételes elismeréssel emlékeztünk meg, kifejezetten nem küldte be pályázás céljából a tek. Főtitkári Hivatalnak, a II. kötetet sem, amely a múlt évben jelent meg. Ez az oka annak, hogy bár, mint az alábbiakból kiderül, a bizottság nagyon is alaposan megvizsgálta s érdeméhez mértén méltatta Balás Károly »Pénzügytan«-ának jeles kvalitásait, Geröcz Kálmán munkájáról mégis kénytelen volt fentiekben röviden említést tenni.

6. Gurgély István: *Út a nemzet jövőjébe (A reformpolitika prózai ismertetése)* című műve sok hazafias érzéssel igyekszik a nemzeti öncélúság fogalmát és jelentőségét kifejezni, s a keresztyén gondolatra alapozott tiszta közélet nemzetalapozó értékét előadni. A dicséretreméltó lendülettel, sokszor azonban nem egészen világosan megírt munka tartalmánál és célkitűzésénél fogva kétségkívül figyelmet érdemel, de a díj odaítélésénél számbajövő munkák közül mégis ki kellett kapcsolnunk, mert tárgyánál fogva szintén kiesik azoknak a műveknek sorából, melyek a Chorin-díj szempontjából elsősorban számbajöhetnek.

7. Dr. Schafarik Brunner Vladimir: *Románia szerepe háborús gazdálkodásunkban* című művét a tek. Akadémia Főtitkári Hivatalához a Chorin-díjra való pályázat céljából beküldvén, kiemeli, hogy a Közgazdasági Könyvtár sorozatában megjelent művének kézirati kidolgozása tulajdonképpen sokkal terjedelmesebb volt, pénzügyi okokból azonban nem volt mód a munkának egész terjedelmében való kiadására. A szerző a tek. Akadémia rendelkezésére bocsátotta művének teljes kéziratos szövegét is, s bár természetesen a Chorin-díj odaítélése szempontjából csupán a nyilvánosság elé került munka jöhet számba, a bizottságnak így mégis módja volt összehasonlítást tenni a kézirati szöveg és a megjelent mű között. Ennek alapján a bizottság megállapíthatta, hogy a mű szöveges részében sikeres kivonata a kéziratos feldolgozásnak, mely tömörségében csak nyert azzal, hogy a szerző által kevésbé fontosnak tartott részeket kimaradtak a tényleg közrebocsátott szövegből. Nagyobb eltérés mindössze a mű mellékleteiben mutatkozik. A kézirat mellékletei között t. i. jóval több a grafikon, mint amennyinek tanulmányozására maga a könyv nyújt alkalmat. Minthogy azonban a megjelent mű egészének

hatását nem csorbítja a grafikonok hiánya, a bizottság véleményét zavartalanul ki tudta alakítani azok nélkül is.

Schafarik Brunner Vladimir műve kétségkívül érdekes alkotás, s a nagy világháború bennünket oly közelről érintő epizódjának történetéhez gazdasági szempontból érdekes adalékokat nyújt. Szerző röviden vázolja az ántánt gazdasági háborúját a volt központi hatalmak ellen, majd megrajzolja Románia gazdaságföldrajzi helyzetét a világháború előtt, valamint annak folyamán akkor, amidőn még Románia semleges volt. Munkájának tulajdonképpeni célja azonban az, hogy Románia helyzetét és szerepét abban az időben jellemezze, amikor ennek az országnak túlnyomó részét a központi hatalmak csapatai megszállás alatt tartották. Szerzőnek érdekes megállapítása az, hogy a világháborúban első ízben kipróbált katonai kormányzati szervezetnek volt elsősorban köszönhető az, hogy Románia a megszállás két éve alatt gazdaságilag sokkal kevésbé érezte a háború csapásait és megpróbáltatásait, mint akár a központi hatalmak államainak lakossága s mi több: Románia területén, a központi hatalmak területéről származó s azok tulajdonát képező javakban milliárdokat jelentő értékek maradtak vissza a háború hirtelen befejeződése után, mely anyagok és berendezések észszerű gazdaságos felhasználása bőséges kárpótlást nyújthatott egymagában is Románia minden háborús anyagi veszteségéért.

A most tárgyalt munka, amint említettük, tanulságos anyagot foglal magában, és szerzője mindenesetre jó munkát végzett azzal, hogy azt feldolgozta s így az elkallódástól megmentette. Kevésbé sikeres azonban szerzőnek az a vállalkozása, melynek keretében kísérletet tett arra, hogy a Romániából eszközölt szállításoknak a központi hatalmak háborús gazdálkodásában elfoglalt jelentőségét domborítsa ki. Ehhez mindenesetre az szükségeltetett volna, hogy szerző sok buzgósággal végzett vizsgálódásait szélesebb körű s inkább gazdasági alapon nyugvó szemlélődés középpontjába helyezze. Általában szerző művét elsősorban a leíró módszer jellemzi. Ez a körülmény és az eseményeknek kronológikus előadása is némileg zavarja azt, hogy a problémát, melyet a szerző kifejteni kíván, egységes nézőpontból tudjuk elbírálni.

A közgazdasági vonatkozások nem egészen teljes kiaknázása s másrészt az a tény, hogy a tanulmány tulajdon-

képpen a magyar közgazdasággal is csak lazább összeköttetésben áll s a mellett szerzője az elmélyülő tudományos tárgyalási módszer helyett gyakran előnyben részesíti a puszta adatközlést, az oka annak végeredményben, hogy mikor egyfelől a bizottság elismeri a mű számottevő kvalitásait, másfelől mégsem nyilváníthatja azt olyannak, melyet a Chorin-díjra való jutalmazásra javaslatba hozhatna.

8. Mindezekből pedig az is következik, hogy a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1935. évi kamatainak elnyerése céljából benyújtott munkák közül a bizottság véleménye szerint egyik sem olyan, mely a jutalomdíjra teljes mértékben méltó volna.

Ez az oka annak, hogy a bizottság ebben az évben is gondos szemle alá vonta az előző év folyamán megjelent s a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében megírt összes munkákat, így igyekezvén megkeresni és megtalálni azt a művet, melyről nyugodt lélekkel állapíthatja meg azt, hogy a magyar közgazdasági tudománynak is komoly nyeresége.

9. A bizottság, mint említettük, az összes, a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományág körébe tartozó művet vizsgálat alá vonta, de természetesen feleslegesnek tartja, hogy a munkálatok mindegyikéről a tek. Akadémia elé terjesztett bírálati jelentésében is beszámoljon. Mikor a dr. Chorin Ferenc-alapítvány kamatainak odaítélése iránt javaslatot tévő bizottság jelentését elkészíti, s annak keretében hazai irodalmunk egyik vagy másik művéről megemlékezik, ez irodalom termésének rendszerint csak jelesebb egységeiről emlékezik meg, úgy vélekedvén, hogy a tudományos munka terén búvárkodó egyéneknek azáltal is elismerést juttat, ha művük méltatását belefoglalja abba a rendszeres beszámolóba, melyet a Chorin-díj-bizottságok évenként szerkesztett jelentései már eddig is alkotnak s alkotnak majd a jövőben is.

10. Azokat a műveket, melyekről ebben az értelemben számolunk be jelentésünkben, négy csoportra oszthatjuk.

Az első csoportba tartozó művek a szociálpolitikai kutatások területén mozognak. A második csoportba azokat a műveket soroltuk, melyek tartalmuk szerint az agrárpolitika körébe vágnak. A harmadik csoportot azok a művek alkotják, melyek a pénzügyi politika, vagy a pénzügyi statisztika anyagából vett témákat dolgoznak fel. Külön ne-

gyedik csoportként végül azt a jeles munkát sorakoztatjuk fel, mely a közgazdasági tudomány speciális területén mozogva a pénzügytan tudományos rendszerét nyújtja magyar nyelven.

11. A szociálpolitika problémáit a múlt év tudományos irodalmából három munka ragadta meg. Közülük kettő Schuler Dezső tollából származik. Az egyik címe: *A hatósági nyílt szegénygondozás Budapesten* (79 lap); a másiké: *A hajléktalanság kérdése a székesfővárosban* (163 lap). Mindkét munka Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadásában jelent meg (Statisztikai Közlemények, szerkeszti Illyefalvi Lajos, 75. kötetének 1., ill. 76. kötetének ugyancsak 1. számai) s komoly tartalmukkal öregbítik azt az elismerést, melyet alulírt bizottság már több alkalommal juttatott annak a sorozatnak, melynek egymásután következő kötetű kiadásával a Székesfőváros Statisztikai Hivatala a hazai statisztikai tudomány fejlesztése körül el nem múló érdemeket szerzett.

Schuler Dezsőnek a hatósági nyílt szegénygondozás kérdésével foglalkozó műve komoly nyeresége elég szegényes szociálpolitikai irodalmunknak. Művében a szerző egyfelől a nyílt szegénygondozó rendszerének fejlődését ismerteti a székesfőváros egyesítésétől kezdve a világháború kitörésének évéig, majd azt követőleg a legközelebbmúlt időkig. Feldolgozta szerző ilyenformán az 1934. évben kidolgozott nyílt szegénygondozási módszert is, a szegényügy problémájának világos megértéséhez pedig azzal szolgáltatott adalékot, hogy Budapest ínségeseinek — számuk megdöbbentően nagy volt 1935. március 15-én: 96.414 — eddig teljesen ismeretlen statisztikai adatait illesztette be tanulmányába, ezzel mindazoknak, akik a szegényügy kérdésével foglalkoznak, hasznos forrásanyagot nyújtva.

Schuler Dezső másik *A hajléktalanság kérdése a székesfővárosban* című műve szintén derekas munka, melyben szerző a hajléktalanság kérdésének megoldására irányuló törekvéseket és akciókat előbb a századfordulóig, majd az 1930. évig dolgozta fel, nagy kutató munka árán és a kérdés minden részére kiterjedő figyelemmel rendszeresen összefoglalva Budapest székesfőváros közigazgatásának a hajléktalanság kérdésében tett intézkedéseit, el nem mulasztva a különböző közigazgatási hatóságoknál elszórtan fekvő statisztikai anyag összegyűjtését sem. Szerző jól

jellemzi a rendkívüli lakásviszonyokat, melyeket a háború teremtett meg s amelyek a székesfővárosban is rendkívüli intézkedéseket követeltek meg. Nyomon kísérhetjük ezeket az intézkedéseket a forradalmak után 1925-ig, amikor azután sor került a székesfővárosi lakáspolitikai új megszervezésére, s amely utóbbi korszak sok vonatkozásban nagy jelentőségű alkotásokkal járult hozzá a hajléktalanság kérdésének tűrhető megoldásához, minthogy ekkor az abszolút értelemben vett hajléktalanság megszűnt Budapesten, vagy a legszűkebb korlátok közé szorult vissza. Schuler Dezső tanulmányának egyik dícséretreméltó fejezetében a székesfőváros területén a hajléktalanság kérdését napjainkban dolgozta fel, a problémának statisztikai, általános értelemben vett közgazdasági, valamint szociálpolitikai vonatkozásait egyaránt érintve. Nem kétséges, hogy bár a szociálpolitika területének aránylag csak kisebb szakaszán, Schuler Dezső munkája érdemes terméke a mult esztendő közgazdasági irodalmának.

12. Az 1935. év folyamán került nyilvánosság elé, szintén Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadásában Szádeczky-Kardoss Tibornak *A lakbérviszonyok alakulása Budapesten* című műve (Statisztikai Közlemények 51. kötet, 4. sz.), melyben szerző tudományos komolysággal dolgozta fel az említett kitűnő hivatal által az 1930. évi népszámlálás alkalmával a lakbérviszonyokra vonatkozólag sok vonatkozásban páratlanul érdekes módon megfogott anyagot. Szerző a kérdés módszertani problémáinak kifejtése után s a lakásstatisztika multba visszatekintő adatainak csoportosítását követőleg, vizsgálatainak túlnyomó részét az 1930. évi lakásstatisztika béradataira építi fel s munkájának legbecsesebb része azoknak a tanulságoknak gondos levezetése és ügyes formában való kidomborítása, amelyek a főbérleti lakások bérviszonyainak társadalmi rétegek szerint való tagozódásából adódnak.

13. A magyar statisztikának régi adósságát törlesztették le statisztikai hivatalaink akkor, amidőn a községek és városok háztartásáról az 1935. évben nagyszabású publikációkat tettek közzé. A tudomány s a közigazgatás már több mint két évtized óta várta a világháború kitérését pár évvel megelőzően végrehajtott községi és városi háztartási statisztikai felvételek megisméltését, de csak legutóbb került sor

arra, hogy a régi várakozásokhoz híven e közületek háztartási viszonyai újból tüzetesen megvizsgáltassanak.

Jó bizonyossága annak, mennyire szükséges volt a két kiadvány megjelenése, az a körülmény, hogy az imént említett jelentős alkotáson kívül harmadik olyan jeles munka is megjelent az elmúlt évben, amely a városi közületek pénzügyi és gazdasági helyzetének kérdésével foglalkozott.

14. A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal által a Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozatának 93. kötete gyanánt kiadott *Magyarország községeinek háztartási viszonyai az 1934. évi községi költségelőirányzatok szerint* című mű (Budapest, 1935. 87* + 109 lap), nagyértékű önálló tanulmányt alkotó szöveges jelentését Szigeti Gyula írta, akinek a hitelügyi statisztika körébe vágó munkásságáról a Chorin-díjjal kapcsolatban már máskor is megemlékeztünk. Szigeti Gyulának nem volt könnyű a helyzete vizsgálatainak elvégzésénél, mert előtte egyfelől néhai kitűnő tagtársunk, Buday László nagyszabású és alapvető jellegű »Magyarország községeinek 1908. évi háztartásáról« című forrásmunkájának emléke lebegett, másfelől azonban a községi háztartás közben olyan nagyarányú szervezeti változásokon ment át, hogy a mai állapot megértése érdekében szerzőnek elsősorban a községi háztartásunkat szabályozó joganyagot kellett összefoglalnia. Szigeti Gyula munkájának valóban kiemelkedő érdeme az, hogy a közületek háztartásának szabályozására vonatkozó jogszabályokat pragmatikusan feldolgozta, s az érvényes jogszabályok lényegét tanulmányának azokba a részeibe illesztette, ahol a szükséglet és a fedezet csoportjainak statisztikai megvilágítását végezte. Így lesz Szigeti Gyula műve a belügyi és pénzügyi igazgatási irodalmunknak, valamint a szorosabb értelemben vett pénzügyi statisztikának is egyformán becses terméke.

15. De ugyanezt lehet és kell mondanunk Bene Lajos művéről, melynek címe *A magyar városok háztartása* (Budapest, 1935. Statisztikai Közlemények 76. kötete, 4. sz. 96 lap), amely a korábban már méltatott munkákon kívül szintén a Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadásában jelent meg. A városok háztartásának vizsgálata sok vonatkozásban még nehezebb probléma, mint a községeké s ha az érvényben álló jogszabályok kötelezően elő is írják a városok háztartásának külső rendjét, a háztartási statisztika anyagának megfelelő, egységes szempontok szerint való át-

dolgozása a valóságban még nagyobb feladatot ró a statisztikusra, mint a községi háztartások anyagáé. Nem csoda ezért, hogy Bene Lajos munkájában kiváló figyelmet szentelt a városi háztartási statisztika módszertani szempontjainak, s a mellett úgy a bevételek, mint a kiadások tárgyalásánál igyekezett azok módszeres csoportosítását keresztülvinni, azaz függetlenül a háztartás vitelére előírt külső rendtől, a bevételeket és a kiadásokat jellegzetes csoportokba tömörítette, — pl. a bevételeket magángazdasági, igazgatási, adótermészetű, üzemi és vállalati jellegű forrásokból s a jogokból és javadalmakból származó, stb. bevételi csoportokba. Különös figyelmet érdemel Bene Lajos tanulmányának az, a magyar irodalomban egészen újszerű része; amelyben anyagát a városok ú. n. fedezeti gazdálkodásának áttekintésére használja fel, s a tiszta városi szükséglet összegéből kiindulva kutatja azt, hogy a szükségletnek mekkora részét fedezik az igazgatási bevételek, mekkorát a városi adók és mekkora a költségvetési hiány, amelyet pótdóval kell kiegyenlíteni. A munka egészében a szerző máris nagyon szép eredményeket elért kutatásainak újabb jelentős terméke.

16. Sebestyén Lajos a Magyar Városok Országos Kongresszusa elnökségének megbízásából előadói javaslatot készített *Csonka-Magyarország városainak pénzügyi és gazdasági helyzete és javaslat háztartásuk rendezésére* címmel (Budapest, 1936. 8°, 100 lap). A pénzügyi statisztika szempontjából nagyértékű munka első része foglalja magában a tulajdonképpeni előadói javaslatot s úgy az önszolgálati eszközöket, mint az állami segítséget illetően megszívlelésre méltó javaslatokat terjeszt elő. A munkálat másik két része a törvényhatósági jogú városok, illetőleg a magyar városok háztartásának statisztikáját dolgozta fel. A városok 1933. évi zárószámadatai alapján a városok háztartását előbb külön-külön is főbb vonásaikban jellemezve, a városok két nagy csoportjára vonatkozó adatok összefoglalásával és ú. n. helyzetképek megfestésével arra a kérdésre kívánt választ adni, hogy minő a városok háztartásának helyzete, rendezett-e vagy sem, illetőleg melyik városé az és melyiké nem. Sebestyén Lajos vizsgálatainak néhány nézőpontja: a bevételek és kiadások szembeállítása az előírásban és a lerovásban; a költségvetésen kívüli rendkívüli kezelés; a készpénzforgalom; a városias jelleget kiemelő egyes kiadások; a

zárószámadási teher nagysága, stb. mind azt mutatja, hogy munkája a városi háztartás problémáit valóban közvetlenül a tapasztalatból jól ismerő s a modern közigazgatási tudomány követelményeivel is tisztában levő szakember tollával íródott meg, melynek a megjelenés időpontjában nagy érdeme volt az, hogy a magyar pénzügyi statisztikának egyébként akkor csaknem teljesen elhanyagolt területét munkálta meg magánstatisztikai tevékenység árán.

17. Az agrárpolitikai munkákat összefoglaló csoportban emlékezzünk meg elsősorban Csepregi Horváth János művéről: *A magyar szövetkezeti intézmények története*, noha a szövetkezeti ügy természeténél fogva nemcsak az agrár, hanem az ipari és hitelszövetkezetek fejlődésének történetét is megrajzolta ebben a művében a szövetkezeti ügyek jeles írója. A mű tulajdonképpen egy nagyobb monográfia második kötete. Az első kötetről Akadémiánk már 1927-ben a Széchenyi-díj bírálatánál elismerő szavakkal nyilatkozott, s elismerését most megismétli akkor, amikor a monográfia második fele is nyilvánosságra kerül, amelyben a nagy szövetkezeti központok és egyéb alkotások történetét dolgozta fel a szerző 1898-tól 1926-ig. A szövetkezeti életben benne élő s az intézményeknek hibáit is jól látó szakember műve a szép tanulmány, amelynek megírásával szerző azzal is hálára kötelezte a tudományt s a szövetkezeti gondolat pártolóit, hogy a pusztulástól megmentett számos olyan adalékot, amelyek egyébként minden bizonnyal megsemmisültek volna.

18. Kerék Mihály: *A telepítés félévszázada* címen a németországi mezőgazdasági telepítés rendszerét és eredményeit dolgozta fel az 1886—1935. évek anyaga alapján s a németországi telepítési mozgalom szervezetéről, a telepítés pénzügyi megoldásáról, a telepítések gondozásáról, stb. nagyon tanulságos beszámolót írt. A magyar telepítési főrekvések mindenestre hasznát láthatják ennek a szép összefoglalásnak, amelyet azonban a Chorin-jutalom szempontjából mégsem vehettünk számba, minthogy célkitűzéséhez képest a munka kizárólag a németországi viszonyokat jellemzi.

19. Puskás Károly *Dohánytermelésünk üzemi kérdései és a dohánykertészek kereseti viszonyai* címen írt tanulmányt (Debrecen, 1935. 125 lap), amelyben a hazai dohánytermelés általános elemzése után a dohánykertészek létszámát és átlagos dohányterületét, a kertészeknek a dohány-

ban való részesedését és bevételeit, természetbeni járandóságait, egyéb kereseti viszonyait, más oldalról pedig a kertészeknek a dohánytermeléssel kapcsolatos kiadásait dolgozta fel. Szerző a dohánybeváltó hivatalok magánúton meg nem szereshető nagy adathalmazát foglalta rendszerbe, másrészt pedig a dohánykertész-szerződések átvizsgálása révén szemelt ki ezekből a szerződésekben olyan reprezentatív jellegű adatokat, amelyek napfényrehozatala a hazai dohánytermelés annyira fontos kérdésének megismeréséhez szinte egyedülálló, fontos anyagot szolgáltatnak. Puskás Károly munkáját a gazdasági üzemstatisztika termékének is tekinthetjük, amely a mellett a mezőgazdaság körében foglalkoztatott népesség jelentős rétegének megélhetéséről is jól használható adatokat nyújt.

20. Nagyon komoly kutatások eredménye Bernát Gyula könyve: *Az abszolútizmus földtehermentesítése Magyarországon*. Munkáját szerző három szakaszra osztja s miután a szabadságharc leverését követőleg kezdeményezett újabb gazdaságpolitika alapelveit nyújtja, rendszeresen ismerteti az abszolútizmus agrárpolitikai jogalkotását, munkájának harmadik könyvében pedig jellemzi a korszak gazdasági, pénzügyi, birtokpolitikai intézkedéseit s különösen a földtehermentesítés hatását, végigvezetve a hatások vizsgálatát a volt földesúri és a volt úrbéri birtokok helyzetére, valamint általában a magyar mezőgazdaság fejlődésére. Bernát munkáját tudományos tárgyilagossággal írta meg, s 80 év távlatában különös érdeklődéssel olvassuk az egykori időkben kialakult földárak adatait, vagy a búzaföldek termelési költségeinek változását az úrbériség megszűnte előtt és után, a tőkehiányon való segítség megkísérlésének eszközeit stb. Bernát Gyula arra az eredményre jut, hogy az osztrák uralom Magyarországra vonatkozó és az egész magyar gazdasági élet szempontjából korszakalkotónak tekinthető földbirtokpolitikai rendelkezései lényegükben nem voltak ugyan forradalmi jellegűek, de a reform eredményei a hozzájuk fűzött reményeknek nemcsak, hogy nem feleltek meg, hanem az egész magyar közigazdasági életet újabb nehéz problémák elé állították.

21. A »Közgazdasági Könyvtár« (kiadja a Magyar Közgazdasági Társaság) XVII. kötete gyanánt jelent meg Éber Ernő *Észszerű birtokpolitika* című műve (Budapest, 1935. 79 lap), amelyben a nagybirtokok és a kisbirtokok

sokat vitatott kérdését tárgyalja. Álláspontja az, hogy a földbirtokmegoszlás valamilyen meglévőnél akkor helyesebb, ha több egyénnek tud megélhetést adni, mint jelenleg, minthogy ebben az elgondolásban már nem csupán a gazdasági, hanem a szociális szempontok is kielégítettek. Álláspontja, hogy az új földbirtokpolitika legelső feladata a gazdasági tudás terjesztése és növelése abban a körben, amelyből az emberi anyagot akarjuk meríteni abból a célból, hogy önálló üzemekben fejtsék ki munkásságukat.

22. Lipták László *Magyar agrárpolitika az új idők tükrében* címen írt munkájában tulajdonképpen nemzetgazdasági reformprogramot tesz közzé (Budapest, 275. lap), melyben valóban rendkívül nagy anyagot sűrített és gazdagon szerelte fel azt statisztikai adatokkal is. Rendre foglalkozik a háború utáni idők magyar agrárpolitikájának problémáival, s külön figyelmet szentel a birtokmegoszlás kérdésének, a hitel-valuta és vámpolitikai intézkedéseknek, a gyakorlati árvédelemnek stb. A munka minden kétséget kizáróan tehetséges, az agrárpolitikai kérdések üzemgazdasági dolgait is erősen méltató kutató vizsgálódásának eredménye; szerzőnek sok jó meglátása van, mint pl.: a legfontosabb népessépolitikai feladat az, hogy az agrárnépesség gyermekeinek a mezőgazdaságon kívül való elhelyezését is biztosítsuk; az iparosodás folyamata a gyermekáldásnak nem kedvez; a birtokosztódás gátolja a tagosítás eredményeinek állandósítását stb. De az egész munka mégsem kelti a teljesen kiforrott egyéniségű szerző hatását. Lázás törekvésében, hogy a mezőgazdaságunk körében szükséges termeléspolitikai, szociálpolitikai, állampénzügyi, vámpolitikai és hitelügyi kérdések problémáit mind kidolgozza, fejtegetéseiben nem egyszer túllő a célon és némileg csökkenti azt a különben jó véleményt, melyet a széleskörű tanulmányokat végzett író művével szemben alkotunk.

23. Matolcsy Mátyás *Az új földreform munkaterve* címen írt olyan munkát, amelyről az agrárpolitikához tartozó munkák sorában még megemlékezünk. Matolcsy Mátyás a magyar mezőgazdaság jelenlegi struktúrájának kidolgozása után az agrárpolitika feladatait veszi sorra, s a mesterséges öntözés, az úthálózat kiépítése, a mezőgazdasági szakoktatás elmélyítése, a piackutatás megszervezése, stb. mellett különösen annak a kérdésnek a kidolgozására fordít nagy figyelmet, hogy a mezőgazdaság nagyüzemeinek egészséges

kisgazdaságokká való átalakítása a nemzeti jövedelem szempontjából milyen eredményeket szülné. Matolcsy Mátyás elgondolásaiban kétségkívül vannak bizonyos túlzások. Indokolásába és számításaiba is itt-ott bizonyos hibák csúszhattak be, de a munkának kétségkívül erénye, hogy szerzője izzó magyar hazaszeretetéből fakadó földbirtokpolitikai elgondolásaihoz nagy lendülettel keresi meg a tudományos alapot.

24. Végigtekintve most már azoknak a munkáknak a sorozatán is, amelyek kifejezetten nem pályáztak a dr. Chorin Ferenc-alapítvány múlt évi kamatainak elnyerésére, de melyeket fentiekben érdemeseknek véltünk jelentésünk anyagába belefoglalni, meg kell állapítani, hogy ezek között a munkák között ugyan sok jeles, komoly munka adódik, s egyik-másik mű szerzőjétől a jövőben még biztosan remélhetjük olyan munkák megírását, amelyek a hazai közgazdasági tudomány vitán felül álló gazdagodását fogják jelenteni, viszont olyan mű egy sincs köztük, mely mindazoknak a feltételeknek megfelelne, amelyek fennforgását a tisztelettel alulírott bizottság a Chorin Ferenc-jutalomdíjjal jutalmazandó munkálatoknál, az alapítvány szelleméhez híven, mindenkor megkívánt.

25. Így jutott el a kiküldött bizottság annak a munkának a megbírálásához, amelynek első kötetéről már a t. Akadémiának 1934-ben előterjesztett jelentésében is dícsérő elismeréssel nyilatkozott s melynek második kötetéről a múlt esztendőben előterjesztett jelentésünkben azt említettük meg, hogy ez a kötet a várakozásokkal szemben nem 1934-ben, hanem csak 1935-ben jelent meg. Balás Károly kétkötetes nagy munkájára célunk, melynek címe: *Pénzügytan* (I. kötet: A közjövedelmek jövedelemeloszlási helyzete, általános adótan, egyenesadók, Budapest, 1933. 402 lap; II. kötet: Áradók, illetékek, egyedáruságok, a közháztartások rendje, 1935. 456 lap). Balás Károly Pénzügytan-ának két kötete szervesen összefügg egymással, mert hiszen Balás Károly nagy munkáját a pénzügytan széles alapon megírt magyar kézikönyvének tekinthetjük. Véleményünk szerint azonban ez a körülmény csak növeli a múlt esztendőben nyilvánosságra került kötet jelentőségét, minthogy annak kiadásával immár teljessé vált Balás Károly évtizedeken át folytatott pénzügytani vizsgálatainak tudományos rendszerbefoglalása.

Alább részletesen foglalkozunk e munka jeles értékeivel. Mielőtt azonban ezt tennők, el nem mulaszthatjuk a tek. Akadémia figyelmét felhívni arra a körülményre, hogy a hazai közgazdaságtani és pénzügytani irodalom művelésének egyik legkiemelkedőbb képviselője Balás Károly t. kartársunk, aki immár harminc esztendőre visszapillanító munkásságával a hazai közgazdasági tudományt számos maradandó értékű művel ajándékozta meg.

A világháború előtt jelent meg »A jövedelemeloszlás főágai a kapitalizmus korában« című nagy műve (Budapest, 1913. 656 lap), amelyet méltán tekintünk máig Balás Károly egyik legkiválóbb munkájának, s még korábban kezdte meg Balás a népesedési kérdésre vonatkozó kutatásait (»A népesedés«. Budapest, 1905. 541 lap), melyeket két évtized után a tudomány korszerű fejlődésének figyelembevételével a legutóbbi időben is tovább folytatott (»Das neue Bevölkerungsproblem« a Magyar Statisztikai Társaság kiadványa, 1932. 70 lap; »Malthus és a népesedési mai problémája«. 1935.: »La question Quo vadis dans la démographie moderne«, Budapest, 1930. 60 lap). A népesedéspolitikára vonatkozó munkáiban Balás Károly fejlett statisztikai érzékét is elárulta. Nem csoda így, hogy a statisztikai tudomány is szép munkát köszön Balás Károly szünetlenül dolgozó szellemének (Statisztikai tanulmányok, Budapest, 1936. 138 lap).

Rengeteg kisebb tanulmányán kívül Balás Károly többi irodalmi műveit három csoportba oszthatjuk: az egyik az általános értelemben vett közgazdaságtan egészével vagy egyes részletproblémákkal foglalkozó munkák sorából tevődik össze, a másik csoportot a társadalmi, szociálpolitikai tartalmú munkák alkotják, míg a harmadik csoportba a pénzügytan művelését gazdagító munkákat sorolhatjuk.

Balás Károlynak a közgazdaságtan körébe vágó munkái közül legnevezetesebb a »Politikai gazdaságtan (Közgazdaságtan)« című két részre oszló nagy monográfiája (Budapest, 1922. 919 lap), amelyben t. tagtársunk »A jövedelemeloszlás főágairól a kapitalizmus korában« c. fentebb már említett munkájának vezető gondolatait is beillesztette. »A pénz csereértéke« (Budapest, 1917. 180 lap), »A tőke fogalma« (Budapest, 1917.), »A merkantil és fiziokrata irány, mint tényező a nemzetek gazdasági életfolyamatában« (Budapest, 1912.), »Logikai adalékok a technikai haladás társa-

dalomgazdasági hatásának megítéléséhez» (Budapest, 1913.), »Valuta és számolási érték« (Budapest, 1921.), »Valutabetegségünk kérdéséhez« (Budapest, 1923.), »La Politique Commerciale en Europe Centrale (1935. 81 lap. — Balás Károly a hágai nemzetközi jogi akadémián 1935-ben tartott előadásainak kivonata), »Gemeinwert und Gemeinwertung« (Berlin, 1935.) című tanulmányai mind azt mutatják, hogy Balás Károly egyfelől — nagy tudományos készültségére támaszkodva — a rendszerező közgazdaságtudományi munkának kiváló művelője, másrészt a részletkutatásokból is kiveszi a részét, amelyek az egyes problémák tisztázását elősegítik.

A szociálpolitika körébe sorolható művei közül 1924-ben jelent meg a »Társadalompolitika« c. (Budapest, 1924. 231 lap), majd 1929-ben »A szociálpolitika főkérdései« (Budapest, 1929. 209 lap), melyek számos vonatkozásban teljesen önállóan tárgyalják e tudományágak problémáit. Balás Károlynak a szociálpolitika körébe vágó munkássága került elsősorban a külföldi tudományos kritika elé is s bár már a »Theorie der Einkommen und Zahlungsmachtverteilung« című művét is kedvezően fogadta (Wien, 1927. 166 lap) a külföldi bíráló, »Die Grundlagen der Sozialpolitik« (Jena, 1926. 138 lap), »Die Hauptfragen der Sozialpolitik« (Wien, 1928. 200 lap) és »The Foundation of Social Politics« (Ilford-London, 1927. 100 lap) című művei még nagyobb elismeréssel fogadtattak.

Számos kisebb tanulmány jelezte már korábban is azt, hogy Balás Károlytól a pénzügytan körében is nagyobb-szabású összefoglaló tudományos mű megjelenését várhatjuk. Az adóáthárításról; az adóztatás mértékéről; az adólikvidálásról; az egyedáruságok és vámok jövedelemeloszlásbeli hatásáról pénzügytani szempontból s a pénzügyi etikáról megírt rövidebb, de mindmegannyi érdekes problémát érdekes módon vizsgáló, szintúgy a »Preissteuern und Residualsteuern« c. tanulmányai mintegy beharangozóí voltak »Pénzügytan« című nagy művének, amely a múlt évben megjelent második kötetével immár befejezéséhez jutott el.

Hiba volna titkolnunk azt, hogy a magyar pénzügytani irodalom összefoglaló munkákban meglehetősen szegény s gyakran elég hosszú időközök telnek el addig, amíg a pénzügytannal foglalkozó tudósaink munkásságuknak újabb termékeit közrebocsátják. Különösen érezhetővé vált ez az

utóbbi időben. A világháború befejeződése óta a pénzügytan külföldi irodalma s a pénzügytan gyakorlati alkalmazásának, a pénzügyi jognak rendszere óriási fejlődésen ment keresztül. Előbb a háborús gazdálkodás, majd a háborút követőleg számos állam közgazdaságában létrejött strukturális változások kitörölhetlen hatást gyakoroltak a pénzügytan művelésére s annak a törvényalkotásunkban jelentkező eredményeire is. Ennek a fejlődésnek tudományos rendszerbe való foglalása magyar viszonylatban Balás Károly művének megjelenéséig immár másfél évtized óta késett, — amit persze nem szemrehányásképpen említünk, mert hiszen a hazai közgazdaság- és pénzügytan-tudomány művelőinek aránylag kisebb köre folytán a tudományos munka megosztásának az a rendszere, melyet nagy népek-nél a tudomány művelésében láthatunk, nálunk kevésbé érvényesülhet s a közgazdasági irodalom művelésébe belekapcsolódott tudósainknak aránylag sokkal szélesebben tagozódó teljesítményekre kell vállalkozniok, mintsem a feladatok szétszétlása tekintetében szerencsésebb idegen nemzetbeli társaiknak. Másoldalról azonban annál nagyobb örömmel kell felfigyelnünk olyan eseményekre, melyek a magyar közgazdasági tudomány életfolyamatának ünnepi eseményei közé tartoznak.

A pénzügytan művelésében is — akárcsak a közgazdaságtanében — a tudomány munkásai többféle módszert követnek. A leghozzásosabb az a módszer, melynél a szerzők a fősúlyt a pénzügytan elméleti kérdéseire helyezve, az elmélet gyakorlati alkalmazására való utalással fejtik ki gondolataikat. Máskor kísérlet tételik a pénzügytan szorosan vett elméleti problémáinak tárgyalására, külön vizsgálódások körébe utaltatván a pénzügyi politika rendszerének megalapozása. Az első helyen említett feldolgozási módszert a szerzők gyakrabban veszik igénybe s ha Balás Károly nagy kézikönyvét tanulmányozzuk, azt a módszer szempontjából szintén az első csoportbeli munkák közé kell sorolnunk. Mégis, amikor az olvasmánynak éppenséggel nem könnyű s feszült figyelmet megkövetelő munkát tanulmányozzuk s a pénzügytan egész területét megvilágító munka lenyűgöző hatását érezzük, kialakul bennünk az a vélemény, hogy Balás Károly könyve fejtegetéseinek túlnyomó részében az elmélet területén mozog és csak mintegy magyarázatképpen vagy a háttér megfestése gyanánt kapcsolód-

nak hozzá az elméleti gondolatvezetéshez azok a megállapítások, melyeket a jeles szerző vagy a multból máig vezető fejlődés tanulásaiból, vagy a külföldi, illetőleg a magyar pénzügyi jog felépítéséből vont le.

Egyébként, mint Balás Károly művének legjellemzőbb vonását említjük meg azt, hogy Pénzügytan-ának egész tartalmán áthúzódik a szerző mélyen megalapozott közgazdaságtudományi képzettsége, s igazában csak azok számára jelenthet zavartalan szellemi kielégülést ennek a kitűnő monográfiának tanulmányozása, akik annak megértéséhez megfelelő közgazdasági készséggel is rendelkeznek. Valóságban azonban a tiszta tudományosság súlyos fegyverével Balás Károly műve önkéntelenül azt is igazolja, hogy a pénzügytan, pénzügyi politika problémái korántsem olyan ártatlan jószágok, melyekhez szakszerű közgazdasági tudás nélkül büntetlenül hozzá lehetne nyúlni.

Balás Károly műve három nagyobb részre oszlik. Az első rész a közjövdelmek helyzetét tárgyalja a modern jövdellemeloszlásban. A második rész a közjövdelmek bajairól beszél. Ebbe a részbe iktatta be Balás adóelméleti felfogását az adóforrásokról, továbbá az adóztatás mértékéről, s az adóáthárításról stb. vallott nézeteit, közöttük helyet juttatva a szociális és etikai szempontok szerepének az adópolitikában. Úgy a pénzügytannak ezeket az általánosabb kérdéseit, mint az egyes adókra vonatkozó vizsgálódásait szerző mindenkor egyfelől a korábbi és a modern idők irodalmának gazdag kiaknázásával, másrészt sajátlagos szempontjainak beszövéseivel dolgozta ki, s aki nem sajnálja a fáradságot arra, hogy a nagy monográfián átdolgozza magát, a kezdeti nehézség leküzdése után nemcsak tudományos élménnyel lesz gazdagabb, hanem élvezetes olvasmányként is gondol vissza szerző Pénzügytan-ára, mert olyan világ tárul fel előtte, melynek sokszor az egyén csak fájó ostorcsapásait érzi, de amelynek felépítéséről, tartó oszlopairól és tetőgerendáiról legtöbbször csak kevés, vagy zavaros fogalmi voltak. A munka harmadik része a közház-tartások rendjével foglalkozik s kiindulva a közeleti etikának az államháztartásban való szerepéből, a közház-tartások problémáit is ugyanolyan rendszeresen és tudományos megalapozottsággal tárgyalja, mint a pénzügytan minden egyes kérdését.

26. A kiküldött bizottság Balás Károly Pénzügytan-

ának jeles értékeit minden oldalról szigorú tárgyilagossággal latra téve, arra a megállapodásra jutott, hogy ez a munka úgy tudományos rendszerénél és megalapozásánál, mint a részletekből is kitűnő gondos kidolgozásánál fogva, — amint ahogy azért is, mert a pénzügytan egész területét átfogóan megmunkálta — az 1935. évben megjelent s a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körébe tartozó irodalmi művek közül messze kimagaslik. Balás Károly Pénzügytan-ának második kötetét a tisztelettel alulírt bizottság a dr. Chorin Ferenc-díjjal való kitüntetésre minden tekintetben érdemesnek tartja. Mikor azonban a bizottság a tek. Akadémia elé azzal a javaslattal járul, hogy a tek. Akadémia a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1935. évi kamatainak összegéből adódó jutalomdíjjal *dr. Balás Károly Pénzügytan-ának II. kötetét* méltóztassék megkoszorúzni, ugyanakkor hangsúlyozni kívánja azt, hogy e jutalom tulajdonképpen Balás Károly Pénzügytan-a mindkét kötetének, valamint három évtizedes közgazdaságtani tudományos munkásságának elismerését is jelenti.

Budapest, 1936. március 9-én.

Heller Farkas r. t.
bizottsági elnök.

Laky Dezső l. t.
bizottsági előadó.

Bláthy Ottó T.
t. t.

Hegedüs Loránt
ig. és t. t.

Kaán Károly
l. t.

Jankovich Béla
ig. és t. t.

Navratil Ákos
l. t.

a bizottság tagjai.

g) A Berzeviczy Albert-történettudományi jutalomtétel bíráló-bizottságának jelentése.

Ismeretes, hogy a M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsa Berzeviczy Albert elnökségének harmincadik évfordulója alkalmából »*Berzeviczy Albert-történettudományi jutalomtétel*« címen pályadíjat tűzött ki. Balogh Jenő akkori főtitkár 1935. október 5-én kelt átiratában felhívta a Történettudományi Bizottságot, hogy a »jutalom hirdetésének feltételeire nézve« a decemberi összes ülés számára tegyen ja-

vaslatot. Nevezett bizottság 1935. november 11-i ülésén, foglalkozott a pályatétel ügyével és arra az álláspontra helyezkedett, hogy »a Berzeviczy Albert-történettudományi pályatétellel nem egy munkát, hanem egy egész élet történetírói munkásságát kívánja jutalmazni«; egyúttal pedig kiküldte Domanovszky Sándor, Eckhart Ferenc, Gombos F. Albin és Lukinich Imre személyében a pályadíj-bíráló bizottságot is. A II. osztály 1935. december 9-i ülésén mindenben hozzájárult a bizottság javaslataihoz, melyeket 1935. december 23-án az Akadémia összes ülése is elfogadott.

A Történettudományi Bizottságnak már ismertetett azon elvi álláspontja, melyhez utóbb az Akadémia összesége is hozzájárult, hogy t. i. a Berzeviczy Albert-történettudományi jutalomtétellel nem egy történeti művet, hanem egy egész élet történetírói munkásságát kívánja megjutalmazni, a kiküldött és 1936. február 1-én megalakult bíráló-bizottság számára irányelv volt. A bizottság munkája mind-ámellett ezzel az elvi megszorítással nem vált könnyebbé. Számos olyan történetírónk van ugyanis, akik magas koruk ellenére is szorgalmas és érdemes munkásai a magyar történetírásnak, s akiktől épen a legutóbbi évek folyamán több kitűnő forrásmű, forráskiadás vagy tanulmány jelent meg. A Berzeviczy-jutalomtétel odaítélésénél valamennyien tekintetbe jöhetnének az igazság sérelme nélkül. Ezért mutattunk reá arra, hogy az Akadémia imént említett határozata nem tette könnyebbé a bizottság munkáját.

A bizottság a legidősebb történetírói nemzedéknek minden tiszteletünket méltán megérdemlő tagjai közül Angyal Dávid rendes tag kitüntetését hozza javaslatba és ajánlja egyhangúlag a Magyar Tudományos Akadémiának.

Angyal Dávid munkásságát nem szükséges részletesen ismertetni az Akadémia tagjai előtt. 1876-ban jelent meg első tanulmánya a *Fővárosi Lapok*ban s azóta, tehát *immár 60 esztendeje*, a magyar történelemnek és a magyar irodalomtörténetnek pihenést nem ismerő művelője. Angyal Dávid sohasem volt egy szűk tudománykörnek a maga természetes vagy mesterségesen felállított korlátai közt dolgozó munkása; őt az új kor minden nagyobb szabású szellemi, társadalmi vagy politikai mozgalma érdekelte, és érdekelte egyúttal az a kérdés is, hogy e mozgalmak mennyiben érintették Magyarországot. A külföld nagy történetirodalmának közvetlen ismerete alapján szerzett széles látóköre őt a magyar történelemnek magasabb szem-

pontok szerint igazodó kutatójává tette. Innen van az, hogy bár Angyal Dávid egyike a hazai és külföldi levéltárak leg-alaposabb ismerőinek, aki az angol, francia, holland, német stb. levéltárakból számos értéket hozott napvilágra, az adatgyűjtést csak a módszeres történeti munka szükséges alapjának, de nem öncélnak tekintette. Angyalt nem az adat maga, hanem a tényeknek, eseményeknek, irányoknak és törekvéseknek az a nagy összefüggése érdekelte, melynek az általa felkutatott adat egyik alkotórésze volt. Az események előadásában, a személyeknek jellemzésében és bírálatában, s általában véve munkái felépítésében a sokoldalú tájékozottság, a kisszerű szempontokon felül való emelkedés, a történeti múlt eseményeinek reális, minden túlzástól vagy egyoldalúságtól ment szemlélete jellemző. Ez az oka annak, hogy történeti művei, pedig közülök: egyik-másik fél száz esztendővel ezelőtt jelent meg, ma is változatlanul megbízható, helytálló források, melyek nem hagyják cserben azokat, akik hozzájuk folyamodnak. Aki Erdély, vagy Magyarország XVII. és XIX. századi történetével akar foglalkozni, annak nem lehet, sőt nem is szabad Angyal Dávid megállapításait mellőznie.

Mint történetíró, azok közé a kevesek közé tartozik, akik a közelmúlt történetének útvésztoiben is jól tudnak tájékozódni. Idevágó nagyszámú tanulmányaiban megalkuvást nem tűrő magyar és konzervatív történeti szemlélettel vizsgálja az eseményeket, sohasem egyoldalú vagy túlzó; nem ismer bálványokat, akiket csak hódolat illelhet, de már bírálat nem, hanem embereket, akikben a nagy erények mellett meglátja a fogyatkozásokat is, s a nagy fogyatkozások mellett észreveszi az értékes tulajdonságokat is. Ízlés és mérséklet, az igazságnak minden érdek nélkül való szolgálata az ő írói tollának jellemző sajátosságai közé tartozik. Mindezek mellett ki kell emelnünk Angyal Dávid írói művészetét is. Ő egyike a leghelyesebb magyarsággal író tudósainknak, kinek stílusát magyarság és tisztaság jellemzi, a nélkül, hogy modorosság vagy mesterkéltté váltnék. Ma, amikor divat Cserei Mihály stílusában írni, szükséges reámutatnunk arra, hogy a tudomány művelése és a magyar nyelv szellemének és törvényeinek tiszteletben tartása nem ellentétes fogalmak. Angyal Dávid példája is ezt igazolja.

A bizottság a felsorolt indító okokra való tekintettel tisztelettel javasolja Angyal Dávid rendes tagnak a Ber-

zeviczy Albert-történettudományi jutalomdíjjal való kitüntetését.

Gombos Albin l. t.
és

Domanovszky Sándor ig. és r. t.
biz. elnök.

Eckhart Ferenc r. t.
biz. tagok.

Lukinich Imre ig. és r. t.
biz. előadó.

h) A Budapest székesfőváros által kitűzött történeti jutalomtétel bíráló-bizottságának jelentése.

A Magyar Tudományos Akadémia ülésein több ízben esett szó arról, hogy Budapest székesfőváros polgármestere 179.686/XIV. 1934. sz. alatt kelt átiratában közölte volt Akadémiánk elnökségével, hogy eddigi pályadíjaihoz hasonló módon, 1935-re is pályadíjat bocsát az Akadémiára rendelkezésére. Bár a polgármesteri átirat hangsúlyozza, hogy semmiképpen sem kíván befolyást gyakorolni arra, hogy az Akadémia a most rendelkezésére bocsátott pályadíj összegét milyen kérdés megoldására tűzze ki, mégis, arra való hivatkozással, hogy az 1935. évben a magyar történettudomány kétségkívül nagyobb figyelemmel fog foglalkozni II. Rákóczi Ferenc személyével és korával, megfontolandónak tartja, hogy nem lehetne-e a most felajánlott jutalomdíjat II. Rákóczi Ferenc működéséhez és korához kapcsolódó történettudományi tétel jutalmazására fordítani.

A Budapest székesfőváros polgármestere által felvetett gondolattal a Történettudományi Bizottság 1934. december 13-i ülésén foglalkozott s a maga részéről is értékelvén a főváros polgármestere által felvetett gondolat időszerűségét, azt elfogadta, de olyan formában, hogy a Budapest székesfőváros által ez alkalommal adományozott összeg »a Rákóczi korrallal foglalkozó és 1934—35. év folyamán megjelent valamely tudományos munka utólagos jutalmazására« fordítottassék. A Történettudományi Bizottság javaslatát a II. osztály is elfogadásra ajánlván, ahhoz a M. T. Akadémia összes ülése hozzájárult. Ilyen előzmények után jelent meg az Akadémia 1935. évi nagygyűlésének határozata alapján a pályázat szövege az Akadémiai Értesítő 1935. évi kötetének 287. lapján.

A pályázat kérdésével az a bizottság volt hivatva érdemileg foglalkozni, melyet a II. osztálynak 1936. január

20-i ülésén tett ajánlata alapján az összes ülés küldött ki, s mely bizottságnak tagjai: Angyal Dávid, Gombos F. Albin, Gyalókey Jenő és Lukinich Imre voltak. A bizottság folyó évi február 1-én megalakulván, elnökké Angyal Dávid rendes tagot, előadójává pedig Lukinich Imre rendes tag, osztálytitkárt választotta meg. Úgy a bírálóbizottság elnöke, mint annak előadója kijelentették teljes érdektelenségüket ebben a pályázatban, bár mindkettőtől jelentek meg 1935. folyamán a pályakérdés szempontjából figyelembeveendő tanulmányok és kiadványok. (Angyal Dávidtól: *II. Rákóczi Ferenc. Budapesti Szemle* 1935.; Lukinich Imrétől: *II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és okirattára*. Budapest, Akadémia 1935. I. köt. 486 és II. köt. 641 lap, továbbá néhány tanulmánya a szerkesztésében megjelent Rákóczi-Emlékkönyv I—II. kötetében.)

Bár a pályázatra csak Markó Árpád I. tag küldte be a pályakérdésre vonatkozó tanulmányait, a bizottság az 1934—35. folyamán megjelent összes jelentősebb Rákóczi-tárgyú műveket figyelembe vette. A bizottság örömmel állapítja meg, hogy Rákóczi halálának kétszázéves fordulója idején az egész magyar társadalom figyelmét és érdeklődését osztatlanul foglalkoztatta és lekötötte Rákóczi személye és kora. Számtalan alkalmi cikk jelent meg Rákóczi-ról és koráról hírlapjaink hasábjain és számtalan felolvasás hangzott el tudományos társulataink felolvasó ülésein, amelyek a legkülönbözőbb szempontokból igyekeztek világgosságot deríteni Rákóczira és korára.

Önálló kötetben Asztalos Miklós foglalkozott II. Rákóczi Ferenc életével és korával. Munkája a nagyközönség számára készült népszerű összeállítás. Balla Antal II. Rákóczi Ferenc életrajza, mely a Rákóczi-Emlékkönyv I. kötetében jelent meg, szintén a közönség igényeit tartja szem előtt, áttekinthető, jó olvasmány, mely megfelel céljának. Az anyagnak világos elrendezése és gondos fogalmazás jellemzik Markó Árpádnak kis Rákóczi-életrajzát, mely a Magyar Szemle Kincsestárában jelent meg. A Rákóczi-emlékév a Rákóczira vonatkozó *részletkutatások* tekintetében kétségkívül nagyjelentőségű. Az idevágó tanulmányok nagyrésze a Rákóczi-Emlékkönyv I.—II. kötetében jelent meg. Szerzőik: Kornis Gyula, Császárs Elemér, Polner Ödön, Mályusz Elemér, Zolnai Béla, Pukánszky Béla, Moravcsik Gyula, Müller Lipót, Harashti Emil, Szerb Antal, Wellmann Imre, Kampis

Antal, Huszár Lajos, kivétel nélkül új adatokkal, vagy új szempontokkal járulnak Rákóczi és kora történeti szemléletéhez. Valamennyiök tanulmánya forrásértékű s a további Rákóczi-kutatások kiindulópontjai vagy alapjai lesznek.

A Rákóczi-Emlékkönyvben tette közzé Markó Árpád is *Rákóczi a hadvezér* című tanulmányát, mely lényegileg nem egyéb, mint a M. T. Akadémia könyvkiadó vállalatában megjelent hasonló című nagyobb művének (Budapest, 1934. 448 lap) összefoglalása. Markó Árpád tudományos munkássága szinte kizárólag a Rákóczi-korra esik. A Rákóczi-kor minden nagyobb hadi vállalatát szinte programszerűen tette vizsgálat tárgyává és pedig nemcsak a kiadott terjedelmes forrásanyag alapján, hanem eddig nem ismert, vagy csak kevésé használt levéltári adatok felhasználásával is. Tanulmányai forrásértékűek és a felvetett kérdéseket véglegesen megoldják. Ha most már tisztán áll előttünk a Rákóczi-kor hadtörténelme, az kizárólag Markó érdeme, aki nagy szorgalommal és tagadhatatlan írói készséggel dolgozta fel tanulmányaiban a Rákóczi-kor hadtörténelmét. Az említett tanulmányokon kívül a következő dolgozatai jelentek meg még 1934—35. folyamán a Rákóczi-korra vonatkozólag:

Felvidéki hadiesemények 1704. november—decemberben. (Magyar Katonai Szemle, 1934.)

Ismeretlen Rákóczi-kiáltvány a bajor hadszíntérről! 1705-ből. (Hadtört. Közl. 1914.)

Les soldats français dans la guerre d'indépendance du prince François II. Rákóczi. (Revue des Études Hongroises, 1934.)

Francia katonák II. Rákóczi Ferenc seregében. (Magyar Katonai Szemle, 1934.)

Károlyi harmadik dunántúli hadjárata. (Magyar Katonai Szemle, 1935.)

A fejedelem és főtábornoka. (Magyar Szemle, 1935.)

II. Rákóczi Ferenc főhadiszállása. (Magyar Katonai Szemle, 1935.)

Herbeville marsall útja Erdély felé 1705. őszén. (Hadtört. Közl., 1935.)

A lipitói kuruc hadjárat 1709. augusztusában. (Budapest, Akadémia, 98 lap.)

A felsorolt tanulmányok hosszú évekre terjedő, tervszerű kutatásoknak értékes eredményei.

Amikor a bizottság a Budapest székesfőváros által felajánlott pályadíjjal való kitüntetésre *egyhangúlag Markó Árpád l. tagnak Rákóczi-kori tanulmányait* s köztük kiváltképei: a *liptói kuruc hadjáratról* szóló akadémiai értekezését hozza javaslatba, teszi ezt abban a meggyőződésben, hogy ezzel egy szorgalmas és eredményes tudományos munkásság igazságos és méltányos megjutalmazását javasolja, olyan munkásságét, mely a magyar történelem egyik legnagyobb alakjának és legérdekesebb korának megvilágításához és igazságos, tárgyilagos megítéléséhez nagymértékben hozzájárult.

Angyal Dávid r. tag
a bizottság elnöke.

Lukinich Imre r. tag
előadó.

Gyalóky Jenő l. t.

Gombos Albin l. t.

a bizottság tagjai.

i) Jelentés a Győr város alapítványának kamataiból hirdetett jutalomtétel tárgyában.

A Magyar Tudományos Akadémia II-ik osztályának 1935. december 31-ével lejárt 9. számú pályatételére összesen három pályamunka érkezett be, melyekre vonatkozó véleményes jelentésemet — a Tekintetes Osztály megtisztelő megbízatásának végrehajtásában — van szerencsém a következőkben mély tisztelettel előterjeszteni:

A pályatétel a következőkép volt kitűzve: »*A magyar földbirtokjog alapelvei történeti kialakulásukban, különös figyelemmel a legújabb törvényhozási eredményekre*«. A nyílt pályázaton benyújtandó pályamunkák tüzetes tervrajz mellett egy részletesen kidolgozott fejezettel voltak ellátandók.

Az 1. számmal jegyzett pályamunkát dr. Szögyéni Gyula ügyvéd (lakik Budapest, Erzsébet-körút 19. szám), nyújtotta be; címe a pályatétel szövegének az átvétele; a tervrajz terjedelme pár sorral meghaladja az egy gépirásos rendes ívoldalt; négy fejezetre osztja anyagát, s ezek közül, mint részletesen kidolgozott fejezetet, a II-ikat mutatja be.

Ez a II. fejezet *Földbirtokjog az Anjouk korában* címet viseli és mondandóit 1—5 alatt tagolva, 12 és fél gépírásos ívoldalnyi terjedelemben szorítja össze.

A 2. számú pályadolgozatot dr. Welinszky György és dr. Alth Guidó nyújtották be, mindketten az »Államtudományi Intézet« tisztviselői. Lakcímük: Közp. Statisztikai Hivatal Budapest, Keleti Károly utca 5—7. A munka tervezete négy ritkán írott gépírásos oldal; kidolgozott fejezetként *A hadi állapot földbirtokjoga* című részt mutatják be 10 gépírásos oldal terjedelemben.

A 3. sz. pályázat benyújtója dr. Vutskits György, a magyaróvári m. k. Gazd. Akadémia jogtanára. Munkájának címe »*A magyar földbirtokjog alapelvei*«. Tervezetét, mely az általános ismertetést, az egyes fejezetek vezérszó szerinti tartalmát és a munka kidolgozására vonatkozó megjegyzéseket foglalja magában, I—XXX. oktáv nagyságú kéziratban oldalszám adja. Mint részletes kidolgozást a munka 46-ik fejezetét mutatja be, melynek címe: *A földbirtokjog és az irányított gazdálkodás*. E fejezet oktáv nagyságú kéziratban 1—61 oldalnyi terjedelmű.

A pályázat külső feltételeinek az elmondottak szerint mindhárom pályamű megfelel.

A belső érték tekintetében véleményem a következő:

Az 1. számú pályamunka (dr. Szögyéni Gyula) kronológikus tárgyalási sorrendben, történeti rendszer alapján óhajtja, a tervrajz szerint, feladatát megoldani. A jogtörténeti részt összehasonlító módszerrel tárgyalja, figyelemmel a nyugati jogfejlődésnek behatásaira. I. fejezetében az ősi birtokjogot és árpád-házi királyaink ingatlan birtokrendszerét kívánja ismertetni.

A munka II. fejezete az Anjou-kor ingatlan birtokjogával foglalkozik. Ez az a teljes kidolgozott fejezet, melyet szerző a pályázati feltételek értelmében bemutat s melyről az alábbiakban tüzetesen fogok jelentést tenni.

III. fejezetét az ősiség eltörlésének szánja. Röviden érinti az Anjou-kor utáni történeti fejlődést, bár új mozzanatokat abban nem talál. Azután a Tripartitum ingatlanjogát ismerteti; felemlíti az »*ági vagyron alapvető törvényeit*«, az 1802:XXII. t.-cikket, s végül az 1848-as törvényhozás alkotásait. Ugyanebbe a fejezetbe szorítja be az 1840:VIII. tc., az országbírói értekezlet, »*Ideiglenes törvénykezési szabály*«-ainak, az Osztrák polgári törvény-

könyv rövid uralmának és hatályon kívül helyezése utáni hatásának fejtegetését és ezek után tér át a »mű gerincéül« minősített IV. részre (fejezetre?), mely a világháborút követő idők törvényhozási eredményeivel foglalkozik.

Forrásművei: a történeti és jogtörténeti munkák; az okmánytárak, a tételes törvények és a magánjogi irodalomnak a kérdéssel összefüggő részei.

Ami már most a »kidolgozott« fejezetet illeti: ez amint említettem — az Anjou-korabeli földbirtokjoggal foglalkozik. A fejezet 1—5. sorszámmal jelölt alfejezetre vagy szakaszra oszlik. Nevezetesen: 1. Károly Róbert kora; 2. Birtokállapotok az Anjou-korban; 3. Nagy Lajos ősiségi törvénye; 4. A városi és paraszti birtok; 5. A Szent Korona tana. Mindez nem egészen 13 gépírásos ívoldal.

A II. fejezet 1. alatti szakasz pongyolán megírt rövid három oldalas köztörténeti elmefuttatás Károly Róbertnek a magyar trón elnyeréséért folytatott küzdelmeiről a kisebb-nagyobb történeti könyvek adatainak compilálása alapján. Három ívoldalt szán szerző az Anjou-kori birtokállapotoknak (II. fej. 2.). Ebből is egy oldal Nagy Lajos háborúiról, a többi pedig a rendi viszonyok, a törvényhozás tevékenysége, a hűbéri hatások és mentességek kérdéséről vet oda egynéhány mondatot. A »birtokállapotokról« egy néhány közhely számba menő megállapítást mond mindössze. Így: »A gazdasági élet súlypontja a középkorban a földbirtokon nyugodott. A földbirtok kifejlődik a szabadság és születésen alapuló rendi állás alapjává. Az állampolgárok rendi állása, szabadsága földbirtokának minősége szerint alakul«.

Avagy: »A XIII. századtól kezdve a régi keretek bomlása és az anarchia jellemzi a közállapotokat. E bomlás átnyúlik az Anjou-korba is«.

Nem tehetem hozzá, hogy »így tovább«, mert szerző valóban többet nem is tud mondani.

A »kidolgozott« II. fejezet 3. szakasza három és fél oldalon mint a birtokjog terén legjelentősebb eseményt, Nagy Lajos ősiségi törvényét tárgyalja. Megelégszik a *Hóman-Szekfü*-féle történeti munka és Hajnik, valamint *Miskolc*zy szintén idézett műveiből vázlatosan összeállított »irodalmi adalékok« közlésével s ennél elismerőbbet a II. fejezet 4. §-ának másfél oldalas és a városi paraszti birtokra vonatkozó fejtegetéseiről sem mondhatunk. A Szent

Korona tanáról szóló egy ívoldalnyi közléseket pedig jobb, ha szóvá sem tesszük.

A kidolgozott II. fejezet egyáltalában nem nyújthat reményt arra, hogy a pályamunka további, szerző szerint »gerincesnek« minősített, ki nem dolgozott részeitől komoly fejtegetést lehetne várnunk. Annak, hogy szerző a vonatkozó irodalmat lelkiismeretesen felhasználta volna, a kidolgozott fejezetben nyoma sincs. Forrásai közt az oklevéltárakat is felemlíti. Bizonyosra állítható, hogy egyetlen egy oklevéltár sem fordult meg kezében. Munkája egypár tankönyv és történeti kézikönyv ügyességre sem valló kivonatólása; nyelve pongyola; a közölt kisszámú adalékok rendszerbe foglalásában áttekintő képességnek, sőt következetes gondolkodásnak is — semmi látszata nincs; önálló vélemény formálására — itt-ott, ahol módja volna esetleg rája — még kísérletet sem teszen.

A 2. számú pályaművet dr. Welinszky György és dr. Alth Guidó nyújtották be. Tervezetük szerint a pályatétel kítűzésének célját úgy fogták fel, hogy feladatuk a magyar földbirtok alapelvének és ennek történeti kialakulásának a szokásjog, törvények, rendeletek és az idevágó irodalom alapján a legrégebb időtől kezdve a mai napig való összefoglalása és feldolgozása. Munkájuk I. fejezetében a magyar földbirtokjog rendszereivel foglalkoznának és egyúttal ezeknek kritikai értékelését is nyújtanák, Nagyjából a *szállásbirtok* — *adománybirtok* — *hűbérsegi* — *jobbágyi* — *liberális* — *szociálista* — *kommunista* és végül az új és rendi felépítésre mutató mai átmeneti birtokrendszer vizsgálata adná fejtegetéseik tartalmát.

II. fejezetükben a földbirtok jogállásának fejlődését óhajtják ismertetni. Célkítűzésük némileg homályosan azt mondja, hogy itt a »*tulajdon állagára*« (?) vonatkozó jogszabályok fejlődését tárgyalják a járulékos jogok, mint halászat, vadászat, legeltetés, bánya stb. kapcsolatos kérdéseivel.

III. fejezetük a *földbirtokos jogállásának fejlődése*. A fejezet közelebbi tartalmi körülírása szerint itt a »*földbirtokos személyi jogállásának történeti jogfejlődését*«, a tulajdonjog terjedelmét és közmagánjogi korlátozásait tennek a szerzők vizsgálat tárgyává.

A IV. fejezet az idegen dologbeli jogok történelmi fejlődésével; az V. pedig a földbirtokra vonatkozó örök-

lési jogi intézmények kialakulásával foglalkoznék, kapcsolatban öröklésjogi és földbirtokpolitikai problémákkal is. A VI. fejezet a közbirtokosság, helyesebben a különböző birtokközösségi formációk ismertetésére van szánva.

A rendszer további fokozatán a korona földbirtokjoga (VII. fej.); a közjogi és magánjogi területek földbirtokjoga (VIII. fej.) és a földbirtokjog közjogi állásának a tárgyalása következnek (IX. fejezet).

Az I—IX. fejezetet szerzők nyilvánvalóan munkájuk bevezető részének szánták. Feladatuk egységes koncepciót mutató célkitűzéseinek bizonyosságául és munkájuk érdemleges részének kidolgozásául a X. és XI. fejezetet tekinthették, melyekben egyfelől az állami beavatkozás és másfelől a magyar földbirtokjogban érvényesülő szociális gondolat problémája köti le figyelmüket. Előbbi vonatkozásban elsősorban is a földbirtokpolitikai célzatú állami beavatkozás intézményesített eszközeit, az ösiséget, birtokforgalmi korlátozásokat, továbbá a szerzési, elidegenítési tilalmakat, az engedélyi rendszert (?), megváltást, kisajátítást, telepítést tárgyalják; másodsorban a tisztán gazdasági célú állami beavatkozás tényeit, mint a földteherrendezést és földtehermentesítést, tagosítást, a gazdálkodás szabályozását, állategészségügyi intézkedéseket, az értékesítés szabályozását, tervgazdálkodást stb. Azután foglalkoznának az elemi csapások megelőzésére és elhárítására vonatkozó intézményekkel, mint amilyenek az árvízveszélyekre, futóhomokra, lecsapolásokra vonatkoznak. Majd a hadiállapot földbirtokjogát vennék sorra — s a pályázati feltételeknek eleget teendő, ezt a fejezetet mutatják be részletes kidolgozásban. Végül a magyar földbirtokjog szociális vonatkozású kérdéseivel (család- és birtokvédelem, földbirtokon dolgozók jogállása) fejeznék be munkájukat.

A 2. sz. pályamunka tervezetét az 1. számúéhoz hasonlítva, azonnal kitűnik, hogy a társszerzők sokkal több komolysággal végezték dolgukat. Mindenek előtt rendszerre törekedtek, aminthogy a pályatétel helyes megoldása az anyag ezerféle vonatkozása okán áttekinthető rendszer nélkül el sem volna képzelhető.

Azt azonban, hogy pályázók munkájuk kereteit szerencsés kézzel tudták volna rendszeri alapokon felépíteni: nem lehet mondanunk. Ha nem volna *contradictio in adiecto*, szerzőknek rendszerük rendszertelenségét lehetne sze-

mükre vetni. Kevés jogászias elgondolás van abban, ha a *földbirtok* (az ingatlan) s mellette párhuzamosan a *földbirtokos »jogállásának«* történeti fejlődéséről beszélünk, holott az, amit szerzők ily címfelírású fejezeteikben pertraktálni akarnak, a magyar földbirtokjog rendszereinek fejtegetésében (ez az I. fejezet) benne kellene, hogy foglaltassék. A II. és III. fejezet tartalmát nem is tudták megfelelő anyaggal kitölteni. A földbirtokkal kapcsolatban levő kérdések címén tárgyalt járulékos jogok, (pl. halászat és vadászat; legeltetési és bányajog) annyira heterogén természetűek, hogy tekintettel arra is, miszerint a *jura regalia minora* a földbirtok közjogi állásával összefüggően (ez is felette pongyola és zavart keltő *determinatio*) a IX. fejezetben szerepelnek: nehéz a tervvázlat alapján csak megközelítő képet is alkotni arról, hogy szerzők a részletes kidolgozásnál mennyire fognak az anyag kuszátsága okán ezekkel a problémákkal megbirkózni.

Hibának tartom, hogy szerzők munkájukban az önálló történelmi részt mellőzték és a történelmi fejlődés mozzanatait csupán fejezetekként szétszórva méltatják. Ennek okát abban lehetne egyébként megállapítani, hogy az egész pályatételt — legalább részben — félreértették, s munkájukat inkább az agrárpolitika és a vele kapcsolatos szociális problémák körébe állították be, ami mellett pedig a dogmatikus jellegű fejtegetéseknek és a történelmi szemlélet szempontjainak szükségképpen vissza kellett szorulniuk.

Rámutat erre közvetetten az is, hogy részletesen kidolgozott fejezetként szerzők éppen a hadiállapot földbirtokjogát mutatják be, — holott a pályatétel szempontjából ezt a fejezetet akár teljesen mellőzhették volna. A tervvázlatból sok minden nem tűnik ki, pl., hogy az osztrák polgári törvénykönyv octroy-ja és szinte egy évtizedes uralma, — továbbá az a későbbi szerepe, hogy a gyakorlat alakulása mögött hallgatagul a magyar jog restaurációja után is állandóan érvényesült, — avagy, hogy hol és mily terjedelemben fog a pályamű az úrbériség intézményével foglalkozni *ex asse*, melyet az alapos tárgyalás érdekében különszakított egyes vonatkozásai szerint szótszórva tárgyalni nem lehet stb. Mindebből más benyomást nem szerezhethünk, minthogy szerzők súlyos és ter-

jedelmes, problémákkal tele anyagukon kellően uralkodni nem tudnak.

Ami magát a részletesen kidolgozott hadijogi földbirtokjogot illeti: a bemutatott 10 oldalnyi gépirásos kézirat »kidolgozott«-nak nem tekinthető.

Nem több az, mint ügyesen megírott »vázlatos kép« — amint maguk a szerzők is a 9. oldal utolsó bekezdésében minősítik —, mely a háborús állapotnak az ingatlanok és azok terményei és forgalmának stb. egyéb vonatkozó saira gyakorolt sokszoros kihatásairól számol be, de nem kimerítő rendszerességgel, hanem csak »per summos apices« érintve a kérdések egész tömkelegét. Ha a dolgozat »ki nem dolgozott« többi fejezetei is csak ebben a szűk essay-szerű keretekben fognak mozogni: arról, hogy a munkát a pályázat célkitűzésének megfelelően, — nem lehet szó.

A legkomolyabb munka a III. számú, melyet dr. Vutskits György nyújtott be. »*A magyar földbirtokjog alapelvei*« cím alatt VII—XXX. oldalon adja dolgozatának tervrajzát és 1—61 írott 4° oldalon *A földbirtokjog és az irányított gazdálkodás* című »kidolgozott« 46-ik fejezetét.

Szerző a magyar földbirtokjog studiumába új szempontokat, a régítől elütő tárgyalási rendszert szeretne bevinni s megbízatása esetén négy teljes esztendő tételt kérne arra, hogy munkáját programjához képest elkészíthesse. Munkáját a bevezetésen és függeléken kívül öt különálló fő-részre és ezeken a részekben belül 70 fejezetre osztaná.

Az első fő-rész a földbirtokjog elméletét (7 fejezet, circa 57 old.); a második a magyar földbirtokjog kialakulását és jellegét (17 fejezet, cca 141 old.); a harmadik a mai földbirtokjog alapelveit és rendszerét (28 fejezet, cca 189 old.); a negyedik a földbirtokjog alapelveinek a megváltozását, erejének csökkentését és az elszíntelenedését előidéző okokat (6 fejezet, cca 37 old.) és az ötödik a tágabb értelemben vett földbirtokjogot (10 fejezet, cca 64 old.) tárgyalná. Két fejezetet adna 15 oldalon a függeléknek.

Az egyes fejezetek közelebbi tartalmát vezérszók szerint irányozza elő. Ezeket a vezérszokat egyenként ismertetni nem állhat feladatunkban, s inkább csak arra szorítkozunk, hogy egyik-másik »vezérszó«-ra vonatkozásokat tegyünk. Az I. rész 2-ik fejezetében pl., melynek terjedelmét nyolc oldalra tervezi, szól a *földbirtokjog és ingatlanjog*

egymástól való elhatárolásától. Rendkívül érdekes lett volna, ha ezt a párhuzambatételt szerző kissé közelebről is megvilágítja, avagy felfeji systematikai és dogmatikai készségeinek bizonyításául a földbirtokjog kettős értelmét, nevezetesen azt, hogy a földbirtokjog »igazságot, tehát absolutumot és statikát és egyszerű gazdaságpolitikai esz-közt azaz relativumot és dynamikát jelentő értelem«. (IX. old. sub. 5.) Ugyancsak az elméleti megalapozásnál mondja, hogy az ő földbirtokjogi rendszere statikus és dinamikus rendszer, — eltér tehát a *creditiv, lénytani és speculativ* birtokjogi rendszerektől (10. old. sub. 7.), félős, hogy ez a nagy igényű frazeológia lényegét és megfelelő tartalmat nem igen foglal magában.

A magyar földbirtokjog történeti kialakulásáról és jellegéről szóló II. főrész, a tervvázlat után ítélve, szerző munkájának egyik legsikerültebb részeként ígérkezik. Az elgondolás, a rendszeri beosztás, az intézmények történeti fejlődésének összefüggőségeiben való fejtegetése és a teljesség, melyre szerző igyekszik: elismerést érdemel, de egyúttal sajnálatot is kelt, hogy a részletes kidolgozás bemutatásául nem a II. főrész valamely reprezentatívabb fejezetét választotta ki. Hasonlókép alapos és minden részletre kiterjedő gonddal állította össze szerző a III. főrész tervezetét, melybe a *mai* földbirtokjog alapelveit és rendszerét fogja tüzetesen megtárgyalni. Itt foglalkozik a telekkönyvi rendszerrel is. Helyesen mutat rá, hogy a földbirtokjog legújabb fejlődésében számos oly jelenség mutatkozik, mely a régi magyar földbirtokjog eszméinek újjáébredését *jelzi*, de e mellett, amint ezt az 1927:XXXV. tc. példája igazolja, — érvényesülnek a birtokjog elmerkantilizálódása irányában ható tényezők is. E részbe veszi fel szerző a tisztán agrárpolitikai vonafkozások tárgyalását, sőt részletesen kidolgozott fejezeteként éppen az *irányított gazdálkodásról* írottat mutatja be.

A IV. főrész lényeges tartalma szintén agrárpolitika, s a földbirtok alapelveinek megváltozását, erejének csökkenését és elszíntelenedését előidéző okok vizsgálatát öleli magába.

Az utolsó, az V. főrész a tágabb értelemben vett földbirtokjoggal foglalkozik. Kérdései: a földbirtok használatának és a birtokkezelésnek joga, a szomszédság, szolgálomak, határviták, haszonbérleti jog, az időjárás, mint a föld-

birtokjogot érintő kombinatív tényező, adózás és a jövő jogpolitikai eszméi, szempontjai stb.

Függelékében a magyar földbirtokjog sorsát akarja tárgyalni a megszállott és elcsatolt területeken és végül foglalkozik a földbirtokjog irodalmával s a klasszikus szép-irodalomban való visszatükröződésével.

Mint a mondottakból látható, a munka tervrajza gondos és körültekintő szorgalommal készült és sokat, értékeset ígér. Ennek az ígéretnek képezné támasztékát a részletes kidolgozásban bemutatott 46-ik fejezet. Szerző itt a földbirtokjog és az úgynevezett »irányított gazdálkodás« problémájával foglalkozik, teljes tárgyismerettel és a szakember éleslátásával. Igaza van abban, hogy az agrárpolitikai intézkedések rövid élettartama és gyakori sikertelensége sokszor a földbirtokjogi konstrukciók hiányán mulik. Az összefüggés tehát tipikusan jogpolitikai témája és a földbirtokjog között nem tagadható. A pályatétel szempontjából — azonban amint arra már többször is rámutattam — kár volt éppen ezt, vagy *csak* ezt a túlmodern agrárpolitikai fejezetet bemutatnia. Arra, hogy a forrásokat hogy kezeli, hogy rendszerét mi módon tudja kiépíteni, — továbbá, hogy van-e és milyen mély jogtörténeti szemlélete és e mellett uralkodik-e feladatának kiválólag jogi és jogdogmatikai vonatkozásain: ez az irányított gazdálkodás körül kialakult polemikus és eldöntetlen, a napi politika által eltorzított eszmekörben mozgó anyag nem alkalmas.

A 9. számú akadémiai pályatételre benyújtott pályadolgozatok közül kettő — t. i. az 1. és 2. számú — nem jöhetnek figyelembe. A 3. számú pályamű, melylyel a legrészletesebben foglalkoztam, komoly munkának készül és alapos reménységet nyújt arra, hogy ha az előterjesztett, de csak rövid vezérszókra vonatkozó tervezet megfelelő tartalommal alakul ki a magyar földbirtokjog monográfiájává: akkor ezzel szerző érdemeset és maradandót alkot. A részletes kidolgozásban bemutatott 46. fejezet azonban a pályatétel egyik legmellékesebb és tisztán agrárpolitikai jellegű tárgya miatt — bár a pályázat formai előírását be is tölti — a munkáról való végleges ítélet megalkotására nem elegendő.

Így a pályadíj kiadását dr. Vutskits György munkájának sem javaslhatom. Tisztelettel indítványozom azonban,

hogy szerző úr *hivassék fel* tervezete első és második fő-része *valamely sarkalatos jellegű fejezetének részletes kidolgozására*, s amennyiben azok a vele szemben táplált várakozásnak *meg fognak jelenni: méltóztassék kilátásba helyezni azt*, hogy műve teljes kidolgozása esetén a Tekintetes Akadémia *annak kiadását hatékonyan és megfelelő formában támogatni fogja.*

Budapest, 1936. február 29.

Kolosváry Bálint

r. tag.

A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának 1935. december 31-én lejárt 9. számú pályatételére három pályamunka érkezett be, amelyekre vonatkozó véleményes jelentésemet — a Tekintetes Osztály megítisztelő megbízásának eleget téve — a következőkben van szerencsém előterjeszteni:

A benyújtott pályamunkák közül az első számmal jegyzettet dr. Szógyényi Gyula ügyvéd (lakik Budapest, Erzsébet-körút 19. sz.), a második számmal jegyzettet pedig dr. Welinszky György és dr. Alth Guidó nyújtották be, címük Központi Statisztikai Hivatal, Keleti Károly utca 5—7. sz., Budapest.

E két pályamunkát illetőleg véleményem teljesen meg egyezik dr. Kolosváry Bálint bírálótársam véleményével, amely szerint e két munkának a kidolgozott fejezetekből kitűnőleg tudományos értéke nincs, s következésképp figyelembe nem vehetők.

A 3. számú pályamunkát dr. Vutskits György, a magyaróvári m. kir. Gazdasági Akadémia jogtanára írta; munkájának címe: *A magyar földbirtokjog alapelvei.*

Akár a munka tervezetét, akár a kidolgozott 46. számú fejezetét vetem össze az első két helyen említett pályázók munkálataival, meg kell állapítanom, hogy dr. Vutskits György a pályázók közül messze kimagaslik.

Munkájának tervezete a földbirtokra vonatkozó joganyag és a bel- és külföldi, a régibb és az újabb irodalom alapos ismeretéről tesz tanúságot; hibája csak az, hogy nagyon is sokat, illetve többet ígér, mint amennyit nyújtani képes lesz. Mert nem tartom pl. valószínűnek, hogy a Planum tabulare földbirtokjogi vonatkozásait 3 oldalon, Erdély külön jogának sajátos földbirtokjogi eltéréseit 5

oldalon, az 1848-as nagy földbirtokjogi változásokat, az abszolutizmus véglegessé vált provizórius intézkedéseit, az úrbéri rendezést, a postaföldek s az industrialis és az überland földek jogát 14 oldalon, a földbirtok és az adózás problémáját s a vagyonváltság kérdését 6 oldalon úgy lehessen feldolgozni, hogy a feldolgozásnak tudományos értéke is legyen. De mivel tervezete csak egyes részeiben tűnik fel előttem túlméretezettnek, — kellő tömörség esetén a tervezet kidolgozása nagy nyeresége lehetne irodalmunknak.

De ez a remény csak akkor teljesülhetne, ha pályázó kikerülné azokat a hibákat, amelyek munkájának *A földbirtokjog és az irányított gazdálkodás* című, 46. számú fejezetét jellemzik.

A benyújtott fejezet ugyanis részint az egész munka tudományos értékére való következtetés szempontjából, részint ettől függetlenül is többrendbeli fogyatkozásban szenved.

A pályázat szempontjából azért tartom elhibázottnak a földbirtok és az irányított gazdálkodásról szóló fejezet becsatolását, mert a címek alapján ítélve, valamennyi fejezet közül ez a legkevésbé alkalmas arra, hogy belőle szerző munkájának tudományos értékére következtetést lehessen vonni.

Pályázó szerint ugyanis »az irányított gazdálkodásnak nemcsak a gazdálkodás hibáit és zavarait kellene kiküszöbölni«, — ez aránylag könnyebb feladat volna, — hanem azt is ki kellene kényszeríteni, hogy »esetleg országosan contingentálva« termeljünk. Szerinte »a mai merev, akadályozó közigazgatást ilyen célok elérésére alkalmassá tenni, — ez az a feladat, amit ma még elképzelni is igen nehéz«. (6, 7. old.) De ha pályázó ennyire nehezen elképzelhetőnek látja az irányított gazdálkodás megvalósítását, — kérdés, miért épen az irányított gazdálkodással foglalkozó fejezetet dolgozta ki és csatolta pályázatához? Nagyon valószínűnek tartom, hogy a választ munkája 2. oldalán maga a pályázó adja meg, midőn az irányított gazdálkodás néven ismeretes törekvéseket olyan »*gazdaságpolitikai divattá*« minősíti, amelyet az összes gazdaságpolitikai divatok közül a *legtöbbször emlegetnek*. Bármennyire kételkedik tehát az irányított gazdálkodás gyakorlati megvalósításának lehetőségében, mégis ezt a kérdést dolgozza fel

azért, mert ma ez a legdivatosabb gazdaságpolitikai törekvés s mert ennek a feldolgozása keltheti fel munkája iránt a legnagyobb érdeklődést.

Ami az érdeembe vágó fogvatkozásokat illeti, a becsatolt fejezet legnagyobb hibáját abban látom, hogy pályázó az irányított gazdálkodásra vonatkozó fejtegetéseit elméletileg nem alapozza meg s az irányított gazdálkodás mibenlétét s a szocializmushoz és a kommunizmushoz való viszonyát nem tisztázza. Az elméleti megalapozás hiányára kell visszavezetnem, hogy az irányított gazdálkodásnak a jog különböző ágaira gyakorolt hatását kimutatni nem tudja, s hogy az irányított gazdálkodás nyomait kutatva a mi tételes jogunkban és jogunk multjában, irányított gazdálkodásnak nézi azt is, ami nem irányított gazdálkodás s tárgyától elkalandozva olyan kérdésekkel is foglalkozik, amiknek az irányított gazdálkodáshoz semmi közük sincsen.

Az irányított gazdálkodás hatásait illetőleg munkája 2. oldalán pl. ekképen nyilatkozik: »Kétségtelen, hogy ma ismét a földbirtokjog gyökeres átalakulásának a küszöbén állunk«.

Ezzel kiegyenlíthetetlen ellentétben áll az, amit az 53. oldalon mond. T. i. pályázó szerint »kételyek árnyékai fedik az irányított termelés jövő útjait«. Nem tudni, hogy nem egy túlméretezett közigazgatási jog körvonalai fognak-e majd kibontakozni nyomukban; vagy pedig a magánjog legmaradandóbb szubstanciájának, a földnek a joga újul meg teljesen.

S betetőzi ezen ellentmondásokat a 60. oldalon a következő kijelentéssel: »De azért nem kell a földbirtokjog teljes átalakulásától vagy elenyészésétől(?) tartanunk«. »Még akkor sem, ha ma nem ülnek már Hermann Ottó őshajjú, csontfésűs emberei a lobogó pásztortüzek mellett.« Pályázó tehát majd azt állítja, hogy az irányított gazdálkodás következtében a földbirtok joga fog gyökeresen átalakulni; majd kétesnek tartja, hogy a közigazgatási jog vagy pedig a földbirtokjog fog-e teljesen megújulni; majd pedig azzal vigasztalja az olvasót, hogy a földbirtokjog teljes átalakulásától nem kell tartanunk.

Az elméleti megalapozás hiánya az oka annak, hogy pályázó az irányított gazdálkodás nyomait kutatva, teljesen önkényüleg válogatja ki a magyar jog multjából s a legújabb joganyagból azokat a földbirtokjogi töredék-szabályo-

kat (10. old.), amelyekből irányított gazdálkodásra következett.

E töredék-szabályok feldolgozásában semmiféle rendszert érvényesülni nem látok; — majd a legújabb jogból hoz fel példákat, majd a rendi világ joganyagába nyúl vissza, hogy azután a háborús gazdálkodással s végül ismét a legújabb jogforrásokkal foglalkozzék; — holott világos, hogy amennyiben régebben is volt irányított gazdálkodás, ennek lényegesen különbözni kellett a maitól s következőkékép előbb a multat s csak azután kellett volna ismertetni a jelent, azért, hogy rá lehessen mutatni a fejlődés irányára. De ki kell emelnem: nagyon is kérdéses, hogy amit pályázó a rendi világban irányított gazdálkodásnak tart, tényleg az-e vagy sem?

Pályázó ugyanis a 27. és a 49. oldalakon olvasható fejtegetései szerint a földbirtokjogot érintő minden időleges és átmeneti szabályban, minden, a földbirtokjogot érintő újító törekvésben irányított gazdálkodást lát. Irányított gazdálkodásnak tekinti pl. Werbőczy Hármaskönyve I. részében a 133. cím 46. pontját, amely a szőlőbirtokból kivett jobbágy szőlőjének megbecsülését szabályozza s a rusticus nil juris habet-féle elvvel szemben, a jobbágy szorgalmas munkásságának az eredményét védelmezi meg a földesúr önkényével szemben. Joggal kérdezhetjük, miben nyilvánul meg Werbőczy idézett szabályában a szervezett, az irányított, vagy másképp ú. n. tervgazdálkodás?

S ugyanígy nem lehet megérteni, miért tekinti pályázó irányított gazdálkodásnak a nyomásos gazdálkodást? Hiszen itt-ott elejtett megjegyzéseiből arra kell következtetnem, hogy pályázó az irányított gazdálkodás lényegét a termelés rendjébe való állami beavatkozásban, az átfogó, univerzális állami szabályozásban s a termelésnek az állam központi szervei által való kontingentálásában és az állami vezetésben látja. A nyomásos gazdálkodásnak azonban mindehhez semmi köze sincsen. A nyomásos gazdálkodásban ugyanis van tervszerűség, — de ez nem az irányított gazdálkodásnak, hanem annak a fejetlen extenzív gazdálkodásnak a szükségképi következménye, amely a föld termő erejének megfogyatkozását nem trágyázással, hanem akképpen pótolja, hogy a község határát — háromnyomásos gazdálkodás esetén — három részre tagolja; mindenkinek a birtokát a községi határ e három része között osztja szét s

az egyikben őszit, a másokban tavaszt termeltet, a harmadikat pedig mint ugart pihenteti, mint közlegelőt használtatja fel. Az ekképen folytatott gazdálkodás szabályait nem az állam, hanem maguk az érdekeltek állapítják meg, s ugyancsak ők hajtják végre az állam minden olyan beavatkozása nélkül, ami az irányított gazdálkodásra a fentiek szerint jellemző.

Minthogy pályázó minden, a földbirtokra vonatkozó apró és jelentéktelen töredékszabályban, minden átmeneti szabályban és újításban irányított gazdálkodást lát, — a valóban irányított gazdálkodás ismertetésébe is sok oda nem tartozó kérdés fejtegetését keveri bele.

Ilyen jelentéktelen, kicsinyes és a tárgyhoz nem tartozó kérdések gyanánt a következőket emelem ki. Pályázó a fűszerpaprika termeléséről szóló rendeletet következtetlenné tartja azért, mert a »zárt terület« féle műszót más értelemben használja, mint a hegyközségi törvény (11. o.). Ugyanezen rendeletet magyartalannak és a magyar jog egységébe ütközőnek tartja azért, mert a magyar jog 15 napos, ez a rendelet pedig 14 napos határidővel dolgozik (14. old.). A háborús jogforrásokat ismertetve, legérdekesebb intézkedéseik egyike gyanánt azt a rendeletet emeli ki, amely egy színes magyar népszokást száműzött s tilalmazta és elzárással büntette a tyúktojás húsvétkor szokásos festését (31. old.). A hegyközségi törvényről azt állítja, hogy a zárt területre vonatkozó szabályával fokozza a jogi bizonytalanságot azért, mert a kodifikált magánjogi szabályok nagy részének kettős, t. i. direkt és a contrario értelme van. Következésképp, ha a hegyközségi törvény kijelenti, hogy a szőlő érése idején a szőlővel beültetett területet zárt területté lehet nyilvánítani s ezen a területen idegenek csak engedéllyel közlekedhetnek, — ebből a contrario »arra is lehet(?) következtetni, hogy a zárt területté nem nyilvánított minden más területen bárki szabadon közlekedhetik«, »a tilalom-táblák világa tehát a magyar jogban még felderítetlen« (38. old.).

S hogy még egy példát hozzak fel, — pályázó szerint mérsékelt irányítást akarnak gyakorolni az újabb jogforrások a szőlőgazdálkodásra és a gyümölcsstermelésre is. — Ezen állításának igazolására pályázó egynehány valóban nagyfontosságú szabályt ismertet, — de hozzáteszi, hogy nem ezek az általános, hanem inkább a jelentéktelenné látszó

részletszabályok érdemelnek itt különös figyelmet. S ilyen jelentéktelennek látszó szabály gyanánt említi fel azt a rendeletet, amely eltiltja a virágzó gyümölcsfák arzénes anyaggal való porozását, — s a helyett, hogy kijelentené, miért lát ebben a tilalomban irányított gazdálkodást, megelégszik annak a kiemelésével, hogy az említett tilalom »a magyar jog legpoétikusabb tilalma, mert a bimbók fészlésétől a szirmok lehullásáig tart«. (37. és 39. old.)

* * *

De mi sem volna igazságtalanabb, mint az, ha a pályázó munkásságának értékét egyoldalúan az imént kiemelt fogatkozások alapján ítélném meg. A pályázó által kidolgozott fejezet s különösen a pályamunka tervezete oly sokoldalú ismeretről s oly nagyfokú tudományos ambícióról tesz tanúságot, hogy — bár a becsatolt fejezet alapján lehetetlenek tartom a pályadíj kiadását, — ugyanúgy, mint bírálótársam, Kolosváry Bálint, én is javasolom, hogy dr. Vutskits György úr hívassék fel a tervezet első és második fő-része valamely sarkalatos jellegű fejezetének részletes kidolgozására, s amennyiben a kidolgozott fejezet a vele szemben táplált várakozásnak meg fog felelni, méltóztássék kilátásba helyezni, hogy műve teljes kidolgozása esetén a Tekintetes Akadémia annak kiadását hatékonyan és megfelelő formában támogatni fogja.

Szeged, 1936. március hó 17-én.

Erekly István

r. t.

j) A Wellisch Alfréd-jutalom odaítélésére kiküldött bizottság jelentése.

A Vágvecsei Wellisch Alfréd-alapítvány kamatait (500 P) a Magyar Tudományos Akadémia az 1936. május havában tartandó nagygyűlésen olyan az 1931—1935. években nyomtatásban megjelent *építészeti* tárgyú munka vagy értekezés szerzőjének ítélheti oda, amely munka tudományos jelentőségénél erre a jutalomra méltó. Ennélfogva az Akadémia felszólította mindazokat a szerzőket, akiknek ilyen értekezésük megjelent, hogy munkájukat 1935. december 31-ig

a főtitkári hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárta ki azt, hogy olyan be nem küldött értekezés, amelyről a bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén figyelembevehető legyen.

A kitűzött határidőig egy szerző, Rados Jenő küldte be művét, amely »Magyar kastélyok« címen a Műemlékek Országos Bizottsága és a Könyvbarátok Szövetsége kiadásában 1931. szeptember havában jelent meg.

A szép kiállítású kötet az első mű, mely a magyar föld jellegzetes vidéki emlékeit, a kastélyok és kúriák építészeti kialakítását ismerteti.

A szerző a magyar műtörténetben eddigelé még töretlen úton jár, nem tartva igényt arra, hogy a bemutatott gyűjteményt teljesnek tartsák.

Nálunk az építészeti műtörténeti kutatás még nagyon kezdetleges állapotban van. A középkor után keletkezett profán műemlékeink még föl sincsenek tárva, nincsenek lajstromozva, hiányzanak a keletkezésükre vonatkozó kutatások, ismeretlenek az alkotók nevei és hiányzik szakszerű méltatásuk építészeti szempontból.

Utóbbi években e téren szorgalmas munka folyik ugyan, de ez is csak egyes emlékekre vonatkozik; az emlékek összefoglaló kataszterével még nem rendelkezünk.

E hiányon kíván némileg segíteni Rados Jenő munkája.

Fáradtságot nem ismerve fölkutatta könnyebben hozzáférhető ilyenmű emlékeinket s azokról fényképsorozatot mutat be, amely remélhetőleg buzdítóan fog hatni további kutatások végzésére.

Könyvében elvonnulnak előttünk renaissance, barokk, zopf és újklasszikus kastélyaink szép példái, úgy hogy a könyv a szakembert és a laikust egyaránt leköti.

E kastélyok keletkezésére vonatkozó adatokat, néhánynak érdekes alaprajzi elrendezését is közli, ezzel bevezeti a további anyaggyűjtés munkáját.

A könyvet értékes tanulmány vezeti be a magyar kastély-építészet fejlődéséről és a különféle stílusokban épült magyar kastélyok jellegzetességéről. E tanulmány a szerző alapos tárgyismeretéről és jó stílus-kritikájáról tesz tanúságot.

Mint hogy a bemutatott kastélyok nagyrésze megszállott területen áll, gyűjtésének a magyar művészeti alkotás tulajdonjogának fönntartása szempontjából is fontosságot kell tulajdonítanunk.

Ezért tisztelettel javasoljuk, hogy a Wellisch Alfréd-alapítvány ezévi kamatai Rados Jenő művének ítéltesse-nek oda.

A bíráló bizottság az alapító-levél értelmében tekintetbe vette mindazokat az építészeti tárgyú munkákat és értekezéseket is, amelyek az 1931—1935. években megjelenve, a díj kiadásánál, bár szerzőik azokat be nem jelentették, számbajöhet-tek volna; a fenti művet az összevetés eredményeképp is a díjra érdemesebbnek tartotta.

Budapest, 1936. április hó 15-én.

Hülll Dezső l. t.

Wälder Gyula l. t.

A jutalom kiadásához hozzájárulok:

Petrovics Elek l. t.

VII.

A M. Tud. Akadémia 1935. évi munkássága.

a) Jelentés a Szótári Bizottság 1935. évi munkásságáról.

Az a súlyos csapás, mely *Gombocz Zoltánnak* 1935. május 1-én történt váratlan elhúnytával a magyar nyelvtudományt érte, fájdalmas veszteséget okozott a Szótári Bizottságnak is. *Gombocz Zoltán* 1925-től előadója volt a Bizottságnak. Bár a szótári gyűjtés vezetésében közvetlenül nem vett részt, tanácsaival állandóan irányította a munkát. A Bizottság 1935. június 19-én tartott ülésén elnökének, *Szinnyei Józsefnek* kegyeletes szavai után mély fájdalma jeléül jegyzőkönyvében megörökítette nagynevű előadója emlékét. Ugyanezen az ülésen a Bizottság megválasztotta előadójává *Melich János* ig. és r. tagot, egyúttal az előadó helyettesítésével és a szótári adatgyűjtés vezetésével továbbra is megbízta *Sági István* bizottsági meghívott tagot.

A Nagy Szótár adatgyűjtését az elmúlt évben is az erre a célra berendelt középiskolai tanárok végezték. A Bizottságnak az Akadémia elnöksége útján előterjesztett kérelmére a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 38.161/1935. V. 1. számú rendeletével az 1935—36. tanévre *Horváth Endre* és *Rézler Gyula* tanárokat iskolai elfoglaltságuk alól való teljes felmentéssel, *Putnoky Imre*, *Karácsony Sándor*, *Hajdu János* és *Koczogh András* tanárokat pedig iskolai elfoglaltságuk fele alól való fölmentéssel osztotta be a Szótári

Bizottsághoz. Az előző 1934—35. tanévben beosztott tanárok közül Földessy Gyula 1935. július 1-én történt nyugalomba vonulása miatt kivált a munkatársak sorából, akik között 1924. szeptembertől 1927. júniusig fél óraszámmal, 1927. szeptembertől 1935. júniusig pedig teljes elfoglaltsággal folytatott adatgyűjtő munkát. Az átlagost jóval meghaladó könnyed gyorsasággal dolgozott, s gyűjtéseit különösen értékessé teszi a költői nyelvben jelentkező finomabb jelentés-árnyalatok megfigyelése.

A beosztott gyűjtőkön kívül Zolnai Gyula r. tag folytatta a múlt évben is egy napilap nyelvének rendszeres megfigyelésével végzett adatgyűjtését. Az adatrendezés előkészítésére 1935. október havától Gáldi László dr. a gyűjtések leltári naplójának kiegészítését végzi. Munkájának tiszteletdíját a dologi kiadásokra előirányzott összegből fizeti a Bizottság.

Az 1935. évben 7 gyűjtő 62 munkából 75.290 adatot gyűjtött. Az adatok összes száma a gyűjtés kezdetétől 3.291.115.

Néhány év múlva negyven esztendeje lesz annak, hogy az Akadémia báró Wlassics Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására megalakította a Szótári Bizottságot és elhatározta a magyar nyelv szókincsének egy új Nagy Szótár számára való gyűjtését. Ez a gyűjtés még ma, ilyen hosszú idő múlva sincsen befejezve, mert a Bizottság anyagi ereje sohasem állott arányban kitűzött feladatával.

A Bizottság 1899. november 16-án tartott ülésén állapította meg első előadójának, Zolnai Gyulának *Az új Nagy Szótár feladatáról* szóló tanulmányában (Akad. Ért. 1899: 51—78) kifejtett elvek szerint készült javaslata alapján az új Nagy Szótár általános tervét. E terv szerint az új szótár „a magyar nyelv összes szókincsének történeti alapon készült, tudományos szótára kíván lenni“, de ezen egyetemes célja mellett „fő feladata a mai irodalmi és művelt társalgási nyelvnek, illetőleg az újabb klasszikus irodalmi nyelvhasználatnak kidomborítása“. E célra az általános terv szerint a következő irányú gyűjtések szükségesek: a) föl kell használni a Nyelvtörténeti Szótár kiegészítésére közzétett régi nyelvi adatokat és föl kell dolgozni a NySz. megjelenése óta fölfedezett nyelvmlékeket, b) föl kell dolgozni a nyelvújítás óta napjainkig terjedő irodalmat, elsősorban a legnevezetesebb írók műveit, de ha alkalmas munkaerőknek kellő számával rendelkezünk, mennél több író és művet, c) földolgozandó az élő nyelv, főképp a művelt társalgás nyelve, d) föl kell dol-

gozni a népnyelv egész kincsét is, e) fölveendők a szótárba a művészetek, tudományok és mesterségek magyar műszavai és kifejezései is. A megjelölt forráscsoportokból a szorosabb értelemben vett szótörténeti adatokon kívül gyűjteni kell a közmondásokat is, továbbá az általános tervben jelzett korlátozásokkal az idegen szókat, a tulajdonneveket, a hangokat, a képzőket és ragokat is (Utasítások az új Nagy Szótár adatgyűjtőinek. Közzéteszi a Magyar Tudományos Akadémia Szótári Bizottsága. Budapest, 1899: 3—4).

Ennek a nagyarányú, szép tervnek a megvalósítására nagy lendülettel megindított gyűjtő munka az anyagi nehézségek miatt csakhamar akadozni kezdett. Az első három évben a Bizottság az állam 4000 korona évi segélyéből fedezte a kiadásokat, 1901-től az Akadémia is hozzájárult évi 2000 koronával a Bizottság költségeihez, s ugyanebben az évben ezenkívül 4000 koronát, 1902-ben pedig 10.000 koronát áldozott a gyűjtés folytatására (Akad. Ért. 1909: 594—595). Mindez kevésnek bizonyult. A gyűjtők számát a képzettség szempontján kívül azért is csökkenteni kellett, mert nem állott rendelkezésre elegendő összeg nagyobb számú gyűjtő foglalkoztatásához.

A Bizottság 1907. január 2-án tartott ülésén azt a reményét fejezte ki, hogy a gyűjtés munkája 12 esztendő alatt befejeződik, s a szerkesztés legkésőbb 1920-ban megindulhat. Az Akadémia vezetősége időközben fölemelte a munka költségeihez való hozzájárulását, majd a Bizottság akkori elnökének, Szily Kálmánnak javaslatára 1913-tól a Semsey-alap évi 8000 korona kamatát is a szótári adatgyűjtés céljára engedte át, a vallás- és közoktatásügyi kormány pedig az évi államsegélyen kívül 1911-től kezdve két középiskolai tanárnak a Bizottsághoz való beosztásával is támogatta a munkát. Tolnai Vilmos, aki 1907-től 1925-ig mint előadó vezette a szótári gyűjtést, a XVIII. századból való gyűjtés befejezése után látva a feldolgozásra váró XIX. századi munkák nagy tömegét, már 1912-ben a feldolgozandó művek szigorúbb megválogatásával igyekezett a gyűjtés haladását fokozni (Akad. Ért. 1912: 631—632). De be kellett látnia, hogy a legszigorúbb válogatással sem lehet a kitűzött időre, 1920-ra, a XIX. század irodalmát úgy feldolgoztatni, hogy a munka eredménye rendszeres, megbízható gyűjteménye legyen a XIX. századi magyar nyelv szókincsének. A gyűjtés 1920-ban csak a század közepénél tartott. Tolnai Vilmos kitartó lelkesedésének köszönhető, hogy a háborút követő években

a gyűjtés teljesen meg nem akadt. Amikor a pénzromlás idején az évi államsegély s az akadémiai hozzájárulás értéke fillérekre zsugorodott, gróf Klebelsberg Kunó akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter 1923-ban Tolnai Vilmos javaslatára s az Akadémia kérelmére az évi államsegély helyett 12 középiskolai tanárt osztott be — iskolai munkájuk alól részben vagy egészen felmentve — a gyűjtés folytatására. A munka legnagyobb részét azóta a közoktatásügyi kormánytól évről-évre beosztott tanárok végzik, akiknek száma azonban a kormányzatot kényszerítő takarékoság miatt fokozatosan csökken. Maga az Akadémia a dologi kiadások fedezésén kívül csak igen szerény mértékben támogathatja a gyűjtés munkáját.

Ma már könnyen megállapítható, hogy a gyűjtést 20 év alatt akkor lehetett volna elvégezni, ha a Bizottság állandóan foglalkoztathatott volna legalább 15—20 képzett gyűjtőt, egy-egy gyűjtő évi munkája eredményeként 10—12 ezer adatot számítva. Ekkora anyagi ereje azonban sohasem volt a Bizottságnak.

A Bizottság munkásságáról az Akadémiai Értesítőben évről-évre közzétett jelentések beszámolnak a gyűjtés haladásáról. Itt most csak röviden rá akarunk mutatni arra, hogy a szótár általános tervében kifejtett és fentebb vázolt gyűjtőtervből mit hajtott végre a Bizottság és mi van még hátra. A Bizottság a gyűjtés megindításakor a szótár tervének megfelelően első és legfontosabb feladatnak tartotta az irodalomnak a XVIII. század közepétől kezdve történő rendszeres feldolgozását. Vannak a Bizottságnak a XVIII. század közepe előtt megjelent munkákból, egyes nyelvemlékekből is, adatgyűjteményei, de rendszeresen nincsenek összegyűjtve a Nyelvtörténeti Szótár megjelenése után közzétett régi nyelvi adatok, sem az azóta felfedezett nyelvemlékek nincsenek mind feldolgozva. Szórványosan találunk egyes gyűjtésekben a művelt társalgási nyelv megfigyeléséből származó adatokat, vannak értékes népnyelvi gyűjtemények is, de a társalgási nyelv és a népnyelv szókincsének tervszerű, rendszeres és teljes összegyűjtését meg sem kísérelte a Bizottság. Külön műszógyűjtést is tervezett a Bizottság, de csak négy szakműnyelvének az összeállítása készült el (Akad. Ért. 1909 : 592). A XVIII. század második feléből azonban nemcsak a szépirodalmi, hanem a szakirodalmi munkák is fel vannak dolgozva (Akad. Ért. 1912 : 631).

Rendszeres gyűjtést végeztetett a Bizottság a XVIII.

század közepétől kezdve az irodalmi nyelvből. A gyűjtés megindításától 1912-ig tartott a XVIII. század második felének feldolgozása, egyidejűleg a XIX. század irodalmából is elég sok munkából történt gyűjtés, de ezeknek a gyűjtéseknek nagyobb része kezdő gyűjtők hiányos, hézagos munkája volt. A XIX. századnak 1860-ig terjedő szakaszából 1921-ben fejeződött be a rendszeres gyűjtés, 1922-ben kezdődött az 1860-tól 1900-ig tartó negyven évi időszak feldolgozása. A XVIII. századi művek kiaknázása a Nyelvtörténeti Szótár figyelembe vételével történt, a XIX. századi művekből eleinte csak azt írták ki a gyűjtők, amit tudásuk szerint fontosnak, szükségesnek tartottak. Mivel így nagyon különböző értékű, egyenetlen és sokszor alig használható hézagos gyűjtések keletkeztek, másrészt pedig egyes gyűjtők sok teljesen felesleges adat kiírásával szaporították az anyagot, az Utasítások második kiadása (megjelent 1921-ben) kötelezővé tette azt a már előbb is követett eljárást, hogy a gyűjtő a kiírás előtt az adatokat összeveti az előadótól kijelölt egykorú szótárral. A gyűjtésnek ez a módja, amelyet indokol egyrészt a teljességre, másrészt a felesleges adatok lehető elkerülésére való törekvés, kétségtelenül lassítja a munkát, de a gyűjtött anyagot teljesség, megbízhatóság tekintetében sokkal nagyobb értékűvé teszi, mint ha a gyűjtő csak azt írná ki, amin éppen megakad a szeme. A gyűjtés természetesen most is ezen a módon történik.

A szépirodalom termékeiből való gyűjtés három-négy év múlva remélhetőleg eljut 1900-ig. Az utolsó negyven év feldolgozása aránylag hosszú idő alatt készül el. Ennek az oka a munkatársaknak a feldolgozandó anyaggal arányban nem álló csekély számán kívül az is, hogy a szótár főcélja, a klasszikus irodalmi nyelvhasználat kidomborítása, azt követeli, hogy éppen a XIX. század második felének irodalmából álljon rendelkezésére a szerkesztésnek a legnagyobb mennyiségű szótörténeti anyag, amely megerősíti és kiegészíti az egykorú szótárak adatait. Több régibb írónak ebben a korban vagy a XX. században kiadott munkáját is az utóbbi évtizedben kellett feldolgozni, mert a gyűjtésre kerülő munkák kiválogatása kezdettől fogva a Petrik-féle bibliográfia szerint haladt. Így pl. Kazinczy levelezése most van feldolgozás alatt. Néhány adat világosan mutatja a gyűjtés terjedelmének a szótár céljához való alkalmazkodását. A XVIII. századból Bessenyei munkáiból van 4000 adatunk, Gvadányiból 14.000, Csokonaiból 24.000, a XIX. századból Szé-

chenyi munkáiból 29.000, Vörösmartyból 32.000, Vas Gerebenből 43.000, Arany János munkáiból 65.000 és Jókaiából 105.000 adatunk. Sokszor kisebb író munkáinak a feldolgozása is meglepő eredménnyel jár. Az egyik munkatársunk ifj. Ábrányi Kornélnak *Jegyzetek és reflexiók* (Budapest, 1899) c. munkájából kiírt 135 adatot, s a kiírt adatok közül 70 még nincsen meg a Czimszójegyzékben. Ilyen szavak pl. *államhatalom, egyházpolitika, ellenreformáció, érdekszövetkezet, fajnemesítés, felekezetiiség, felekezetenélküliség, jogkör, királygyilkosság, nőuralom, pénzbőség, pénzhány, rendiség, testvérharc, történethamisítás, világkereskedelem* stb. Van a 70 között több olyan szó is, amely sem Kelemen Béla Magyar-német Kézi Szótárának 3. kiadásában, sem Eckhardt Sándor Magyar-francia Szótárában, e két legteljesebb szótárunkban, nem található meg, pl. *békebiztosíték, hadszervezet, kenyérharc, köz-elismerés, közszükség, nemzetárulás, népszabadság, pártélet* stb. Igaz, a legtöbb összetett szó, de egy nyelv nagy szótárából nem szabad az összetett szavaknak sem hiányozniok.

A XIX. század irodalmából a feldolgozandó munkák kiválogatása azok szerint a szempontok szerint történt, amelyeket Tolnai Vilmos a feldolgozandó anyag lehető apasztására 1912-ben kifejtett (Akad. Ért. 1912: 631—632). Ezek szerint feldolgozandók elsősorban költészetünknek azok a termékei, amelyek irodalmunk fejlődésének képviselői és kifejezői, azután azok a munkák, amelyeknek nincs ugyan irodalomtörténeti jelentőségük, de az irodalmi nyelv fejlődését, gazdagodását jelentették. A szépirodalmi munkákon kívül feldolgozandók a legfontosabb folyóiratok s a hírlapirodalomból minden kornak egy-két főbb képviselője; a tudományos és egyéb szakmunkákból csak azokat lehet kiszemelni, amelyek a maguk terén elsők voltak, ezenkívül a szakirodalom nyelvét kézikönyvekből és szakszótárakból kell összegyűjteni.

A XIX. századból eddig rendszeres feldolgozás alá kerültek a szépirodalmi munkák. Vannak folyóiratokból, hírlapokból és szakmunkákból is gyűjtéseink, de ezen a téren még rendszeres kiegészítésre lesz szükség. A szépirodalom feldolgozásán kívül erre a kiegészítő gyűjtésre is kell még egy pár esztendő. A folyóiratokból és hírlapokból elegendőnek tarthatunk évtizedenként 10—15 munkát, hogy egyrészt a szakirodalom, másrészt a köznapi beszéd szókincsének az irodalmi nyelvbe való áramlását meg lehessen figyelni.

Ha a fentebb leírt módon és az itt megjelölt korlátozásokkal befejezzük a XIX. század feldolgozását, olyan gaz-

dag anyag fog rendelkezésére állani a Bizottságnak, amelyből a tudományos követelményeket kielégítő módon meg lehet szerkeszteni a magyar nyelv 1750-től 1900-ig terjedő korszakának szótárát.

A XIX. századi gyűjtés befejezésekor döntenie kell a Bizottságnak arról, hogy hozzáfog-e a XX. század irodalmának feldolgoztatásához, vagy pedig lezárva a gyűjtést, a szerkesztés előkészítésére rendeztetni a másfélszáz év irodalmából gyűjtött anyagot. Eddigi tapasztalataink alapján előre látható, hogy a Bizottságnak ma rendelkezésére álló erővel, két teljesen és négy félig beosztott tanár munkájával, továbbá az Akadémia évi kb. 1000 pengő hozzájárulásával, ami együttesen nem több mint öt gyűjtő teljes foglalkoztatása, a XX. század irodalmának az eddigi gyűjtéséhez hasonló terjedelmű feldolgozása végeláthatatlan munkát jelentene. Legalább 15 képzett gyűjtő állandó foglalkoztatásával lehetne megbízható teljességgel megoldani a feladatot, s így is legalább további 10 évi munkát jelentene a XX. század irodalmának feldolgozása.

Sági István

a Szótári Bizottság előadójának
helyettese.

A Szótári Bizottság elszámolása az 1935. évről.

I. Bevétel.

a) Utalványozás:

1. Adatgyűjtésre	750— P
2. Dologi kiadásokra	850— „
3. Előadói tiszteletdíj	400— „
b) Maradék 1934-ből	10·97 „

Összesen: 2.010·97 P

II. Kiadás.

1. Adatgyűjtés tiszteletdíja	750— P
2. Adatrendezés előkészítése	120— „
3. Előadói tiszteletdíj	400— „
4. Egy drb. 88 rekeszes állvány	320— „
5. Gyűjtőpapiros és boríték	95·16 „
6. Könyv, folyóirat, könyvkötés	118·52 „

Átvitel: 1.803·68 P

	Áthozat :	1.803'68 P
7. Altiszteknek (könyvkölcsönzés, gyűjtődobozok rendezése, takarítás, fűtés stb.)		132'— „
8. Ügyviteli kiadás		47'14 „
	Összesen :	1.982'82 P
Maradt 1936-ra a kézi pénztárban		28'15 P

Budapesten, 1936. január 4-én.

Látta :

Melich János
bizottsági előadó.

Sági István
bizottsági meghívott tag.

b) Jelentés az Archaeologiai Bizottság 1935. évi működéséről.

A Bizottság megjelentette Hekler Antal szerkesztésében az Archaeologiai Értesítőnek az 1934. évre szóló XLVII. kötetét (4°, 212 l., 119 képpel, olasz és német nyelvű kivonattal). Hillebrand Jenőnek *Magyarország őskora* című műve a főttkár úrtól kikért véleményezésünk alapján 1000 P segélyt nyert és azóta mint az Archaeologia Hungarica XVII. kötete meg is jelent.

A M. Tört. Múzeum főigazgatója, gróf Zichy István, f. évi február hó 19-én betérjesztette a Vigyázó-alap jövedelméből az Archaeologiai Bizottság útján engedélyezett 5000 P segéllyel a Múzeum Régészeti Gyűjteményének tisztviselőitől az 1935. évben végzett régészeti ásatásokról szóló jelentését és számadását és egyben a M. Tört. Múzeum nevében őszinte köszönetet mondott a M. Tud. Akadémiának és az Archaeologiai Bizottságnak a magyar régészeti kutatások ez eredményes támogatásáért. E hozzájárulás nélkül a M. Tört. Múzeumnak az ásató munkával teljesen fel kellett volna hagyni, mert a rendes állami javadalom ásatásokra semmi fedezetet nem nyújt. Az akadémiai támogatás fölhasználása a legmesszebbmenő takarékossgal történt: azok a tisztviselők, akik a jelentés tanúsága szerint az ásató munkában résztvettek, a napidíjakról önként lemondtak s csak készkiadásaiak megtérítését kapták.

Csak így volt lehetséges, hogy a Múzeum a fennálló szűk anyagi keretek közt oly sokoldalú munkát tudott végezni és úgyszólván valamennyi régészeti bejelentést a helyszínén megvizsgálni. Az akadémiai segély felhasználásával összesen 12 nagyobb, részben többhetes ásatást (Miskolc, Szelim-barlang, Ószöny, Nagytétény, Oroszvár—Győr-limesvonal, Kecel, Bócsa, Szebény, Csenger, Tállya, Ságvár, Kis-körös) és 18 kisebbméretű régészeti kutatást lehetett lefolytatni. — Ezek a kutatások a következők voltak:

Dr. Hillebrand Jenő igazgatóőr a Miskolci Múzeummal karöltve egy héten át folytatta az Avas-hegyen fölfedezett mezolithikus protocampignien-korú bányák feltárását. Az ásatások folyamán újból sikerült néhány ebbe a korba tartozó aknát, sőt műhelyet is felfedezni, amelyekből tömegesen kerültek ki az e kultúra ízlésének megfelelő kovácseszközök. — Gaál István ny. múzeumi igazgató a M. Tört. Múzeum megbízásából több héten át folytatta a Bánhida mellett fekvő Szelim-barlang diluviális rétegeinek feltárását, amelynek folyamán sikerült neki gazdag kísérő faunával a diluviális embernek moustérien, solutréen és magdalénien kultúrájára valló kova- és csonteszközöket találnia; ezek értékesen egészítik ki a M. Tört. Múzeum idevágó anyagát.

Dr. Paulovics István c. múzeumi igazgatóőr Nagytétény határában lelt köemlékek nyomán tavasszal egy Mithras-szentélyt tárt fel fontos feliratos emlékekkel, szobortöredékekkel. A kisméretű Mithraeum feltárása adta az ösztönzést a Műemlékek Orsz. Bizottságának, hogy nagyobb szabású kutatással a nyár és őszi folyamán Campona történelmileg is szerepet játszott táborát feltárassa. Ugyancsak tavasszal Környén (Komárom m.) Mercurius-fejekkel és párdulábakkal ékes bronztripus lelőhelyén végzett alkalmi kutatást, egyúttal több lappangó római, részben feliratos emléket vett jegyzékbe. A kisigmándi temető ref. részén a száz év előtti sírokon faragott római köemlékek fekszenek, részben (mint két szarkofágfödél is) fejfa gyanánt, részben mint sírfedő kőlapok. Egyik jegyzőkönyvében már Rómer is említést tesz a dologról, azzal, hogy feliratos nincs köztük. Június folyamán a hozzáférhető kb. 30 síron kiásták, illetőleg megforgatták a súlyos kőlapokat s pár feliratos, köztük egy rendkívül fontos, a brigetiói conventus civium Romanorum-ra vonatkozó köemlék mellett egy Ariadnédombormű és azalus-házaspárt ábrázoló, a maga nemében

egyedülálló köemlék került felszínre. Egy másik, szintén teljesen ép és művészi kivitelű (Attis-fejekkel ékes) bronztripus a tolnamegyei Zombán került napfényre. Egyéb tárgyakat is remélve s a lelet körülményeit tisztázandó, június folyamán a lelőhely megásatása után a nagy égetett sír profilját még sikerült a sír meghagyott végén megállapítani, a föld-elhordás miatt azonban több eredmény nem volt. A magyarországi dunai limes egyes szakaszai többé-kevésbé ismeretlenek lévén, a három év előtti, ugyancsak a Vigyázó-alap támogatásával eszközölt Aquincum—Mohács szakasz bejárásának mintájára július hó folyamán megtörtént az osztrák határtól a Kisduna mentén Győrig terjedő szakasz átkutatása; Gerulatától kezdve Arrabonaig sikerült megállapítani minden, a forrásokban szreplő tábor helyét és kiterjedését a közbeeső számos burgusszal és e barbaricum felé vezető, a főúttól kitérő utat biztosító erődökl nyomaival. Az e vidéken állandóan tapasztalható osztrák tapogatózás s a kutatásnak e legnyugatibb szakaszon teljesen elhanyagolt volta a rendszeres munka mielőbbi megindítását teszi szükségessé, amikor is az ideai kutatás eredményei nagyon hasznosíthatók lesznek. Augusztus folyamán és szeptember első felében folyt le az idei ószönyi ásátás, az Archaeologiai Bizottság által megadott program alapján a legio téglagyárának helyén. A munka irányításában mindvégig résztvett Szilágyi János dr. s mind a munka vezetésében, mind pedig a több ezer téglabélyeg szakszerű feldolgozásában is megbecsülhetetlen szolgálatokat tett az ügynek. Az idén a téglagyár magva majdnem a maga teljes egészében feltáráásra került, újabb (egy ketős) kemencékkel és rétegenként kiemelt számtalan téglabélyeggel. Az anyag földolgozása folyamatban van. A szönyi ásátások idején a Győr—Brigetio limes-szakasz egyes részein, így különösen Gönyü táján végzett még topografiai megfigyeléseket, Szönytől délre fekvő Kocs községben pedig egy 4. századi kősírt tárt fel.

Dr. Fettich Nándor I. o. múzeumi őr 1935. március hó folyamán kisebb honfoglaló magyar temetőt tárt fel Kecelen az ú. n. Vádéi-dűlőben és ugyanakkor a megelőzően előkerült gazdag arany-, ezüst- és bronz régiségeket különböző kezekből összegyűjtötte. Az egész anyag teljes képe a *Honfoglaló magyarság fémművészete* című könyve 117—8. tábláján jelent meg. A nagyhéten a bócsai fejedelmi sírlelet lelőhelyén végzett ásátást, amely alkalommal a le-

lethez tartozó számos apróbb arany-, ezüst-, bronz- és vas-tárgy került napvilágra. A feldolgozás munkáját László Gyula dr. végezte. A soltszentimrei kiszállás eredménye a tarsolylemezek ornamentikájával díszített honfoglaláskori csontlemezek megszerzése volt. Soroksárról egy honfoglaló magyar sírleletnek koponyáját sikerült megmenteni. A szebényi (Baranya m.) sírmezőnek szeptember végén megkezdett föltárásánál az avarkorból származó gazdag temetőben a 35—110. sírokat dr. Fettich vezetése alatt, a 111—341. sírokat pedig László Gyula dr. vezetésével tárták fel. (Az első 34 sírt az ásás megkezdése előtt Dombay János pécsváradi adótsízt tárta fel szakszerű pontossággal.) A sírok jelentőségét a kerámiai anyag változatossága és a nagy számban előforduló fegyveröves és lovas-temetkezéseken kívül az antropológiai anyagnak az avar temetőkből eddig ismeretlen összetétele húzza alá.

Dr. Gallus Sándor múzeumi gyakornok ásatai: Ságvár; az ismert lösz-magdalénien-telep folytatólagos feltárása. Újból megállapította a régibb ásások folyamán megismert két kultúra-réteget, amelyek kb. 1—1.5 m. meddő réteggel vannak egymástól elválasztva. Megemlítésre méltó egy nagy koponyahulladék-halom, amely csont- és kőeszközhulladékokból állott. Az előkerült eszköz-típusok megerősítik a lelőhelynek a kora-magdalénienbe való sorolását. Csenger: a község közepén kopáron fekvő »Kastélydomb«-ban két kastély alapfalaira bukkant. Az első (régebbi, 15—16. századi) négyszögletes és saroktoronnyal ellátott épület törmelék-retege közt, úgyszintén a második (16—17. századi) épület törmeléke közt nagymennyiségű cserép és kályhacsempe-anyag, továbbá néhány üvegtöredék került elő. Az újabb épület végében házikápolna volt, két szédült és beomlott kriptával. A kriptát betöltő törmelékben egy mészkőből készült donátor-csoportot (17. század) és egy díszes barokk-kerettel ellátott feliratot talált, amely szerint a templomban a kisvárdai Szokoly-család valamelyik tagja lehetett eltemetve. — Kápolnásnyék: helyszíni kiszállás. Az útépitésnél prehisztorikus sírokra bukkantak, amelyek azonban már elkallódtak. Ugyanezen út mentén egy 18. századi lakónáz szemétdombját ásták fel, sok mázas cseréptál-töredékekkel. — Rozvány: Kora La Tène-kori sírok. Érdekességük a szokatlan keramikában rejlik, amely a kora bronzkori agyagipar folytatásának tekinthető. — Galyatető: helyszíni kiszállás. A megalithikus köemlékekről beérkezett

jelentés fantasztikumnak bizonyult. — Jászládány: 40 sírből álló rézkori temető. A sírok fontossága a teljességében begyűjtött antropológiai anyagban, továbbá kimagasló tárgyi leletekben rejlik. Néhány szépen díszített edényen kívül előkerült két női sír egyszerű aranyékszerekkel (aranytűk) és egy gazdag férfisír ellentett élű rézcsákánnyal. A temető a rézkor legvégére datálható, amit egy égetéses sír előfordulása is bizonyít. A restaurálási munkálatokhoz Méri István úr már hozzákezdett. — Vaszar: Helyszíni kiszállás. Kavicszedés közben La Tène-temetőt bolygattak meg. Ásatás tervbe van véve. — Kenese: helyszíni kiszállás. A Múzeumnak küldött leletbejelentés feleslegesnek bizonyult, miután ott a Veszprémi Múzeum már régebben ásatást végzett. — Korlát: két neolithikus telephely rövid ásatása. A telepek a késő bükkien lelőhelyeit gyarapítják. Az egyik telepen még a La Tène-kor nyomai is megvoltak találhatóak. A régebben Korlátról begyűjtött igen durva pattintású kőanyag lelőhely-körülményeit is sikerült tisztázni. A kőanyag részben természetesen előfordulásból töredezett kova, részben a bükki lelőhelyről előkerült eszköz, tehát semmiképpen sem chelléen, mint ahogy azt Roska publikálta. — Tállya: neolithikus telephely (bükkien) tájékoztató ásatása. Nagyonfontosságú a talált stratigrafia, miután eddig a bükkien egyes stíláriis fázisait még nem lehetett világos stratigráfiában észlelni. — Bodrogkeresztúr: kiszállás a Tompa dr. által végzett ásatáshoz segédkezés végett. — Bacsák dr. fonyódi kutatásai: A múlt évben ásott fonyódi tőzegbe süllyedt 10—11. századi telephely kiterjedése állapítottatott meg fúrások segítségével. Igen fontos egy, a bádénai kultúrába tartozó urnatemető (neolithikum legvége, első rézeszközök kora) ásatása. A sírok égetéses temetkezésűek. A bádénai részhez korabronzkori mészbetétes, égetéses sírok sorakoznak folytatólagosan. Ugyanott agyaggal lesározott és megégetett objektumot (kemence, vagy tűzhely alja?) is talált.

Dr. László Gyula öd. múzeumi gyakornok az 1934. évben megkezdett kiskőrösi-vágóhísi-dűlői temető felásását folytatva további 45 sírt tárt fel igen gazdag eredménnyel. A 7. század közepére mutató avar sírok között egy korai La Tène-kori és 4 jazyg sírt is talált. Decemberben Kecelen tárt föl egy — a földmunkások által már előzőleg feldúlt — avar fejedelmi sírt. A sír aranyveretes kardja a bócsai leleten keresztül Déloroszországra utal.

Horváth Tibor önk. múzeumi gyakornok április hó végén Kócsérre (Pest m.) szállt ki, ahol földforgatás közben több csontvázra akadtak. Ezekből azonban csak a koponyákat (29 drb.) lehetett megmenteni, melyek az antropológiai gyűjteménybe kerültek. Decemberben a tavaszi földforgatást folytatták s akkor újabb koponyát hozott be; megnézte továbbá a Nagykőrösről jelentett lelőhelyet, ahol neolithikus és szarmata-jazyg cserepek kerültek elő. Júliusban folytatta az előző évben megkezdett szarmata-jazyg lakótelep föltárását; újabb 3 putri került elő edénytöredékekkel és gabonás gödrökkel. Pótharaszti pusztán egy honfoglaláskori női sírt fedett fel lófejjel és lószerszám-díszekkel. Novemberben Dunapentelén végrehajtotta az 1931-ben kiásott porta decumana visszatemetését.

A Bizottság február 29-i ülésén a Magy. Tört. Múzeum főigazgatójának az ásatásokról szóló fentebbi jelentését és az abban foglalt részletjelentéseket megtárgyalta, elismeréssel tudomásul vette, a kutatást végző tisztviselőknek pedig érdemes munkájukért köszönetét nyilvánította. Az ásatások eredményeinek részletes ismertetése, illetőleg feldolgozása az Archaeologiai Értesítőben és az Archaeologia Hungarica-ban fog közzététetni.

Folyó ügyek elintézésén kívül a Bizottság megvitatta egy rendszeres ásatási program felállításának szükségességét, melyet a M. Tört. Múzeum javaslata alapján fog megállapítani és támogatás céljából az Akadémia élé terjeszteni.

Budapest, 1936. március 2.

Kuzsinszky Bálint s. k.
biz. elnök.

Láng Nándor s. k.
biz. előadó.

c) A Hadtörténelmi Bizottság jelentése az 1935. évről.

A Hadtörténelmi Bizottság 1935. évi működésére vonatkozó jelentést a következőkben van szerencsém tisztelettel előterjeszteni.

1. A bizottság 1935-ben két ülést tartott.

2. A bizottság folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények, a bizottság szerény javadalmazásához képest, kereken csak 22 nyomtatott ívnyi terjedelemben jelent meg 1935-ben.

Benne megjelent:

- 7 önálló nagyobb és kisebb értekezés,
- 2 tárcacikk,
- 4 okmány és
- 15 irodalmi ismertetés.

3. Az aradi kultúrpalotában lévő Csányi-féle levéltár másolására nézve szerencsém van tisztelettel jelenteni, hogy ennek a munkának a fedezésére ismét 500 P-t utalványozott ki az Akadémia 1935. második felében, amely összeg a bizottság földhitelintézeti folyószámláján helyeztetett el.

A munkára nézve jelentem, hogy eddigelé 35 csomag másolat érkezett be, amelyeket a bizottság előadója és Gyalóky Jenő lev. és bizottsági tag vizsgáltak át.

A másolás munkája egyelőre tovább folyik és remélhetőleg a folyó év első félévében befejeződik.

4. A bizottság 1935. évi bevételeire és kiadásaira vonatkozó zárszámadásokat szerencsém van mellékelten és tisztelettel előterjeszteni.

Maradok kiváló tisztelettel

a bizottság elnöke helyett:

Pilch Jenő
előadó.

Z á r s z á m a d á s

a bizottság 1935. évi bevételeiről és kiadásairól.

Folyó szám	Nevezetesen	Bevétel		Kiadás	
		P	f	P	f
1.	Maradvány 1934. évről	357	—	—	—
2.	Akadémiai segély gyanánt befolyt	4090	—	—	—
3.	Másolatok tiszteletdíjaira befolyt .	1100	—	—	—
4.	Különnyomatok fejében befizettetett	23	90	—	—
5.	Kamatok fejében befolyt	26	03	—	—
6.	Vázlatok és felvételek készítésére	—	—	30	—
7.	Klisék ára fejében	—	—	940	34
8.	Írói tiszteletdíjakra kifizettetett .	—	—	1829	50
9.	Nyomdai költségekre „	—	—	1486	62
10.	Illetékek stb.	—	—	7	47
11.	Adminisztrációs költségekre	—	—	125	—
	Összesen:	5596	93	4418	93
	Levonva a kiadást	4418	93	—	—
	Marad 1935. év végén	1178	—	—	—

azaz Egezereregyszázhétvennyolc pengő maradvány,

amely összegből azonban 1100, azaz Egezereregyszáz pengő másolatok tiszteletdíjára letéteményezett összeg.

Budapest, 1935. évi december hó 31-én.

Pilch Jenő
előadó.

d) Jelentés

a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának
1935. évi állapotáról.

I.

Az elmúlt évben a szokásos rendezési és felvételi, valamint a házi használatra készült könyvészeti összeállításokon kívül elkészítettük az Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ katalógusa számára az elcsatolt területeken 1918 óta megjelent, birtokunkban levő művek jegyzékét. A Vigyázó-hagyatékból származó ősnymtatványok és a külföldön megjelent idegennyelvű magyar vonatkozású nyomtatványok (Szabó K. IV.) feldolgozása is jelentős mértékben haladt előre. Magánosok ebben az évben is fellekeresték adományaikkal könyvtárunkat, közülük különös hálaival emeljük ki özv. Gaal Jenőné 1090 darabból álló, nagyrészt a politika és nemzetgazdaságtan körébe tartozó könyvajándékát.

1935-ben a könyvtár 285, a Széchenyi-múzeum 174, a Vörösmarty-szoba 365, a Goethe-szoba 169 napon volt nyitva.

II.

A könyvtár kiadásai.

	P	f
Irodaszerek, nyomtatványok és póstköltség	898	24
Könyvkötés és katalógustokok	1849	14
Könyvbeszerzés	392	88
Lakatosmunkák	36	60
Altisztek délutáni szolgálata és a ruhatár kezelése	776	—
Összesen :	3952	86

III.

A könyvtár gyarapodása.

A gyarapodás módja	1935	1934
Nyomdai köteles-példány	3091	2938
Hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, stb. kiadványai	1935	1765
A főtitkári hivatal útján	116	337
Magánosok ajándéka	1543	239
Vétel útján	71	92
Vigyázó Ferenc-könyvtár	1674*	3133*
Összesen :	8430	8504

* A feldolgozott kötetek száma.

A *kézirattárban* 66 köteget katalogizáltunk.

A *Széchenyi-múzeum* gyarapodása: 3 könyv, 11 újságszám, 1 kézirat, 2 kép, 1 emléktárgy; összesen 18 drb.

A *Goethe-gyűjtemény* 1 darabbal gyarapodott.

Köteles példányokat a következő nyomdavállalatok küldtek be:

a) *Budapestiek*: Advent kiadóhivatal nyomdája; Arany János ny.; Athenaeum; Attila ny.; Ábrahám és Sugár, Bagó M. és Fia utóda; Általános nyomda, könyv- és lapkiadó; Bethánia; Bethlen Gábor ny.; Budapesti Hírlap; Buschmann F. utódai; Centrum; Egyetemi; Elbert és Társa; Elek ny.; Európa; Élet; Fébé; Fővárosi; Franklin; Fráter és Társa; Gál Jenő; Gewürz; Globus; Goldberger és Társa; Hedvig Imre; Heinrich J.; Held J.; Hollóssy J.; Hornyánszky; Hungária; Juhász Árpád; ifj. Kellner Ernő; Kertész J.; Kovács és Szegedi; Krakauer Lajos; Ladányi Jánosné; Légrády Testvérek; Löbl Dávid és Fia; M. kir. állami nyomda; M. kir. áll. térképészet; M. kir. József Nádor Műegyetem mech.-technológiai intézet nyomdája; M. Nemzeti Bank nyomdája; M. Távirati Iroda nyom-

dája; Manréza házinyomda; May János; Mérnökök nyomdája; Neuwald Illés utódai; Némethy A. és Társai; Otthon; Pallas; Pápai Ernő; Pátia; Pesti Lloyd; Phönix; Preszler M.; Révai; Róna Ferenc; Sárkány; Springer; Stachora Károly; Stádium; Stephaneum; Sylvester; Székely nyomda- és könyvkiadóvállalat; Székesfővárosi házinyomda; Szénásy Béla; Tipográfiai múintézet; Tolnai; Ujságüzem; Ungár Gyula; Urbányi István; Viktória; Világosság.

b) *Vidékiek*: *Baja*: Corvin; Kollár A.; Rózsa Dezső. *Balassagyarmat*: Grünberger A. *Cegléd*: Sárík Gyula; Simon és Garab. *Debrecen*: Deutsch Mór; Harmathy; M. kir. Tisza István-tudományegyetemi nyomda; Nagy Károly és Társai; Városi nyomda. *Eger*: Egri nyomda; Érseki liceumi nyomda. *Esztergom*: Buzárovits G.; Hunnia. *Gyoma*: Kner I. *Gyöngyös*: Ablaka János és Ferenc. *Győr*: Egyházmegyei könyvnyomda; Győregyházmegyei Alap; Győri Hírlap. *Gyula*: Dobay János; Leopold S.; Kultúra. *Jánoshalma*: »Felső-Bácska« ny. *Kalocsa*: Árpád ny. *Kaposvár*: Fenyvesi Béla és Fia; Kultúra; Szabó Lipót; Szalai; »Új-Somogy«-ny. *Karcag*: Kertész József; Klein ny. *Kecskemét*: Első kecskeméti hírlapkiadó és nyomda r. t.; Petőfi ny. *Keszthely*: Nádain. *Kispest*: Fischof H.; Paulovits. *Magyaróvár*: »Mosonvármegye«. *Makó*: Makói könyvnyomda. *Mezőberény*: Baltha János. *Miskolc*: Miskolci könyvnyomda. *Nyiregyháza*: Klafter ny.; Merkur. *Pápa*: Főiskolai nyomda. *Pécs*: Dunántúl ny.; Kultúra ny. *Rákospalota*: Don Bosco ny. *Salgótarján*: Végh Kálmán. *Sárospatak*: Fischer Lajos; Kisfaludy László. *Siklós*: Cseri ny. *Sopron*: Goldschmied Sándor; Röttig-Romwalter; Székely és Társa. *Sümege*: Sarlai Jenő. *Szarvas*: »Szarvasi Közlöny«. *Szeged*: Prometheus; Városi ny. *Székesfehérvár*: Számmer Imre utóda Pannonia nyomdaváll.; Vörösmarty ny. *Szolnok*: Róth Dezső; Varga József. *Szombathely*: Kereskedelmi és hírlapnyomda; Merkur ny. *Újpest*: Grafika ny. *Vác*: Kapisztrán; Fegyintézeti nyomda. *Veszprém*: Egyházmegyei könyvnyomda.

Kiadványaikat megküldték a következő hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, múzeumok, könyvtárak és szerkesztőségek:

a) *Hazaiak*: *Budapest*: Budapest székesfőváros elektromos művei; Budapest székesfőváros statisztikai hivatala; Első Dunagőzhajózási Társaság; Kir. Magy. Pázmány Péter-Tudományegyetem bölcsészeti d. dékani hivatala; La Ga-

zette de Hongrie szerk.; M. Földtani Intézet; M. kir. központi statisztikai hivatal; Magyarországi izraeliták országos irodája; M. Ornithológiai Központ; Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ; Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület; Orsz. Testnevelési Tanács; Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete. *Debrecen*: Tisza István-Tudományegyetem rektori hivatala. *Kaposvár*: Alsódunántúli mezőgazdasági kamara. *Miskolc*: M. kir. »Görgey Arthur« 13. honvéd gy. e. parancsnoksága. *Sopron*: M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem bánya- és kohómérnöki kara. *Szeged*: Ferenc József-Tudományegyetem rektori hivatala.

b) *Elcsatolt területiek és külföldiek*: *Acireale*: R. Stazione Sperimentale di Frutticoltura e di Agrumicoltura. *Adelaide*: University. *Aix*: Faculté de droit de l'Université d'Aix-Marseille. *Allahabad*: Academy of Sciences of the United Provinces of Agra and Oudh, India. *Amsterdam*: Association internationale pour la protection de la propriété industrielle; Kon. Akademie van Wetenschappen. *Arad*: Vasárnap szerk. *Athén*: Akademia Athenón; Institutum et Museum Zoologicum Universitatis Atheniensis. *Baltimore*: Linguistic Society of America; American Mathematical Society; The Johns Hopkins University. *Batavia*: Royal Magnetical and Meteorological Observatory. *Bázel*: Naturforschende Gesellschaft. *Belgrád*: Académie Royale Serbe; IIe Congrès international des Études Byzantines. *Bergen*: Bergens Museum; Chr. Michelsens Institutt for videnskap og òndsfrihet. *Berkeley*: University of California. *Berlin*: Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte; Berliner Monatshefte szerk.; Deutsche Rundschau szerk.; Deutsches Archaeologisches Institut; Forschungen und Fortschritte szerk.; Gesellschaft deutscher Naturforscher und Ärzte; Physikalisch-technische Reichsanstalt; Preussische Akademie der Wissenschaften; Seminar für orientalische Sprachen an der Friedrich Wilhelms-Universität; Ungarisches Institut; Yach Turkestan szerk. *Bécs*: Akademie der Wissenschaften; Geographische Gesellschaft in Wien; Geologische Bundesanstalt; Oesterreichische Kommission für die internationale Erdmessung; Universität; Zoologisch-botanische Gesellschaft in Wien. *Bloemfontein*: Nasionale Museum. *Bologna*: R. Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna. *Bonn*: Verein von Altertumsfreunden im Rheinlande. *Bordeaux*: Société des Sciences Phy-

siques et Naturelles. *Boroszló*: Schlesischer Altertumsverein; Universitäts-Sternwarte; Verein für Geschichte Schlesiens. *Boston*: American Academy of Arts and Sciences. *Brünn*: Université, Faculté des Sciences. *Brüsszel*: Académie Royale de Belgique; Bureau International de Statistique Commerciale; Jardin botanique de l'État; Observatoire Royal de Belgique; Revue de chirurgie structure szerk.; Union Académique Internationale. *Buenos-Aires*: Instituto matematico Hispano-Americano; Sociedad Científica Argentina. *Bukarest*: Institut de Géologique de Roumaine. *Cagliari*: Seminario della facoltà di scienze della R. Università. *Calcutta*: Asiatic Society of Bengal. *Cambridge (Engl.)*: Beniham-Moxon Trustees; Cambridge Philosophical Society. *Cambridge (U. S. A.)*: Museum of Comparative Zoology at Harvard College; American Committee for international Wild Life Protection; Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University. *Chicago*: The Chicago Academy of Sciences. *Cincinnati*: The Lloyd Library. *Colombo (Ceylon)*: Colombo Museum. *Columbia*: University of Missouri. *Csernovic*: Egyetem, természettudományi kar. *Danzig*: Naturforschende Gesellschaft in Danzig; Westpreussischer Botanisch-zoologischer Verein. *Darmstadt*: Historischer Verein für Hessen. *De Bilt*: Kon. Nederlandsch Meteorologisch Instituut. *De'hi*: Archaeological Survey of India; Secretary of State for India in Council. *Dijon*: Académie des Sciences, Arts et Belles-lettres. *Drezda*: Sächsischer Altertumsverein. *Dublin*: Royal Dublin Society; Royal Irish Academy. *Edinburgh*: Royal Society of Edinburgh. *Erlangen*: Friedrich-Alexander-Universität; Physikalisch-medizinische Sozietät. *Fokváros*: Observatory at the Cape of Good Hope. *Formosa*: Taihoku Imp. University. *Frankfurt a. M.*: Deutsches Archaeologisches Institut, Römisch-germanische Kommission; Physikalischer Verein; Senckenbergische Naturforschende Gesellschaft. *Freiburg i. Br.*: Badischer Landesverein für Naturkunde und Naturschutz in Freiburg i. Br. *Fukuoka*: Kyushu Imp. University. *Genf*: Internationales Arbeitsamt; International Committee of Historical Sciences; Société de Physique et d'Histoire Naturelle; Société des Nations. *Génua*: Società Entomologica Italiana. *Gory-Gorki*: Bjeloruszski Seljska-Gaspadarčy Institut. *Göttinga*: Gesellschaft der Wissenschaften. *Grác*: Karl-Franzens Universität. *Groningen*: Neophilologus szerk. *Halifax*: Nova Scotian Institute of Science. *Halle a. S.*

Naturwissenschaftlicher Verein für Sachsen und Thüringen. *Hamburg*: Mathematisches Seminar der Hamburgischen Universität; Institut für auswärtige Politik. *Harlem*: Société Hollandaise des Sciences. *Hága*: Bibliothèque du Palais de la Paix; Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde szerk.; Institut International de Statistique; Koninklijke Bibliotheek; Kon. Nederlandsch Meteorologisch Institut; Musée Teyler. *Heidelberg*: Heidelberger Akademie der Wissenschaften. *Helsinki*: Academia Scientiarum Fennica, Academic Carelia-League; Bureau Central de Statistique de Finlande; Commission Géologique de Finlande; Finnisch-ugrische Forschungen szerk.; Finska Fornminnesföreningene; Merentutkimuslaitos; Societas pro fauna et flora Fennica; Societas Scientiarum Fennica; Suomalais-ugrilainen Seura; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Hiroshima*: Hiroshima University. *Indianapolis*: Indiana Academy of Science. *Innsbruck*: Österreichisches Institut für Geschichtsforschung. *Jena*: Friedrich Schiller-Universität. *Jeruzsálem*: Library of the Hebrew University. *Kairó*: Institut d'Égypte; Institut française d'archaeologie orientale. *Katowice*: Musée Silésien. *Késmárk*: Karpathenverein. *Kharkov*: Société mathématique. *Kiev*: Ukrán akadémia. *Kolozsvár*: Erdélyi Helikon; Erdélyi Múzeum-egyesület; Egyetem, Nemzeti történeti intézet; Mathematica szerk.; Pásztorút szerk. *Koppenhága*: Dán tudományos akadémia. *Krakkó*: Lengyel tudományos akadémia. *Kyoto*: Universitas Imperialis. *Laibach*: Association du Musée de Slovénie; Prirodoslovno Društvo. *Lancaster (U. S. A.)*: The Marine Biological Laboratory. *La Plata*: Universidad Nacional. *Leiden*: Bibliotheca Academica Lugduno-Bataviae; Mnemosyne szerk.; Museum szerk.; Rijksmuseum van Oudheden. *Lemberg*: Institut de Géophysique et de Météorologique de l'Université; Université Jan. Kazimierz; Kopernik term. tud. társ.; La Revue Agronomique szerk.; Société des Sciences. *Leningrád*: Birodalmi egyet. könyvtár; Orosz tudományos akad.; Supreme Council of National Economy USSR. *Lipcse*: Deutsche Morgenländische Gesellschaft; Szász tudományos akadémia. *Lisszabon*: Instituto de medicina legal. *London*: International Society of Medical Hydrology; R. Asiatic Society of Great Britain and Ireland; R. Central Asian Society; Royal Society; The British Academy; The National Physical Laboratory. *Lund*: Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund; Universitas Lundensis. *Lyon*: Université. *Madison*: Wisconsin Academy of Sciences,

Arts and Letters. *Madrid*: Direccion General de Aeronautice; Instituto Geografico, Catastral y de Estadistica; Servicio Meteorologico Español. *Manila*: National Research Council of the Philippine Islands. *Marosvásárhely*: Magyar népegészségügyi szemle szerk. *Marseille*: Faculté des Sciences de l'Université d'Aix-Marseille. *Medford (U. S. A., Mass.)*: Tufts College. *Menasha*: American Mathematical Society. *Milano*: R. Istituto Superiore di ingegneria; Università Cattolica de Sacro Cuore. *Montevideo*: Museo de historia natural. *Morgantown*: West Virginia University. *Moszkva*: Acta physiochimica szerk.; Institut International Agraire. *München*: Bajor tudományos akadémia; Deutsche Akademie; Historischer Verein von Oberbayern; Nationalsozialistische Monatshefte szerk. *Münster*: Landesmuseum der Provinz Westfalen; Verein für Geschichte und Altertumskunde Westfalens. *Nagoya*: Nagoya Imp. University. *Nanking*: National Research Institute of Biology, Academia Sinica. *Nápoly*: Società Reale di Napoli. *New York*: New York Public Library; The New York Academy of Sciences. *Nürnberg*: Germanisches Nationalmuseum. *Osaka*: Osaka Imp. University. *Oslo*: Kgl. Frederiks Universitet; Norvég tudományos akadémia; VIIe Congrès des mathématiciens Scandinaves. *Ottawa*: Bureau Fédéral de la Statistique. *Oxford*: Bodleian Library; University Observatory. *Pádua*: R. Commissione Geodetica Italiana; Seminario matematico della R. Università. *Páris*: Bureau international des poids et mesures; Institut de France, Académie des Beaux-arts, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Académie des Sciences; Association internationale d'hydrologie scientifique; Bibliothèque de l'école des hautes études; Centre européen de la dotation Carnegie; Institut de Coopération Intellectuelle de la S. d. N.; Le Monde Slave szerk.; Muséum National d'histoire naturelle; Office international de chimie; Union Géodésique et Géophysique International. *Perm*: Institut des recherches de Perm. *Philadelphia*: Academy of Natural Sciences; American Philosophical Society; University of Pennsylvania. *Porto*: Faculdade de ciencias do Porto. *Poznan*: Société des amis des sciences. *Pozsony*: Judaica szerk.; Komenský-egyetem; Společnost Šafařík. *Prága*: Acta Botanica Bohemiae szerk.; Cseh tudományos akadémia; Csehszlovák mykologiai klub; Deutsche Universität; Historický Klub; Národní Museum; Slavia szerk.; Slovanský Přehled

szerk.; Slovanský Ústav; Société Royale des lettres et des Sciences de Bohême; Universitas Carolina Pragensis. *Reichenberg*: Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung; Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte. *Reykjavik*: Societas Scientiarum Islandica. *Rīga*: Societas Biologiae Latviae; Systematisch-zoologisches Institut der Universität Lettlands; Universitas Latviensis. *Rio de Janeiro*: Instituto Oswaldo Cruz. *Róma*: Consiglio Nazionale delle Ricerche; Institut Internationale de l'agriculture; Ministère des Corporations du Royaume d'Italie; R. Accademia d'Italia; R. Accademia Nazionale dei Lincei. *St. Louis*: Academy of Science of St. Louis; Missouri Botanical Garden. *San Diego*: San Diego Society of Natural History. *San Francisco*: California Academy of Sciences. *San Ildefonso (Mexico)*: Instituto Mexicano de Investigaciones Linguisticas. *São Paulo*: Museu Paulista. *Sapporo*: Hokkaido Imp. University. *Schwerin*: Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde. *Sendai*: The Saito Gratitude Foundation; Tôhoku Imp. University. *Sidney*: University. *Siena*: R. Accademia dei Fisiocratici in Siena. *Stanford*: Stanford University. *Stockholm*: Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt; Sveriges Geologiska Undersökning; Sveriges Offentliga Bibliotek. *Szarajevó*: Zemalskij Museum. *Székelyudvarhely*: Székelység szerk. *Szófia*: Woenen Journal szerk. *Sztambul*: Egyetemi turkológiai intézet. *Tartu*: Gelehrte Esthnische Gesellschaft; Universitas Tartuensis. *Tokio*: Chemical Society of Japan; Imperial Academy; Imperial University; Institut de Statistique Yanagisawa; Institute of Physical and Chemical Research of Japan; Japanische Chirurgische Gesellschaft; National Research Council of Japan; Physico-mathematical Society of Japan; Society of Mechanical Engineers; The Radio Research Committee of the Nat. Res. Council of Japan; Tokyo Geographical Society; Waseda University. *Trieszt*: Società Adriatica di scienze naturali. *Turócszentmárton*: Matica Slovenská. *Turku*: Egyetem. *Újvidék*: Történelmi társulat. *Uppsala*: Egyetemi könyvtár; Ekonomisk Tidskrift szerk.; Geological Institution of the University. *Urbana*: State of Illinois, Department of Registration and Education. Division of the State Geological Survey; University of Illinois. *Varsó*: Académie des Sciences Technique; Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale; Fundamenta Mathematicae szerk.; Institut scienti-

fique Ukrainien; Musée archéologique Polonais; Museum Zoologicum Polonicum; Société Polonaise de Physique; Société des Sciences et des Lettres de Varsovie. *Velence:* R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti; Városi tanács. *Vilna:* Société des Sciences et des Lettres. *Washington:* American Council of Learned Societies; Carnegie endowment for international peace; George Washington Bicentennial Commission; National Academy of Sciences of the U. S. A.; National Research Council; Smithsonian Institution; Smiths. Inst., Bureau of American Ethnology; U. S. Department of Agriculture; U. S. Geological Survey; U. S. National Museum; University of Washington. *Weimar:* Goethe-Gesellschaft. *Wellington:* Royal Society of New Zealand. *Zágráb:* Jugoszláv akadémia; Narodna Starina szerk.; Société Numismatique de Zagreb. *Zürich:* Schweizerische Naturforschende Gesellschaft.

Adományaikkal a következő magánosok gyarapították a könyvtár állományát:

Almond N. (Stanford), Balás K. (8 drb.), Barcza I., Bartha D., Bartók B., Bände G., Bányai J. (Székelyudvarhely), Becquerel P. (Poitiers), özv. Beregszászy Á.-né, Berzeviczy A. (24 drb.), Casella D. (Acireale), Demeter Gy. (Balatonfüred), Fáluhelyi F. (Pécs), Fábíán G. (6 drb.), Fekete Nagy A., Gabrovitz H., Garády S., Glansdorff M. (Brüsszel), Gyalui F. (Kolozsvár), Gyenis A. S. J., Győry T. (6 drb.), Halmágyi A. (9 drb.), Hantos E., Hegedüs Lóránt (21 drb.), Horna R. (Pozsony), Horváth Jenő, Iványi B. (Szeged), Jancsó E. (Kolozsvár, 7 drb.), Jekel P., Klier J. (Versec), Kovács J. (Túrkeve), Ksenofontov G. V. (Irkuck), Comte de Lalaing, Lewy E. (San Sebastian), Lósy-Schmidt E., Lukács K. (Siófok), Lutz R. H. (Stanford), Lux Gy., Márffy O., Mihalik A., Mladiáta J., Murarik A., Nagy Szeder J. (Kiskunhalas), Navratil Á., Neppel Gy., Olay F., Palóczy E. (43 drb.), Paracampo A. (Therezopolis, Brazília), Sz. Pásztor M. (Magyaróvár), N. V. Philips Gloeilampen-fabriken (Eindhoven, Hollandia), 15 drb.), Pogrányi-Nagy F., Rác L., Reiner J. (6 drb.), Rochlitz K. (Rio de Janeiro), Sartou G. (Wondelgemler, Gand), Schröer A. (Köln), Siklóssy L., Sorel A. (Párizs), Sötét S., Stein A. (Oxford), Surányi M. (94 drb.), Szabó Z., Szántó L., Szentmártoni K. (Székelyudvarhely), S. Szilárd K., Teleki J., Tragor I. (Vác), Tunyogi Csapó J. (Szeged), Ugolini L. M. (Malta), Vanino M. S. J. (Szara-

jevó), Vargha L., Várady F., Verebély L., Viczián I., Vikár B. (110 drb.), Wermescher V. (Brassó), Wright W. L. (Princeton), Zolnai B. (Szeged), Zoltai L. (Debrecen), Zoványi Jenő, Zsoldos J., Comte de Yanagisawa (Tokio).

IV.

Az olvasóterem forgalma volt:

Év	Rendes látogatók száma	Hány ízben ?	Használt kötetek száma
1935	159	3445	15.557
1934	187	3504	15.858

A könyvkölcsönzési forgalom:

Év	Kölcsönzők száma	Kivett kötetek száma
1935	2570	6514
1934	2655	8265

(L. a jelentéshez csatolt részletező táblázatokat.)

Az ösnyomtatványok közé, a régi magyar irodalomba és a Kaufmann-könyvtárba tartozó művek közül 56 kutató 130 ízben 388 munkát használt, a kéziratár anyagából 99 kutató 245 köteget 730 ízben.

A Széchenyi-múzeumot 2940, a Vörösmarty-szobát 3910, a Goethe-szobát 2561 látogató nézte meg.

1935-ben a könyvtár a következő könyvtárakkal és intézetekkel érintkezett könyvek és kéziratok kölcsönzése ügyében:

a) **H a z a i a k:** *Budapest:* Berzsényi Dániel-reálgimnázium; Budapesti Ügyvédi Kamara; Csehszlovák Követség;

VII. ker. Peterdy-utcai közs. polgári leányiskola; Felvidéki Egyesületek Szövetsége; Kir. Magy. Pázmány Péter-Tudományegyetem rektori hivatala; Egyetemi Kísérleti Fizikai Intézet; Tudományegyetemi Földtani Intézet; Tudományegyetemi Geo-paleontológiai Intézet; Madártani Intézet; M. Kir. Földtani Intézet; M. Kir. Hadimúzeum; M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem könyvtára; Magyar Idegenforgalmi Érdekeltségek Szövetsége; M. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-könyvtára; II. ker. közs. fiú-felsőkereskedelmi iskola; Országgyűlési Múzeum; Országos Levéltár; Országos Ügyvéd-Múzeum; Ráday-könyvtár. *Debrecen*: Tisza István-tudományegyetemi könyvtár. *Keszthely*: Premontrei kanonokrendi kat. gimnázium. *Miskolc*: Evangélikus Jogakadémia. *Pannonhalma*: A Szent Benedek-rend központi főkönyvtára. *Pécs*: Erzsébet-tudományegyetemi könyvtár. *Sárospatak*: Református főiskolai könyvtár. *Sopron*: M. kir. József Nádor-Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem bánya-, kohó- és erdőmérnöki kar könyvtára. *Szarvas*: Ág. h. ev. Vajda Péter-gimnázium. *Szeged*: Ferenc József-tudományegyetemi könyvtár. *Szeghalom*: Református Péter András-reál-gimnázium. *Székesfehérvár*: Fejérmegye alispáni hivatala. *Szombathely*: Vasvármegyei Múzeum könyvtára.

b) Elcsatolt területiek és külföldiek:

Bázel: Universitätsbibliothek. *Bécs*: Nationalbibliothek. *Pozsony*: Comenius-egyetem könyvtára.

Budapest, 1936. április 15-én.

Szinnyei József
ig. és r. t., főkönyvtárnok.

I. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az olvasóterem rendes látogatóinak foglalkozásáról.

	1935	1934
Építész	1	—
Főiskolai hallgató	86	100
Földbirtokos	—	1
Hírlapíró	2	1
Író	—	2
Katonatiszt	1	2
Középiskolai tanuló	19	28
Köztisztviselő	9	10
Lelkész	5	4
Magántisztviselő	7	8
Magánzó és háztartásbeli	—	2
Mérnök	1	3
Országgyűlési képviselő	1	—
Orvos	3	—
Tanár	22	22
Tanító	1	1
Ügyvéd	1	3
Összesen :	159	187

II. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár olvasótermének forgalmáról.

Hónap	Olvasók száma		Használt kötetek száma	
	1935	1934	1935	1934
Január	352	470	1494	2236
Február	298	503	1641	2467
Március	397	460	2037	2352
Április	295	409	1862	2141
Május	354	312	1876	1377
Június	257	190	925	837
Július	139	67	245	115
Augusztus	79	121	285	303
Szeptember	265	235	995	820
Október	359	265	1142	967
November	397	297	1380	1220
December	253	175	1675	1023
Összesen :	3445	3504	15557	15858

III. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár kölcsönzési forgalmáról.

Hónap	Kölcsönzők száma		Kivett kötetek száma	
	1935	1934	1935	1934
Január	396	222	1386	763
Február	350	219	892	766
Március	300	210	1050	735
Április	210	200	735	693
Május	155	185	542	462
Június	175	309	437	772
Július	109	92	125	219
Augusztus	132	141	307	320
Szeptember	165	260	242	900
Október	196	195	250	458
November	210	300	291	1050
December	172	322	257	1127
Összesen :	2570	2655	6514	8265

e) Az 1935. decemberi oroszországi tanulmányutam.

Legutóbbi oroszországi tanulmányutam szerves része annak a munkaprogramnak, amely a Magyar Nemzeti Múzeum népvándorlási régiséggyűjteményének kezelése és gyarapítása, továbbá annak tudományos feldolgozása révén természetes módon, magától alakult ki. Mi a világ leggazdagabb népvándorlási anyaga felett rendelkezünk. Hiányos volna azonban ennek az anyagnak tudományos feldolgozása, ha az ázsiai és oroszországi anyaterületek megfelelő régiségeit figyelmen kívül hagynánk. Régiségeink nagy része ott végbement fejlődés eredménye. Részben azonos fokon álló, részben korábbi fejlődési fokozatokat feltüntetető régiségeket és régiségcsoportokat találunk ott. Feladatunk világos. Oroszországnak és Belsőáziának népvándorláskori történetét kell kutatnunk, hogy régiségeinket megértsük. E kutatásnál anyagunkat az eredeti oroszföldi és ázsiai környezetbe kell visszahelyeznünk.

Bár első tanulmányutam (1926. év nyarán [Helsingfors, Leningrad, Moszkva, Kazán, Perm]) inkább tájékozódó és tájékoztató jellegű volt, mégis sok új anyagot szolgáltatott. Az azóta eltelt közel tíz év alatt az akkor gyűjtött fényképek és rajzok alapjául szolgáltak a tudományos feldolgozásoknak, sőt ez a forrás még azóta sem merült ki teljesen. Az 1935. decemberi tanulmányút (Kiev, Moszkva, Leningrad) annyiban volt más jellegű, hogy ezúttal a tájékozódás helyett, folyamatban lévő tudományos munkákkal kapcsolatban, konkrét kérdéseket kellett megoldani, ezenfelül pedig alkalmas volt az orosz tudományos intézetekkel a további együttműködés módozatairól eszmecseret folytatni.

Hogy ennek az útnak értelmét megvilágíthassam, ismertetnem kell előbb a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti kiadványsorozatának, az *Archaeologia Hungarica*-nak tudományos koncepcióját. Kiadványunk feladata a magyar föld és a magyar nép ősi történetének emlékeit a tudományos világ számára hozzáférhetővé tenni. A magyar földnek régiségekben való kiapadhatatlan gazdagsága különös jelentőséget biztosít ezirányú munkásságunknak. Nemcsak a népvándorláskornak, hanem a praehisztórikus korszakoknak is klasszikus hazája Magyarország földje. Dánián kívül sehol annyi bronzkori és hallstattkori arany nem került elő, mint Magyarországon. Ez a tény egymagában elegendő bizonyítéka e föld akkori világjelentőségének. A római provin-

ciális élet szintén termelt ki itt olyan sajátos vonásokat, melyek csak e földre jellemzők. Tehát minden téren nyújthatunk figyelemreméltó munkát a tudományosságunk, ha felismerve helyzetünket, gazdag régiséganyagunkat megfelelő módon kezeljük, gyarapítjuk és dolgozzuk fel. Az Archaeologia Hungarica eddigi mintegy 20 kötete lehetőség szerint igyekezett utat törni a cél megvalósítása felé. Sajnos, az anyagi eszközök elégtelensége, a megfelelő szakemberek kicsiny száma és egyéb kedvezőtlen körülmények, amelyeket ezúttal nem részletezek, többször szinte leküzdhetetlennek látszó akadályokat állítottak elénk. A munka mindezek ellenére sem szünetelt, sőt ezzel a 20 kötettel sikerült itthon és a külföldön visszhangot kelteni. A praehisztórikus korszakok 7 kötettel,¹ a római korszak 3 kötettel,² a honfoglaláskor és népvándorlási korszakok 10 kötettel³ vannak képviselve. A feladatok természeté magán után vonta, hogy külföldi szakemberek közreműködését is igénybe vegyük (12. és 16. kötet), viszont egy esetben egy nagyjelentőségű külföldi lelet feldolgozását magyar régésznek kellett elvégezni (15. kötet). A kölcsönös és meg-

¹ Fettich N., A zöldhalompusztai szkíta lelet, AH, 3, 1928 (teljes francia szöveggel is); Hillebrand J., A pusztaiavánházai koraréz kori temető, AH, 4, 1929 (német); Tompa F., A szalagdiszes agygművesség kultúrája Magyarországon, AH, 5—6, 1929 (teljes német szöveggel is); Márton L., A korai La Tène-kultúra Magyarországon, AH, 11, 1933 (teljes német szöveggel is); Gallus S., A soproni Burgstall alakos urnái, AH, 13, 1934 (teljes német szöveggel is); Fettich N., A garcsinóvi szkíta lelet, AH, 15, 1934 (teljes német szöveggel is); Hillebrand J., Magyarország őskőkora, AH, 17, 1935 (német).

² Paulovics I., A dunapentelei római telep (Intercisa), AH, 2, 1927 (teljes német szöveggel is); Szalay Á., A dunabogdányi római castellumról, AH, 10, 1933 (teljes német szöveggel is); Paulovics I., Az ószónyi törvénytábla, AH, 20, 1936 (teljes francia szöveggel is).

³ Fettich N., Az avar kori műipar Magyarországon, AH, 1, 1926 (teljes német szöveggel is); Fehér G., A bolgár-török műveltség emlékei és magyar őstörténeti vonatkozásai, AH, 7, 1931 (teljes francia szöveggel is); Fettich N., A szilágysomlyói második kincs, AH, 8, 1932 (teljes német szöveggel is); Alföldi A., Leletek a hun korszakból és etnikai szétválasztásuk, AH, 9, 1932 (teljes német szöveggel is); Paulsen P., Magyarországi viking leletek az észak- és nyugateurópai kultúrtörténet megvilágításában, AH, 12, 1933 (teljes német szöveggel is); Bartha D., A jánoshidai avar kori kettőssíp, AH, 14, 1934 (teljes német szöveggel is); Zakharov A. és Arendt V., Studia Levedica, régészeti adatok a magyarság IX. századi történetéhez, AH, 16, 1934 (teljes német szöveggel is); Marosi A. és Fettich N., Dunapentelei avar sírok, AH, 18, 1936 (teljes francia szöveggel is); Horváth Tibor, Az ullaői és a kiskőrösi avar temető, AH, 19, 1935 (teljes német szöveggel is); Fettich N., A honfoglaló magyarság fémművészete, AH, 21, 1936 (teljes német szöveggel is).

értő együttműködés a jövőben előreláthatólag még bővülni fog. Európának alig van országa, mely e 20 kötet egyikében vagy másikában ne lenne közvetve, vagy közvetlenül érdekelve.

Az *Archaeologia Hungarica* első kötetének előszavában Hóman Bálint, akkori nemzeti múzeumi főigazgató, hivatkozik első oroszországi tanulmányutamra. Akkor még magam sem gondoltam, hogy az oroszföldi tanulmányutaknak egész különös jelentőségük lesz az *Archaeologia Hungarica* felépítésében. Az összefüggések feltárásában nagy jelentőségű lépés volt a szovjetorosz tudósok, Zakharoff A. és Arendt V. magyar östörténeti munkájának, a *Studia Levedica*-nak megjelenése (16. kötet). Ez az első orosz munka, mely az oroszföldi régiségek tömegében a VIII—IX. századi magyar vonatkozású anyagokat meghatározza, a nagy területen »szétszóródott« régiségek összefüggéseit megállapítja és azokat kultúrtörténeti keretbe helyezi. Ez a szokatlan lépés élénk ellenzést váltott ki bizonyos svéd és orosz tudóskörökben. Az orosz és skandináv régészeti irodalomban a magyarság, mint Oroszország IX. századi történetének egyik jelentős tényezője, úgyszólván egyáltalán nem szerepelt. A cári Oroszország török-fajta kisebbségeinek történeti jelentőségét nem szívesen bolygatta, mert pánszláv politikája ezt nem engedte. Közismert dolog, hogy milyen szenvedélyes ellenzést váltott ki annakidején a svéd normannok szervező tevékenységének kimutatása az első orosz államalapításoknál. A »normannisták« és »szlávisták« táborra még ma is hevesen vitatkozik. Közben mindkét tábor megfélekedett arról, hogy az új n. kievi állam gazdasági felépítésében döntő szerepet játszottak a Dnepertől keletre elterülő steppe lovasnomád népei, köztük a magyarok. Bár N. Kondakov már a múlt század végén rámutatott ilyesmire Kiev gazdaságtörténeti jelentőségének ismertetése kapcsán és azóta többen is foglalkoztak a steppen át vezető kereskedelmi út szerepével, a kérdést világosan csak most vetette fel Arendt. Leningradban alkalom volt megvitatni a kérdést az Akadémia Ist. Mat. Kulturyr illető tagjaival. Ez a vita nem volt eredménytelen, mert az orosz régészek kutatását új irányba terelte. A magammal vitt hatalmas magyarországi tudományos anyag jó alátámasztásul szolgált. Ma már módunkban van beszélni a kievi állam területén megtelepedett magyarokról, akik a magyar honfoglalás után is ott maradtak. A svéd

archaeologia viszont az előkelő kievi magyar sírleletet még ma is normanntól származónak tartja (T. J. Arne). Arendt úttörő munkásságához csatlakozik *A honfoglaló magyarság fémművészete* című munkám (21. kötet), mely részben Oroszország IX. századi gazdaságtörténetének egy fejezete gyanánt tekinthető.

A külföldtől elzártnan élő orosz tudósok számára bizonyos meglepetést jelentett a magyarországi honfoglaláskori anyag gazdagsága. Látták, hogy ez az anyag értékes adatokat tartalmaz Kelet-Európa IX. századi gazdaságtörténetéhez. A magyarság szétszóródása (északkeletre a Káma vidékére, a Kaukázus mögé és a mai Magyarországra) Oroszország régi történetének tipikus jelensége. Nemcsak a magyar földnek, de a magyarság őstörténetének ismeretéhez szervesen hozzátartozik e népek analóg történetének tanulmányozása. Az ilyen tárgyú tanulmányok az *Archaeologia Hungarica*-nak fentebb ismertetett kettős célját közvetlenül szolgálják. Magyarország és Oroszország régi története tehát részben párhuzamosan halad. Ez szabja meg az orosz földi kutatásoknak egyik értelmét. Az *Archaeologia Hungarica* számára ott a legértékesebb források megnyílását várhatjuk.

Már a múlt században végeztek Oroszországban őstörténeti tanulmányokat magyar kutatók; a század első felében Jerney János, a század vége felé pedig Posta Béla kereste a magyarság oroszországi nyomait. Utóbbi munkásságát a korábbi steppe-népek emlékeinek vizsgálatára is kiterjesztette. A népvándorlási archaeologia módszereinek fejletlensége volt elsősorban az oka annak, hogy a gyűjtött anyag, mint történeti forrás kellőképpen nem érvényesülhetett. Hogy tehát a mostani oroszországi tanulmányoknak tudományos sikere biztosítva legyen, a módszertani és muzeológiai kérdésekre is különös tekintettel voltam. Ezeket a kérdéseket Kiebben és Moszkvában a tudományos problémák elé helyeztem, amikor illetékes helyeken a magyar és az orosz archaeologia közös feladatairól szoltam. Kiebben személyes megbeszélések, Moszkvában egy előadás formájában ismertettem azt, hogy mit várhat az orosz archaeologia a magyartól. Bemutattam az *Archaeologia Hungarica* egyes számain, hogy az új módszerek miképpen érvényesülnek olyan tudományos kérdések megoldásánál, melyek az orosz archaeológiát is a legközelebről érdekelhetik.

A mostani tanulmányút több tudományos kérdést volt hivatva megoldani. Mindenekelőtt szükséges volt a bócsai fejedelmi sírlelet oroszországi megfelelőjének, a malaja perescsepina-i leletnek újabb megvizsgálása. A magyarországi újabb hun leletek miatt az oroszországi hun rokonleleteket kellett felvételezni. Az avar-kutrigur-gepida kapcsolatok régészeti emlékeiről az *Archaeologia Hungarica* egyik legközelebbi, jelenleg sajtó alatt levő kötetében számolok be.

A nemrég meghalt A. W. Schmidtnek 1927. évi Káma-vidéki ásatásai kimutatták, hogy az avarság egy része a Volga-Káma-útvonalon felhúzódott Permiába. Káma és az Ural között a kunguri kerületben a helyi különböző népelemek között összefüggő szigeteket alkotott. Schmidt hagyatékának kiadása újabb nagy lépés lesz a steppenépek történetének ismeretében. Az avarságnak ezt a »szétválását« az avar birodalomnak 780. körüli politikai krízisével és az ezzel kapcsolatos eseményekkel hozom kapcsolatba. Schmidt ásatásainak anyagával rokon A. Spiczynnek 1898. évi gazdag ásatása ugyanazon a vidéken (az anyag az Ermitageban). Ezek a mi szempontunkból rendkívül nagyjelentőségű hiteles leletek egészen új megvilágításba helyezik az avar problémát. Az orosz intézetek szívességéből az anyag egy részét legközelebb már közölni fogom.

Ezek a legközelebb feldolgozásra, illetőleg kiadásra kerülő kérdések. Ezek mellett számos, eddig ismeretlen lelet felvételét sikerült elkészítenem. Ezek között legjelentékenyebb a martinovkai kincs, mely a kutrigur probléma kulcsa.

Az oroszországi kutatások mindaddig hiányosak lesznek, míg a bennünket közvetlenül érdeklő területek összes múzeumait nem sikerül átkutatni. A kisebb orosz múzeumok több meglepetést tartogatnak számunkra. Az Ermitageban hallottam, hogy a dnepropetrovski múzeumban van egy újabb nagy lelet, mely a mi bócsai leletünkkel rokon. A novocserkasszki Don-Múzeum pedig egy olyan hun üstöt őriz, mint amilyen a mi történelmi és kaposvölgyi üstünk.

A további rendszeres kutatás előfeltételei ezidőszertig megvannak. Legközelebbre a nagyobb ukrán városok múzeumainak áttanulmányozását tervezzük.

Fettich Nándor.

VIII.

**A Magyar Tudományos Akadémia jutalomtételei
1936-ban.**

1.

A M. Tud. Akadémia *saját bevételeiből* id. báró Wodianer Albert alapítványtevő *emlékére* fejenként 500—500 pengő jutalmat tűz ki Magyarország bármely népiskolájában működő legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1937. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához kérvényt nem lehet beadni, mert csak a tanfelügyelőkötől a közoktatásügyi minisztérium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

2.

Kazinczy Gábor nyug. kúriai bíró és neje Várady Szabó Anna alapítványának évi kamatait (kerek összegben 400 pengő) az Akadémia olyan érdemes tudós, illetőleg író, vagy művész megjutalmazására tűzi ki, akinek hosszabb időn át kifejtett tudományos, irodalmi vagy művészi munkássága révén elért jövedelme nincs arányban végzett szellemi munkájának belső értékével.

Az Akadémia a jutalmat a nagygyűlés második napján ítéli oda.

A jutalomra jelentkezés a folyamodó munkásságának feltüntetésével 1936. december 31-ig küldendő be a Főtitkári Hivatalba. Ha a jutalomra érdemes író vagy művész a kitűzött határidő előtt jelentkeznek e jutalom elnyerése végett, az Akadémia sürgősség esetén összes ülésében is kiadhatja a jutalmat.

Az I. osztályból.**Új jutalomtételek.**

3.

Az *özv. Vojnits Tivadarné*-jutalomra (a M. Tud. Akadémia Vojnits-érme) az 1935. szept. 1-től 1936. augusztus 31-ig Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti

tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1936. évi októberi összes ülésen fog odaítéltetni.

4.

Az 1936-ban megjelent *nyelvtudományi értekezések* legjelesebbike a M. Tud. Akadémia bevételeiből és a *Sámuel Alajos* (Kölber)-alapítvány kamatainak felhasználásával 200 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalom odaítélése az 1937. évi nagygyűlésen fog kihirdettni.

E pályázatban résztvesznek az összes 1936-ban megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

5.

*A Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat
Berzeviczy Albert alapítványa.*

A Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat 1936-ban egyszázezer pengős alapítványt tett Berzeviczy Albert volt elnökének emlékére.

Az alapítványi tőke hozadéka (a bírálók tiszteletdíjának levonása után) háromévenként felváltva az Akadémia három osztályát illeti, az odaítélést megelőző három évben nyomtatásban megjelent legértékesebb mű szerzőjének utólagosan odaítélendő jutalmazására.

A jutalom először az 1937. évi nagygyűlésen kerül odaítélésre, s Berzeviczy Albert születésének évfordulóján, június 7-én adatik ki.

1937-ben az I. osztály tesz javaslatot művészettörténeti és széptudományi művek jutalmazására, ideértve az irodalomtörténet körét is.

6.

Már hirdetett jutalomtétel.

Budapest székesfőváros jutalomtételle.

Kívántatik a budai népszínház története.

Benyújtási határidő 1936. december 31.

Jutalma 800 pengő.

A II. osztályból.

Új jutalomtételek.

7.

Budapest székesfőváros jutalomtételle.

A M. Tud. Akadémia az 1937. évi nagygyűlésén a Székesfőváros adományából 800 pengőt fordít oly munka jutalmazására, vagy kiadá-

sára, mely a folyó évi 250-ik évforduló alkalmából Buda várának a töröktől való visszafoglalásával szorosabb kapcsolatban van, a török megszállással, vagy az ezt követő újjáépüléssel foglalkozik, hadtörténeti, művelődés- vagy gazdaság-történeti, esetleg irodalom- vagy művészet-történeti szempontból.

8.

Weiss Fülöp-jutalom.

A *Weiss Fülöp*-alapítvány (10.000 dollár) 1936. évi osztaléka az 1931—36. években a *közgazdasági* tudományok körében megjelent művet illet.

A szóba jövő műveket szerzőik 1936. december 31-ig a Főtitkári Hivatalba küldhetik be; be nem küldött művek is résztvesznek a pályázaton.

9.

Chorin Ferenc-jutalom.

A Salgótarjáni Kőszénbánya R. T. által elhunyt elnökének *dr. Chorin Ferencnek* emlékére tett 40.000 P-s alapítvány részvényeinek 1936. évi osztaléka az 1937. évi nagygyűlésen a magyar *közgazdasággal* kapcsolatos tudományágak körében 1936-ban megjelent munkának, amennyiben pedig a kiküldött bizottság jutalomra érdemes ilyen közgazdasági művet nem találna, olyan *államtudományi* munkának jutalmazására lesz felhasználható, amely tudományos jelentőségénél fogva erre a jutalmazásra méltó.

Ennélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat, akik a Chorin Ferenc-jutalomra igényt tartanak, hogy munkájukat 1936. december 31-ig a Főtitkári Hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén pályázhassék.

A jutalmat az 1937. év május havában tartandó nagygyűlés fogja odaítélni.

10.

Kónyi Manó-jutalom.

A *Kónyi Manó*-jutalom 1935., 1936. és 1937. években megjelenő publicisztikai, legújabbkori történelmi, esetleg közjogi munkának adatik ki; jutalma az alapítvány három évi kamata.

Az Akadémia felszólítja azokat, akiknek ez években ezen tárgy-körbe eső munkájuk jelent meg, hogy azt 1937. december 31-ig az Akadémia Főtitkári Hivatalához küldjék be. A bíráló-bizottság e nélkül is figyelembe vesz minden idevágó művet, amelyről tudomása van.

Már hirdetett jutalomtétel.

11.

Molnár Kálmán-jutalom.

Fejtsék ki a főkegyúri jog alapja, tartalma és a magyar közjog idevágó szabályai.

Ismertetni kell a magyar király főkegyúri joga körül Mária Terézia kora óta kialakult gyakorlatot

Jutalma Molnár Kálmán egyetemi tanár adományából 1000 P.

A benyújtás határnapja 1937. december 31.

A jutalom csak abszolút becsú munkának adatik ki.

A III. osztályból.

12.

Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom.

Az 1937. évi akadémiai *Nagyjutalom* (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P) az 1928—36. évkörben megjelent *fizikai és kémiai* munkák legjobbjának lévén odaítélendő, az Akadémia figyelmezteti az ily munkák szerzőit, hogy műveiket 1936. évi december 31-ig a Főtitkári Hivatalba küldjék be, feljegyezvén röviden azt, amit munkájuk kiválóságának tartanak.

Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, melyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatnék, sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

IX.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA

1935-RŐL.

A Magyar Tudományos Akadémia

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Ingatlanok :</i>		
	a) az Akadémia palotája, bérháza, könyvtár- készlete és egyéb felszerelések értéke .	1,525.000—	
	b) a széphalmi birtok és Kazinczy- mauzóleum	80.000—	1,605.000—
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	a) az Akadémia sajátja	3.484·04	
	b) alapítványok értékpapirjai	100.074·47	103.558·51
3.	<i>Készpénzkövetelések folyószámlákon és takarékbetétben :</i>		
	a) az Akadémia sajátja	40.767·11	
	b) alapítványok és adományok tulajdona .	114.651·87	155.418·98
4.	<i>Átfutó tételek</i>		6.301·33
			1,870.278·82

Budapest, 1935.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

vagyonmérlege 1935. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Különféle alapítványok</i>	150.999·33	
2. <i>Adományok és hagyományok</i>	28.598·93	
3. <i>Alapítványok és adományok kamatai</i>	35.128·08	214.726·34
4. <i>Tartalékok</i>		11.975·34
5. <i>Átfutó tételek</i>		721·33
6. <i>Vagyon</i>	1,646.023·23	
<i>Folyó évi túlkiadás</i>	3.167·42	1,642.855·81
		1,870.278·82

december 31.

A könyvelésért:

vagyonának kezelője:

Voit Lajos s. k.

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

A Magyar Tud. Akadémia veszteség- és

TARTOZIK

		Pengő	Pengő
I. Személyi kiadások :			
1.	a) A főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, az építész, orvos és könyvvezető tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei	31.842,96	53.864,89
	b) Nyugdíjak, segélyek és jutalmak	22.021,93	
II. Dologi kiadások :			
2.	Az akadémiai épületek fenntartására, illetőleg javítására fordított költség	17.138,42	88.184,20
3.	Fűtés, világítás	7.733,12	
4.	Irodai és kisebb kiadások	6.709,05	
5.	Adók	14.151,36	
6.	A könyvkiadó-bizottság kiadványa és akadémiai kiadványok szétküldési költségei	8.235,56	
7.	Előre nem látott kiadások	10.276,10	
8.	Rendkívüli kiadások :		
	Kazinczy-ingatlan jókarbantartása	1.049,37	
	Nagygyűlési és tagajánlási költs.	713,78	
	Kegyeleti kiadások	7.188,40	
	Gr. Tisza István összes munkái kiad.	1.021,—	
	Gr. Széchenyi István-múzeum gyarapít.	46,74	
	Gr. Klebelsberg történetkutató-intézet évkönyvének költsége	1.936,38	
	Szent-István emlékkönyv	400,—	
	Báthory István	3.584,92	
	Tatarozási kölcsön törlesztésére	8.000,—	
		23.940,59	
III. Tudományos kiadások :			
9.	Akadémiai Értesítő	3.430,50	223.225,47
10.	Budapesti Szemle	14.000,—	
11.	Az I. osztály és bizottságai	27.231,59	
12.	A II. "	53.009,53	
13.	A III. "	27.232,42	
14.	Néptudományi bizottság	6.635,82	
15.	Szótári bizottság	2.000,—	
16.	Külön kiadványok	14.034,46	
17.	Hirdetett jutalomtételek kifizetésére	17.726,—	
18.	Könyvtári kiadások	7.281,48	
19.	Akadémiai Almanach	1.724,57	
20.	Tudományos és irodalmi segélyek	21.868,90	
21.	Tudományos kutatásokra	5.300,—	
22.	Bécsi Magyar Tört. Intézet Évkönyve	355,—	
23.	Érdemes tanítók jutalmazása	3.000,—	
24.	Etymologiai szótár költségeire	2.088,70	
25.	Középkori latinság szótára költségei	3.507,05	
26.	Természettudományi kutatások	6.065,—	
27.	Római Magyar Történelmi Intézeti Bizottság	6.734,45	
			365.274,56

Budapest, 1935.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

nyereség-számlája 1935. december 31-én.

KÖVETEL

		Pengő	Pengő
1.	Államsegély		66.200—
2.	A gróf Vigyázó-vagyon jövedelméből tudományos célra igénybe véve		181.000—
3.	Házbérjövedelem a bérház és palota után		59.080.12
4.	Könyvek eladásából befolyt összeg		7.926.28
5.	Kamatok		16.225.02
6.	Értékpapírok jövedelme		254.06
7.	Vegyes bevételek		31.421.66
8.	Folyó évi túlkiadás		3.167.42
			365.274.56

december 31.

vagyonának kezelője :

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

részletezése 1935. december 31-én.

PASSIVÁK

	P	P
Mult évi vagyon	1,646.023:23	
Levonva a folyó évi túlkidást	3.167:42	1,642.855:81
A gr. Vigyázó-vagyonrészből az Etymologiai szótár költségeire igénybevelt, fel nem használt, tartalékolt összeg	8.039:29	
Különféle címen tartalékolt saját tőkék el nem költött kamata	3.936:05	11.975 34
Előre befolyt jövő évi házbérek		721:33
		1,655.552:48
Alapítványok		150.999:33
Adományok határozott rendeltetéssel és hagyományok		28.598:93
Ezek kamata		35.128:08
		214.726:34
Összes passzívák :		1,870.278:82

december 31.

vagyonának kezelője:

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

A könyvelésért:

Voit Lajos s. k.

Értékpapírok 1935. december 31-én.

ACTIVUM	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
<i>I. Az Akadémia értékpapírjai.</i>		
K 92.000 n. é. Magyar Földhitelint. záloglevél		7:36
K 4.000 n. é. Egyes. Bpesti Föv. Takptr. zálogl.		—:32
K 1.900 n. é. 4% ⁰ / ₀ nostr. M. Koronajáradék		—:15
K 7.000 n. é. 4% ⁰ / ₀ M. Földteherment. kötv.		—:56
K 200 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. zlg.		—:02
K 21.000 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. alapítványi okirat		1.050—
K 1,210.000 n. é. 6% ⁰ / ₀ m. hadikölcsön		96:80
K 833.200 n. é. 5½% ⁰ / ₀ m. hadikölcsön		66:64
P 540 n. é. Magyar Mezőgazd. Szöv. alapítói üzletrész		135—
1 drb. Osztrák Vöröskereszt sorsjegy		—:19
40 drb. Pesti Hazai E. Takptr. részvény		800—
5 drb. Első Bpesti Gőzmalom részvény		40—
12 drb. Belvárosi Takptr. részvény		36—
10 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény		1.250—
108 drb. Magyar Tudom. Társ. Sajtóvállalata részvény		1—
		3.484:04
<i>II. Alapítványok értékpapírjai.</i>		
Gróf Andrassy Dénes-alapítvány:		
K 108.000 n. é. 4% ⁰ / ₀ nostr. koronajáradék		8:64
Bizony Ákos-alapítvány:		
1 drb. kötelezvény		9.000—
Cherna János alapítványa:		
K 2.400— magyar hadikölcsön		—:19
Czintula Mihály alapítványa:		
K 20.000 n. é. 6% ⁰ / ₀ magyar hadikölcsön		1:60
Chorin Ferenc-alapítvány:		
329 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.		41:125—
Átvitel:		53.619:47

ACTIVUM	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat :		53.619.47
Fabriczy Sámuel-alapítvány :		
K 4.400 n. é. 4 ⁰ / ₀ M. Földhitelint. záogl.		—36
K 208.400 n. é. 4 ⁰ / ₀ M. Földhitelint. záogl.		16.66
9 drb. Borsod-miskolci gőzmalom részvény		50.40
3 drb. Farbenindustrie részv. M. 1600.—		2.084.35
4 drb. Deutsche Bank und Disc. Ges. részvény M. 80.—		81.42
Özv. Fejes Jánosné-alapítvány :		
K 200 n. é. M. Földhitelint. záoglevél . .		—02
Feridun Kiamil-öszöndij-alapítvány :		
K 75.800 n. é. Magyar Földhitelint. záogl.		6.06
Feridun Kiamil-alapítvány akadémiai rész :		
K 30.000 n. é. Magyar Földhitelint. záogl. .		2.40
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 29.400 n. é. M. Földhitelint. záogl. . .		2.35
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 100.000 n. é. magyar hadikölcsön . . .		8.—
Hangya-alapítvány :		
Hangya üzletrész		500.—
Kazinczy Gábor és neje-alapítvány :		
27 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.		3.375.—
Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány :		
137 ¹ / ₄ drb. Magyar Nemzeti Bank rv. . .		17.156.25
Dr. Ortvy Tivadar-alapítvány :		
K 30.000 n. é. Magyar Földhitelint. záoglevél		2.40
K 10.000 n. é. magyar hadikölcsön . . .		— 80
Id. Pekár Imre-alapítvány :		
K 100.000 5 ⁰ / ₀ Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8.—
Átvitel :		76.913.94

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat :		76.913·94
Platthy György- és neje-alapítvány :		
25 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény . .		3.125·—
Báró Podmaniczky Gézáné alapítványa :		
K 100.000 5% Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8·—
Román Ferenc-alapítvány :		
4 drb. Bereg-munkácsi Bank részvény . .		48·—
Schwarzer Lajos-alapítvány :		
K 11.500 konv. osztrák járadék		—·92
K 100 4·2% osztrák járadék		—·01
Serbán János-alapítvány :		
20 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.		2.500·—
Unghváry László-alapítvány :		
64 ¹¹ / ₂₅ M. Általános Hitelbank részvény .		1.031·04
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részv.		1.480·—
8 drb. Pesti Hazai I. Takarékpénztár részv.		232 —
26 drb. Rimamurányi részvény		392·60
30 drb. Osztrák-Magyar Államvasút részvény		252·—
Weiss Fülöp-alapítvány :		
9.500 dollár Pesti Magyar Kereskedelmi Bank		
7% ₀ -os záloglevél		17.575·—
Összesen :		103.558·51
Budapest, 1935. december 31-én.		
		A könyvelésért :
		Voit Lajos s. k.
A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :		
MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET		
Dr. Koós Zoltán s. k.		Dr. Kelemen Ferenc s. k.
A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk :		
Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.		Teleszky János ig. t. t. s. k.

Alapítványok, adományok és azok kamatai 1935. december 31-én.

		Tőke P	Kamat P
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és érték-papirban vannak elhelyezve.</i>			
Gróf Andrassy Dénes	alapítványa . . .	8·64	
Bizony Ákos	„ . . .	11.000·—	1.154·13
Cherna János	„ . . .	—·19	
Chorin Ferenc	„ . . .	41.125·—	
Czintula Mihály	„ . . .	1·60	
Fabriczy Sámuel	„ . . .	2.233·19	2.288·38
Fejes János	„ . . .	—·02	
Feridun Kiamil-öszöntődj	„ . . .	6·06	
Feridun Kiamil Zadé bej-hagyomány (Akad. rész)		2·40	
Fraknói Vilmos	alapítványa . . .	2·35	
Fraknói Vilmos	„ (Akad. rész)	8·—	
Hangya Szövetkezet	„ . . .	500·—	61·—
Kazinczy Gábor és neje	„ . . .	5.228·42	693·97
Báró Kornfeld Zsigmond	„ . . .	17.156·25	1.760·61
Dr. Ortway Tivadar	„ . . .	3·20	
Id. Pekár Imre	„ . . .	8·—	
Platthy György és neje	„ . . .	3.125·—	
Báró Podmaniczky Gézáné	„ . . .	8·—	
Román Ferenc	„ . . .	48·—	37·52
Schwarzer Lajos	„ . . .	—·93	
Serbán János	„ . . .	2.500·—	1.638·59
Unghváry László	„ . . .	3.387·64	3.738·64
Unghváry László (jutalom)	„ . . .		6.081·27
Weiss Fülöp	„ . . .	20.429·50	103·69
<i>II. Alapítványok kizárólag készpénzben elhelyezve.</i>			
Benedek Sándor-alapítvány		400 —	509 —
Csernoch János „		1.500·—	975·08
Darányi Ignác „		1.240·—	756·23
Átvitel:		109.922·39	19.798·11

	Tőke P	Kamat P
Áthozat :	109.922:39	19.798:11
Értéküket vesztett alapítványok	12.810:59	
Halmos Izor alapítvány	2.272:86	1.666:26
Hegedüs István „	1.800:—	956:31
Jékey László „	80:—	26:32
Kugler Mihály-féle „Rákosi Jenő“-alapítvány . .	80:—	62:17
Makfalvy Géza alapítvány	80:—	84:32
Nyíregyházi Takarékpénztár „	800:—	656:10
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítvány	8.000:—	3.361:45
Rákosi Jenő alapítvány	80:—	96:91
Somossy Béla „	80:—	126:75
Szemző István „	1.393:49	1.833:88
Vérszi József „	1.000:—	316:75
Wellisch Alfréd „	1.600:—	1.778:81
Kara Gyözőné „	1.000:—	560:01
Kónyi Manó „	10.000:—	391:50
	150.999:33	
<i>III. Adományok és hagyományok határozott rendeltetéssel készpénzben elhelyezve.</i>		
Bajkor Tamás hagyománya	225:96	
Bécsi Magyar Történelmi Intézet évkönyve . . .	658:58	
Budapest Föv. 1930. évi jutalomtétele	1.000:—	320:87
„ „ 1932. „ „	900:—	155:97
„ „ 1933. „ „	120:—	84:26
„ „ 1934. „ „	800:—	29:05
„ „ 1935. „ „	800:—	
„ „ term.-tud. „	1.000:—	612:39
Döbrentey Gábor siremlékére	223:54	
Eötvös Lóránt „	218:63	
Fraknói-villa bérjövédeme	10.071:32	
Győr város adománya	4.700:—	1.119:07
Halmos Izor hagyománya	1.877:75	
Átvitel :	22.595:78	34.037:26

	Tőke P	Kamat P
Áthozat :	22.595·78	34.037·26
Láng Erzsébet hagyománya	322·97	
Lehr Albert „	361·16	
Medveczky Frigyes síremlékére	108·79	
Mikszáth Kálmán „	662·59	466·36
Molnár Kálmán jutalomtétele	1.000—	624·46
Br. Seckendorff Hermann hagyománya	106·32	
Gr. Tisza István beszédeire befolyt összeg	53·76	
Gr. Tisza István levelei nyomdai költségére befolyt összeg	706·84	
Többek elértéktelenedett adománya	2.680·72	
	28.598·93	
Összesen :	179.598·26	35.128·08

Budapest, 1935. december 31-én.

A könyvelésért :

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k.

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk :

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

3999.
V. 1936.

X.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1935. DECEMBER HÓ 31-ÉN.

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelés :</i>		
	1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál	267.—	
	2. a Magyar Földhitelintézetnél	13.253.35	
	3. a Magyar-Olasz Banknál	564.—	14.084.35
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . .	234.099.42	
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon . .	133.408.88	367.508.30
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
	3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		11,474.285.37
4.	<i>Követelések :</i>		
	M. kir. igazságügyminisztérium	662.000.—	
	Dr. Vályi Lajos (elszámolásban)	15.360.55	
	Tóth József erdómérnök „	41.24	
	Gerényi Jakab min. o. t. „	291.47	
	Garzó József mérnök „	109.33	
	Lublóváry György „	320.—	
	Óvodák	76.80	678.199.39
			12,534.077.41

Budapest, 1936. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-
Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

mérlege 1935. december hó 31-én.

PASSIVUM

		Pengő	Pengő
1.	Hagyatéki tőke ¹		11,080.646:50
2.	Fel nem használt előző évi jövedelmek . .		93.775:60
3.	Tartozások :		
	1. a Magyar Nemz. Bank nyugdíjalapjának	832.000:—	
	2. a Pesti Magyar Keresk. Banknak . . .	261.503 56	
	3. a gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnak . .	238.069:50	
	4. Függő elszámolások	1.622:37	1,333.195:43
4.	Tiszta jövedelem 1935. évben	177.459:88	
	Ebből felhasználtatott az év folyamán a Magyar Tudományos Akadémia tudomá- nyos céljaira	151.000.—	26.459:88
			12,534.077:41

január hó 28-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

¹ Hagyatéki tőke 1934. december hó 31-én	P	11,153.687:87
Visszatérített hagyatéki bélyegilleték	(2.345:28)	
Optánskövetelésre befolyt részfizetés	(4.119:88)	P 6.465:16
		P 11,160.153:03
Levonva a f. évben kifizetett Sziráczy-féle örökösödési per- költség (P 35.000:—) és az értékpapírok értékcsökke- nése címén leírt összeg (P 44.506:53)	„	79:506:53
		P 11,080.646:50

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

KIADÁSOK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Költségek:</i>		
	Közterhek	16.898-94	
	Gróf Vigyázó Ferenc által rendelt életjáradék	24.000—	
	Illetmények	36.383-92	
	Alkalmazottak készkiadásai	6.647-24	
	Kegydljak, adományok	4.851—	
	Bankköltségek	313-14	
	Misedijak	2.934—	
	Gazdasági iroda fenntartási költsége	496-13	
	Feketealmi iskola	1.827-78	
	Erdőéri fizetések	6.010—	
	Nagyberki kastély-tatarozás	3.999-45	
	Kötönyi építési költség	6.766-81	
	Bátyal építési költség	7.385-76	
	Tűzbiztosítási díjak	1.498-54	
	Perkköltségek	620-78	
	Egyéb költségek	3.018-32	123.651-81
2.	<i>Kölcsönök után fizetett kamatok</i>		86.410-63
3.	<i>A folyó évi jövedelmekből tudományos célra felhasznált összeg</i>		151.000—
4.	<i>Fennmaradó tiszta jövedelem</i>		26.459-88
			387.522-32

Budapest, 1936. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1935. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Kamatjövedelmek</i>		41.290'26
2.	<i>Értékpapírrövedelem :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	17.076'80	
	2. " " Ferenc "	7.316'49	24.393'29
3.	<i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
	1. A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból:		
	Nagyberki-Moadós haszonbére	19.244'84	
	Szalkszentmárton "	85.546'82	
	Harta-Bojár "	11.999'38	
	Csabony "	917'08	
	Nagyberki erdőgazdaság bevételei	21.702'80	
	Harta-Bojári " "	1.132'—	
	Csabonyi " "	26.425'65	
	Kötönyi " "	12.134'34	
	Szalkszentmártoni " "	3.401'30	
	Kötönyi gazdaság " "	7.533'83	
	Egyéb bevételek	1.986'67	192.024'71
	2. A gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból:		
	Abony haszonbére	24.083'08	
	Uzod-Nánapuszta "	4.777'20	
	Tószeg—Paládics "	11.500'—	
	Bátya "	24.124'97	
	Rákoskeresztúr (nagyret) "	6.002'24	
	Abonyi erdőgazdaság bevételei	3.958'59	
	Bátyai " "	3.648'05	
	Bátyai gazdaság " "	5.945'86	
	Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér stb.)	1.283'66	85.323'65
4.	<i>Házbérrövedelem :</i>		
	Befolyt házbérek	85.418'35	
	Levonva házadó és fenntartási költség	40.927'94	44.490'41
			387.522'32

január hó 28-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

ACTIVUM

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelés :</i>		
	1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	1.229.—	
	2. a Magyar-Olasz Banknál	179.—	1.408.—
2.	<i>Értékpapírok</i>		151.155·66
3.	<i>Ingatlanok:</i>		
	Rákoskeresztúr . 1.995 hold 469 □-öl		
	Vecsés 580 " 1.172 "		
	Pesti rétek 228 " 391 "		
	Összesen: 2.804 hold 432 □-öl		1.677.367·84
4.	<i>Követelések :</i>		
	1. Rákoskeresztúron eladott háztelkekért .	129.910·68	
	2. a penci birtok vételárhátraléka	27.811·57	
	3. a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyontól	238.069·50	
	4. Független elszámolások	556·94	396.348·69
			2.226.280·19

Budapest, 1936. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

mérlege 1935. december hó 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Hagyatéki tőke</i> ¹		2,075.111·15
2. <i>Fel nem használt előző évi jövedelmek</i> . .		29.389·19
3. <i>Tartozás :</i>		
a M. Tud. Akadémiának		44.840·92
4. <i>Tiszta jövedelem 1935. évben</i>		76.938·93
		<hr/>
		2,226.280·19

január hó 28-án.

A könyvelésért:

Várady György sk.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

¹ Hagyatéki tőke 1934. december 31-én	P	2,071.136·11
Tőkésített jövedelem	"	16 753·62
	P	2,087.889·73
Levonva az értékpapírok értékcsökkenése címén leírt . .	"	12.778·58
	P	2,075.111·15

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

KIADÁSOK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Költségek :</i>		
	Illetmények	9.096—	
	Alkalmazottak készkiadásai	1.454.09	
	Közterhek	6.792.03	
	Bankköltségek	65.28	
	Rákoskeresztúri alkalmazottak illetményei	5.500—	
	Rákoskeresztúri tatarozási költség	2.614.88	
	Egyéb kiadások	524.35	26.046.63
2.	<i>Kifizetett kamatok :</i>		
	A M. Tud. Akadémiától kölcsönvett tőkék után		3.001.72
3.	<i>Tiszta jövedelem 1935. évben</i>		76.938.93
			105.987.28

Budapest, 1936. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1935. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem :</i>		
1. Folyószámla kamat	12.298·67	
2. Rákoskeresztúri parcellázás kamat-bevétele	9.170·31	
3. Penc kamatbevétele	2.024·25	23.493·23
2. <i>Értékpapírjövedelem</i>		6.553·99
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
Rákoskeresztúri haszonbér	8.887·96	
" szántó-parcellázás bevételei	33.412·37	
" erdőgazdaság bevételei	4.332·27	
" egyéb bevételek	800—	
Vecsés haszonbére	11.523·21	
Pesti rétek haszonbére	16.984·25	75.940·06
		105.987·28

január hó 28-án.

A könyvelésért

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

I. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándor-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövödelmei 1935. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvényjövödelem pengő
5.000 drb. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részv.	191.200.—	15.000.—
504 „ Magyar Ált. Hitelbank részv. . . .	11.390.40	—
10 „ Magyar Jelzálog-Hitelbank részv. . . .	140.—	—
6 „ Első Magyar Ált. Bizt. részv. . . .	2.280.—	48.—
80 „ Duna-Száva-Adria-vasút részv. . . .	960.—	—
200 „ Transdanubia-gőzmalom részv. . . .	—.—	—
336 „ Stephaneum-nyomda részv. . . .	3.124.80	—
50 „ Dunavecsei Takarékpénztár részv. . . .	—.—	—
140 „ Ganz és Társa Gépgyár részv. . . .	2.982.—	—
K 1,060.000.— n. é. kisors. Földhitelint. záloglevél	84.80	—
K 3.000.— n. é. kisors. O. M. B. záloglevél . . .	—.24	—
K 24.000.— n. é. kisors. P. M. K. B. közs. kötv.	1.92	—
K 124.200.— n. é. kisors. Agrárbank záloglevél	9.94	—
K 54.000.— n. é. kisors. P. M. K. B. közs. kötv.	4.32	—
M 16.000.— 1885. é. Déli vasút els. kötvény . . .	—	—
K. c. 5.600.— 5 ^{1/4} / ₀ -os Csehszlov. vasúti kötv.	784.—	40.40
S 1.200.— n. é. 4 ⁰ / ₀ -os Ablösungsschuldverschreibung der Republik Österreich	672.—	38.40
1 drb. elismervény lengyel valorizác. bejelentésről	—	—
4 „ elismervény K 39.220.— kényszerkölcsönről	—	—
1 „ elismervény K 300 — osztrák febr. járadékról	—	—
K 487.500.000.— 5 ⁰ / ₀ -os 1924. évi kényszerkölcs.	19.890.—	1.950.—
K 275.000.— 6 ⁰ / ₀ -os nostr. magyar hadikölcs.	275.—	—
K 300.000.— 5 ^{1/2} / ₀ -os nostr. magyar hadikölcs.	300.—	—
	234.099.42	17.076.80

II. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjüvedelmei 1935. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvényjüvedelem pengő
800.000 K. n. é. nostr. 6 ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	800 [—]	—
220.000 K. n. é. nostr. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	220 [—]	—
202.000 K. n. é. nostr. 4 ⁰ / ₀ -os Pesti Hazai I. Takarékpénztár sorsolt záloglevél	16 [·] 16	—
11.000 ar. frt. 4 ⁰ / ₀ -os magyar aranyjáradék	1 76	—
48.000 K. n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os Kisbirtokos Országos Földhitelintézeti záloglevél	3 [·] 84	—
S 4.200— n. é. Österreich Ablösungsschuldverschreibung	2.352 [—]	134 [·] 78
1 drb. 14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn lengyel hányadra vonatk. bejelent. biz.	—	—
c. K. 8.400 n. é. 4 ⁰ / ₀ -os Csehszlov. államv. kötvény	878 [·] 20	49 [·] 77
1.158 [·] 54 P. n. é. Magy. Földhitelint. alapítv. okirat	1.158 [·] 54	58 [—]
1.100 drb. Pesti Magyar Keresked. Bank részv.	42.064 [—]	3.300 [—]
7 " Hazai Bank részvény	114 [·] 80	7 [—]
165 " Pesti Hazai I. Takarékp. Egyes. részv.	9.768 [—]	495 [—]
66 " Pesti Hazai I. Takarékpénztár nyeres. kötvény (6.600 K. n. é.)	—	—
25 " Cementia Holding részvény	3.575 [—]	132 [·] 29
25 " Beocsini Cementgyári Unio részvény	562 [·] 50	25 [—]
75 " Salgótarjáni Kőszénbánya részvény	2.152 [·] 50	75 [—]
80 " Magyar Ált. Kőszénbánya részvény	25.920 [—]	800 [—]
100 " Urikányi-Zsilvölgyi Kőszén részvény	6.940 [—]	250 [—]
30 " Kühne Mezőgazdasági Gépgyár részv.	—	—
207 " Ganz és Társa Gépgyár részvény	4.409 [·] 10	—
22 " 2.200 sv. frcs. n. é. Union des Usines Nasic részvény	1.232 [—]	—
75 " Magyar Keleti Tengerhajózási részv.	142 [·] 50	—
294 " 14.700 S. n. é. Osztrák-Magyar Államvasúti részvény	7.644 [—]	870 [·] 24
18 ²⁵ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn részv.	14.662 [·] 41	1.119 [·] 41
19 ³⁰ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn élv. rv.	2.317 [·] 65	—
52 drb. 11.000 K. n. é. Pusztatenyő-Künszentmárton hév. vas. törzsrészvény	6.393 [·] 92	—
10 " 1.400 K. n. é. Pusztatenyő-Künszentmárton hév. vas. élvezeti jegy	—	—
4 " Hangya szövetkezeti üzlet rész	80 [—]	—
6 " Ujpest Árpád-úti mozgósínház részv.	—	—
	133.408 [·] 88	7.316 [·] 49

III. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és ezek szelvényjövödelmei 1935. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény-jövedelem pengő
1.750 drb. Pesti Hazai I. Takptár Egyesület részv.	103.600—	5.250—
100 „ Magyar Általános Hitelbank részvény	2.260—	—
93 „ Pesti Magyar Kereskedelmi Bank rv. .	3.556·32	279—
18 „ Hazai Bank részvény	295·20	18—
50 „ Földhitelbank részvény	—	—
6 „ Krausz-Moskovits egyes. ipartelepkek részvény	720—	27—
50 „ Zabolai faipar részvény	—	—
3 „ Slavonia részvény	—	—
25 „ Magnezit ipar részvény	6.925 —	113—
1 ¹ / ₅ „ Magyar Általános Gépgyár részvény .	—	—
40 „ Ganz és Társa Gépgyár részvény . .	852—	—
37 „ Salgótarjáni Kőszénbánya részvény .	1.061·90	37—
5 „ Kühne Mezőgazdasági Gépgyár részv.	—	—
100 „ Rimamurányi Salgótarjáni Vasmű rv. .	5.225 —	200—
75 „ Első Magyar Részvény Serfőződe rv. .	12.750—	270—
76 „ Magyar Ruggyantagyár részvény . .	4.446—	152—
15 „ Flóra gyertya- és szappangyár részv.	255—	7·50
24 „ Első Budapesti Gőzmalom részvény .	402—	—
25 „ Magyar Gázizzófény (Auer) részvény .	500—	—
25 „ Egyesült Izzólámpa és Villamossági rv.	4.775—	125—
30 „ Fővárosi Serfőző részvény	600—	—
4 „ Concordia Gőzmalom rt. részvény . .	—	—
30 „ Borsod-Miskolci Gőzmalom részvény	282—	—
12 „ Cementia-Holding részvény	1.716—	63·49
12 „ Beocsini Cementgyár Unio részvény .	270—	12—
8 „ Magyar Fém- és Lámpaárugyár részv.	584—	—
1,003.000 K. n. é. Magyar Földhitelintézeti 4 ⁰ / ₀ -os záloglevél	80·24	—
	151.155·66	6.553·99

Ad $\frac{3901.}{V. 1935.}$

XI.

A KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KÖLTSÉGVETÉSI ELŐIRÁNYZATA

AZ 1936-IK ÉV ELSŐ FELÉRE.

a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
a) Haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony-Bolhásnartpuszta (57245 q) búzabér, à 18'—	10.30410	
2.	Abonyi kishérlétek (részben búza, részben pénzbér)	1.79940	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (búza 6525 q)	1.745—	
4.	Csabonyi kishaszonbérletek (búzabér)	1.68156	
5.	Harta-Bojár (365 q búzabér)	6.570—	
6.	Nagyberki-Mosdós (pénzbér)	10.040—	
7.	Rákoskeresztúr-Nagyréti (pénzbér)	3.000—	
8.	Szalkszentmárton (pénzbér)	40.000—	
9.	Tószeg-Paládics (búzabér 325 q)	5.859—	
10.	Tószeg-Szántóhalom (pénzbér)	2.500—	
11.	Uzdódi-Nánapuszta (búzabér)	2.08692	
12.	Uzdódi kishaszonbérletek	—	95.58598
b) Vadászati és halászati bérek.			
13.	Bátya vadászati bére	—	
14.	Csabony vadászati bére	300—	
15.	Kötöny vadászati bére	200—	
16.	Bátya halászati bére	244—	
17.	Csabony halászati bére	200—	944—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
18.	Bátya	26.600—	
19.	Prónayfalva-Kötönypuszta	27.470—	54.070—
d) Erdőgazdaság.			
20.	Abony	2.000—	
21.	Bátya	2.000—	
22.	Csabony	12.000—	
23.	Harta-Bojár	—	
24.	Nagyberki	6.000—	
25.	Prónayfalva-Kötönypuszta	6.000—	
26.	Szalkszentmárton	2.000—	30.000—
e) Bérházak.			
27.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	38.10008	
28.	Bátyai Központi Szálloda	150—	
29.	Bátyai szegényház	40—	
30.	Bátyai ispánlak	210—	
31.	Csabonyi révkorcsmá	150—	
32.	Csabonyi ügynöklak	75—	38.72508
f) Tőkejövedelem.			
33.	Harta-Mikla vételára után kamatjövedelem	19.800—	
34.	Értékpapírjövedelem és folyószámlakamatok	20.200—	40.000—
g) Különféle bevételek.			
35.	Szalkszentmárton térítés (Feketealmi istálló kártérítés)	55556	
36.	Tószeg-Paládics-Szántóalmi hátralék		
37.	Szalkszentmártoni bérhátralék	1.23366	
38.	Előre nem látottak	500—	2.28922
A bevételek végösszege:			261.61428

irányzat

és kiadásairól 1936. január 1-től június 30-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.389-56	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	770—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500—	18.659-56
b) Dologi kiadások.			
4.	Az abonyi park fenntartása	240—	
5.	Bátyai tatarozások	3.370—	
6.	A Feketehalom-pusztai iskola részére élelmezési segély	500—	
7.	Iskola-felszerelésekre	200—	
8.	A gazdasági iroda fűtése, világítása	250—	
9.	Bankköltségek	500—	
10.	Tűzkárbiztosítás	29-25	
11.	Előre nem látott kiadások	1.500—	
	Szalkszentmárton 8-lakásos cselédház építése	13.000—	
	Csabonyi révkocsma tatarozása	900—	
	Kötönyi építkezés	800—	
	Abony-Tószeg leltári felvetelekre	500—	21.789-25
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
12.	Bátya (gazdasági kiadások)	10.400—	
13.	Prónayfalva-Kötönypuszta	17.150—	27.550—
d) Az erdőgazdaság kiadásai.			
14.	Az erdőszemélyzet készpénzjárandósága	3.270—	
15.	Az erdőszemélyzet nyugdíja	1.240—	
16.	Erdősítési költségekre és csemetekert fenntartására	1.500—	
17.	Erdőőri lakások karbantartására	300—	6.310—
e) Bérház.			
18.	Budapest, VII., Károly-körút 1. sz. ház karbantartása		1.500—
f) Közterhek.			
19.	Károly-körúti ház	19.255—	
20.	Bátya	4.255—	
21.	Csabony	1.100—	
22.	Nagyberki erdő	500—	
23.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.300—	
24.	Rákoskeresztúr	670—	27.080—
g) Végrendeleti teher.			
25.	Életjáradék	12.000—	
26.	Mise és gyászistenitiszteletek	2.934—	14.934—
h) Kamatterhek.			
27.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának, a Pesti M. Ker. Banknak „Hitelszámla” után és egyéb folyószámláknak		40.200—
A kiadások végösszege:			158.022-81
Összesítés :			
	Összes bevétel	261.614-28 P	
	Összes kiadás	158.022-81 P	
	Bevételi többlet	103.591-47 P	

a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyon

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
<i>a) Haszonbérbe adott földbirtokok.</i>			
1.	A rákoskeresztúri kishaszonbérletek	18.047·83	
2.	Vecsés-Ferihegy (457 mm. rozs)	7.472·—	
3.	Pesti rétek (pénzbér)	8.483·50	34.003·33
<i>b) Erdőgazdaság.</i>			
4.	Rákoskeresztúr		3.000·—
<i>c) Tőkejövedelem.</i>			
5.	Értékpapírszelvényhozadék és folyószámla- kamat	10.900·—	
6.	Penc eladásából kamatjövedelem	600·—	11.500·—
<i>d) Különféle bevételek.</i>			
7.	Rákoskeresztúri vadászati bér	500·—	
8.	Rákoskeresztúri parcellák kamatjövedelme	2.000·—	2.500·—
A bevételek végösszege:			51.003·33

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1936. január 1-től június 30-ig.

	Pengő	Pengő
B) Kiadások.		
<i>a) Személyi kiadások.</i>		
1. A központi igazgatási költségeknek a gr. Vigyázó Sándorné-vagyonra eső része	5.983·77	
2. A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440·—	
3. Az alkalmazottak készkiadásai	800·—	
4. Kertmunkás és téli csősz	480·—	
5. Rákoskeresztúri múzeum	—·—	8.703·77
<i>b) Dologi kiadások.</i>		
6. Rákoskeresztúri építmények tatarozása	750·—	
7. Rákoskeresztúri parkfenntartás	300·—	
8. Bankköltségek	50·—	
9. Előre nem látottak	500·—	1.600·—
<i>c) Erdőgazdasági kiadások.</i>		
10. Erdőri illetmények	900·—	
11. Csemetekert és erdosítési költségek	300·—	1.200·—
<i>d) Közterhek.</i>		
12. Rákoskeresztúr	2.008·—	
13. Pesti rétek	770·—	2.778·—
<i>e) Kamattartozás.</i>		
14. Kölcsönvett kisebb tőkék kamatai		1.600·—
A kiadások végösszege :		15.881·77
Összesítés.		
Összes bevétel	51.003·33 P	
Összes kiadás	15.881·77 P	
Bevételi többlet	35.121·56 P	

XII.

A M. Tud. Akadémia költségvetése

az 1936. év július–december hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> július–decemberi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. A <i>Budapesti Szemle</i> füzetének nyomdai kiállításához hozzájárulás	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> nyomdai kiállítására	1.500 „
Összesen:	8.500 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Németh Gyula r. t. Validi-kiadására	1.600 P
2. Értekezésekre	800 „
3. Bírálati díjakra	200 „
Összesen:	2.600 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> (Budenzen-émlékkv.) kiadására	5.000 P
2. Gombocz Zoltán munkáinak kiadására	1.600 „
3. <i>Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> új füzetére	500 „
4. <i>Tüzetes magyar helyesírási szótár</i> (II. részlet)	500 „
5. Csüry Bálint <i>Szamosháti nyelvjárás</i> c. művére	1.500 „
6. <i>Kőrösi Csoma-Archivum</i> segélyére	500 „
7. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
8. Bizottsági költségek	50 „
Összesen:	9.850 P

c) Nyelvművelő Bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadására	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Egy segéderő díjazása	250 „
4. Bizottsági apróbb költségek	50 „
Összesen:	3.000 P

d) Classica-philologiai Bizottság.

1. Huszti József I. t. munkájára	2.000 P
2. Az <i>Egyetemes Philologiai Közlelyhöz</i> hozzájárulás	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségek	50 „
	<hr/>
Összesen :	3.250 P

e) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> nyomdai kiállítására, szerkesztői és írói tiszteletdíjára	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségek	50 „
	<hr/>
Összesen :	2.750 P

f) Képzőművészeti Bizottság.

1. Egy kiadványra tartalékolva (Székely Bertalan feljegyzései)	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
	<hr/>
Összesen :	1.200 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 22.650 P

B)**A II. osztály és bizottságai.****a) II. osztály.**

1. Székfoglalókra, emlékbeszédekre	1.200 P
2. Thirring Gusztáv r. t.: <i>Népszámlálás II. József korában</i> c. m. kiadására	1.500 „
3. Bírálati díjakra, postaköltségekre	400 „
	<hr/>
Összesen :	3.100 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Pauler Ákos <i>Metaphysikájának</i> kiadására	2.000 P
2. Az <i>Athenaeum</i> folyóirat segélye	1.000 „
3. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségek	40 „
	<hr/>
Összesen :	3.240 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Ereky István r. t. munkájára	2.000 P
2. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Apróbb kiadások	40 „
	<hr/>
Összesen:	2.240 P

d) Történettudományi Bizottság.

1. A <i>Szent István-Emlékkönyvre</i> (IV. részlet, kiegészítve a Csernoch-hagyományból 2.475 P)	2.525 P
2. Az <i>Archivum Rákocziánium</i> következő kötetére	2.000 „
3. A <i>Hunyadiak kora Magyarországon</i> c. m. köv. kötetére	3.000 „
4. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Apróbb kiadások	50 „
	<hr/>
Összesen:	7.775 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténeti Közlemények</i> nyomdai kiállítására és tiszteletdíjára	2.000 P
2. Markó Árpád I. t. <i>Gróf Hadik András</i> c. művére	500 „
3. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Apróbb kiadások	40 „
	<hr/>
Összesen:	2.740 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. Értekezésekre	1.000 P
2. Andreich—Rostás <i>Konjunktúra-kutatás</i> c. m. kiadására (II. részlet)	1.500 „
3. <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye	2.400 „
4. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Apróbb kiadások	40 „
	<hr/>
Összesen:	5.140 P

g) Archaeologiai Bizottság.

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> új kötetére (nyomdai, szerkesztői és írói t.-díjak)	1.000 P
2. Archaeologiai ásatásokra	1.000 „
3. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Apróbb kiadások	50 „
	<hr/>
Összesen:	2.250 P

A II. osztály és bizottságai összesen 26.485 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> következő kötetére	15.000 P
2. Emlékbeszédre	500 „
3. Schaffer Károly r. tagnak agyszövetteni kutatásokra	500 „
4. Egyéb természettudományi segélyekre	5.000 „
5. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	21.100 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Gombocz Endre munkájára (I. részlet)	2.000 P
2. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	2.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen 23.300 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 72.435 P

Néptudományi Bizottság.

1. A népzenei kiadvány (<i>Monumenta Ethnographica</i>) nyomdai költségeire, szerkesztői és szerzői tiszteletdíjaira (újabb részlet)	3.000 P
2. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Apróbb kiadások	40 „
Összesen:	3.240 P

Könyvkiadó Vállalat.

1. Brandenstein Béla <i>Bölcséleti embertan</i> c. művére	4.000 P
A <i>Bécsi Klebelsberg Kunó-Történetkutató Intézet</i> Évkönyvére	3.000 P
A <i>Revue des Études Hongroises</i> és az <i>Ungarische Jahrbücher</i> segélyére	3.000 P
A <i>Középkori Latinság Szótárára</i>	2.000 P
Zsirai Miklós I. t.: <i>Nyelvrokonságunk</i> c. mű kiadására	3.000 P
Összesen:	15.000 P

Könyvtár.

Folyóiratok, kötések stb. költségeire	5.000 P
Akadémiai kiadványok szétküldésére	2.000 P
Coopération Intellectuelle költségeire	1.000 P
Összesen:	<u>8.000 P</u>

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre	300 „
3. Előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	<u>900 P</u>
	<u>27.140 P</u>

Tudományos kiadásokra összesen 108.075 P

Személyzeti kiadásokra.

A főtitkári iroda és könyvtár alkalmazottainak illetményeire . 12.100 P

Tiszteletdíjak félévre.

A főtitkár tiszteletdíja	3.000 P
A főkönyvtárnok tiszteletdíja	2.000 „
A három osztálytitkár tiszteletdíja	3.000 „
Dudás Kálmán építésznek	800 „
Voit Lajosnak könyvelésért	800 „
Altisztek orvosi kezelésére	400 „
Gyógyszerekre	900 „
Összesen:	<u>10.900 P</u>

A személyzeti kiadások összesen 23.000 P

A Kazinczy-emlék fenntartása	1.800 P
Tudományos társulatok és munkák segélye	2.000 „
Előre nem látott (kegyeleti stb.) kiadások	2.000 „
Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és rendkívüli segélyekre	24.000 „
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 „
Összesen:	<u>31.800 P</u>

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	3.000 P
Villamos világítás (palota és bérház lépcsőháza)	1.600 „
Vízdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	310 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	250 „
Telefondíj kb.	300 „
Postadíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költségeire kb.	200 „
Adókra kb.	9.662 „
Illeték-egyenértékre	350 „
	<u>Összesen : 17.422 P</u>
Beruházási kölcsön törlesztése kb.	4.000 P
<i>Személyi és dologi kiadások összesen</i>	<u>76.222 P</u>
<i>Összes kiadás</i>	<u>184.297 P</u>

Bevételek.

Államsegélyből várható	33.000— P
Házbérijövedelem	31.000— „
A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyonok jövedelméből felhasználható	120.000— „
Könyvek eladásából	2.000— „
	<u>Összesen : 186.000— P</u>

XIII.

Üdvözlő beszédek.

Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök üdvözlő beszéde az id. báró Wodianer Albert alapítványa szerint érdemes tanítóknak odaítélt 500—500 pengő jutalom átadása alkalmával.

Tekintetes Akadémia!

Elnökünk, József kir. herceg Ő Fensége felsőházi elfogaltsága miatt nem lehet jelen ülésünkön, így reám hárul a feladat, hogy az ülést vezessem. Tisztelettel köszöntöm az akadémiai tagtárs urakat és a közönséget és az ülést megnyitom.

Mai ülésünknek ünnepélyes színezetet ad tárgysorunk első pontja: a Magyar Tudományos Akadémia és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium jutalmának átadása a kitüntetett érdemes tanítóknak.

Id. báró Wodianer Albert 1892-ben végrendeletében 50.000 K-t hagyott az Akadémiára, azon rendeltetéssel, hogy ezen összegnek évi kamata jutalmul adassék évenként két olyan néptanítónak, akiket az Akadémia e kitüntetésre legméltóbbnak ítél. Pénzünknek a háború utáni elértéktelepedése ezt az alapítványt elsodorta, de Akadémiánk elhatározta, hogy a jutalmat saját jövedelmeiből tovább is ki fogja osztani. A kiadható jutalmak számát megnövelte a maga részéről a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium azzal, hogy évenként hozzácsatol a mi adományunkhoz több ilyen jutalomdíjat, melyek odaítélését az Akadémiára bízta.

Az Akadémia által kiküldött bizottság a jelentéstételre felkért tankerületi hatóságok ajánlatai és a beküldött minősítési táblázatok alapján megbízásának eleget tett és van szerencsém jelenteni, hogy az egyenként 500 P-s jutalomdíjra — amelyek közül kettő az Akadémia és négy a Minisztérium adománya — a következőket érdemesítette.

1. Tálás Béla diósgyőri állami elemi iskolai igazgató, 38 éve működik.

2. Rozsonday István, sárospataki állami népiskolai igazgató, 39 éve működik.

3. Híszek Nándor koppányimonostori községi iskolai igazgató, 39 éve működik, 20 éve tanító és jegyző egy személyben.

4. Neubauer János soproni ág. hitv. ev. népiskolai tanító, 36 éve működik. A német kisebbségi iskolák részére tankönyvet szerkesztett. Irodalmi munkáit külföldön is ismerik.

5. Szentiványi Béla jászberényi róm. kat. igazgató-tanító, 35 éve működik.

6. Hartvek János kisbudméri róm. kat. igazgató-tanító, 34 éve működik.

Öszinte örömmel üdvözlöm az Akadémia előtt megjelent kitüntetetteket. Ez az évről-évre megismétlődő jutalomkiosztás valódi ünnepünk, mert nemcsak azt a jóleső érzést kelti bennünk, hogy itt igazi érdemet jutalmazunk, hanem azért is, mert alkalmat ad nekünk arra, hogy kifejezzük nagybecsülésünket, rokonszenvünket a népnevelés munkásai, a magyar tanítói kar iránt. Abban, hogy ez a jutalmazás a Magyar Tudományos Akadémia részéről és az Akadémia színe előtt történik, bizonyosságát láthatják annak, hogy mi elismerjük a nemzeti közművelődés segítségét s a mi összetartozásunkat a magyar közművelődésnek más téren szolgáló munkásaival. Egyformán szolgálja a hazai kultúra érdekeit, aki a magyarság előbbrevitelén, akár a tudomány legmagasabb fokán, akár az elemi oktatás terén dolgozik. Az érdem itt is, ott is ugyanaz. Sőt az Önök munkája a köz, a magyarság szempontjából talán még fontosabb, talán még előbbrevaló a miénknél, mert nemzetibb és közvetlenebb hatású. Mi, az Akadémia tagjai a tudományt egyrészt mint elvont öncélt ápoljuk, de másrészt ápoljuk hazafiságból is, azért, hogy az emberi megismerés gyarapításáért, a tudomány még rejtett igazságainak felismeréséért folytatott nemzetközi küzdelemben a magyarság ne maradjon el a külföld mögött, hanem vele ebben is lépést tartva elnyerje a kultúrnemzetek megbecsülését és elismerését; és itt találkoznak a mi iparkodásaink az Önökével, akik a magyar nép műveltségét és erkölcsi színvonalát a kellő magasságra igyekeznek emelni és azon megtartani.

Trefort Ágoston 1884-ben pozsonyi választói előtt politikáját e három szóban foglalta össze: műveltség, vagyonság és egészség. A magyar tanítói karnak e program-pontok közül különösen az elsőre: a közműveltség terjesz-

tésére van befolyása, de munkása lehet a magyar tanítóiskolánbelüli és iskolánkívüli felvilágosító és nevelő munkájával a másik kettőnek: a népjólét és népegészség ügyének, és munkása lehet életének példájával a felnőtt nép erkölcsének és hazafiságának is.

Szerencsésnek érzem magam, hogy én nyújthatom át úgy az Akadémia, mint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium nevében a jutalmakat. Átnyújtom azokat hazafias hálánk kifejezésével hosszas elismerést érdemlő munkájukért és azzal a kívánsággal, hogy a magyarság érdekében még hosszú évekig és eredményesen dolgozhassanak.

Melich János ig. és r. t. osztályelnök üdvözlő beszédei.

a) Szidarovszky János 1. tag. székhogalója alkalmával (1936. január 7.).

Igen tisztelt Tagtársam!

Melegen üdvözöllek abból az alkalomból, hogy tagsági székedet elfoglaltad. Igaz örömmre szolgál, hogy épen én üdvözölhetlek tagsági széked elfoglalásakor. Hosszú idő, másfél évtized közös munkája köt bennünket össze, s így módunkban volt és van egymás tudományos törekvéseinek, tudományos magatartásának megismerése. Sok közös vonás köt bennünket össze nemcsak a tudomány önzetlen ápolásában, hanem a tárgyörök művelésében is. Az egyetemen Téged is hatalmába ejtett a nyelvtudomány. Lelkedet megbűvölték, gondolkodásodat mélységesen lekötötték boldogult tanárodnak, Schmidt Józsefnek indogermán nyelvtudományi előadásai. Az ő előadásai-*ból* tudtad meg, hogy egy sereg latin, görög, germán szó, alaktani elem egyazon szóból, egyazon alaktani elemből fejlődött sok-sok ó-ind — mai ind, ó-perzsa — mai perzsa szóval és alaktani elemmel, s az ő előadásai-*ból* tanultad az összehasonlító nyelvtudomány alapvető tételét, hogy a rokonnyelvek elemeinek szabályokba foglalható alaki különbözőségében van közös eredetük, egységük megcáfolhatatlan bizonyítéka. Ezek, s más hasonló előadások hatása alatt egész életedre elkötelezted magad e tanulmányoknak, s szóban és írásban mindent elkövettél, hogy a magad lelki gyönyörűségéből másoknak is, tanítványaidnak is, szaktársaidnak is juttass. Cikkeid, értekezéseid, műveid közül most csak egyet emelek ki, nagy munkádat: a görög és latin nyelv hang- és alaktanát, amely 1932-ben jelent meg

Akadémiánk kiadásában. Ezt a munkát, amely az ide vonatkozó magyar, német, francia, olasz, angol irodalom kitűnő ismeretével készült, szerényen egyetemi hallgatóid használatára szánt kézikönyvnek mondod, mi azonban, akik sokszor forgatjuk, jól látjuk, hogy e mű nemcsak kitűnő eligazító a jelzett nyelvek területén, hanem sok tekintetben előbbre is viszi a tárgyalt kérdéseket. Mai előadásod, székfoglalód is ilyen összefoglaló célja mellett egyúttal előbbre vivő, építő célú tanulmány. A palatalis törvény s a torokhangsoroknak ennek alapján történt felvétele az indogermán nyelvtudomány legnagyobb kihatású eredménye, amely jelentőségében vetekszik bármely nagyfontosságú természettudományi törvény nyomában keletkezett tudománybeli átalakulással. Ezen eredmények megállapítása előtt az ó-ind nyelv az indogermán nyelvek Olympusán trónolt, azonban e felfedezések után e kiváltságos helyről le kellett szállania és sok kérdésben az ősbibbség szempontjából sokkal szerényebb helyet kellett megelégednie (vö. H. Hirt, *Indogerm. Gramm. I.*: „unberechtigte Bevorzugung des Sanskrit . . .“ 16. „wieder einmal hatte also der Glaube an die Ursprunglichkeit des Indischen — denn um diesen handelt es sich im wesentlichen — die wahre Erkenntnis verhindert“ 233). Az, hogy székfoglalódul e törvények egyikét, a gutturális sorok kérdését választottad, bizonyítéka annak, milyen világosan látod a centrális problémákat, milyen odaadó figyelemmel kíséred a roppant kiterjedésű, nagy indogermán szakirodalmat. Levelező tagsági okleveledet azzal a bensőséges kívánsággal adom át, hogy mindazt megvalósíthasd, amit magad elé tűztél, így megvalósíthasd igen előrehaladt állapotban levő nagy latin-magyar és magyar-latin szótáradat. További munkásságodhoz adjon az Isten erőt, egészséget!

b) **Bartók Béla 1. tag székfoglalója alkalmával (1936. febr. 3.).**

Tisztelt Tagtársam!

Melegen üdvözlöm abból az alkalomból, hogy székét imént elhangzott nagyértékű, kiváló megállapításokkal gazdag értekezésével elfoglalta. Ne vegye tőlem rossz néven, hogy ez ünnepélyes alkalommal Európa-szerte elismert és számunkra nemzeti szempontból rendkívül értékes munkásságának csak egy kicsiny részéről emlékezem meg. Én is azon emberek közé tartozom, akik a tudás terén inkább a pozitív tudományok, mint az elvont filozófia felé vonzódnak, s így csak

természetes, hogy a művészetek terén is a tárgyas képzőművészetek közelebb esnek megértésemhez, mint „a saját tárggyal nem bíró, mintegy öncélú zeneművészet“ (I. Kornis, Apponyi világnézete 87.). Én, tisztelt Tagtársam, világhírű zenei alkotásait csak élvezni tudom, de nem interpretálni. Van azonban tisztelt Tagtársamnak eddig több mint három évtizedre terjedő munkásságában, melyet congenialis társával, Kodály Zoltánnal 1905-ben kezdett meg, s évtizedek óta folytat, egy olyan fényes eredmény, mely tisztelt Tagtársamat a nyelvészek és más szellemtudományok művelőivel szorosan egybefűzi. Ez az az eredmény, amelyet tisztelt Tagtársam a magyar népdal- és népzene-kincs feltárásában, rendszeres feldolgozásában új kutatási elveivel már eddig is elért. Tisztelt Tagtársam először nyúlt vissza „az igazi népdalhoz, nemzeti kultúránk ez ősi, érintetlen rétegéhez“ (Tagajánlások 10.), s elválasztva benne a magyart az egyetemes, majd az átvett elemektől, kimutatja, mi benne a sajátos, mi benne a miénk, más nemzetektől elválasztó, mi benne nemzeti. S kutatásának ezek az eredményei termékenyítik meg világhírű, új utakat jelző nagy zenei alkotásait, de egyúttal ez a jellegzetességük hirdeti országnak-világnak magyarságunk sajátos vonásait. Ez eredmények azonban azt is bizonyítják, hogy igen tisztelt Tagtársam a magyar népdal és népzene feltárásában, kutatásában a legszorosabb értelemben vett nemzeti tudományt műveli, s mi, akik nemzeti művelődésünk más tererein kutatjuk eredeti kincseinket, örülünk, hogy igen tisztelt Tagtársamat sikerült az Akadémiának, nemzeti tudományosságunk legfőbb őrének és istápolójának tagjai sorába megnyernünk. Amidőn levelezőtagsági oklevelét szerencsém van átnyújtani, s tagjaink sorában ismételten melegen üdvözlöm, fényes, Európa-szerte tisztelt és elismert munkásságához továbbbi zavartalan jó egészséget kívánok.

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő beszédei.

a) Hekler Antal r. tag székfoglalója alkalmából (1935 febr. 11.).

Amikor most székfoglalóját megtartotta, szívből köszöntöm Akadémiánk nevében. Tisztelt Tagtársunk elsősorban a klasszikus archaeológiának, különösen a görög-római szobrászatnak nemzetközi tekintélyű kutatója. Hatalmas emlékmegyagon uralkodó komparatív módszerével és a stílusanalógiák finom meglátásával egész sereg antik

plasztikai maradványt határozott meg először a kor, a művész vagy iskola szerint. Az antik portrait-művészet esztétikájában az elsők között áll. A Pheidiásról szóló kitűnő művében elismert kísérletet tett arra, hogy a Parthenon egész szobor-ornamentikájának pheidiási eredetét igazolja.

De olyan gazdag és komplex elme, mint Tisztelt Tagtársamé, nem szorítkozhatott az antik művészetre: átfogja az egész művészet történetét, még pedig mély élményszerűséggel, figyelmét elsősorban a lélektani problémákra szegezve. Szép tanúsága ennek Michelangelo-ja, az antik művészettől nyert inspirációknak finom elemzése; továbbá Lionardo da Vinci művészegyéniségének sokoldalú és újszerű jellemzése. De új irányt szab a magyar művészettörténet egyes területein is, amint ma is tanúi lehettünk az imént annak, hogyan állítja be a magyar barokkművészetet az egykorú európai művészet szellemi éghajlatába.

Különösen magasabbrendű jelentőséget kölcsönöz Tagtársunk munkásságának, hogy részletkutatásait mindig mélyebb világnézeti háttérbe iparkodik állítani. Éles szemmel és együttérző lelki rezonanciával fürkészi, hogyan tagolódik bele a művészet egy-egy kor *egész* kultúrájába, általános lelkiségébe, szellemi diapasonjába? Hogyan függ össze a képzőművészet a többi művészetekkel? Hogyan kapcsolódnak a stílusváltozások a kor életérzésének és világnézetének változásaihoz? A művészetet nem egyoldalú formalisztikus szemléletmóddal nézi mint ábrázolást, hanem mint kifejezést, lelki konfessziót. A művészeti stílusproblémákban világnézeti problémákat pillant meg. Milyen finomsággal és a lelki beleélés milyen magas fokával elemzi, hogyan alakul át egy antik antropocentrikus művészi felfogás a középkorban a kozmikus-metafizikai világnézet kifejezőjévé, majd a renaissanceban újra pozitívistikussá, amikor Lionardo a művészetet egyenesen természettudománynak minősíti. Hogyan támad föl a már agg Michelangelóban az új antinaturalisztikus szépségeszmény. A leibnizi dinamikus filozófia korának hogyan felel meg a barokk drámai jellege. S az új-klasszicizmusban megint miképp érvényesül a hideg racionalizmus statikus világnézete! Így Tagtársunk a művészettörténetet elvi, filozófiai magaslatra emeli.

Azt kívánom, hogy még sok ilyen kutatás eredményeivel ajándékozzon meg bennünket s kivételes szuggesztív erejével minél több jeles kutatót neveljen a művészettörténet számára.

b) Kolosváry Bálint r. tag székfoglalója alkalmából
(1935. márc. 11.).

Melegen üdvözlöm Tisztelt Tagtársunkat mint Akadémiánk rendes tagját. Ha végigpillantunk majdnem négy évtizedre terjedő tudományos munkásságán, azonnal szemünkbe szökik az a nagy érdem, amelyet magánjogi rendszerünk szintetikus kiépítése körül szerzett. Itt nemcsak nagy összefoglaló magánjogi könyvére gondolok, amely a hazai források szétszórt joganyagát rendszerbe foglalta, hanem nagyszámú magánjogi monográfiáira, amelyeknek sora a külföldi házassági vagyoni jogra vonatkozó jogösszehasonlító tanulmánnyal kezdődik még a múlt század végén, majd a magánjogi végszükség, az automobiljog, a magyar öröklési jog, a birtokreform magánjogi vonatkozásai, a vadászati jog kérdéseinek élelemjű boncolásán folytatódik.

Mindezekben a művekben a joganyagot a jogtörténet, a magánjogi dogmatika és tételes magánjog szempontjából egyformán nagy erudícióval és igazi vérbeli jogászi szellemmel dolgozza fel, mindig keresve a magyar jogi génusz sajátzerű alkotóerejét.

De mi Tisztelt Tagtársunkat nemcsak mint tudóst becsüljük nagyra, hanem mint az őserdélyi magyar kultúra itt álló őret és letéteményesét, az erdélyi szellemnek, főkép kincses Kolozsvárnak szerelmesét, akinek lelke folyton visszasóvárog szűkebb hazája felé, de aki nem adja át lelkét a multba való terméketlen borongásnak, Széchenyi Istvánnal szólva a »visszaszomorkodásnak«, hanem napestig dolgozik, megőrzi cselekvő folytonosságát, a munkában érzi a maga történeti felelősségét. Még egyszer örömmel köszöntve, nyujtom át Akadémiánk oklevelét.

c) Ereky István r. tag székfoglalója alkalmából (1935. okt. 21.).

Tisztelt Tagtársunk rendes taggá való megválasztása egy kizárólag a jogtudományi búvárkodásnak szentelt élet elméleti eredményeinek elismerése. Óriási, már pusztán mennyiségi szempontból is meglepő tudományos munkássága látszólag a jogi tudományoknak egy ága: a közigazgatási jog körül forog, amint első pillanatra a helyhatósági önkormányzatról, a vármegyei önkormányzatról, a nagyvárosi önkormányzatról szóló nagy művei, vagy éppen mai

székfoglalója alapján gondolhatnók. De ha a közigazgatási jog is nagyterjedelmű munkásságának középpontja, innen a jogi szellem fénynyalábjai kisugároznak a jogtudomány egész területére, még pedig öt irányban: 1. Egész természet-szerűen a közigazgatási joggal annyira összenőtt *közjogi* sokféle ágazatában. 2. A *jogtörténet* vonalában: hogy valamely jog ma milyen természetű, azt legjobban T. Tagtársunk úgy tudja megmutatni, ha kutatja történeti fejlődését, hogyan lett azzá, ami most. Ilyen történeti kutatásaival vármegyei közigazgatásunkra, rendi országgyűléseink tanácskozási rendjére új fényt derített. 3. Mindig *összehasonlító módszerrel* dolgozik, amely a művelt nemzetek jogalkotásait egybevetve, vonja le a rendszeres tanulságokat. Már fiatalon egy évet Angliában töltött, az ottani önkormányzat tanulmányozása céljából: az angol jogra vonatkozó számos munkája ennek érett gyümölcse. Csak az angol centralizációra, szavazati jogra, az angol parlamenti házszabályokra vonatkozó kutatásaira utalok. A közigazgatási jognak Angliában és Franciaországban való kialakulását vizsgáló művei legszebb tanúságai annak, hogy T. Tagtársunk nemcsak a szorosán vett magyar, hanem az emberiség egyetemes jogtudományának fejlődéséhez is hozzájárult. 4. Munkásságát azonban nemcsak történeti és összehasonlító vizsgálati módja teszi értékké, hanem az is, hogy a modern aktuális jogi élet formálására is törekszik, olyan jogi alakulatokat vizsgál, amelyek a mi korunk fejlődésének időszerű termékei. Például a jogi személyekről szóló nagy művében, amelyet Akadémiánk 1930-ban a Marczibányi-díjjal jutalmazott, a közjogi, illetőleg közigazgatásjogi jogiszemélyeknek: a közigazgatásoknak, köztisztviselőknek és közüzemeknek jogi szervezetét és minőségét vette beható elemzés alá. Végül 5. tudományos munkásságának egyik főjegye az elvi, filozófiai elmélyedés, a módszer világos tudatossága. T. Tagtársunk jogi elmejárásának ez az oldala akkor szökik szemünkbe, ha a jogtudomány módszereinek, Duguit és Kelsen metodikai elméleteinek bíráló elemzését vesszük szemügyre.

Azt hiszem, hogy T. Tagtársam lelkét is ebben az ünnepi percben fölemeli, ha megidézem most Concha Győző egyetemes szellemét, amelynek Ön egész munkásságában hű letéteményese. A szigorúan kritikus Mester ajánlotta és vezette be Akadémiánkba egykori kiváló tanítványát, aki hozzá méltó eredeti módon iparkodott tovább fejleszteni

a magyar jogtudományt. Concha Győző géniusza bizonyára örömmel és szeretettel tekint most reánk, amikor T. Tagtársunkat mint Akadémiánk rendes tagját igaz szeretettel üdvözlöm.

d) Surányi-Unger Tivadar I. tag székfoglalója alkalmából
(1935. dec. 9.).

Akadémiánk nevében szívből köszöntöm T. Tagtársunkat, midőn először lépett előadó asztalunkhoz. Munkásságán áttekintve, szembeszökő ennek mindig átfogó kategóriák szögéből dolgozó, filozófiai jellege. Már első munkája a közgazdaságtan bölcselete, főképp módszertanilag vizsgálat, majd később a gazdasági filozófia történetének kutatása.

Ha a közgazdaságtan legújabb irányával foglalkozik, meglep bennünket széleskörű, sőt univerzális felfogása: a germán, az angolszász és a román népek gazdaságelméleti törekvéseinek egybevetése, eredményeik felsőbb összefoglaló szintézise. Ilyen irányú egyik munkája: az *Economics in the Twentieth Century*, az amerikai közgazdasági irodalomnak is számottevő terméke.

De kidomborodik munkásságának filozófiai iránya a gazdaságpolitika terén is. A gazdaságpolitika tudományos problematikájának megszerkesztésében a gazdaságpolitikából az értékítéleteket kirekeszteni törekvő Max Weberrel szemben síkraszáll a gazdaságpolitikai értékelméleti és normatív elvek érvénye mellett s cáfolni iparkodik a pusztá pozitívizmus sivár álláspontját.

De T. Tagtársunk nemcsak spekulatív gazdasági elmélkedő: lábát a gazdasági tények szilárd talaján akarja megvetni, ma, amikor az egész földgolyóbis úgyszólván egy nagy gazdasági egységgé alakult át. Amerika, Japán, Oroszország, Ausztrália gazdasági életének a helyszínen való tanulmányozása fokozta gazdaságelméleti törekvésének empirikus alapjait és arányérzékét.

Fogadja Akadémiánk elismerését, amelynek ez az oklevél a jelképe.

e) Eckhart Ferenc r. tag székfoglalója a'kalmából
(1936. jan. 20.).

Fogadja T. Tagtársunk, mint Akadémiánk rendes tagja, szíves üdvözetünket. Imént elhangzott székfoglalójában elénk tárta azt a szellemet, amelyben a Mária Terézia-korabeli felvilágosodás a jogi oktatást formálni iparkodott. De ugyancsak T. Tagtársunknak köszönjük a bécsi udvar gazdaságpolitikájának beható elemzését is Mária Terézia korában. Idevágó műve a nálunk régebben viszonylag elhanyagolt gazdaságtörténeti kutatásnak egyik alapvető s a módszer szempontjából is mintaszerű munkájává emelkedett.

Azonban T. Tagtársunk szelleme többoldalú és gazdagabb, semhogy az egyes koroknak pusztán gazdasági életét kutatná. A jogi-, alkotmánytörténeti s a kulturális fejlődés is ugyanilyen mértékben érdekli, mert hisz a történeti diapason a letűnt emberi-társadalmi élet egyetemesen összefüggő képe. A Habsburg-Lotharingiai ház családi törvényére s magyar jog- és alkotmánytörténetre vonatkozó munkái sok eredeti levéltári kutatás gyümölcsei. Ha mindjárt az utóbbiak sok heves bírálatra adtak is okot, de a hozzájuk fűződő vita termékeny szempontokat nyújtott a kérdés tisztázására.

T. Tagtársam tudós életének jelentékeny részét hivatásszerűen levéltárakban töltötte, mintegy a történészek laboratóriumaiban. A bécsi kamarai levéltárnak s általában a ránk annyira fontos osztrák levéltárügynek ismeretével különösen jelentős szolgálatot tett a magyar történettudománynak.

Szomszédaink jelenünktől megraboltak bennünket, most multunkból is ki akarnak forgatni. A magyar historikusnak résen kell állani. Ebből a kötelességből is kivette részét, amikor egy francia nyelvű tanulmányban Constantinescunak a magyar birtoktörténetet eltorzító állításait visszaverte.

Nagyérdemű munkássága elismerésének szimbólumát, ezt az oklevelet, Akadémiánk nevében örömmel nyujtom át.

f) Tompa Ferenc I. tag székfoglalója alkalmából
(1936. febr. 10.).

Tisztelt Tagtársamnak osztályunk meleg üdvözlését töl-mácsolom. Akadémiánk I. taggá való választásával elismerését fejezte ki azon kiváló érdemei iránt, amelyeket a hazai őskori régészeti kutatások terén szerzett, amikor egy-részt a nagyszámú idevágó régi leleteket újra feldolgozta és a tudomány mai módszereivel rendezte, másrészt sok új ásatása nyomán főképp az újabb kőkor és a bronzkor anya-gát gyarapította s a fejlődéstörténetbe illesztette. Meg-lepő az a széles látkör, amelybe az őstörténeti leleteket T. Tagtársunk a határterületek szempontjából is bevonja, mert hisz vizsgálódásai szoros összefüggést mutatnak az embertannal és néptannal, a földtannal és őslénytannal is. Idevágó kutatásainak értékét a külföld is különösen méltá-nyolta, nemcsak azzal, hogy a *Royal Anthropological Insti-tute of Great Britain and Ireland* és a *Society of Antiquaries of London* és számos más nemzet őstörténeti tudományos társasága tiszteletbeli tagjává választotta, hanem azzal is, hogy a nemzetközi őstörténeti kongresszus vezető tisztségét T. Tagtársunkra bízta.

Akadémiánk szerencsekívánatai közepett őszinte tiszte-lettel nyujtom át I. tagsági oklevelét.

g) Révész Imre I. tag székfoglalója alkalmából
(1936. márc. 9.).

Akadémiánk nevében őszinte tisztelettel és elismeréssel üdvözlöm tisztelt tagtársamat székfoglalója alkalmából, amelyben a régi magyar szellemi élet történetének egyik érdekes szakaszát mély történeti érzéssel és pszichológiai beleérzéssel elemezte. Ennek a finom lelki transzpozíciónak képessége t. tagtársunknál több historikus nemzedék törté-neti-lelki csapadéka, mintegy apáról fiúra szálló tudományos hagyománytőkéje.

Munkásságának főterülete az egyháztörténelem: a fő-kép a XVI. századbéli magyar egyházi és szellemi élet mult-ját buváráló munkái a magyar történetírásnak valóban nagy-becsű és új irányt jelző alkotásai.

Különösen méltányolni való érdeme az egyháztörté-nelem mint tudomány metodikus öntudatának kidolgozása, logikai alkatának és ismeretelméletének beható megvilá-gí-

tása. Tisztelt Tagtársunk kiemelni iparkodik az egyháztörténelmet abból az állapotából, amelyben kutatási céljait és természetét egyoldalúan a hitvédelmi érdek határozza meg, amikor az egyháztörténelmi művek csak az egyházak teológiai álláspontjának történeti illusztrációi és igazolási törekvései. De megvédi az egyháztörténelmet a másik szélső állásponttól, a XVIII. századi felvilágosodás racionalista hagyományával szemben is, amely az egyháztörténelmet közömbös vallástörténelemmé fokozza le. Jól látja, hogy a kereszténység történelme nem desztillálható pusztá *vallástörténelemmé*, hanem *egyháztörténelemnek* kell maradnia, mert ahol kinyilatkoztatás van, ott egyház is van, ott sajátzerű kollektív szellemi életforma is van! Már ez a szempont közelebb hozza a katolikus és protestáns történetírást s mindkettőnek egységes elvi és módszertani alapot kölcsönöz.

Nincsen a helyesen értelmezett történelmi tárgyilagosság rovására, ha hitéhez hű katolikus vagy protestáns ember iparkodik rekonstruálni egyháza szellemi multját. Sőt csakis az, aki saját egyházának szellemében nevelkedett fel, rendelkezhetik azzal a lelki beleérző képességgel, amely minden mélyebb történeti látás előfeltétele. A jelen élő hite képesíti a mult hitének együttérző megélésére. Azt hiszem, mindnyájan valljuk annak a nemes pátosznak tartalmát, amellyel tisztelt Tagtársunk egyik tanulmányát befejezi: a katolikus történész nyugodtan vallhatja a bollandista jezsuitával, *De Smedt*-tel, hogy az egyház iránt való szeretet semmiféle formában sem követelheti »a hazugsággal való szövetkezést, a *l'alliance avec le mensonge*-t, amint a protestáns historikus is követheti a nagy hugenotta történetírót, *Agrippa d'Aubigné*-t, aki azt hirdeti, hogy »amikor az igazság torkunkra teszi törét, meg kell csókolnunk fehér kezét, még ha saját vérünk piroslik is rajta«.

Az igazi történettudományi gondolkodásnak ebben a szellemében nyujtom át Akadémiánk oklevelét.

h) Heller Farkas r. tag székfoglalója alkalmával
(1935. ápr. 6.).

Szívből köszöntöm t. Tagtársunkat, mint Akadémiánk rendes tagját, akiben a közgazdaságtudománynak egyik leg-hivatottabb, a külföldön is elismert kutatóját tiszteljük. Tudományos munkásságán végigpillantva, először is megkap bennünket bámulatos *gyvetemessége*: a közgazdaságtan el-

méleti problémáitól kezdve, amilyen a határhaszonelmélet, hitelemélet, konjunktúraelmélet, a szociálpolitikának, valutapolitikának, kartellpolitikának, kereskedelmi és pénzügypolitikának gyakorlati vonatkozású kérdéseiig t. Tagtársunknak mindig élénk s igazi tudományos Erőstől serkentett szelleme átöleli rendkívül széles tudományterületének egész mezejét. S ez a sokoldalúság egyben mélységgel, az extenzitás intenzitással is párosul.

Ez az egyetemesség nem széthulló polyhistoria, hanem a részleteket mindig *rendszerben* látó gondolkodás eredménye. T. Tagtársunk mindig összefüggéseket nyomonzó szisztematikus érzékének fényes tanúsága *Közgazdaságtanának és Pénzügytanának* hatalmas kötetei, amelyekben a közgazdaság- és pénzügytudomány óriási, szinte beláthatatlan irodalmi világtermelését szemmel tartja, kritikailag megrostálja, s eredeti módon saját tudományos rendszerének megfelelő helyére iktatja.

Innen érthető az a népszerűség, amelynek a különösen szisztematikus érzékű némettség körében a *Theoretische Volkswirtschaftslehre* c. könyve örvend. Másik két német munkája már negyedik kiadásban forog közkézen. Így nemcsak a magyar, hanem a német egyetemi ifjúság is a kiváló magyar professzor tanítványainak seregébe tartozik.

Engedje meg, hogy három évtizednél hosszabb időre terjedő kitűnő és nagyhatású tudományos munkássága szimbolikus elismeréseként Akadémiánk rendes tagsági oklevelét tisztelettel átnyujtsam.

XIV.

Nekrológok.

- a) **Melich János** ig. és r. t., osztályelnök gyászbeszéde
Jakubovich Emil I. tag ravatalánál,
 1935. december 29-én.

Mélyen megrendülve állok itt koporsódnál, hogy búcsút vegyek Tőled, elköltözött kedves barátom, a Magyar Tudományos Akadémia nevében, melynek levelező tagja, a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében, melynek titkára, a Magyar Történelmi Társulat, továbbá a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság nevében, melynek igazgató-választmányi tagja

voltál. Mindezek a tudós testületek büszkeséggel láttak Téged vezető tagjaik sorában, mert azokon a tudományos területeken, amelyek művelését e társaságok maguk elé tűzték, Te nagyot, maradandót alkottál. Mint jogvégzett ifjú, 1905-ben kerültél a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárába, s szerelmese lettél annak a hatalmas, sok tekintetben kiaknázatlan nyelvi és történelmi anyagnak, amelyet az Országos Széchenyi-Könyvtár levéltára és kéziratára őriz. A könyvtár lelkes, tudományos légkörében bontakoztak ki tehetségeid, itt rég elköltözött nagyérdemű társak példáján gyúlt szívedben a láng, amely a magyar mult emlékei megismerésében élesztette s állandóan ébren tartotta munkakedvedet, itt lettél a múzeumi kéziratár és levéltár legalaposabb ismerőjévé, itt e levéltárban, melynek legutoljára igazgatója voltál, fogantak meg lelkedben azok a tudományos művek, melyek oly sok szép eredménnyel gazdagították tudásunkat, itt fejlődött azzá a nagytekintélyű tudóssá, akinek döntő szava volt nyelvtörténeti, oklevéltani, kézirati, történeti s annyi más ezekkel összefüggő tudományokban.

Amikor 1916-ban a Königsbergi Szójegyzéket felfedezték, a három paleografus egyike, akiket ez emlék koráról véleményadásra felkértek, Te voltál; s amikor 1922-ben az ómagyar Máriasisalom kódexe napfényre került, Klebelsberg gróf, feledhetetlen vallás- és közoktatásügyi miniszterünk a kódex és emlék tanulmányozására Téged küldött ki Berlinbe. Te voltál annak a bizottságnak is a kódex- és levéltári szakértője, mely a bécsi Udvari, jelenleg Nemzeti Könyvtár magyar szellemi kincseiből többet haza mentett, s így került vissza kedves Anonymusod kézirati kódexe is.

Kiváló nagy voltál tudományos műveidben is. Sokat, igen sokat, amit a magyar nyelvészek, a magyar irodalomtörténetírók és a magyar történetírók tudnak, azt Te tóled, a Te műveidből, a Te fáradságod gyümölcseként tanulták. A régi magyar nyelv- és történeti emlékeknek, a középkori magyar nyelvnek egyik legalaposabb ismerője, legavatottabb magyarozója voltál. Amit „A tihanyi alapítólevél olvasásához“ c. tanulmányodban írtál, az a magyar hangtörténet legmaradandóbb megállapításai közé tartozik. Az a dolgozatod meg, amely szerényen „Adalékok legrégebb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez“ (1924) címet viseli, a legnagyobb körültekintéssel, de egyúttal a legnagyobb tudással megállapítja, hogy I. Endre királyunktól fogva a tatárdúlásig keletkezett emlékeink, okleveleink írói, fogalmazói

magas műveltségű és magyar származású főpapok voltak, kiket névszerint is megnevezel, s ezzel a megdönthetetlen megállapításoddal az Árpádok korának eladdig névtelen irodalmi és művelődési állapotára olyan fényt derítettél, amilyent előtted egyetlen tudósunk sem. Nagy tudásodnak, fényes kombináló elmédnek, éleslátásodnak egyik legszebb remeke „Honfoglalási hősi énekeink előadásformájához“ c. értekezésed. Amit itt — krónikáink egy latin mondatából kiindulva honfoglaláskori hősi énekeinkről és gestaíróink koráig való fennmaradásukról bizonyítasz, ahogyan az énekek előadásformájának ősi eredetét megvilágítod, ezek a megállapításaid kereszténységünk előtti epikus költészetünk létezésének, tárgyának legszilárdabb pillérei lesznek mindenha.

Kiváló alkotásod az Ómagyar olvasókönyv, melyet nagy tudású társaddal, Pais Dezsővel közösen szerkesztettél. Azok a magyarázatok, amelyeket egy-egy emlékhöz írtál, az a gondos kiadás, ahogy egy-egy emléket az eredetiből sajtó alá rendeztél, minden időkre mintául fog szolgálni. Ha végigtekintünk a Turulban, az Ethnographiában, a Századokban, a Magyar Könyvszemlében s a szívedhez oly közel álló folyóiratban, a Magyar Nyelvben megjelent dolgozataid, s másutt megjelent műveid jegyzékén, akkor látjuk, milyen sok marandótként alkottál, s akkor válik korai elvesztésed még súlyosabbá, mert érezzük, mert tudjuk, milyen sok, lelkedben kialakult szép eredményed marad megíratlanul, milyen sokat viszel magaddal sírodba — visszahozhatatlanul, pótolhatatlanul. Tudományodnál csak szerénységed s az a szeretet volt nagyobb, mellyel hozzátartozóid, pályatársaid, barátaid iránt viseltettél. A magyar tudományban elért nagy eredményeidet tudományunk története időtlen időkig fogja őrizni, mi pedig szerető barátaid azt a nemes képet, melyet a tudomány és közélet terén való önzetlenségeddel, lelki tisztaságoddal, barátaid iránt való hűségeddel magadról itt hagytál, szívünkbe zárva annak utolsó dobbanásáig kegyelettel fogjuk őrizni. Kedves Társunk, szeretett Barátunk, Isten veled!

b) Gombos F. Albin 1. t. gyászbeszéde Szádeczky-Kardoss Lajos r. t. ravatalánál 1935. december 31-én.

Aki annyi nagynevű tudósunktól búcsúztál el a sír szélén tudományos társulataink nevében, most, az élet s a halál törvényének örökös teljesedésével, a Te sírodat áll-

ják körül e tudós társulatoknak utánad következő nemzedékei.

A Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Történelmi Társulat és a legrégebb, az első tanítványok nevében búcsúzó Szádeczky-Kardoss Lajostól, aki díszje volt e tudós társulatoknak, mintaképe a jó nevelő-tanárnak, melegszívű és hívséggel teljes barátja mindannyiunknak, akiket a Gondviselés az ő közelségébe juttatott.

Történetírói elhivatottsága korán megmutatkozott, és így történt, hogy a Magyar Történelmi Társulat egész ifjan titkári tisztséggel tisztelte meg, a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába választotta, és csaknem ilyen ifjan jutott egyetemi tanszékre is. A hozzá fűzött remények beváltásán felül hamarosan legkiválóbb történetíróink közé emelkedett fel, s ezen a magaslaton meg is maradt mindvégig. Nagy tudással és alapos felkészültséggel párosult vasszorgalmát és törhetetlen kitartását fiatalos frissesség hatotta át, amelytől a sors kemény csapásai sem tudták megfosztani. Ez volt a titka csodálatos munkabírásiának, amely még a hetvenes éveken túl is töretlenül mutatkozott.

Abban a ritka megtiszteltetésben részesült, hogy történetírói érdemeinek, egész kis könyvtárt kitevő munkáinak hazai és külföldi elismerő értékelését már életében elnyerte. Igazi úttörő volt abban az irányban, hogy nemcsak kereste, de mindjárt rekonstruálni is igyekezett azt az elveszett életet, amely egykoron a régi írásokhoz és emlékekhez tapadt. És megérte, hogy ebben az irányban az ő hatása alatt mások is szép eredményeket értek el.

Mint kulturális életünk egyik vezérlő-alakjának teljes nagysága szűkebb hazájában, Erdélyben mutatkozott meg igazi mivoltában. Örök szerelmese volt a mi »szép kicsi Erdélyországunk«-nak, a vadvirágos Székelyföldnek. Bejárta velünk minden hegyét, völgyét, havasát: kerestük Hunyady János és Thököly Imre lábnyomát.

Szeretetet vitt mindenüvé és itt is, ott is lelkesedést, munkakedvet ébresztett a csüggedő lelkekben. Valósággal apostoli munkát végzett a kis haza magyarságának körében. Itt nemcsak a tudós történetírót tisztelték az ő személyében, hanem az erdélyi magyar társadalom nagy alkotó-munkását is.

Aki teremtő munkában ilyen szép és gazdag életet élt, azon megtörik a halál mindent elsőprő hatalma, mert sírja fölött egy nemzet géniusza virraszt.

Fiúi, baráti és kartársi tisztelettel, áhítatos kegyelettel és mélységes szeretettel helyezem sírodra a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Történelmi Társulat és első tanítványaid koszorúját. Isten veled!

XV.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLV. köt. 387. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti: Voinovich Géza. XLV. köt. 461. f. okt.—dec. 299—395. l. 1— P.
- Archaeologiai Értesítő.* Szerkeszti: Hekler Antal. Új folyam 1935. XLVIII. köt. 270 l. 14— P.
- Archivum Rákócziánium.* I. oszt. Had- és Belügy XII. köt.: II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és okirattára II. köt. Közzétette Lukinich Imre. 460 l. 12— P.
- Etienne Báthory roi de Pologne, prince de Transylvanie.* A Magyar és a Lengyel Akadémia közös kiadványa. 591 l. 8— P.
- Báró Brandenstein Béla:* Az ember a mindenségben. I. köt. Az emberi test. Az emberi kultúra. 1936. 692 l. Füzet 10—, kötve 12—, vállalati tagoknak füzve 5—, kötve 6— P.
- Hadtörténeti Közlemények.* Szerkeszti: Gyalóky Jenő. XXXVII. évf. I—II. f. 1—167. l. 2·50 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények.* Szerkeszti: Császár Elemér. 45. évf. I. f. 132 l. 3— P.
46. évf. 2. füz. 133—260. l. 3— P.
- Gróf Klebelsberg Kunó-Történelkutató Intézet Évkönyve.* Szerkeszti: Angyal Dávid. V. évf. 231 l. 8— P.
- Lazicius Gyula:* A magyar nyelvjárások. (A M. Nyelvtudomány Kézikönyvének I. köt. 11. füzet.) 58 l. 1·20 P.
- A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve.* Szerkeszti: Melich János és Németh Gyula. I. köt. 11. füzet: Lazicius Gyula: A magyar nyelvjárások. 58 l. 1·20 P.
- Magyarosan.* Szerkeszti: Zsirai Miklós V. évf. 1—2. sz. jan.—febr. 40 l. —·20 P.
3—4. sz. márc.—ápr. 41—64 l. —·20 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő.* Szerkeszti: Mauritz Béla. LIV. köt. I. rész. 308 l. 8— P.
II. rész. 309—675 l. 8— P.
- Nyelvtudományi Közlemények.* Szerkeszti: Zsirai Miklós. XLIX. köt. 1—3. füz. 421. l. 12— P.
- II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és okirattára.* (Az Archivum Rákócziánium I. oszt. Had- és Belügy XII. kötete.) Közzétette Lukinich Imre. 640 l. 12— P.
- Revue des Études Hongroises.* (Az Akadémia támogatásával.) XIII. évf. 1—4. f. 1935. jan.—dec., 1—268. l.
- Tamás Lajos:* Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában. 234 l. 5— P.
- Vásárhelyi Gergely:* A magyar nyelv küzdelmes sorsa Erdélyben. (Nyelv-művelő füzetek 3. száma.) —·20 P.

XVI.

I N H A L T.

	Seite
I. Innere Mitglieder der Akademie	1
II. Präsidentenwahl der Akademie:	
a) Protokoll der zur Präsidentenwahl einberufenen Gesamtsitzung vom 10. März 1936.	5
b) Begrüßungsansprache des Vicepräsidenten Michael Lenhossék an den neuerwählten Präsidenten S. Königl. Hoheit Erz. Joseph	9
c) Dankworte Sr. Königl. Hoheit Erz. Joseph	11
d) Begrüßungsansprache des abtretenden Präsi- denten Albert v. Berzeviczy, an S. Königl. Hoheit Erz. Joseph	12
III. Ableben des gewesenen Präsidenten Albert v. Berzeviczy:	14
a) Gedenkrede des Präsidenten Sr. Königl. Hoheit Erzh. Joseph in der Gesamtsitzung am 23. März 1936.	15
b) Traueranzeige in ungarischer und lateinischer Sprache	17
c) Trauerrede des Unterrichtsministers D. und. o. M. Valentin Hóman und	19
d) des o. M. Eugen v. Balogh an der Bahre den 24. März 1936.	21
IV. Vorträge:	
a) in der Sitzung zur Erinnerung an Horaz und Berzsenyi:	
1. Eröffnungsrede des Präsidenten Sr. Königl. Hoheit Erz. Joseph: <i>Horaz und Berzsenyi</i>	24
2. o. M. Elemér Császár: <i>Die Bedeutung Daniel Berzsenyi's</i> (erschien im April-Heft der „Budapesti Szemle“)	28
b) k. M. Béla Bartók: <i>Franz Liszt</i> (Auszug)	29
V. XCVI. Generalversammlung der Akademie	34
a) Protokoll der Gesamtsitzung vom 13. Mai 1936.	34
b) Protokoll der zu den akademischen Wahlen ein- berufenen Gesamtsitzung vom 14. Mai 1936.	40
c) Feierliche Generalversammlung der Akademie:	
1. Eröffnungsrede des Präsidenten, Sr. Königl. Hoheit Erz. Joseph	42
2. Bericht des Generalsekretärs Géza Voinovich	48

	Seite
3. Vicepräsident Michael Lenhossék: <i>Erinnerung an die zwei ersten Präsidenten der Akademie</i>	54
4. k. M. Anton Schütz: <i>Erinnerung an Ottokar Prohászka</i> (veröffentlicht in der „Budapesti Szemle“)	73
VI. Berichte über die Preisausschreibungen:	
a) über den Gross-Preis und den Marczibányi-Preis	74
b) über den Wodianer-Preis	74
c) über den Preis aus der Stiftung von Gabriel Kazinczy und seiner Gattin	74
d) über den Philipp Weiss-Preis	75
e) über den Sámuel-Kölber-Preis	81
f) über den Franz Chorin-Preis	83
g) über den Albert Berzeviczy-Preis für Geschichtswissenschaft	100
h) über den geschichtswissenschaftlichen Preis der Residenzhauptstadt Budapest	103
i) über den Preis der Stadt Győr	106
j) über den Alfred Wellisch-Preis	120
VII. Berichte über die Tätigkeit der Akademie:	
a) Bericht des Wörterbuchausschusses	122
b) des Ausschusses für Archäologie	129
c) des Ausschusses für Kriegsgeschichte	135
d) über den Zustand der Bibliothek im Jahre 1935.	137
e) Ferdinand Fettich: <i>Meine Studienreise in Russland im Dezember 1935.</i>	150
VIII. Preissätze der Akademie für das Jahr 1936.	155
IX. Kassenbericht der Akademie vom Jahre 1935.	159
X. Ausweis über die beiden Graf Vigyázó-Vermögen vom 31. Dezember 1935.	173
XI. Kostenvorschlag der beiden Graf Vigyázó-Vermögen für die zweite Jahreshälfte 1936.	185
XII. Kostenvorschlag der Akademie für die zweite Jahreshälfte 1936.	190
XIII. Begrüßungsreden:	
1. Begrüßungsworte des Vicepräsidenten Michael Lenhossék bei der Übergaba des Wodianer-Preises	196
2. Begrüßungsworte des Klassenpräs. Johann Melich gelegentlich der Antrittsreden	
a) der k. M. Johann Szidarovszky	198
b) und Béla Bartók	199
3. Begrüßungsworte des Klassenpräs. Julius Kornis gelegentlich der Antrittsreden:	
a) des o. M. Anton Hekler	200
b) des o. M. Valentin Kolosváry	202

	Seite
c) des o. M. Stephan Ereky	202
d) des k. M. Theodor Surányi-Unger	204
e) des o. M. Franz Eckhart	205
f) des k. M. Franz Tompa	206
g) des k. M. Emmerich Révész	206
h) des o. M. Wolfgang Heller	207
XIV. Nekrologe:	
a) Trauerrede des Klassenpräs. Johann Melich an der Bahre des k. M. Jakobovich, den 29. Dezember 1935.	208
b) Trauerrede des k. M. Albin F. Gombos an der Bahre des o. M. Ludwig Szádeczky-Kardoss, den 31. Dezember 1935.	210
XV. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	212
XVI. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	213

SOMMAIRE.

	Page
I. Membres internes de l'Académie	1
II. Election du président de l'Académie:	
a) procès-verbal de la séance plénière électorale du 30. mars 1936.	5
b) félicitation du nouveau président, Son Altesse R. l'Archiduc Joseph par Michel Lenhossék, vice-président de l'Académie	9
c) remerciements de Son Altesse R. l'Archiduc Joseph	11
d) félicitation de Son Altesse R. l'Archiduc Joseph par Albert de Berzeviczy, ancien président de l'Académie	12
III. Décès d'Albert de Berzeviczy, ancien président de l'Académie:	14
a) commémoration d'Albert de Berzeviczy par Son Altesse R. l'Archiduc Joseph, président de l'Académie, à la séance plénière du 23. mars 1936.	15
b) faire-part en hongrois et latin	17
c) oraison funèbre du ministre de l'instruction publique Valentin Hóman de l'Académie et	19

d) de Eugène de Balogh de l'Académie aux funeraillles le 24. mars 1936.	21
IV. Conférences :	
a) faites à la séance commémorative d'Horace et de Berzsényi :	
1. discours d'ouverture du président, Son Altesse R. l'Archiduc Joseph : <i>Horace et Berzsényi</i>	24
2. Elemér Császár de l'Académie : <i>L'importance de Daniel Berzsényi</i> (paru dans le numéro d'avril de la „Budapesti Szemle“)	28
b) Béla Bartók m. c. : <i>François Liszt</i> (extrait)	29
V. XCVI-ème assemblée générale de l'Académie :	34
a) procès-verbal de la séance plénière du 13. mai 1936.	34
b) procès-verbal de la séance plénière électorale du 14. mai 1936.	40
c) séance solennelle de l'Académie :	
1. discours d'ouverture du président, Son Altesse R. l'Archiduc Joseph	42
2. rapport du secrétaire général Géza Voinovich	48
3. <i>commémoration des deux premiers présidents de l'Académie</i> par Michel Lenhossék, vice-président de l'Académie	54
4. <i>commémoration d'Ottokár Prohászka</i> par Antoine Schütz m. c. (paru dans la „Budapesti szemle“)	73
VI. Rapports sur les prix à décerner :	
a) le Grand-Prix et le prix Marczibányi	74
b) le prix Wodianer	74
c) le prix de Gabriel Kazinczy et son épouse	74
d) le prix Philippe Weiss	75
e) le prix Samuel-Kölber	81
f) le prix François Chorin	83
g) le prix Albert Berzeviczy pour sciences historiques	100
h) le prix de la capitale Budapest pour sciences historiques	103
i) le prix de la ville de Győr	106
j) le prix Alfred Wellisch	120
VII. Rapports sur l'activité de l'Académie :	
a) rapport du Comité du Dictionnaire	122
b) du Comité d'Archéologie	129
c) du Comité d'Histoire Militaire	135
d) sur l'état de la bibliothèque en 1935.	137
e) Ferdinand Fettich : <i>Mon voyage d'étude en Russie en décembre 1935.</i>	150

	Page
VIII. Nouveaux prix de l'Académie pour l'année 1936.	155
IX. Rapport sur l'exercice 1935. de l'Académie	159
X. Compte-rendu des deux fonds Vigyázó du 31. décembre 1935.	173
XI. Budget des deux fonds Vigyázó pour la seconde moitié de l'exercice 1936.	185
XII. Budget de l'Académie pour la seconde moitié de l'exercice 1936.	190
XIII. Discours de félicitation :	
1. discours du vice-président Michel Lenhossék à l'occasion de la distribution du prix Wodianer	196
2. allocutions prononcées par Jean Melich prés. de section à l'occasion du discours de réception	
a) de Jean Szidarovszky	198
b) et de Béla Bartók membres c.	199
3. allocutions prononcées par Jules Kornis prés. de section à l'occasion du discours de réception de :	
a) Antoine Hekler m. o.	200
b) Valentin Kolosváry m. o.	202
c) Etienne Ereky m. o.	202
d) Theodore Surányi-Unger m. c.	204
e) François Eckhart m. o.	205
f) François Tompa m. c.	206
g) Eméric Révész m. c.	206
h) Farkas Heller m. o.	207
XIV. Nécrologie :	
a) discours de Jean Melich prés. de section aux funérailles de Emile Jakubovich m. c. le 29. décembre 1935.	208
b) discours de Albin F. Gombos m. c. aux funérailles de Louis Szádeczky-Kardoss de l'Académie le 31. décembre 1935.	210
XV. Publications récentes de l'Académie	212
XVI. Traduction allemande, française et anglaise du sommaire	213

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. Ordinary members of the Hung. Academy of Sciences	1
II. Election of the new president of the Academy:	
a) Protocol of the plenary meeting held on March 10th 1936.	5
b) Congratulatory address of the second president Michael Lenhossék to the new president Archduke Joseph	9
c) Reply of Archduke Joseph	11
d) Congratulatory address of the past-president Albert de Berzeviczy to Archduke Joseph	12
III. The death of Albert de Berzeviczy past-president	14
a) Funeral speech of Archduke Joseph president at the plenary meeting held on March 23rd 1936.	15
b) The obituary notice in Hungarian and Latin language	17
c) Funeral speech of Valentin Hóman, minister for Public Education at the bier on March 24th 1936.	19
d) Funeral speech of Eugene Balogh ord. member at the bier	21
IV. Lectures delivered at the Academy:	
a) From the meeting of the Hung. Academy of Sciences held in memory of Horatius and Berzsenyi:	
1. Opening speech of Archduke Joseph president: <i>Horatius and Berzsenyi</i>	24
2. Elemér Császár ord. member: <i>The importance of Dániel Berzsenyi in literature.</i> (Reported in the May number of „Budapesti Szemle“)	28
b) Béla Bartók corr. member: <i>Francis Liszt.</i> (Summary)	29
V. XCVI. General Meeting of the Academy	34
a—b) Two protocols of the meeting held over the period May 13—14, 1936.	34—40
c) Opening speech of Archduke Joseph president	42
d) Report of the general secretary, Géza Voinovich	48
e) Michael Lenhossék second president: <i>The two first presidents of the Hung. Academy of Sciences</i>	54

Table of Contents

	219
	Page
<i>f)</i> Anthony Schütz corr. member: <i>In memoriam Ottokár Prohászka</i> (To be published in the Budapesti Szemle)	73
VI. Reports of the awarding of prizes:	
<i>a)</i> on the Grand Prix and the Marczibányi secondary prize	
<i>b)</i> on the Wodianer prize	74
<i>c)</i> on the Kazinczy prize	74
<i>d)</i> on the Philip Weiss prize	75
<i>e)</i> on the Sámuel-Kölber prize	81
<i>f)</i> on the Francis Chorin prize	83
<i>g)</i> on the Albert de Berzeviczy historical prize	100
<i>h)</i> on the historical prize offered by the Municipality of Budapest	103
<i>i)</i> on the prize offered by the Municipality of Győr	106
<i>j)</i> on the Alfred Wellisch prize	120
VII. Reports:	
<i>a)</i> of the Dictionary Committee	122
<i>b)</i> of the Committee on Archeology	129
<i>c)</i> of the Military History Committee	135
<i>d)</i> of the Academy Library	137
<i>e)</i> Nándor Fettich: <i>My journey of study to Russia in 1936.</i>	150
VIII. New awards of the Academy	155
IX. Financial report of the Hungarian Academy of Sciences	159
X. Accounts rendered of the two Count Vigyázó estates and of the revenues derived therefrom in the year 1935.	173
XI. Budget estimates of the two Count Vigyázó estates for the months July to December 1936.	185
XII. Budget estimates of the Academy for the months July to December 1936.	190
XIII. Addresses of welcome:	
1. Address of second president Michael Lenhossék relating to the forwarding of prizes awarded to two teachers	196
2. Addresses of John Melich, president of section to	
<i>a)</i> John Szidarovszky corr. member and to	198
<i>b)</i> Béla Bartók corr. member on the occasion of their inaugural addresses	199
3. Addresses of Julius Kornis, president of section to	
<i>a)</i> Anthony Hekler ord. member	200
<i>b)</i> Valentin Kolosváry ord. member	202
<i>c)</i> Stephan Ereky ord. member	202
<i>d)</i> Theodor Surányi-Unger corr. member	204

	Page
e) Francis Eckhart corr. member	205
f) Francis Tompa corr. member	206
g) Emery Révész corr. member	206
h) Farkas Heller ord. member on the occasion of their inaugural addresses	207
XIV. Necrology:	
a) Commemorial speech of John Melich president of section on the late Ěmil Jakobovich corr. member	208
b) Funeral oration of Albin Gombos at the bier of Lewis Szádeczky-Kardoss ord. member	210
XV. Recent publications	212
XVI. German, French and English translation of the Table of Contents	213

AKADÉMIAI ÉRTEŚÍTŐ

Szerkeszti: VOINOVICH GÉZA

XLVI. KÖTET

1936

JÚNIUS—DECEMBER

I.

Magyar-török harcok és Budavár felszabadítása.

Elnöki megnyitó beszéd a M. T. Akadémia rendkívüli ünnepi ülésén,
1936. szeptember 2-án.

Lehet-e szebbet, magasztosabbat ünnepelni, mint régi, el nem évülő hőstettek emlékét? Nemzeti nagy események, diadalmas magyar történelmi fordulatok lélekemelő tényeit? A haza iránti fenséges hűség éltető példáit, melyekből mai keserves korszakunk elviselésére hitet, erőt és akaratot meríthetünk.

Mennyi vész, pusztulás, megszállás vonult el hazánk viharjárta területein és ezer próbára tett nemzetünk fölött? Hány kétségbeejtő korszak fekete emléke vet árnyékot történetünk annyiszor földúlt porondjára, véres évszázadaira; és ma mégis — megcsonkítva bár, de életerőnkben meg nem törve üljük meg Budavár visszafoglalásának 250. évfordulóját.

Buda visszavétele a egész világ kereszténységének és még fokozottabban Magyarországnak, mondhatnám föl-támadását jelentette. Ez a 150 éves elnyomatásból, rabság-ból újjászületett Magyarország és a magyar lélek halhatatlan életerejének főséges ünnepe, mely kell, hogy bizakodó és szívós kitartást öntsön a trianoni rabigában szenvedő magyarok lelkébe.

A nemzettel ünnepel az Akadémia is, mint annak leg-főbb tudományos testülete. Méltó, hogy ma a magyarok hősiességét és dicsó haditetteit idézzük emlékezetünkbe, mint nemzetünk elvitathatatlan, legnagyobb lelki kincseit.

Vessünk egy pillantást a török-magyar háborúk és a megszállás komor idejére, föllebbentve a feledés mind sűrűs-

bödő fátyolát, hogy lássuk a magyar nemzet kálváriáját, melyet több mint 300 évig járva, a kereszténységet és Nyugatot a legsúlyosabb áldozatok árán híven őrizte.

Nagy Lajos alatt 1366-ban ütközik először össze magyar és török, bolgár területnek török megszállása miatt; és ettől kezdve kisebb megszakításokkal folyik a háborúskodás, mely a török terjeszkedést Európa szívébe vajmi nehézzé teszi és csak apránként sikerül neki, számtalan vereség és óriás áldozatok árán, bámulatos szívóssága révén apró léptenkint előbbre jutni.

Zsigmond király idejében 1392-től kezdve már Magyarország határain kezd a török dúlni. Ekkor Zsigmond Bulgáriában győzi le Bodonnál a törököknek oláhokkal egyesült egyik hadát. 1396-ban a nikápolyi ütközetben, a török hádiérték és erők lekicsinylése miatt, az egyesült magyar, német, francia, lengyel, oláh, bosnyák sereg, melyet Zsigmond király vezérel, vereséget szenved és a janicsároknak világhírét alapozza meg. Bulgária török tartomány lett. Ekkor a török birodalom belviszályai több mint tíz évre megakasztják a hódító előnyomulást.

Ezt a nagyszerű alkalmat, hogy a törököt Európából kiverjék, Zsigmond király kihasználatlanul hagyja elmúlni. I. Mohamed 1416-tól kezdve be-be tör Magyarországra. II. Murád 1421 után már megint komoly veszélyt jelent folytonos határsértéseivel. Ekkor kezdődik Hunyady János fényes kora, ő lesz Magyarország és a kereszténység legdicsőbb védelmezője. Nándorfehérvárt a hős, mondhatnám szilaj papkatona Tallóczy János védi nagyszerűen II. Murád szultánnal szemben.

Az Erdélybe betört Mezid béget a székelyek verik alaposan el. Serege úgyszólván teljesen odaveszett a Szeben alatti vérfürdőben. Kemény Simon a vezér ruhájába öltözve megtevesztvén a törököt, megmenti saját élete árán a haza részére Hunyadi életét. Hunyadi nagyszerű győzelmet arat. Számos győzelem közepette csak 2 csatát veszít, Várnán 1444-ben és a Rigómezőn 1448-ban, ahol győzelme az emberfölötti hősiességgel küzdő janicsárok tömegein és részben szövetségesei árulásán törik meg. A Vaskapunál 10,000 magyarral megveri a 80,000 főnyi harcedzett kitűnő török sereget és a kemény janicsárok megsemmisülnek s az elkeseredett küzdelemben az egész török sereg lemészároltatik, csak a csöcselék menekül el hanyatt-homlok.

Európa lelkesedik a ragyogó magyar győzelmen!

Hunyadi most támadó háborúba fog. A pápa és Velence erkölcsileg és anyagilag támogatja. Európa azonban csak tapsol, de nem segít és magárahagyatva kell a magyarnak a hős vezér dicső vezetése alatt Európa kereszténységéért harcolnia. III. Frigyes német császár még gáncsot is vetett és Magyarországon viszályt szítva a töröknek tett szolgálatot. Hunyadi egyetlen lelki támaszát Európa tudott rokonszenvében lelte! Ez azonban siralmasan kevés!

Nagyszerű győzelmeinek hosszú sorozatát az idő rövidége miatt nem számolhatom föl.

Sok bajjal kellett megküzdenie, főképpen a megbízhatatlan áruló szövetségesek miatt, ami Hunyadi és magyar seregének dicsőségét csak növelheti és két elvesztett csatáját megindokolja. Más nehézségei is voltak! A Czilleiek, Giszkrák meg a római király miatt.

Hunyadi János egyik legnagyobb fegyverténye Nándorfehérvár fölmentése, hol a pápa küldöttje, hű alvezére Capistránói János szerzetes is remekelt. Ezen nagyszerű győzelem hírére III. Callixtus pápa rendeletére az egész földön először kondult meg a déli harangszó és azóta áhitattal hirdeti a magyar hadvezér és hős hadserege halhatatlan fegyvertényét, a kereszténység nagy győzelmét.

Hunyadi Mátyás király még fényes győzelmeket arat, de nem tudja teljesen megállítani a szüként tovább harapódzó, folytonos harcok között lassan tovább haladó török hódításokat.

A török elleni harcok legrendületlenebb hirdetői és támogatói a mindenkori pápák voltak. II. Pius kijelenti, hogy a minden nemzetből összeállítandó kereszteshadakat maga személyesen fogja vezetni a szent harcra. Pius el is utazott Anconába a hajóhadak gyülekezőhelyére; betegem érkezett oda és se hajókat, se sereget nem talált, mire maga kezdte szervezni a pápai hajóhadat 1464-ben. Nagy családása egyes történetírók szerint csak sietteté halálát.

A szultánok gúnykacajjal kísérték Európa siralmas lanyhaságát és ettől kezdve sokkal gyorsabban haladt Magyarország leigázása. Mátyás király 1475-ben még megveri a törököt; személyes vakmerő bátorsággal résztvesz az ütközetben és Sabacot elfoglalja. Maga egy rossz csónakon ellenséges tűzben átkel a Száván, hogy a vár falait személyesen megvizsgálja és ennek eredményéből született elhatározás alapján csellel kierőszakolja a vár bevételét. Fekete serege a híres janicsárokat rettenetesen elverte.

Ezután köröskörül minden török kézre kerül. Báthory István és Kinizsi Pál a velük szembekerülő törököt több ütközetben megverik. Ott 30,000 török marad holtan a csatatéren.

A fölvidéket ezalatt cseh hordák rabolva pusztították. Mátyás király ezeket is széjjelverte és kiirtotta. Ragyogó magyar győzelmek szép sorozata! és mégis e nagy király halála után 36 évvel bekövetkezett történelmünk fekete napja, a mohácsi vész, a magyar seregek szörnyű pusztulása. Ennek szívettépő gyászatát, minden magyarázatával, keserves tanulságaival, minden igaz magyar szívébe zárja.

1662-től kezdve Zrínyi Miklós költő-hadvezér legendás alakja tűnik föl és reményt ébreszt a magyarok meggyötört lelkében. Zrínyi nem érvényesülhetett teljes egészében, mert a mindenképpen indokolatlan féltékenység a magyar nagysággal szemben a császár tanácsadói részéről gáncsot vetettek neki lépten-nyomon. Montecuccoli nem engedte cselekedni, szembehelyezkedett vele és lehetetlenné tette Zrínyi önzetlen törökverő terveinek végrehajtását és csapatainak elszéledése, Montecuccoli örökös huzavonája folytán — például Kanizsa alatt — megbénították tevékenységét. Eszterházy Pál keservesen kiáltott ekkor föl: «Csak Isten adna jó szívet Montecuccoli urannak!»

Mint a rákfene terjeszkedve haladt a török hódítás, míglén Budavárán is túllépett! Esztergom, Pécs, Fehérvár elesik, 1663-ban Köprülü Ahmed Érsekújvárt elfoglalja.

Montecuccoli a császári hadvezér tétlenül nézi ezt is, úgy mint Souchez Nagyvárad elfoglalását.

Bécsből a török közeledtének hírére a lakosság tömegesen Linz felé menekül. Németország is rettegve, halomszámra írja a röpiratokat a török veszedelemről. Európa Magyarország borzasztó balsorsával még mindig vajmi keveset törődik és csak akkor kezd arra gondolni, hogy valamilyen módon mégis segíteni kellene, amikor a török veszély már gyors léptekkel közeledik Magyarország nyugati határaihoz. Magyarország kénytelen szörnyű helyzetét egyedül viselni és csak a pápa emeli föl állandóan intő és kérő, néha fenyegető szavát ennek érdekében. XI. Ince pápa milliókat ad a császárnak és a többi mérvadóknak hadseregek fölszerelésére. Diplomáciája állandóan a legélénkebb tevékenységet fejti ki, és attól sem riad vissza, hogy egyenest Lipót császárhoz megy és folyton újra a legerélyesebben kötelességére figyelmezteti.

Végre 1664-ben a német fejedelmek, akiknél francia csapatok is vannak, segítséget küldenek a török ellen. Ez a szentgotthardi ütközetet elveszti és megkötetik a vasvári béke, mely Érsekújvárt és Nagyváradot a törökök tulajdonába engedi át, akár csak az győzött volna. Igen fontos váraink lerombolását is kikötik a szerződésben. Erről azonban előzetesen a császáriak a magyarokat nem értesítették, pedig ez a magyar törvény értelmében szigorú kötelességük lett volna. Csak hónapok múlva tudták meg, hogy eladták őket. Ekkor a magyarok és németek elkeseredett megbotránkozással óvást emeltek, de eredménytelenül. Pedig ekkor lett volna nagy eredménnyel kecsegtető, támadólag föllépni a török ellen. Történelmi források szerint «nem sajnálták Bécsben, hogy a török néhány hely elfoglalásával jól ráijesztett a magyarokra. Hiszen így annál jobban rászorulnak Ausztria segítségére!» (Lásd «Leopold des grossen Leben und Thaten aus geheimen Nachrichten eröffnet. Köln 1713.»)

1682 augusztus 11-én az udvari tanács kimondja, hogy keleten csak pár megyéről van szó, nyugaton pedig a császári koronáról! Verjus de Crécy XIV. Lajos követe ugyanez év december 1-én a regensburgi birodalmi gyűlésen azzal vádolja a császárt, hogy «a keresztények közös ellenségének ki akar szolgáltatni oly nemes királyságot, mint Magyarország, csakis azért, hogy Franciaországgal háborút viselhessen!» (Lásd «Das Kriegsjahr 1683. Kriegsarchiv Wien.»)

A vezetőkörök hangulata a császár körül 1683-ban tényleg az volt, hogy a békét a törökkel mindenáron fönn kell tartani, hogy a császár XIV. Lajos francia király ellen küzdhessen két hadseregével, egyikkel a Rajna mellett, a másikkal Olaszországban. A francia háborúskodásnak tudták be a tanácsnokok azt, hogy nem lehetett a magyar elégedetlennel végezni, akiknek mozgalma szerintük, mind fenyegetőbbé vált!

Midőn 1683 elején hatalmas török hadsereg gyülekezett Drinápolynál, a császár a német fejedelmekkel és Sobiesky János lengyel királlyal szövetkezik. Lotharingiai Károly a hős vezér ügyes mozdulatokkal Győrtől Pozsonyig nagyon meglassítja a törökök előnyomulását és ezzel hiúsítja meg Bécs elését. Így érkezett Sobiesky még jókor fölmentésére. Bécs 56 napig állott ellen Staremburg Rüdiger gyönyörűen vezetett védelmi harca folytán, amivel fényes babékoszorút font neve köré. Tovább azonban már nem bírta volna az ellenállást, és ekkor utolsó pillanatban megérkeztek a föl-

mentő csapatok, melyek alig tették ki $\frac{1}{3}$ -át az ostromló ozmán hadseregnek. A császári hadak, a bajor uralkodó személyesen vezetett kis csapatával és a szász fejedelem 11,000 emberével fontos szerepet vittek; de vitathatatlan tény az, hogy Sobiesky mentette meg Bécset lángeszű hadvezéri tehetségével és vitéz csapataival a török megszállástól. Gyors és merész támadásával, mely Lotharingiai Károly hadaival együtt összetörte a janicsárok támadását és széjjel-szórta, menekülésre kényszerítette 1683 szeptember 12-én a hatalmas török sereget.

Lotharingiai Károly 1684 június 18-án Visegrádot beveszi, nyílt csatában megveri a törököt, majd Pestet elfoglalva Buda ellen fordul, de ennek sikertelen ostroma a császár seregét 3 és fél hónap tartama alatt majdnem egészen fölemésztette.

1685 nyarán Lotharingiai Károly fölmenti Esztergomot és kint megveri Ördög Ibrahimot, majd Érsekújvárt rohammal elfoglalja. Egyik győzelme követi a másikat, egyik fájós, súlyos csapás éri a másik után a törököt, akinek birodalmában egy idő óta a belső bomlás jelei mindjobban észlelhetők. IV. Mohamed alig törődik birodalmával, pedig elődjei beh tevékenyék és nagyszabású vezetői voltak. A vezér folytonos kivégzésekkel, lefejezésekkel tud csak magának némi tekintélyt szerezni. Még Ördög Ibrahimot is megfojtják, a nagyvezér Kara Ibrahim is selyemzsinórt kap s azon végzi be hosszú életét.

A földült országokból élelmet még erőszakkal sem lehet előkeríteni. Rémület tölti el a Portát a mind sűrűbb vere ségek hírére. Sobieskyvel próbál békéről tárgyalni, nem egészen eredménytelenül; valami titkos egyezmény létrejöttéről is rebesgetnek XIV. Lajos udvarában, aki Thököly Imre mozgalmát erkölcsileg támogatta. Thököly azt kívánta XIV. Lajostól, hogy Magyarország jogai és törvényei csorbítatlanul fenntartassanak és saját követelései kielégíttessenek. De erre XIV. Lajos hallgatással felelt, később teljesen cserbenhagyta Thökölyt, miután alaposan kihasználta volt.

Buonvisi pápai nuncius jelentéseiben a szentszéknél panaszkodik, hogy a különben kitűnő, vallásos Lipót császár gyenge és tanácsadóitól függ egészen, ezen hibát a nevelésnek tulajdonítja, mely túlságosan szerénnyé tette őt. Miniszterei megválasztásában is szerencsétlen, ezek vésteljes irányt adnak a császári politikának: Magyarország elnyomásában, Lengyelország gyengítésében és XIV. Lajos megalázásában

látják a Habsburg ház állásának biztosítását ; pedig csak ellenségeket szereznek.

Buonvisi mindent elkövet, hogy a császár szeméit fölnyissa. Szemébe mondja, hogy egy gyenge fejedelem olyan, mint a holt oroszlán, melyet nyúl is inzultálhat. Tacitust idézi neki : «Ne vim principatus resolvat, cuncta ad senatum referendo!»

Sürgette, hogy szabadítsa ki magát miniszterei káros befolyásától Magyarország előnyére, mert azok gyűlölik a magyar nemzetet és hasznot akarnak húzni a konfiskációkból. Legyen ő a magyarokkal szemben méltányos. Sajnos, nem hallgattak rá!

Azt ajánlotta, hogy kössön a császár békét Franciaországgal ; szabadítsa föl Esztergomot, Érsekújvárt, Budavárát. Szava pusztában hangzott el! A pápának ír Buonvisi, kérve őt, hogy küldjön lehetőleg nagy pénzösszeget, a török elleni háború megindítására, ahogy ő mondja, «hogy megfossa hiú mentségeiktől, a magánérdekeik által tévútra vezetett minisztereket és a császárnak álombamerült szellemét talán cselekvésre ébreszthesse!» Béccsel szemben azt hirdette, hogy Magyarország fölszabadítása minden másnál fontosabb, minden más eltörpül ezen föladat mellett.

Végre elkeseredésében visszahívását ismételten kéri, azon megjegyzéssel, hogy : «Gyenge gyomornak ártalmas erőteljes ételekkel táplálkozni!» Ezzel a császárra és saját erőteljes föllépésére célzott. A pápa nem mentette föl, mert ott nélkülözhetetlenek jelentette ki.

Lotharingiai Károly azt vallotta, hogy mindenekelőtt Magyarországot kell visszahódítani és így erős hátvédként védfalat emelni a török ellen, hogy azután bizvást lehessen nagynémet politikát űzni a legfőbb ellenség, XIV. Lajos ellen.

Eszméje győzött és a különböző pártokat megnyerte magának, majd Buonvisi pápai követ tervével — a kereszténységet megmenteni — karöltve indul a török kiűzésére.

Csak Badeni Hermann a haditanács elnöke és Lotharingiai Károly között tátong áthidalhatatlan gyűlöletes mélység. Buonvisi kijelenti : «Piu facile sarebbe di unire l'aqua col fuoco», mint ezeket közelebb hozni egymáshoz. Buonvisi nemes egyénisége csakis a kereszténység sorsáért küzdött. Badeni Hermann ki akarta erőszakolni a törökökkel kötendő békét, ami Magyarország fölládozásával lett volna egyenlő.

Budára a török részére titokzatos módon 1686-ban sok

élelem érkezik, és midőn Lipót császár szigorú vizsgálatot akar megindítani, kételyek merülnek föl, vajjon komolyan fognak-e majd a vizsgálathoz. Erről Schmettau, brandenburgi követ így nyilatkozott: «Weil Einige, welchen nicht wohl beizukommen, dabei interessiert sind und mehr an Tag kommen möchte als man zu wissen verlangt!» A dunántúli huszárok ajánlkoztak, hogy ők elfogják a kérdéses szállítmányokat, de Schmettaunak lett igaza, mert a bécsi kormány ezt nem engedélyezte.

Lotharingiai Károly herceg a császári fővezér az 1685-i hadjárat után azonnal Buda visszafoglalására beszél rá Lipót császárt és pedig az összes erők egyesítésével ajánlja ezt végrehajtani, hogy a töröknek ne legyen ideje a Dráván átkelő seregével beavatkozni. Terve ostromszerű ellenkezésbe ütközött a becsvágyó fejedelmek részéről.

Mindegyik külön hadjáratot akart viselni saját csapataival. Volt olyan, aki Székesfehérvár visszafoglalása nélkül Budának nekimenni veszélyesnek, helytelennek minősítette. Egy másik pedig Eger bevételét állította szükségesebbnek oda azon céllal, hogy Thökölyt kell mindenekelőtt megsemmisíteni. Tehát támadja egyik Fehérvárt, a másik Egert, a lovasság pedig vonuljon Észék ellen. Lotharingiai Károly terve így veszélybe került, mert mások megint azt ajánlották, hogy Székesfehérvárt, Kanizsát, Szigetvárt kell legelőször elfoglalni, akkor Buda bevétele kevesebb vérbe fog kerülni és sokkal könnyebb lesz! Lipót császár ingadozott, de Lotharingiai Károly nem engedett és az ellene folytatott hosszú, személyeskedő harcok és áskálódások ellenére mégis csak az ő terve győzött, Lipót e mellett döntött. Budát ostrom alá venni és elfoglalni az egész rendelkezésre álló erővel.

XI. Ince pápa mint már mondtam, milliókat fizetett Lipót császárnak és a háborút intéző köröknek a török elleni háború céljaira, a bíbornokok asztali ezüstjüket is értékesítették ezen célra. Szelepcsényi primás egész pénzvagonát (400,000 forintot) odaadta a katonák zsoldjára. A pápa az ostrom alatt mindezekon fölül 100,000 aranyat küldött Buonvisi bíboros nunciának a keresztény csapatok szervezésére, de minthogy ez elkésve, már Buda visszafoglalása után érkezett csak meg, intézkedett, hogy ezen pénzösszeg Buda újraépítésére fordíttassék. Ince pápa, Buonvisi kardinális és Marco d'Aviano kapucinus szerzetes, aki Buda visszafoglalását nagymértékben elősegítették, a nemzet örök hálóját érdemelték ki.

Zsigmond király óta több mint 3 évszázadig hiába várt a magyar hathatós külső segélyre. Ezen hosszú idő alatt nem tudta a török megörölni a magyar ellenállást, pedig ez úgyszólván segítség nélkül egyedül állott. Komolyan és igazán csak akkor láttak hozzá fölsegítésükhöz, midőn Bécszet kezdte közvetlenül veszélyeztetni a hatalmas ozmán sereg. Ez a segítség és a nagy hadműveletek megindítása nem Magyarország megmentésére szolgált, hanem önvédelemre; folytatása pedig a kivívott győzelmek erkölcsi és lélektani következménye volt. Így azután Buda felszabadítására úgyszólván az egész keresztény Európa küldött csapatokat, legkiválóbbjai vezetése alatt. Magától értetődik, a magyar nemzet nagy és döntő részt vett a felszabadító harcokban és éppen a magyar viselte ezen évszázados küzdelemnek legsúlyosabb anyagi és véres áldozatait, és így abban is a legnagyobb, majdnem egyedüli része van, hogy a hódító ozmánok csak Bécsig jutottak és Nyugat-Európa megkíméltetett a nagy csapástól.

Buda körülvétele június 18-án történt és már az első küzdelmekben Marco d'Aviano, a hős szerzetes, lángoló hittel és tüzes szavaival nagy befolyást gyakorolt az elkeseredetten küzdő keresztényekre.

Abdurrahman pasa 15,000 főnyi csapattal védte Budát és Soliman 60,000 főnyi sereggel indult támogatására. Budavár ostroma nagyon változó és szörnyen elkeseredett harcokra vitt, mert mindkét fél tüzzel-vassal pusztította egymást, a szerencse is nagyon ingatag volt. A könnyű kezdet-sikereket több sikertelen roham követte, éppen így a török kirohanásai és küzdelmei, bár nem döntő, de mégis igen véres és veszélyes sikerekkel jártak. Elkeseredett hősiességben sokáig egyik fél sem nyert nevezhető előnyt. Érthető is ez, hiszen a konstantinápolyi nagymufti kimondta, hogy Budát, a birodalom kulcsát, az igazhívőnek utolsó csepp véréig kötelessége védeni. Abdurrahman pasa pedig kijelentette, hogy a várat nem adja át és a főnnhéjazó támadót az Isten fogja megalázni.

A fővezéri haditanácsban kimondatott, hogy a magyar hajdúk éppen olyan olyan fürgék és ügyesek, mint a törökök, ezért ezek fogják a török mellvédeket első rohamoszlopként megmászni. Hej, beh sokszor láttam ezt a hősiességű fürgeséget a végletekig kihasználni a világháborúban és így a magyart elsőnek elvérezni és a diadalt mások részére előkészíteni.

Június 27-én a főjelentésben olvashatjuk az első roham

részletei között e pár szót, mely nekünk magyaroknak oly sokat mond: «Un enseigne des Haiducs de Rab monta le premier et planta son drapeau!» Egy győri magyar zászló-tartó hajdú mászott föl elsőnek és kitűzte a magyar zászlót Buda falára.

Az első általános roham csak a legkülső fal elfoglalásához vezetett, a vár a töröké maradt, akinek fölmentő serege gyorsan közeledett Buda felé.

Ezután a császári főhadiszállás körül megint megindulnak az áskálódások, melyek Lotharingiai Károly helyzetét mind nehezebbé tették; ő ezekkel szemben is szívósan kitartott. Grimani írja róla: «Ha una somma toleranza e prudenza, essendo ammirabile nel coprir li sentimenti e dominar se stesso! Questa sua destrezza fara che si acquisti Buda!»

A második általános roham augusztus 3-án sok vérbe került és eredménytelen maradt.

Nemsokára ezután Solimán fölmentő serege érkezik Buda közelébe, de csak kisebb vállalkozásokba bocsájtkozik, melyek sikertelenek maradnak, bár elég kellemetlen betörésekkel járnak, végre Solimán elintézetlen vállalkozását abba-hagyva, visszavonul.

Jeruzsálem és Konstantinápoly kulcsa, ahogy Abdurrahman Budát nevezte, még török kézen maradt, de XIV. Lajos francia király biztosra veszi mielőbbi elestét, mert portai követé, Girardin megírta neki, hogy Sofiánál a nagyvezér sírva, zokogva mondta, hogy most mutatná meg Lajos, hogy jóbarátja-e a Szultánnak? Hiszen a török sereg már-csak csürhéből egészítődik ki.

Augusztus 22-től apránként nagyon véres és elkeseredett küzdelemben valamivel előbbre jutnak a keresztény hadak.

1686 szeptember 2-án fényes tervezet alapján, mely a legkisebb részletekig ki volt dolgozva és a csapatok határt nem ismerő lelkesedésétől hordatva, szörnyen véres küzdelemben és kétségbeesett tusa után Budavára elesett és Abdurrahman bámulatos hősiességgel ott halt meg Jeruzsálem és Konstantinápoly kulcsáért folyt rettenetes küzdelemben. Az utolsók között csak néhány hős török tisztől kísérve karddal kezében adá ki hős lelkét, kötelessége teljesítése közben. Magasztos és valóban bámulatraméltó volt a törökök vitézsége.

A keresztény sereg győzelme és a nagy erővel hősiesen küzdő ellenféltől megszállott vár rohammal való bevétele

a hadtörténelemnek egyik legfényesebb fegyverténye marad. Buda legnagyobb részben lángok martaléka lön. Romban hevert minden! Hunyadi Mátyás palotája rommá löve! A várban alig volt magyar, mert kikínózták onnét; elpusztult, elköltözött.

1688-ban Miksa Emanuel bajor fejedelem beveszi Belgrádot, karddal kezében a legelső között mászik föl a várfalra. 1691-ben ismét Lotharingiai Károly győz a Szalánkemén melletti nagy csatában, ez volt a fölszabadító csaták legvéresebbike, 1697-ben zajlott le a zentai csata, mely talán még emezt is fölülmúlta. Itt Savoyai Jenő nagyszerű vezetése és személyes hősiessége hozta meg a török hadsereg pusztulását. A török hódoltság és háború az 1699-i karlovinci békével végződött. Utána már csak Temesvár visszafoglalása volt hátra, ami 1715-ben be is következett. Magyarország föl-szabadult.

Emlékezzünk meg mai nemzeti ünnepnapunkon hálás szívvel Lotharingiai Károlyról, a hős vezérről is, aki Buda visszafoglalását a legnagyobb erkölcsi és tárgyi nehézségek ellenére is, célul tűzte ki és a sok incselkedés dacára is végrehajtotta hős szövetséges hadseregeinek hathatós támogatásával.

Alighogy a török hódítás alól fölszabadult Magyarország, a császári hatalom hódított tartománynak nyilvánította ki. Ez jogos fölháborodást és elkeseredést szült Magyarországon, és ez fájt a büszke, hős magyar nemzetnek legjobban; ez a mérges tüske genyedt szívében 1867-ig. Sok minden szerencsésebben végződhetett volna úgy Magyarországra, mint a császárságra nézve, hogyha Lipót császár tanácsadói erre a végzetes és rövidlátó elhatározásra nem veszik rá urukat és e helyett egy erőteljes, virágzó Magyarországot létesítenek, mely azután szilárd pillére lett volna a Monarchiának mindenkorra, a helyett, hogy viszálykodásban és szabadságharcokban merült volna ki nélkülözhetetlen ereje.

A természet nagy rendje szerint minden élőlénynek joga van élni, ha ehhez elegendő ereje van. Ez így van a baktériumoktól kezdve a növényzeten és állatvilágon át az emberig és az emberi fajok csoportosulásában a nemzetekig.

A magyar egyén és a magyar nemzet ezer éven át a legnehezebb körülmények, megszállás, elnyomatás, országát elpusztító háborúk és csapások közepette is számtalanszor megmutatta, hogy mindezeket le tudja küzdeni és igenis

van ereje élni és így joga is van független nemzeti létéhez!

A török nem tudta megsemmisíteni a bekebelezett magyarság létét. Számptalan magyar község tüzzel-vassal elpusztított, mert nem volt hajlandó a török rabigába önként belehajtani fejét. A törvényhatóságok nem adták meg magukat, inkább átköltöztek máshová és mentettek, amit menteni egyáltalában lehetett. A birtokos, nemes osztály és a nép nem hódolt be. A magyarok ezrei vértanú halált haltak hazájukért, mert nem voltak hajlandók magyarságukat, hazájukat megtagadni! Ezeknek otthona fölperzseltetett, megsemmisült, és ha életben maradt valaki hozzátartozói közül, az elbujdosott és mint lelke legnagyobb kincsét szívében vitte magával magyar hazafiságát és a jobb jövőbeni erős hitét. A török nem tudta kiirtani a magyar egységérzetét és a kapcsolatokat. A török hódító hatalma csak addig ért, ameddig nyers ereje és erőszakos eszközei értek. A magyar megyék intézkedéseit mindig és mindenki, még élete kockáztatásával is a törökkel szemben, tőle telhetőleg betartotta és törekedett végrehajtani. Nem fegyverrel küzdött a hős magyar: de férfi, nő és gyermek hűséges fegyvertelen katonája volt a magyar eszmének és föltámasztásnak és így óriási erkölcsi erőt lehetett kifejteni. Ezek csodálatos erővel lelkükben, a szent hazafiság lángoló tüzével szívükben dolgoztak a haza fölszabadításán és lehetővé tették, hogy azután a régi nemzeti élet azonnal megindulhasson s a megyei ténykedés tüstént föléledjen. Mindez egyik főgátja volt annak, hogy a hatalmas oszmán birodalom terjeszkedése Magyarországon áthaladjon, mert ameddig a magyar nem volt végleg megtörve, addig nem mehetett tovább; a magyart azonban végleg megtörni képtelen volt.

A török idegen maradt 150 éven át és mélységes ellenszenv kísérte minden ténykedését. Éppen az a tündöklő hazafias lelkület, mely minden magyarban élt, a haza iránti mindenekfölötti hűség és fajerősség, az erős vallásosság, minden magyart mint halálos ellenséget állított a török uralommal szembe.

Magyarország a megsemmisüléssel küzdött, teljesen föl volt dúlva, a nemzet szörnyű véres veszteség után majdnem elvérzettnek volt tekinthető és mégis a fölszabadítás nagy és fönséges művében ragyogón szerepelt.

Erdély a mohácsi vész után néhány szomszéd megyével külön fejedelemség volt, Magyarország meg volt szállva, a Duna-Tisza köze, az Alföld a Mátráig, Temesvár, Pécs, Buda,

Székesfehérvár, Esztergom, Érsekújvár és más városok török kézen voltak s így az ország keleti fele el volt vágva a Pozsonyban, illetőleg Bécsben székelő királytól. Hogyan kormányozhatott volna a török kézen levő, egységes területen átnyúlva, mikor se táviró, se hasonló összekötő eszköz, de még hasznavehető közlekedési lehetőség sem létezett?

A török elleni harcokból, az elnyomatás szomorú korszakából, a fölszabadító háború előkészületeiből, annak lefolyásából rendkívül sok tanulságot szerezhetünk, ezek között a legmegszívlelendőbbnek vélem azt, hogy ne várjunk mindig máshonnét támogatást, segítséget; mert az mindig csak önző alapokra támaszkodik, hanem építsük jövőnkét saját nemzeti és egyéni erőnkre. Ha szívósak, erősek, életképesek vagyunk minden viszontagság közepette, akkor mások is szívesen nyújtanak majd kezét nekünk, hogy egészen talpra segítsenek. Azt is tartsuk szem előtt, hogy a hazafias lelkesedés és hősiesség egymagában nem elegendő az ország és állami lét biztosítására, hanem ezzel együtt vállvetett, önfeláldozó belső munka éppen úgy, mint a nemzetközi viszonyok fölismerése, ügyes kihasználása és azoknak lekötése, akik természetes és saját érdekiük miatt támaszaink lehetnek. A belső rend törvényes és törvényekhez, alkotmányhoz hű kormányzat szilárdkezű vezetése nagy vonzóerővel bír!

Habár sok nemzet csapataival együtt küzdött Buda visszafoglalásáért a 150 éves elnyomástól legyengült magyar, ez legkevésbé sem csökkenti a magyar csapatok dicsőségét, fényes diadalait, hősiességét! Ott küzdöttek az Esterházyak, Pálffyak, Batthyányiak, Barkóczyak dandárai, Festetics, Csáky, egyszóval Magyarország színe-java! Ismételten megütköznek a várat ostromló keresztény sereg hátában fölvonult, támadó janicsárokkal, mindannyiszor ragyogó katonai erényeikről hőiesen tanúságot téve, döntő befolyással voltak a végső sikerre. Több mint 300 éves hősi küzdelem és elmondhatatlan szenvedések korszaka zárult le a török rabiga letörésével! 300 esztendő, melyben Európát és annak kereszténységét védte meg számtalan magyar hős vére és élete árán! Ma e dicső emlékü 250 éves évforduló magasztos ünnepén lelkem mélyéből fakad föl a keserves kérdés: Hát új rabigát érdemelt a magyar nemzet a feledékeny és hálátlan Nyugat-Európától?

150 éves éltet ölü megszállás után a magyar nemzet talpraállott és virágzásnak indult minden újabb elnyomatás ellenére!

El fog múlni Trianon átkos, sötét korszaka is és a magyar nemzet újra virágzó és boldog lesz! Forró imában kérem az Istent, hogy mielőbb megint ünnepet ülhessen az ezerpróbas nemzet: a szentistváni Magyarország felszabadulásának boldogító ünnepét.

Legyen a mai ünnep jelképes előünnepe a magyar föl-támadásnak.

József, kir. herceg.

Ki hatolt elsőként Budavarába 1686-ban?

Részlet **Gyalóky Jenő** r. tag előadásából, 1936. szeptember 2-án.

Bárha ez a kérdés hadtörténelmi szempontból korántse kiváló fontosságú, nem mehetünk el szó nélkül mellette, mert régibb és újabb időben egyaránt sok vita folyt róla. Hozzá kell tehát szólnunk, de ez a hozzászólás csak tárgyilagos lehet, akár hízeleg az eredmény a nemzeti hiúságnak, akár nem.

Lássuk tehát, miről is van szó. Ott, ahol teljesen kifejlett bástyarendszerrel van dolgunk, már valamely külső védőműnek (pajzsgátnak, fedőgátnak stb.) elfoglalása is fontos lehet, mert az elhódított védőmű a további támadás alapjául szolgálhat. Ha azonban — mint például Budaváránál is — az ostromolt főgát előtt nincs külső védőmű, akkor magának a főgátnak megmászását és megszállását kell olyan fegyverténynek tekintenünk, amely megérdemli, hogy a felvetett kérdés szempontjából foglalkozzunk vele.

Buda 1686-i ostrománál a július 27-i általános roham körülményeit kell legelső sorban számbavennünk. Mint ismeretes, ezen a napon a vár északi és déli homlokzata ellen nagyjában egyszerre indult meg a támadás. A császáriak az Esztergomi-rondellát s a hozzá kelet felől csatlakozó gátat, a brandenburgiak pedig a Bécsi-kaputól nyugat felé számított első és második rondellát s a közöttük levő kötőgátat rohanták meg.

A császáriak támadószakaszán, az Esztergomi-rondella ellen első vonalban 40 gránátos, második vonalban 50 hajdú, a kötőgát ellen első vonalban 50 gránátos, második vonalban 100 hajdú indult. Ugyancsak 100 hajdút osztottak be a brandenburgiakhoz is. Hogy miért kerültek a mindenkor haláltmegvető bátorsággal küzdő hajdúk a második vonalba, annak egyrészt védőfegyverzetük hiánya, másrészt pedig a gránátvetésben való járatlanságuk lehetett az oka. A gráná-

tosok ellenben, roham alkalmával vassisakot és mellvértet viseltek, s így az áttörés pillanataiban nem voltak annyira fedetlenek, mint a hajdúk.

A brandenburgiak már az első nekirohanással elfoglalták a nekik kiutalt kötőgátat s a győri hajdúknak — sajnos — ismeretlen nevű zászlótartója kítűzte a falra a magyar lobogót. Külföldi író állítja, hogy ez a vitéz jutott fel elsőként a gátra. Ebből az következik, hogy eredeti helyéről előretörve, a gránátosok elé került, ami, ismerve a hajdúk vállalkozókedvét, könnyen lehetséges. Mivel ellenbizonyíték nem bukkant fel, elfogadhatjuk mint igen valószínű dolgot, hogy ez a zászlótartó a többiek előtt kúszott fel a kötőgátra.

De ugyanakkor a császáriak támadószakaszán is elesett előbb a kötőgát, majd negyedszeri támadásra az Esztergomi-rondella is. Ezekre is kellett valakinek elsőül felhatolnia, de azt, hogy az illető gránátos vagy hajdú volt-e, ma már nem lehet eldönteni, valamint azt se, hogy a kötőgátra felhatolt «első», nem előzte-e meg időrend dolgában a fennebb említett zászlótartót? Mint láthatjuk, a kérdés éppen nem egyszerű, sőt még bonyolódik, ha hozzávesszük a déli homlokzat megtámadását, amelynek során a bajorok és a szászok, nemkevéssbé heves harc árán, elfoglalták az olasz szakirodalomban «Baluardo d'Italia» néven emlegetett nagy rondellát. Ki volt itt az első? Senki se tudja. Az egyes harcmozzanatok idejét, percről-percre, nem jegyezte fel senki, legkevéssbé a mi honfitársaink, akik akkortájt még nem nagyon szerettek irkálni, s így nem akadt közöttük egy se, aki részletesebben, pontos időrendben örökítette volna meg a magyar csapatok vitézi tetteit.

Az augusztus 3-án végrehajtott általános roham kezdetén, a bajorok egyik rohamcsapata behatolt a hajdani királyi palotába is. Igaz, hogy csakhamar kiszorult, de mégis csak benn volt s így pillanatnyilag a július 27-i támadóknál tovább jutott.

Azonban a legtöbb vita nem a most érintett két rohamban szerepelt «első» körül, hanem arról folyt, hogy ki vezette azt a csapatot, amely a többiek előtt hatolt át a törökök szeptember 2-i védővonalán? Nagyobb részben a közhit, kisebbszben a történelmi kritika, négy tiszts valamelyikének nevéhez kapcsolja ezt a dicsőséget. Közülök három, tudniillik Ramocsaházy András, Petneházy Dávid és Fiáth János magyar, a negyedik: Pechmann Márton, bajor volt.

Minthogy a támadás a vár két ellentétes oldalán, északon és délen, egyszerre indult meg, el kell választanunk, ki

volt az első itt és ki amott? Lássuk előbb az északi homlokzaton történeteket.

Az itt szerepeltetett három magyar valamelyikének hős-tette, az Esztergomi-rondella torkát elzáró cölöpgát áttöréséhez fűződnek. Ámde Ramocsaházyról már 50 évvel ezelőtt kimutatta Károlyi Árpád, hogy a róla szóló történetnek nincs elfogadható, komoly alapja. Petneházy esetében pedig — ugyan-csak Károlyi Árpád szerint — még az is kétséges, vajjon a szeptember 2-i sorsdöntő roham idején egyáltalán a budai oldalon tartózkodott-e? A róla szóló egykorú vagy közelegykorú okmányok mitse tudnak a későbbben neki tulajdonított vitézi tetteről. Sőt — és ez nagyon fontos — nem tudott róla a felesége se. Petneházy né ugyanis, özvegyiségre jutva, bizonyos birtokadományozás tárgyában írott folyamodványaiiban, elhalt urának minden érdemét és hőstettét felsorolta, csupán erről az egyről, az utolsó rohamban feltételezett szerepéről hallgatott. Itt tehát az «argumentum ex silentio» döntő szerephez jut.

Fiáth esetét megvizsgálандó, vissza kell térnünk az augusztus 31-én szerkesztett rohamintézkedéshez. Ebből az látszik, hogy a császáriak-alakította rohamoszlopok élére — bizonyára az előbb már említett oknál fogva — gránátosokat rendeltek. Az Esztergomi-rondelláról induló csapatnak csak néhány lépésnyi utat kellett megtennie, hogy a törököknek a rondella torkát elzáró cölöpgátjához érjen. A másik két rohamoszlopnak hosszabb utat kellett megjárnia. Mivel a rondellán támadó gránátosok egyhuzamban, fennakadás nélkül törttek át a visszafelé elsült török aknáktól megrongált cölöpgát részein, a nyomukban járó hajdúknak idejük se volt arra, hogy még az akadályon innen a gránátosok elé kerüljenek. Az utóbbiaknak vezetésére a fővezér — Károly lotharingiai herceg — még szeptember 1-én este személyesen, élőszóval jelölte ki a nápolyi születésű, még csak 30 éves báró D'Aste Mihály alvezredest, aki az 1683 óta folyt felszabadító háborúk addigi során s többek között Buda mindkét ostrománál is, különös vitézségével tűnt ki. Több ízben, így legutóbb július 27-én, meg is sebesült. D'Aste, hitelt érdemlő szemtanúk egybehangzó vallomása, valamint Caprara tábornagnak Pio bíborshoz intézett levele szerint, valóban gránátosai élén tört át a szóbanforgó cölöpgáton, de már a siker első pillanataiban halálosan megsebesült. Egy golyó a combját törte el s ezenkívül még kilenc súlyos sebet kapott. Őt honfitársa — Saluzzi, Raineri, Grimani, Rufin és egy szolga — felkapta és levitte a rondelláról, ahol Bischoffshausen őrnagy foglalta el a helyét.

Károly herceg és Savoiai Jenő herceg saját háziiorvosaiukat küldötték a sebesülthöz, de nem lehetett rajta segíteni. Miután meggyónt, megáldozott és minden földi dolgáról rendelkezett, szeptember 9-én meghalt. Halálos ágyán, gyóntatójának P. Ruggeronak feljegyzései szerint ezt mondta: «Fatemi portare gli Santissimi Sagrementi, perche io muoio il più contento huomo del Mondo, avendo la fortuna di morire in Buda.»¹ Holttestét a mai belvárosi plébánia-templom szentélyébe temették, az 1684-i ostrom alatt meghalt Medici András herceg mellé. De gróf Marsili már öt nap múlva átszállíttatta a budavári Koronázó-templomba, amelynek déli oldalán, a katakomba fölött, nemsokára emléktábla fogja megörökíteni D'Aste nevét és hősi halálát. Ő tehát kétségkívül Fiáth előtt járt. Azonban nincs semmi akadálya annak a feltevésnek, hogy a magyar tisztek közül Fiáth őrnagy jutott be szeptember 2-án legelőbb a várba.

A déli oldalról indult támadásnál, a bajoroknak és a szászoknak fölőtte nehéz helyi viszonyok között kellett a királyi palota romjai közé épült török torlaszokat megrohanniok. Már vagy két óra hosszat dúlt az eredménytelen harc, amikor végre, délután 5 órakor megjött az örömhír, hogy Károly herceg csapatai az északi oldalon betörték a várba. Ez újabb lendületet adott a már-már lankadó támadásnak s ekkor történt, hogy a fiatal Pechmann Márton, a bajor testőrgyalogezred alezredese, 70 embere élén vakmerően felkúszott a törököknek a hajdani palota keleti szárnyán épült torlaszára. A többiek nyomon követték s az újra összeszedelődő támadók most már ki tudták a védőket szorítani az összelőtt palotaszárnyakból s a közöttük levő udvarból is. Pechmann itteni elsősege tehát alig vitatható. Szerencsésebb is volt D'Astenál, mert épen került ki a viadalból. Hőstettét azonban jóval az olasz alezredes megsebesülése után hajtotta végre. Ennélfogva, mai tudásunk szerint, D'Aste volt az, aki gránátosai élén elsőül törte át a törökök szeptember 2-i védővonalát.

Feledésbemerült emlékét, ezelőtt négy évvel, Maggiorotti András olasz kir. tábornagy, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, elevenítette fel, újabb adatokkal is bővítve eddigi ismereteinket. Neki köszönhető, hogy az «elsőség» sokat vitatott kérdésére kielégítően válaszolhatunk.

¹ Az akkori helyesírás szerint.

II.

Gróf Széchenyi István kiadatlan levelei Br. Mészéna Jánoshoz.

(1816—1818.)

Ismeretes, hogy gróf Széchenyi István 1815. március elsejétől fogva a György angol régens-herceg nevét viselő 5. számú huszárezred kötelékébe tartozott. Az ezred Milanóban állomásozván, Széchenyi is itt teljesített szolgálatot, mint tényleges szolgálatban lévő kapitány, azokat a hónapokat kivéve, melyeket a Murat nápolyi király ellen viselt hadjárat foglalt le, melyben tudvalevőleg Széchenyi is résztvett, vagy amelyeket szabadságon töltött. Széchenyi 1817 végén is hosszabb szabadságot kapott s a nyert szabadság-időnek legnagyobb részét Bécsben töltötte. Bécsi tartózkodása alatt fogamzott meg benne az az elhatározás, melyben azonban része volt a szülői kezdeményezésnek is, hogy hosszabb időre keletre utazik. Minthogy keleti útját legalább egy esztendőre tervezte, indokoltnak látta milánói háztartásának teljes feloszlatását.¹ Az alább közlendő levelek, melyek legnagyobb részét ezredbeli tisztársához, Mészéna János főhadnaggyhoz intézte, ezzel az üggyel állanak vonatkozásban.

Mészéna Janos egy esztergomvármegyei család tagja, melynek egyik őse 1656-ban szerzett nemességet. Mészéna Janos 1785. február 6-án született Esztergomban. 1789-ben közlegénynek állott be a 33. számú gyalogezredbe. Később átkerült a lovassághoz és 1810-ben őrmesterré lett az 5. számú huszárezredben. Ugyanitt 1813-ban hadnaggyá, ugyanazon év októberében pedig főhadnaggyá lépett elő. 1815-ben megkapta a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét, 1818. március 23-án pedig bárói rangra emeltetett. 1830-ban, miután több mint négy évtizedet töltött a katonai pályán, nyugdíjazták, mint kapitányt.² 1846-ban megkapta az őrnagyi jelleget. Nyugdíjazása után egy ideig a pöstyéni katonai fürdő pa-

¹ V. ö. *Viszota Gyula*: Gr. Széchenyi István naplói. I. k. (Budapest, 1925.) XXXVIII. s köv. ll.

² Az életrajzi adatok *Nagy István*: Magyarország családai. VII. k. 456. l. és *Hirtenfeld J.*: Der Militär-Maria Theresien-Orden und seine Mitglieder. IV. (Wien, 1857.) 1273—74., 1346. ll.

rancsnoka volt.¹ Amikor kitört a szabadságharc, Meszéna János azonnal jelentkezett katonai szolgálatra. Bem hadseregében teljesített szolgálatot,² mivel azonban előrehaladt kora miatt nem bírta el a harctéri fáradságokat s meg is sebesült, 1849 elején hosszabb szabadságot nyert felettes parancsnokságától. Erre vonatkozik Bemnek 1849. január 31-én hozzá intézett következő levele :

Stolzenburg, den 31. Januar, 1849.

Schätzbarer Major.

Beruhigen sie sich. Pflegen sie Ihre gezondheid, die Mir so und allen Ihren Freunden sehr theuer ist. Sie haben die Pflicht eines ehrlichen Mannes und einer ausgezeichneten Officiers ehrenvoll erfüllt. Sie haben recht gut gefochten.

Fürchten Sie nicht, dass Ihre Blessur Ihnen nicht erlauben wird Ihre weitere Beförderung zu erringen. Sie werden noch gesund werden ehe wir den grossen Kampf der Freiheit gegen den Meichelmörderischen Despotismus werden gendigt haben, denn unsere Feinde werden alle Mittel anwenden um Ihre abscheuliche existenz zu verlängern.

Hartneckig wird der Kampf sajn, aber siegen werden wir. Und sie Herr Major sie werden noch das Vergnügen haben mit uns das Triumph zu theilen.

Noch etliche Tage und unsere Siebenbürgische Feinde werden vernichtet. Dann nach Ungarn. Adieu Schätzbarer Major

General Bem.³

Br. Meszéna János 1851. május 19-én halt el.

Gr. Széchenyi Istvánnak br. Meszénához írt levelei eredetiben özv. Polgár Béláné sz. báró Meszéna Stefánia úrnő birtokában vannak (Törökszentmiklós), aki a levelek közzétételét a legnagyobb készséggel megengedte. Fogadja érte legőszintébb köszönetünket.

¹ Militaer-Badecommandantnak címezi gr. Hadik 1839. június 6-i levelében. Eredetije özv. Polgár Béláné sz. br. Meszéna Stefánia úrnő birtokában. (Törökszentmiklós.)

² V. ö. *Johann Czetz*: Bem's Feldzug in Siebenbürgen. Hamburg, 1850. 92., 148. ll. *Jakab Elek*: Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—49-re. Budapest, 1881. 460. l.

³ A levél külsején egykorú, de más kézzel : Őrnagy báró Meszéna úrhoz Marosvásárhely. (Zárópecsét.) Eredetije özv. Polgár Béláné úrnő birtokában.

Bécs, 1816. április 6.

1231

Geschrieben in Wien, dem 6 April 1816.

Mein lieber Messina, endlich geht die Medaillen Commission an, — ich höre, dass Ihr für mehrere Bewohner meiner Escadron für Münzen eingekommen seid, diess finde ich gut und löblich, — ich wünsche es vom Herzen, dass sie selbe erhalten — dass du mir aber kein Wort davon geschrieben, und mich so zu sagen aus deinem Herzen und Andenken gewaltsam heraus gerissen, — finde ich empfindsam und schmerzlich. Es macht aber nichts und ist schon vergeben, auch für die Eingekommenen nach Möglichkeit gesorgt. Äusserst schwer wird es aber, in diesem Vorhaben und Geschäft zu gelingen, da man sehr difficile und scrupulos, in der Austheilung der Ehren pfenninge verfährt. — Nun muss ich dich aber um eins bitten — du weisst, dass Szilágyi mit mir ist: ich hab' das Regements Commando ersucht selben auf Urlaub mit mir lassen zu wollen — da ich vielleicht ohnehin bald einrücken werde, und der selbe, wenn er auch bei mir bleibt, dem Regiment keine besondere Schande macht. Er hat, ich weiss nicht wie, die silberne Medaille erhalten — wenigstens hat das Regements-Commando mich davon so unterrichtet, — auch hab' ich's in Zeitungen so gelesen. Da der wahre Genuss und die Freude, die aus einer Belohnung entstehen kan, schnell nach volführter That nur denkbar ist — und jeder Reitz aufhört — wenn man noch lang dafür zappeln, lang sich deswegen ärgern, und zanken, da eine höfliche Miene annehmen, da ein Compliment machen, dort ein Trinkgeld noch etwa opfern — mit einem Wort, lange betteln und verschmitzt für eine That garstigen process führen muss, die man frei ungezwungen, und keck von dem Glück und Schicksal abgedrungen und sich so der Belohnung würdig gemacht, — so hab' ich nach eingezogener fröhlicher Nachricht, — auch nicht *gepasst* — und alsogleich vom Obrist Simonyi,¹ der auch ein würdiger Sohn des Atila — dessen würdige Abkömmlinge ehrt und schätzt — eine Medaille geborgt — dem ehrlichen Martzy² an die tapfere Brust gesteckt und zu dessen Ehren ein kleines Festchen ver-

¹ Vitézvári báró Simonyi József ezredes, aki ebben az időben a 4. huszárezred parancsnoka volt.

² Martzy minden valószínűség szerint Szabó Márton huszárkapitány.

anstatet — bei dem, ich kann sagen, die grossen des Reich's mit Szilágyi¹ aus dem selben Becher getrunken, aus der selben Schlüssel gegessen : so ist der Soldat zu schätzen — und wenn er wirklich gut ist, nicht viel weniger wie ein König!! — Nun entsteht aber die Frage wie er die Medaille bekommen hat? da ich die Idee hab' hier noch einmal für die goldene Medaille für ihn einzukommen. Dazu brauchte ich gar nichts, als dass du mir allsogleich ein Attestat, da das andere, welches ich dem FML Bianchy² gab, und auf welche, wie ich vermuthete, er die silberne Münze bekam, auf jeden Fall unnütz sein würde, schicktest, die ich hier unterschreiben und eingeben könnte. — Auf dich allein kömte es nun nur an, ob er sie erhalten soll oder nicht? Gut stylisirt, von vielen unterschrieben, und schnell herauf gesendet sind die 3 Conditionen, die ich setze, für's übrige will ich Sorge tragen : und werde durchsetzen. Sei also rüstig tätig, und beeile dich ein klein wenig, da sonst die Commission zu Ende sein wird.

Sag' denen, die mich im Regiment lieb haben, recht viel Schönes, — dem Erhard³ lass ich neuerdings Geduld anempfehlen ; hab' ich den keine?

Loksánky⁴ sag recht viel, — wer commandirt die Escadron? hat der Horváth⁵ seinem Csakó noch immer so sonderbar auf? Sag' mir doch über alle diese wichtigen Vorfälle ein Wort, und vergiss mich nicht gänzlich

Széchenyi m. p.

Bécs, 1818. február 14.

Die wenigen Stunden, die mir im Tag' hindurch überbleiben, sind mir nicht hinreichend, um Ihnen, mein lieber Messina, für Ihrem letzten Brief zu danken ; ich muss glatterdings einige der Nacht, oder vielmehr der Morgens stehlen, um in Ihrem Augen nicht als ein ganz fauler Correspondent zu erscheinen. Für die nachrichten, die Sie mir geben, danke ich, dass Sie gut gelaunt sind und mit scharfen Blick die

¹ Szilágyi a legénységi állományba tartozott.

² Br. Bianchi Frigyes altábornagy, b. t. tanácsos, a Haditanács tagja.

³ Közelebbi adatot nem találtam e névre vonatkozólag.

⁴ Loksánzky Ferdinánd huszárfőhadnagy.

⁵ Horváth János huszárszázados. Valamennyien tiszttek a Prinz Regent von England nevet viselő 5. számú huszárezredben, melynek második tulajdonosa ekkor Radetzky József altábornagy volt.

Begebenheiten und Ereignisse der Mailänder Welt auffassen und mir treu mittheilen, giebt mir ein rechtes Vergnügen, den ich nehme an alle meine Freunde und an allen spröden Schönheiten der Lombardei dem wärmsten Antheil, wie wohl *unser Reitschlag* im allgemeinen besser und geschmackvoller ist, den wer kann sich mit einer frischen gesunden Wienerin, die hinten und vorne ordentlich besetzt ist, vergleichen? Errinern Sie sich nur einmal Ihrer liederlichen Jahre ein wenig und es wird Ihnen gewiss das Wasser ins Maul kommen. Wie? hab' ich etwa unrecht? darüber aber bald wörtlich mehr. Und nur mit zwei Worten zur Sache.

Der Regements Commandant von Colloredo¹ ist auf Urlaub. Ein Obristlieutenant commandirt das Regiment und hat mir die Transferirung ihres Bruders aus 2 gründlichen Ursachen abgeschlagen; *die erste*, da er in des Regements Commandanten seine Rechte nur einmal nicht eingreifen will, von welchem princip ihn übrigens kein mensch abgehen machen würde und *zweitens*, weil Ihr Bruder in dem Regiment dermassen geliebt, geachtet und geschätzt wird, dass er ihn nicht verlieren will und zugleich überzeugt ist, dass er von der Stelle, wo er anjetzt ist, viel geschwinder Officier wird, als bei uns. Wie die Sache sich nun einmal verhält, so denke ich gar nichts anders zu thun, als dem Obristen zu erwarten und zugleich auch Ihrem weitem Wunsch mir erbitten, nach welchem ich mit Eifer und nach möglichkeit handeln werde.

Haben Sie die Güte nicht zu vergessen, von dem Banquier Tomaso Lacti das nöthige Zeugnis mir zu senden, dass ich die Uhren in Mailand bereits bezahlte.

Von der Gage bekomme ich nicht einen Kreuzer. Sagen Sie dem Chamou, dass ich gegründete Hoffnung habe, seinem Wunsch erfüllt zu sehen, dass ich aber wegen der Bestättigung *seines Geblüts* und Saamenstränge nach Maronien schreiben musste, welches document noch nicht angelangt ist.

Meine Empfehlung an dem Obristlieut.² und dem Major

¹ A 33. gyalogezredről van szó, melynek tulajdonosa ekkor gróf Colloredo-Mansfeld Jeromos tábornoszernagy volt. Az ezredparancsnok ugyanekkor Récsey Ádám ezredes, az alezredes pedig Wöber Antal volt. Az ezred törzse Bécsben székel. Megjegyzendő, hogy ugyanebben az esztendőben báró Jósika Miklós is ebben az ezredben teljesített katonai szolgálatot, mint kapitány.

² Németh István alezredes.

Fackh¹ und alle übrigen Bekanten, dem ersterem werde ich diesen Täge schreiben. Nun aber muss ich schlafen gehen, leben Sie wohl und senden Sie mir detaillirte Episteln. Palotsay,² Östinger³ und der garstige Festetich⁴ sollen an mich Inhalts-Schwere briefe verfertigen.

Széchenyi.

14. Februar.

Jegyzet: Címzés hiányzik ; kétségtelen azonban, hogy Messinának szólt és pedig 1818. febr. 14-ről.

Bécs, 1818. április 17.

Mein lieber Messina, was sagen Sie zu meinem letzten Brief? — Ich kann mich gar nicht gewöhnen zu denken, dass ich zum Regement nicht einrücken werde, so wird's Ihnen vielleicht auch gehen, wenigstens schmeichle ich mir, und ich will's glauben, dass diese Änderung in meinem Leben Ihnen nicht ganz gleichgültig sein wird. Mir ist's auf Ehre nicht und ich hätte viel dafür gegeben, durch hundert Umstände nicht gezwungen zu werden so kräftige und so unnatürliche Massregeln zu ergreifen, — welche aber zu beseitigen, oder zu entfernen nicht mehr in meiner Macht waren und ich dem Weg nun schon folgen muss, welchen das Schicksal mir vorzeichnet. — Dass Sie immer und in jeder Gelegenheit auf mich rechnen, und von meiner Freundschaft überzeugt sein können, sollen diese wenigen Zeilen, für Sie ein schriftlicher Beweis bleiben. Ich würde daher auch wünschen stets in einem Briefwechsel mit Ihnen zu verbleiben, wenn Sie mir andererseits auch versprechen, genau und aufrichtig von ihrer Laage mit mir zu sprechen, und wenn Sie oder Ihre Frau jeh etwas, was es auch immer sei, von mir brauchen sollten, gerade zu sich an mir zu wenden. — Ich werde alles, was ich in Italien zu bestellen hätte, durch Sie operiren, — nicht wahr? Die Zeit vergeht ja schnell, und von dem Regt. bringt mich nun nichts mehr in der Welt weg, und ich hoffe daselbst noch recht angenehme Tage zu erleben, — das Donnerwetter was in diesem Augenblick ober meinem Haupt schwebt, wird auch vergehen, und ich wieder meine Freiheit erlangen können.

¹ Fackh József őrnagy.

² Öttinger Ferenc főhadnagy.

³ Palocsay József főhadnagy.

⁴ Gr. Festetich Lajos hadnagy.

Haben Sie unter anderem die Güte mir folgende Aufträge zu schlichten :

1° die Sätteln die ich aus England bestellte, und die bald in Mailand ankommen werden, hierher zu senden. Selbe sind nach Genua an dem Mr. *Anderson* adressirt worden : man könnte also zur Vorsorge dahin schreiben, um zu erfahren, ob sie wirklich schon angekommen sind, oder nicht.

2° Eine genaue Rechnung über meine Bezahlungen mir einzusenden, und eine Liste über alle in Mailand gebliebenen Effekten.

3° Mir auf der Stelle anzuzeigen, wenn und ob kein Aviso angekommen ist über meinen Tillburg, der in Triest ankommen soll, und welchen ich, da ich alles verkaufe und verhandle, bereits dem G. Joseph Esterházy überlassen habe.

Das sind die drei Aufträge, die ich Ihnen überlasse und die zu besorgen ich Sie bitte.

In einigen Tagen schreibe ich Ihnen wieder, machen Sie indessen an alle meine Bekannte meine freundschaftlichste Empfehlung

Széchenyi.

Dem 17 April 1818 in Wien.

Bécs, 1818. május 7.

Mein lieber Messina, es wundert mich ganz ungemein, dass Sie meinem Brief, der Ihnen einem Aufschluss und einem Blick in *meine* Zukunft in die unangenehme nicht erwünschte! geben hätte sollen, nicht erhalten haben — — nebst bei ist's auch allerdings nicht erfreulich für mich, über so einem wiedrigem Zufall, als der ist, zum Regiment nicht mehr einzurücken, noch einmal per longum et latum ein blatt voll zu schmieren. Es ist aber leider zu wahr und ich bitte Sie ohne zu säumen meine Pferde und Leute hierher senden zu wollen.

Wenn Sie meine Calèche gut verkaufen können, so ist's mir lieb, von denen Pferden verkaufe ich keines, da ich in einem Tag selbe gewiss alle an Mann bringen werde. Tomtit nicht um einem Kreutzer weniger, als 400 # Meine Geschiere und übrigen effecten verkaufe ich durchaus nicht. Die supposition, ich sei zu Liechtenstein Hussaren ¹ als Major avancirt,

¹ A Liechtenstein-huszárezred a 7. huszárezred volt, melynek törzse Eszéken állomásozott. Itt szolgált ekkoriban Mészáros Lázár, mint főhadnagy.

ist ungegründet und in meinem ganzen Leben war ich nicht entfernter, — durch eine grössere Bedeutung meines Titels, an mein Handwerk mich gleichsam binden zu lassen, als eben jetzt, mit jugendlich aufgeschwollener Brust kann ich sagen, dass ich nur nach Freiheit athme, das ist mein einziger Wunsch, mein einziges Ziel.

Ich bin vorgestern einem tüchtigen Galop geritten und hab' mich aus Ungeschicklichkeit an einem Baum in vollen Rennen — abgestreift, bin auf meiner rechten Schulter — so dick so angeschwollen, dass ich noch kaum zu schreiben kann. Den Pelz und Spentzer und die 2 grünen Stühle nehmen Sie, ich gebe sie mit Vergnügen, die Geschiere werde ich behalten.

Dem Obristl. schreibe ich morgen.

Széchenyi.

7 Mai 1818.

Kívül: Monsieur Monsieur le chevalier de Messina officier dans le Regiment du Prince-regent d'Angleterre à Milan.

(Gyűrűspecst h.) Bécsi póstabélyeg és Mil^o Mag. 15. jelzés.

Bécs, 1818. június 22-e körül.

So eben ertheilte ich dem Banquier Hengelmüller dem Auftrag, Ihnen lieber Messina, die Summe von 8082 ect ect franken mit dem Abzug von 300 Ducaten, in Mailand durch seinem chargé d'affaires bezahlen zu lassen. Ich erneuere an Sie die bitte, mir nach Triest poste restante schreiben zu wollen, ob Sie die Schuld des H. Oberlieut. Tassy¹ annehmen können und ob Sie meine Calèche um 100 Louis d'ors verkauften? Die Antwort auf ihrem Brief wird meinerseits alle Geldgeschichte, die ich mit Ihnen noch zu berichtigen hätte, in die vollkommenste Ordnung bringen.

Haben Sie ferner die Güte, die ganze Bagage meines Kutscher Johann und des Zimmermannes nach Triest zu senden, da diese beide mich nach dem Orient begleiten werden.

Die Tunis, dem Malton und dem Tomtit hab' ich bereits verkauft und werde alle meine übrigen Pferde auch bald los werden. Es ist eine wahre Freude in Wien Pferde verkaufen zu müssen! Man findet hundert zahlbare Käufer für ein einziges gutes Pferd.

¹ Tassy Gábor főhadnagy.

Ich empfehle mich Ihnen, und bitte Sie mich in dem Andenken aller meiner Bekannten zu empfehlen, besonders aber in die Gewogenheit des Herrn Oberstlieutenant.

Széchenyi
Rittmeister.

Ugyanott Messina írásával:

Bécs, 1818. június 25.

Den 29-ten Junii 1818 erhalten, den 30-ten darauf so gleich die Antwort nach Triest geschickt, die Gelder von 4524 francs 72 Centim den 1. Julii 818 auf Eine Quittung von mir richtig erhalten.

Kivül: A Monsieur le chevalier de Messina officier d'Hussards à Milan.

P. H. és bécsi póstabélyegző.

Bécs, 1818. június 25,

Mein lieber Messina, ich werde beiläufig dem 15-ten July von Triest absegeln, wenn es indessen möglich wäre (was ich nicht berechnen kann, da ich nicht weiss, wenn mein Brief in Ihre Hände kömt) jene Effecten mir nach Triest zu senden, die ich in Ordnung allsogleich hier aufschreiben werde, so würden Sie mir eine unendliche Gefälligkeit thun. Vor allen andern muss ich Ihnen aber bemerken, dass ich nie früher in Triest gewesen bin und dass alles jene, was Sie an mich mit meiner Adresse senden, mich leicht verfehlen könnte, wenn Sie nicht die Vorsicht brauchen, selbe an dem Österreichischen Internuncius Gr. Lützow, mit welchem ich reise, anzuempfehlen. Seine Erscheinung in einer so kleinen und Langweiligen Stadt wird so viel Aufsehen machen, dass ich sicher darauf rechne, alles das, was während der Zeit mit meiner Adresse im Hafen liegt, mit der Vorsichts Massregel zu bekommen.

Um aber endlich auf die Ursache meines Schreibens zu kommen, bitte ich mir zu senden 10 : Meinen englischen Säbel und 20 : Dem grossem Silbernen Suppen Topf samt Teller und die 2 kleinen Casseroles samt silbernen Gläser, die alle so zu sagen, in 2 Behältnisse eingepackt werden und mir in meinen Reisen von keinen unbedenkenden Nutzen und Annehmlichkeit sein können.

Übrigens bitt' ich Sie mich in Ihrem Andenken erhalten zu wollen und mir ja recht gewiss nach Triest zu schreiben.

Széchenyi.

Wien, dem '25 Juny 1818.

Ugyanott Messina írásával:

Den 2-ten Julii Mittags erhalten und heut noch alles in Ordnung gesezt.

Kívül: Monsieur le chevalier de Messina premier Lieutenant dans le Regt du prince Rgt d'Angleterre à Milan. (Gyűrűspecsét.)

U. ott a póstajelzés : Wien.

Bécs, 1818. július 9.

An dem K. K. Herren Oberlieutenant von Messina, in Mailand.

Da der Herr v. Hengelmüller die Transportirung meiner Effecten von Wien nach Mailand besorgt, und auch jene von Mailand nach Wien übernehmen will, so ersuche ich Sie hiemit, alle meine in Mailand befindlichen Habseligkeiten, dem obbenannten Herrn Hengelmüller überlassen und übergeben zu wollen.

Ein Inventarium wollen Sie dem Herrn von Hengelmüller, das andere hingegen meinem Vater dem Gr. Franz Széchenyi übermachen.

Wien, dem 9 July 1818.

Gr. Széchenyi
Rittmeister.

A levél külső oldalán Messina írásával a következő feljegyzés található:

Mayland am 21-t. July 818 erhalten und die darin anbefohlenen Effekten an ds. Hausz Hengelmüller et Comp. richtig heut übergeben.

Bécs, 1818. szeptember 11.

Hengelmüller M. bécsi bankár levele Meszénához.

Euer Hochwohlgeboren!

Aus der Einlage werden Sie ersehen, dass ich von Sr. Excellenz dem Hrn. Gf. Franz von Szecheny den Auftrag erhalten habe, alle die verschiedenen bezahlten original Contis für Rechnung seines Sohnes Stephan von Ihnen zu retiniren und dagegen die jenem sub 21 VMts berechnete Summe von

f. 842.30 in 20 Kr. oder Augsb(urger)

und f. 113.38 in WW. durch mein dortiges Haus auszahlen zu lassen. Ich schreibe daher meinem dortigen Bevollmächtigten Herr Fehr obige Conti und die zwei geschifteten Gewehre von Ihnen zu empfangen und Ihnen durch mein besagtes Haus obige beide Geldsummen für Rechnung des Hrn Grafen v. Szecheny auszahlen zu lassen. Da indessen auch zu Ihrer Sicherheit bishero die original Conti gedient haben, so wird Sie bei Übergabe derselben Herr Fehr zu Ihrer ferneren Sicherheit dafür quittieren, oder es können von jedem Conto die Abschrift gemacht werden, die dann Herr Fehr nemlich die Originalen empfangen zu haben, bestätigen wird. — Nach Auftrag des obigen Herrn Fz. Gf. v. Szecheny Excellenz ersuche ich auch zugleich den Hrn Fehr die Calesche besichtigen zu lassen und im Falle solche # 100 — oder mehr werth sein solte, dieselbe mit den übrigen Effekten des Herrn Grafen Stephan aufzubewahren, ihm zu übergeben und darüber die weitere Verfügung abzuwarten. Dieses zu veranstalten, trugen mir S. Ex. mündlich auf.

Sie wollen übrigens in Betreff der weiteren Abmachung der Gf. Steph. v. Szécheny'schen Angelegenheit ganz in dem Sinne der offenen Einlage von dessen Herren Vater Excellenz handeln und entweder mir, oder diesem letzteren directe die Verwendung jennseitiger Geldbeträge anzuzeigen die Güte haben.

Ich habe die Ehre zu seyn

Euer Hochwohlgeboren

ergebenster Diener

M. Hengelmüller m. p.

Wien den 11 Sept. 1818.

Bécs, 1818. szeptember 15.

Gr. Széchenyi Ferenc levele Meszénához.

Hochwohledelgeboren!

Hiemit ersuche ich deroselben, den Wagen oder Calesch meines Sohnes an Herrn von Hengelmüller, der über jene in dem neulichen Conto wegen diesem Wagen angesetzten und auch bereits erlegten 100 annoch ein Hundert Dukaten auszahlen wird, gefälligst verabfolgen und übergeben zu wollen.

Hiemit beharre mit ausgezeichnete Achtung Euer Hochwohlgeboren

ergebenster

Fr. Gr. von Széchenyi.

Wien, den 15. Sept. 1818.

P. S. Hier wird jener Wagen verstanden, den mein Sohn zum Verkauf dort liess.

Kívül: An den Hochwohledelgeborenen Herrn Johann Chev. von Messina k. k. Oberlieutenant bei Prinz Regent Hussaren-Regiment in

Mailand.

Jegyzet: Csupán a névalírás származik gr. Széchenyi Ferenctől.

Közzéteszi: *dr. Lukinich Imre.*

III.

Jelentés

a Koppenhágában megtartott IV. nemzetközi nyelvészeti kongresszusról.

A negyedik nemzetközi nyelvész-kongresszus augusztus utolsó napjaiban (augusztus 26—szeptember 1) ült össze Koppenhágában. A kongresszusra mintegy 25 kormány, 50 egyetem és ugyanennyi egyetemi tudományos társaság küldte el képviselőit, akikhez még természetesen számos szakember és érdeklődő is csatlakozott.

A kongresszus munkáját megosztva végezte a délelőtt tartott összes-üléseken és délután a szakosztályokban. Az összes-üléseken az általános érdekű kérdések kerültek megvitatásra, így a nyelvtudomány és a lélektan (előadó: Weissgerber), a nyelvtudomány és a szociológia (Lévy-Bruhl) viszonya, a köznyelv kialakulása (Sommerfelt) és jellegzetességei (Lundell), a nyelvek együttélése (Jakobson és Sandfeld) és a indogermán hang- (Kuryłowicz) és alaktan (Benveniste) aktuális kérdései.

Az előadók magasszínvonalú beszámolóikkal szinte kivétel nélkül gondos és lelkiismeretes munkát végeztek és bár az előadásaik nyomán megindult vitában is értékes hozzászólások hangzottak el, azért az összes-ülések nem igen vitték előbbre a kérdéseket, inkább csak világos áttekintést adtak a már egyébként is ismert dolgokról. Még talán Sommerfelt referátuma volt a legeredetibb, aki a norvég *landsmål* és *riksmål* kialakulásának, társadalmi és irodalmi vonat-

kozásainak vázolásával értékes adatokat nyújtott a köznyelvvel kapcsolatos problémák tisztázásához.

A nem összes-ülési előadások sorából Menzerath előadása emelkedett ki. Ennek oly nagy volt a sikere, hogy meg is kellett ismételni. A bonni egyetem fonétikai intézetének jeles igazgatója lényegileg azt a tételt fejtegette, amelyet de Lacerdával együttesen írt «Koartikulation, Steuerung und Lautabgrenzung» (Berlin-Bonn, 1933.) c. munkájában fejtett ki először. Menzerath tagadja azt a közkeletű fonétikai elgondolást, hogy a hangsor bizonyos képzési állásokban ejtett hangoknak (Stellungslaut) síkló hangokkal (Gleitlaut) összekötött kontinuumma volna. Szerinte a hangsorokban folytonos az artikuláló mozgás (Dauerbewegung), az idő legkisebb töredékében sincs megállás. Ha az egymást követő hangok homorgán képzésűek, akkor az előlálló mintegy irányítva (Steuerung) folyik át a következőbe, ha viszont heterorgán képzésűek, akkor egy másik elv érvényesül: a koartikuláció.

Ennek az elgondolásnak a jogosultságát Menzerath eddig csak az ajakhangoknál tudta igazolni, most a kongresszuson bemutatott beszélő röntgenfilmjével azonban a bizonyítást a többi hangra is kiterjesztette. Menzerath beszélő röntgenfilmje technikailag tökéletesen sikerült: bámulatos világosan és a legapróbb részletekig híven mutatta azoknak a bonyolult mozgásoknak a szövevényét, amelyek egy hangsor képzéséhez szükségesek. A film rendkívül meggyőző volt és nagyon tanulságos, különösen az utolsó része, amely a hangok elhatárolásának lehetőségét illusztrálta igen szellemes módon.

A fonológiai tárgyú előadások közül Trubetzkoy és Twaddell előadását előzte meg nagy várakozás. Trubetzkoy mondanivalója elmemozdító volt és általában mély hatást tett. Twaddell tárgyválasztása nem volt szerencsés: olyan kérdést választott témául (A német zárhangok fonológiai elemzése), amelyben úgyszólván csak fáradtságosan összeszedett, egyébként azonban fásztó statisztikai adatok szerepeltek s ezekhez még hozzászólni sem lehetett. Collinder előadása viszont, amely a fonológiai elvek *ellen* irányult, legfeljebb szokatlanul éles és temperamentumos hangjával keltett feltűnést.

A kongresszussal kapcsolatban ülést tartott a fonológusok nemzetközi munkaközössége (Internationale Phonologische Arbeitsgemeinschaft) is, amely jogilag csak most tudott megalakulni. E munkaközösség elnöke Vendryes, I. titkára Trubetzkoy, II. titkára Jakobson, pénztárosa pedig

Mathesius lett. A munkaközösség első ülésén mindjárt elhatározta, hogy megkezdi a munkálatokat Európa nyelveinek fonológiai szempontok szerint való kartografikus felvételére.

A fonológia szempontjából ennél is jelentősebb kezdeményezés volt azonban Kuryłowicz referátuma. A kiváló lengyel indogermanista ugyanis fonológiai elvekkel próbálta megvilágítani és eldönteni az indogermán hangtan néhány fogas problémáját, köztük a gutturális sorokét. A jég — úgy látszik — megtört, s az az ellenállás, melyet az indogermanisták eddig tanúsítottak a fonológiával szemben, tűnőfélben van. A hetita és tokhar anyagon kívül most már a fonológiával is számolni kell az indogermanisztikában, s ez valószínűleg új lendületet fog adni az összehasonlító nyelvészeti kutatásnak.

A szakosztályok munkája a tárgyalat kérdések természete szerint csoportosult. Az I. osztály elvi és módszertani, a II. leíró nyelvtani és stilisztikai, a III. történeti kérdéseket tárgyalta. Az I. osztályban különösen Pos előadása (Les Fondements de la Sémantique) volt tanulságos. Hjelmslev új alakítási elméletét általában tartózkodással fogadták. A II. osztályban főleg exotikus nyelvek leíró kérdései szerepeltek, a III.-ban kisebb jelentőségű hangtörténeti kérdések, a helynévkutatás problémái stb. Itt tartotta meg előadását Nielsen Konrád is, a finn-ugor nyelvtudomány egyik kiválósága, «A török nyelvreformról».

Magyar részről hárman vettek részt a kongresszuson: Schwartz Elemér (a budapesti egyetem képviselőjében), Huss Richard (Debrecen) és alulírott (a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából), előadást azonban nem tartottak.

A dán nyelvészek mindent elkövettek a kongresszus sikere érdekében. Fáradozásuk nem is volt hiábavaló, csak azt lehetett sajnálni, hogy túlságosan szigorúan értelmezték vendéglátói tisztüket, s alig jelentek meg az előadói asztalnál: csupán két dán előadás hangzott el. Pedig a nyelvészeti kultúra bámulatosan magas színvonalú Dániában és a dán nagyközönség is nagy elismeréssel tartja számon nyelvészeinek világraszóló munkásságát, hisz éppen a kongresszus napjaiban határozta el Koppenhága városa, hogy a régi nagy dán nyelvészek (Rask, Madvig, Nyrop stb.) emlékezetét szoborművel örökíti meg.

A következő kongresszus valószínűleg Brüsszelben lesz 1939-ben.

Lazicius Gyula.

IV.

Az Akadémia ülései 1936-ban.

I. osztály.

Január 7. *Szidarovszky János* l. t. : Újabb elméletek az indogermán gutturálisokról. (Székfoglaló.) *Vargha Damján* l. t. : B. Maurus irodalmi emlékeinkben. — Február 3. *Bartók Béla* l. t. : Liszt Ferenc. (Székfoglaló.) — Március 2. *Zichy István gr.* l. t. : Az euráziai lovas-nomád műveltség kérdéséhez. — Március 30. *Papp Ferenc* l. t. : Gyulai Pál politikai és társadalmi köre a kiegyezés korában. — Május 4. *György Lajos* l. t. : A százesztendő *Abafi* előzményei. — Június 2. *Németh Gyula* r. t. : Khudáji Divánja. (Székfoglaló.) — November 9. *Zlinszky Aladár* l. t. : Művészi hangfestés és hangutánzás.

II. osztály.

Január 20. *Eckhart Ferenc* r. t. : Allamérdek és a jogtanítása Mária Terézia korában. (Székfoglaló.) — Február 10. *Tompa Ferenc* l. t. : Bronzkori kultúrák kialakulása Magyarországon. (Székfoglaló.) — Március 9. *Révész Imre* l. t. : Debrecen lelki válsága 1561—1571. (Székfoglaló.) — Április 6. *Heller Farkas* r. t. : Korunk gazdasági bajai és a közgazdasági tudomány. (Székfoglaló.) — Május 18. *Mályusz Elemér* l. t. : Művelődésünk társadalmi vonatkozásai a középkor végén. — Június 15. *Bartók György* l. t. : A lét filozófiai problémája. — Október 19. *Fellner Frigyes* r. t. : Adótehermegoszlás hazánkban. (Székfoglaló.) — November 16. *Laky Dezső* l. t. : A magyar statisztika nagy korszakának akadémikus képviselői. (Megemlékezés Körösi Józsefről, Vizaknai Antalról, br. Láng Lajosról és Vargha Gyuláról.) — December 7. *Finkegy Ferenc* r. t. : Jelszavak harca, a Büntető-törvénykönyvek revíziója körül.

III. osztály.

Január 13. *Rados Gusztáv* r. t. : Sylvester determináns-tételének új bebizonyítása. *Konek Frigyes* l. t. : A Chinidin és hydrochinidin jódmethylátjai. *Rédei László* vendég : Néhány újabb kongruenciafeltétel a másodfokú számtest

osztálycsoportjainak 8-cal osztható invariánsaira. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Székessy Vilmos* vendég: A boreoalpesi bogarak revíziója összehasonlító anatómiai alapon. II rész. Bemutatja Entz Géza r. t. *Nagy Dezső* vendég: Kranio-metriai vizsgálatok a honfoglaló magyarok lovain. Bemutatja Zimmermann Ágoston r. t. — Február 17. *Schaffer Károly* r. t. bemutatja a «Hirnpathologische Beiträge» XV. kötetét. *Sigmond Elek* r. t.: Általános talajmeghatározó. *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t.: Maximális indexű térgörbékről. *Iharos Alfonz* vendég: A magyarországi medveállatocskák (Tardigrada). Bemutatja Dudich Endre l. t. — Március 16. *Rozlozsnik Pál* l. t.: A Bihar-hegység tektonikai helyzete a Kárpátok rendszerében. (Székfoglaló.) *Gelei József* l. t.: Három Glaucoma-faj Szeged környékéről. *Varga József* l. t.: Selenvegyületek hatása kátrányolajok hidrogénezésére. *Finkey József* l. t.: Előkészítési kísérletek urkuti magánércekkel. *Takáts Tibor* vendég: A zsidóvári granodiorit. Bemutatja Vendl Aladár r. t. *Apor László* vendég: A homlokvarrat jelentőségéről. Bemutatja Entz Géza r. t. *Szőkefalvi Nagy Béla* vendég: Izomorf függvényrendszerekről. Bemutatja Riesz Frigyes l. t. *Neugebauer Tibor* vendég: A Schrödinger-féle sajátfüggvény második közelítésben. Bemutatja Ortway Rudolf l. t. — Április 20. *Mauritz Béla* r. t.: A celldömölki Sághegy bazaltos kőzete. *Császár Elemér* l. t.: A Röntgen-sugárzás energiájának mérése. III. rész. *Schmid Rezső* vendég: Vizsgálatok a szénatom kötőenergiájáról. Bemutatja Pogány Béla r. t. *Rotarides Mihály* vendég: A csigák helyzetváltozásának morfológiai alapvonalai. Bemutatja Entz Géza r. t. Május 11. *Rados Gusztáv* r. t.: Adalékok a Gauss-féle számtest elméletéhez. *Tihanyi Miklós* vendég: Weber-féle resolvensek szorzása. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Zemplén Géza* r. t.: Acetylezett szénhidrátok elszappanosítása. *Fejér Lipót* r. t.: Hatványsorok többszörösen monoton együttható-sorozattal. *Manninger Rezső* l. t.: A newcastlei betegség ragályanyagának tulajdonságairól. *Manninger Rezső* l. t. és *Marcis Árpád* vendég: Kísérletek az Aujeszky-féle betegség ragályanyagáról. *Mauthner Nándor* l. t.: Egy pyrogallol-aldehid szintézise. *Barnóthy Jenő* és *Forró Magda* vendégek: Meteorológiai és mágneses tényezők hatása a kozmikus sugárzásra. Bemutatja Tangl Károly osztályelnök. *Bulla Béla* vendég: Teraszok és szintek a Duna jobbpartján Dunaadony és Mohács között. Bemutatja Cholnoky Jenő l. t. *Kerékjártó Béla* l. t.: A hyperbolikus síkgeometria felépítése.

Lipka István vendég: Dirichlet-sorok és hatványsorok szingularitásairól. Bemutatja Kerékjártó Béla l. t. — Június 8. *Kenyeres Balázs* r. t. székfoglalója gyanánt bemutatja «Sachliche Beweise bei der Klärung von Todesfällen» című könyvét. *Sigmond Elek* r. t.: Jelentés a III. Nemzetközi Talajtani Kongresszus néhány fontosabb tudományos eredményéről. *Rédei László* vendég: Eloszlási kérdések a négyzetes maradékok elméletében. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Zinner Ernő* egyetemi tanár, vendég: «Regiomontanus in Ungarn» című értekezését bemutatja Győry Tibor l. t. — Október 12. *Verebélly Tibor* r. t.: A daganatok szerepe az életfolyamatok szabályozásában. (Székfoglaló.) *Rados Gusztáv* r. t.: Összetett számok primitív gyökei a Gauss-féle számtestben. *Rados Gusztáv* r. t.: Adalék a binom kongruenciák elméletéhez. *Zemplén Géza* r. t.: A trehalóznak egy egyszerű előállításmódja. *Filarszky Nándor* r. t.: Idegénföldi Chara-félék határozása. *Konek Frigyes* l. t.: A hydrocinchonin (cinchotin) különböző alkyhalogén származékai. *Konek Frigyes* l. t.: Adatok a spartein és a hasonló szerkezetű csillagfürt alkaloidok kémiájához. *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t.: Többméretű terekben fekvő többmenetű görbékről. *Szőkefalvi Nagy Gyula* l. t.: Többméretű terekben fekvő maximális indexű görbékről. *Mauthner Nándor* l. t.: Vizsgálatok a tetroxybenzolokról. II. *Zemplén Jolán* vendég: Az atmoszférikus oxigén-sávok Zeeman-jelenségéről. Bemutatja Pogány Béla r. t. *Szőkefalvi Nagy Béla* vendég: Önmagában zárt orthogonális függvényrendszer szorzótáblázatáról. Bemutatja Riesz Frigyes r. t. *Gombás Pál* vendég: A szilárd krypton állandóinak elméleti meghatározása. Bemutatja Ortway Rudolf l. t. *Gombás Pál* vendég: A potenciális és kinetikus energiaváltozások asymptotikus összefüggéséről atomi rendszerek kölcsönhatásánál. Bemutatja Ortway Rudolf l. t. *Neugebauer Tibor* vendég: A van der Waals-erők számítása. Bemutatja Ortway Rudolf l. t. *Neugebauer Tibor* vendég: Az ionok deformációjának kiszámítása a wurtzitrácsban. Bemutatja Ortway Rudolf l. t. — November 23. *Gróh Gyula* r. t. és munkatársai: További spektrofotométeres és kémiai vércsoportvizsgálatok. (Székfoglaló.) *Mauritz Béla* r. t.: Gulács és Haláp zeolitásványai. *Zimmermann Ágoston* r. t.: Adatok a macska veséjének anatómiájához. *Marek József* l. t. bemutatja: «Lehrbuch der klinischen Diagnostik der inneren Krankheiten der Haustiere» c. könyvének új kiadását. *Vitális István* l. t.: A nagytényi fullerföld és bányászata.

Barnóthy Jenő és *Forró Magda* vendégek: Meteorológiai és mágneses tényezők hatása a kozmikus sugárzás erősségére. Napi periodus. Bemutatja Tangl Károly o. elnök. *Barnóthy Jenő* és *Forró Magda* vendégek: A kozmikus sugárzás áthatolóképességének mérése a dorogi bányában. Bemutatja Tangl Károly o. elnök. *Zimmermann Gusztáv* vendég: Adatok a koponyaüreg összehasonlító csonttanához (a kutya koponyájának belső reliefje). Bemutatja Zimmermann Ágoston r. t. *Tokody László* vendég: Kristálytani vizsgálatok magyarországi kvarcokon. Bemutatja Zimányi Károly r. t. *Schmid Rezső* és *Gerő Loránd* vendégek: A szénoxidmolekula energianívóiról. Bemutatja Pogány Béla r. t. *Náray Szabó István* vendég: A hidrogén túlfeszültsége higanykatódon. Bemutatja Gróh Gyula r. t. *Szabó Zoltán* vendég: Dolgozatok a nem izoterm galvánelemekről. Bemutatja Gróh Gyula r. t. *Szádeczky Elemér* vendég: A Közép-Duna teraszainak és lerakódásainak sztratigráfiai párhuzamosításáról. Bemutatja Vendl Miklós l. t. — December 14. *Riesz Frigyes* r. t.: A lineáris operációk általános elméletének néhány alapvető fogalomalkotásáról. (Székfoglaló.) *Schaffer Károly* r. t. Bemutatja a «Hirnpathologische Beiträge» XVI. kötetét. *Császár Elemér* l. t.: A Röntgen-sugárzás energiájának mérése. IV. rész. *Rédei László* vendég: A másodfajú D-felbontásokról. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Kövessi Ferenc* vendég: Az élőlények fejlődése szabályosságának a magyarázata. Bemutatja Mágócsy-Dietz Sándor r. t. *Kutassy Endre* vendég: A legrégebb fossilis gyöngy- és sérülésnyomok egy triászkorú Megaloduson. Bemutatja Entz Géza r. t. *Sebestyén Olga* vendég: A Hydramoeba hydroxeus (Entz) Reynolds életmódja. Bemutatja Entz Géza r. t. *Wolsky Sándor* vendég: Szénmonoxyd hatása Drosophila bábok oxigénfogyasztására. Bemutatja Entz Géza r. t. *Orsós István* vendég: Az újszülött ember agyának gliarchitektóniája. Bemutatja Orsós Ferenc l. t.

Összes ülések.

Január 27. *Kéky Lajos* l. t.: A Kisfaludy-Társaság alapítása. — Február 24. *Nagy Miklós* l. t.: Takáts Sándor r. t. emlékezete. — Március 30. *Császár Elemér* r. t.: Berzsenyi Dániel jelentősége. *Huszi József* l. t.: A kétezer éves Horatius. — Április 27. *József királyi herceg Ő Fensége*, a M. T. Akadémia elnöke átadja az Akadémia és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fejenként 500—500 pengős jutal-

mát a kitüntetett érdemes tanítóknak. *Mágócsy-Dietz Sándor* r. t.: Klein Gyula r. t. emlékezete. — Május 25. *Rybár István* r. t.: *Fröhlich Izidor* ig. és r. t., osztálytitkár emlékezete. — Október 5. *Angyal Dávid* t. t.: I. Ferenc József trónralépte. — Október 26. *Zlinszky Aladár* l. t.: Jelentés a Vojnitsjutalomról. — November 30. *Földes Béla* t. t.: Szilágyi Dezső emlékezete. — December 21. *Károlyi Árpád* t. t.: Thallóczy Lajos emlékezete.

Rendkívüli ülés.

Szeptember 2. *József* királyi herceg, tábornagy, ig. és t. tag elnöki megnyitó beszéde Budavára visszafoglalásának kétszázötvenedik évfordulója ünnepén. Gyalóky Jenő r. t.: Budavár visszavívása 1686-ban.

V.

A Nyelvtudományi Bizottság története és munkássága fennállásának 80. évfordulója alkalmából.

Általánosan el van fogadva, hogy a Nyelvtudományi Bizottságot az Akadémia 1856-ban alakította meg s így 1936-ban volt fennállásának 80. évfordulója. Az alakítás évéről azonban vitatkozni lehet. Hunfalvy Pál ugyanis, a Bizottság első előadója, a NyK. I. kötetének előszavában azt mondja, hogy a Bizottság alakításának éve 1856. Ugyanennek a kötetnek a Nyelvtudományi Bizottságról szóló tudósításában még kétszer azt mondja, hogy az alakítás 1855-ben történt (l. NyK. I, 131—132). Simonyi Zsigmond, aki 1906-ban megírta a Bizottság 50 éves fennállása alkalmából a Nyelvtudományi Bizottság félszázados munkásságát (l. Akadémiai Értesítő 1907, 65. lap), az 1856. évet fogadta el, s ezt fogadta el Szily Kálmán is (l. Magyar Nyelv XIX, 23). Ez az év van az Akadémiai Almanach évenként megjelenő kötetekben is a felállítás évéül föltüntetve.

A Bizottságnak 1862-ig nem volt meg az önálló szervezete, nem volt munkásságának határozottan megállapított köre, nem volt folyóirata, elnöke, előadója, nem voltak állandó tagjai. 1856-tól 1862-ig olyan bizottság volt, melyhez időről-időre a Nyelvtudományi Osztály egyes kérdéseket vélemé-

nyezésre áttett. «Alkottaték ugyan már 1856-ban állandó nyelvtudományi bizottság: — írja Hunfalvy Pál a NyK. I. kötetéhez írt Előszóban — de az nem szerze magának külön és saját közlönyt, nem is folytata szakadatlan bizottsági munkásságot, hanem csak előkerülő alkalomkor jára el a reá bízott ügyekben». A szervezés, a munkakörmegállapítás, a költségvetés, a bizottság megalakulása, saját folyóirat megindítása, mindez 1862-ben történt (l. NyK. I, 131. s köv. ll.). A Bizottság első elnöke Lukács Móric, aki e tisztelet 1863-tól 1866-ig, majd másodízben 1877-től 1880-ig viselte, előadója meg Hunfalvy Pál lett, aki 1863-tól 1879-ig volt előadó s ugyanaddig az ideig a megindított folyóiratnak, a Nyelvtudományi Közleményeknek a szerkesztője is volt. A Bizottság első tagjai: Arany János, Ballagi Móric, Budenz József, Czuczor Gergely, Fogarasi János, Riedl Szende, Toldy Ferenc, Vass József. Toldy Ferenc a munkálatokban régebben is résztvett, s egyik adat szerint 1861-ben «bizottsági tollvivő» volt. A Bizottság munkássága nemcsak a magyar, nemcsak az urál-altaji nyelvészet egész körére terjedt ki, hanem kiterjedt a sémi és az árja nyelvhasználatra is. Ezen felül a magyar helyesírás, a magyar nyelvjárások, a régi magyar nyelvemlékek és nyomtatványok terén is, úgyszintén szótári téren, sokat munkálkodott a Bizottság. Hunfalvy Pál 1879-ben az előadásáról is, a Nyelvtudományi Közlemények szerkesztéséről is lemondott. A Nyelvtudományi Közlemények I—XIV. kötete, amelyet ő gondozott, sokszor nagyrészt ő maga írt, a magyar és az urál-altaji nyelvtudomány hazai művelésének minden időkre szép és alapvető emléke marad. — 1880-tól 1892-ig a Bizottságnak Budenz József, 1893-tól 1919. októberéig Simonyi Zsigmond volt az előadója. A Bizottság elnökei a következők voltak: Toldy Ferenc 1867-től 1871-ig ideiglenes, 1872-től 1876-ig végleges; Lukács Móric 1877-től 1880-ig; Hunfalvy Pál 1881-től 1883-ig; Joannovics György 1884-től 1895-ig; Volf György 1896-tól 1897-ig; Gyulai Pál 1898. 1898. május 17-től a mai napig az elnök Szinnyi József, előadó meg 1919. október 30-tól Melich János.

Budenz előadása és szerkesztősége alatt a Nyelvtudományi Közlemények tisztán a finnugor nyelvtudomány folyóirata lett, az a nyolc kötet (NyK. XV—XXII. felerészenben), amelyet Budenz szerkesztett, rendkívül nagy és értékes cikkeket közöl Budenztól és tanítványaitól. A Nyelvtudományi Közlemények Simonyi Zsigmond, aki három és fél éven

át volt a Nyelvtudományi Közlemények gondozója (XXII-től XXV-ig) és Szinnyei József szerkesztése alatt, aki 35 éven át (XXVI-tól XLVII-ig) irányította a Nyelvtudományi Közleményeket, a finnugor nyelvtudománynak legfontosabb folyóirata volt, s tudományosságunknak ez a 47 kötet mindenha egyik legfontosabb s legnagyobb súlyú emléke marad. Simonyi és Szinnyei szerkesztése alatt a finnugor nyelvtudomány mellett kisebb mértékben ugyan, de mégis szép számmal jelentek meg a Nyelvtudományi Közleményekben tisztán magyar nyelvtudományi dolgozatok is, továbbá az indogermán nyelvészet körébe eső értekezések, s különösen kiemelendők a török nyelvtudomány körébe Szinnyei szerkesztése alatt megjelent alapvető értekezések. Szinnyei József lemondása után a Nyelvtudományi Közleményeknek Gombocz Zoltán lett a szerkesztője. Mindnyájunk nagy fájdalomára csak a XLVIII. kötetet szerkeszthette s a XLIX. kötet szerkesztését megkezdette, mert 1935. május 1-én elhunyt. A megkezdett XLIX. kötet szerkesztését a jelenlegi szerkesztő, Zsirai Miklós fejezte be, ugyanő szerkesztette a rendkívül tartalmas Budenz-Emlékkönyvet, a Nyelvtudományi Közlemények L. kötetét.

A Nyelvtudományi Bizottság szervezetileg, önálló költségvetéssel történt fölállítására óta, a magyar és a hazai finnugor, s nagymértékben a külföldön művelt finnugor nyelvtudomány egyik legfontosabb tényezője lett. Hosszú volna felsorolni azt a sok szép és nagy eredményt, amit tudományosságunk e Bizottság működésének köszön. Bárhova neznünk, a magyar és finnugor nyelvtudományunk területén, mindeütt ott van, akár mint kezdeményező, akár mint vezető, irányító, végrehajtó. Nincs egyetlen nagy nyelvtudományi alkotásunk, alapvető nyelvtudományi művünk 1914—16-ig, melynek létrejöttében része, legtöbbször oroszlanrésze ne volna. Azt hiszem, ezúttal a részletek felsorolása alól fölment a Bizottság, hiszen a Nyelvtudományi Közleményeket s a Bizottság által kiadott alapvető munkákat valamennyien állandóan forgatjuk, állandóan tudományos kutatásainkban használjuk. Amikor azonban kezembe jut tudományos foglalkozásom közben e Bizottságnak egy-egy nagyszabású alkotása, amikor áttekintem azt, amit e Bizottság 1914—16-ig alkotott, s ráeszmélek arra, amit 1919 óta — amióta nekem van szerencsém, mint előadónak a Bizottság munkásságát irányítani — alkottunk, fájó érzés fog el. Amit megindítottunk, nem tudjuk megfelelő mértékben folytatni; ilyen az

Új Nyelvemléktár, melyből eddig csupán a Bécsi Codex első füzete jelent meg, s ilyen a Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve, amelyből 1922-től mindössze kilenc füzet jelent meg, s ezek között is Klemm Magyar történeti mondatana, bár kézirata régen készen van, befejezetlen. S 1920-tól annyi sok szép tervünk máig is csak terv maradt. Pedig sok, halaszthatatlan teendőnk van, hogy egyebet ne említsek, így a népnyelv terén is. 1862-től 1914—16-ig a Bizottság működése állandóan mind intenzívebbé, mind differenciáltabbá lett, állandóan felfelé ívelő volt. A háború óta a beállott pénzügyi nehézségek, amelyek ma sem szűntek meg teljesen, sok tekintetben korlátoznak bennünket. Határozottan állítom, visszafelé fejlődtünk. Nemcsak hogy egy folyóiratunkat, a Nyelvtudományt meg kellett szüntetnünk, de még a Nyelvtudományi Közleményeket sem bírjuk évről-évre — ha nem is 30, de 10—15 íves füzetekben sem — megjelentetni. Pedig egy-egy tudományszak a mai világban elsősorban folyóiratában él. Az előadásom alatt írt 36 darab jegyzőkönyvet, amely csupa vergődésről szól, nem lehet fájó érzés nélkül elolvasnunk. S az a fény és ragyogás, amely a Bizottság 1862-től 1914—16-ig terjedő jegyzőkönyveiből felénk sugárzik, ezt a fájó érzésünket csak fokozza. Egyedüli vigaszunk, hogy nem buzgalmunk, munkakedvünk, tárgyunk iránti szeretetünk hiánya az oka a mi csekélyebb termelésünknek. Bízunk benne, hogy a viszonyok javunkra fognak megváltozni, megváltoztatásukon mi minden erőnkkel rajta leszünk.

Még csak egyről, a bizottságunkból kiszakadt Nyelvművelő Bizottságról kell pár szót szólnom. A Nyelvtudományi Bizottság 1931. január 11-én elhatározta, hogy a maga kebelében Nyelvművelő Szakosztályt alakít az Akadémia I. osztályának határozata értelmében. A szakosztály elnökéül Négyesy Lászlót, 1932. január havától meginduló «Magyarosan» c. folyóirata szerkesztőjéül meg Nagy József Bélát választotta. A szakosztály 1932. november 30-án kivált a Nyelvtudományi Bizottságból s önálló bizottsággá alakult. A Nyelvművelő Bizottság elnöke Négyesy László lett, elhalálózása után († 1933. január 7) meg Szinnyei József (1933—). A «Magyarosan» első évfolyama 1—2. számát (1932) Nagy József Béla, a 3—10. számot és a második évfolyamot (1933) Nagy József Béla és Zsirai Miklós szerkesztette. Nagy József Béla 1933 végén hivatali elfoglaltsága miatt lemondott a bizottsági előadáságról és a szerkesztés-

ről, s helyébe előadónak is, szerkesztőnek is a Bizottság Zsirai Miklóst választotta. A «Magyarosan»-nak a III. évfolyamtól (1934) Zsirai Miklós a szerkesztője. A folyóirat a hozzáfűzött reményeket igen szépen váltotta be, mert hatása már is érezhető. A nyelvhelyességi, nyelvtisztasági kérdések iránt a gondos, lelkes és tapintatos szerkesztés olyan nagyfokú érdeklődést keltett közönségünkben, mint kevés magyar folyóirat. A «Magyarosan»-nak 7000 körül van előfizetőinek a száma, megjeleni azonban 8000 példányban jelenik meg, mert a Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai a «Magyarosan» folyóiratot a «Magyar Nyelv»-hez mellékelve ingyen kapják.

Melich János.

VI.

Egy év magyar drámairodalma.

(1935. szept. — 1936. szept.)

— Jelentés a Vojnits-díjról. —

Fényes színházi szezonra tekinthetünk vissza, mikor az 1935—36. év termését vizsgáljuk. Az előbbi évek színházi válsága megszűnt s ha mégis szó lehet róla, csak az az oka, hogy Budapestnek több színháza van jelenleg, mint amennyit közönsége elbír. Az eddig szinte hallatlan száz, sőt kétszáz sorozatos előadások (*Méltóságos asszony, Házasság, Úrilány, Néma levente, Érettségi, Napraforgó* s a külföldi darabok közül *Az Úr katonái* és az *Esernyős király*), vagy az ezeket megközelítők napirenden voltak, s akadt színház, mely két-három újdonsággal diadalmasan húzta ki szezonját. Nem állítjuk, hogy mindenesetben ezek voltak a legértékesebbek, de mindenesetre jól megírt, színpadszerű darabok voltak. A haladást főként abban látjuk, hogy íróink nagyszerűen értik — ami régebben főhiányuk volt — a színi hatás titkát: kerek, gyorsan haladó szerkesztést, a természetes és szellemes dialógust, a csattanós jelenetkezést, a meglepő felvonásvégeket, egyszóval a színműírás technikáját. Ehhez járul a mind tökéletesedő rendezés, a játék összhangja és színészeink rátermettsége. Ma már a magyar drámai export versenyezni kezd a franciával s színészgárdánk egész sereg sztárt szolgáltat a nagy külföldi színházaknak is.

De nemcsak technikában, tartalom dolgában is haladást tapasztalunk. A darab gyakran belenyúl az élet nagy kérdéseibe is, tükrözi a környező társadalmat s ezzel növeli a maga időszzerűségét. Igaz, hogy nem elég mélységgel. A régi szerelmi háromszög elavult téma lett. A szerelem ma is főprobléma ugyan, de inkább mint a társadalmi elhelyezkedés problémája, mint a karriér egyik motívuma. Íróink színpadra vitték, mint a mai kor egyik legnyugtalanítóbb problémáját, az ifjúság elhelyezkedésének kérdését. A fordulatot a szerelmi háromszögtől a karriér-dráma felé, tudomásom szerint először 1930-ban vetette fel egy sokszor adott, nagysikerű darab: Mihály Istvánnak *Béla, aki 26 éves* című drámája. E darab fordulópontot képvisel a drámai cselekvény irányában. A szokásos szerelmi történettel indul, de egyszerre a nézőtérrel felpattan egy fiatal ember, felrohan a színpadra s így dörög a játészó színészek s még inkább a közönség felé:

«Tessék tudomásul venni, hogy 1929-et írunk és torkig vagyunk a tegnapi boudoir-komédiákkal. Tessék tudomásul venni, hogy új emberek ülnek a nézőtéren, új problémák vannak. A világ nem a nagyságos asszony kombinéje körül forog és a megesalt férj nem tragikus, sőt nem is mulatságos többé. Mi nem mászunk be a boudirok ablakain, mi reszketünk a napi keserves kenyerünkért és reszketünk a holnaptól. Elég. Hagyják abba ezt a hazug játékot! Hagyják abba ezt a bárgyú háromszög-komédiát!» A darab valóban megfordul s a fiatal ember társadalmi elhelyezkedésének problémája lép előtérbe.

De nem csak ebben a darabban, hanem most már a darabok egész csoportjában. Ilyen volt az elmúlt szegonban Földes Imre *Ifj. Horváth Pál* című igen jellemző színdarabja. Hőse egy tehetséges gépészmérnök, ki azonban állást nem kapván, «gyárarvosi rendelő» nyit hónapos szobájában, vagyis bukófélben levő gyárüzemek talpraállítására vállalkozik. A szerző energikus, szorgalmas, eszes ifjúnak rajzolja, ki nyomora ellenére is egészséges optimizmussal néz a világra. Reprezentáns ifja a mai daraboknak. Ezek mind tehetségesek, erélyesek, de mégsem tudnak érvényesülni: szemben áll velük a társadalmi zordonsága. Mintha mindenki arra törekednék, hogy őket elgáncsolja, lenyomja, ne hagyja érvényesülni. A társadalom egy legyőzendő ellenség szemükben, amelyet csak rendkívüli eszközökkel: erőszakkal, ravaszsággal, sőt bűnnel lehet s ennélfogva szabad is szolgálatukra kényszeríteni. E tehetséges fiatalok mind lázadók és igényeikben követelők. «Rossz időben születél», mondják az egyik darabban. «Most ököllel kell a világra jönni. Ököllel! Bombával! Meg revolverrel!»

Miben áll Horváth Pál genialitása, amelyet a szerző annyira kiemel, amellyel lábát a társadalomban utóvégre is megveti? Egy autóbaleset alkalmával, mikor egy gyárigazgató elvált lányának szolgálatára áll, bejut az igazgató környezetébe s megnyeri bizalmát. Íme, a szerelmi motívum mint karriér-motívum, mely energiájához még a szerencsét adja hozzá. Végre érvényesülhet, mint nagyszabású gyárüzem-helyrebillentő! De miben áll geniális leleménye? Meghamisítja a vállalat passzív mérlegét s aktív nyereséget tüntet fel. Ezáltal a vállalat időt nyer s újra föllendül immár az ő közreműködésével is. Ez bizony elég régi trükk, s mi meg vagyunk lepve, hogy a hős kivételes tehetségétől csak ennyi tellett. A szerző szerint azonban e csalással megmenti háromezer ember kenyerét s e szociális szentimentalizmus mintegy kiengeszteli bűnét. Mikor egy hatásos törvényszéki jelenetben a bíróság mégis elítéli egy évre, a közönségben a darab szelleme szerint inkább a justizmord, mintsem a győzelmes igazság érzelmének kell ébrednie. A szerző siet is megvígasztalni, mert ifj. Horváth Pál kiszabadulása után karonfogja Ilmát, a gyárigazgató leányát s elvezeti az újjávarázsolt gyárkoloszsus elé, melynek gépei döngve-süvítve éneklik a munka himnuszát. Ilma bizonyára be fog hódolni a munka hatalmas hősének. A Nemzeti Színház közönsége elkápráztatva a hatásos jelenetekben bővelkedő, ügyesen szerkesztett darab külsőségeitől, nem ütközött meg erkölcsi fogyatékoságán. Kasszadarab lett. Mi azonban sajnáltuk, mikor a főváros tanulóifjúságát is elvitték e darab előadására s jólesett, mikor egyik ifjúsági egyesület tiltakozott ellene, hogy őket a világnak ily módon mutassák be.

Még meredekebb ösvényeken jár egy másik dráma, Felkai Ferenc *Vágtá* című darabja, melyet az Új Thália hozott színre. Hőse egy gépészmérnök és barátja, a költő, kik azonban nem tudják tehetségüket érvényesíteni. A bankigazgató, kit munkájuk finanszírozására szeretnének megnyerni, cinikus üzletember, ki maga veti fel az efféle drámának immár közhelyét: «Manapság minden vezérigazgatónak van egy romantikára hajló lánya. Egy sportlady autóval. Hátha elveszi valamelyiküket. (L. ifj. Horváth Pál!) Kész karriér.» Ifjaink azonban nem várnak e regényre, hanem a bank kasszáját kirabolják s Amerikában igyekeznek érvényesülni. Ott sem sikerül, a társadalom ott is mintha arra alakult volna, hogy a tehetségeseket meg ne értse. Lesüllyednek a gangszterek közé s mint szeszcsempészek nagy vagyona tesznek szert. Íme, a tehetség manap csak a bűn útján tud érvényesülni! Ám a darab mégsem e sötét pesszimizmussal zárul, a

főhős oly hatalomra tesz szert, hogy a városi választások eredménye az ő személyétől függ. S ekkor megbuktatja a banditák főnökét, kit már-már polgármesterré választanak. Az alapjában nemes jellemben tehát idejében ébred fel az ideáлизmus, melyet még a gangsztervilág sem tudott lelkéből kiirtani: hirdeti a szerző. Mindez azonban inkább úgy hat, mint az erkölcsiségnek tett engedmény. A darab egy mai elkese-redett fiatalembernek irónikus elképzelése az életről és érvényesülésről.

Nem ily erőszakos eszközökkel, hanem egy kokott ravasz ötletessége útján érvényesül Zilahy Lajos darabjában Janka, az *Úrilány*, aki 80 pengős havi fizetéséből szüleit és állástalan fivérét tartja. Barátnője terve szerint, egy megjárt szott autóbaeset útján, becsempészi magát abba az úri kastélyba, ahol az a könnyelmű fiú él, kinek szeretője azelőtt nem akart lenni. Janka itt beférkőzik a ház úrnőjének bizalmába, rendbehozza a zilált háztartást s zilárdul ellenáll az úri csábításainak. Lassankint odacsempészi egész családját ismeretlenül: anyját kulcsárnőnek, fivérét soffőrnek, apját főkertésznek. Végbeviszi a legnagyobbat is: elveteti magát s a könnyelmű fiúból munkás embert farag. Itt tehát szintén a jól alkalmazott eszes ravasszág dönti le azokat a korlátokat, melyeket a társadalom emelt a fiatal léány boldogulása elé.

A *Szerелеmből elégtelen*, Bús Fekete László darabja, három pesti léány sorsát mutatja be, akik mind a szerelem útján szeretnének boldogulni, de végül is valamennyi elégtelent kap, mert sorsa mást határozott. Az egyik kalapüzletet vesz a gróftól felajánlott pénzen, a másik egy púpos, de gazdag ügyvéd barátnője lesz, a harmadikat gyerekkori ismerőse veszi el, bár ő mást szeret. Mindez, a szerző regénye alapján, az ő ismert technikai ügyességével bonyolódik le előttünk.

A freudista lélektan birodalmába visz bennünket Szép Ernő darabja, a *Szívdobogás*, hogy végül itt is egy derék fiatal léány társadalmi karrierjére menjen ki a dolog. Sikerült jelenetben mutatja be a szerző a pszichológus orvost munkája közben, amint a betegeket vállalja, lelkük tudatalatti elemeiből sorsukat kutatja s az orvoslás eszközeit keresi. Ehhez az orvoshoz fordul szívdobogásával hősnőnk s csakhamar beleszeret orvosába. Komikusan hat azonban, s ez a darab alaphibája, hogy a nagy lélekbúvár épp ezt a lelket nem ismeri fel, mikor a közönség már régen tisztában van vele. A beteg kezdi ekkor lélektanilag megoldozni a doktort s ez az analízis nagyobb sikerre vezet, mint a tudós orvosé. Megszünteti a szívdobogást is.

A dolgozó nő becsukja mozgásművészeti iskoláját, mely a színpadon kedves gyermekjelenetekre adott alkalmat, s az orvosnak lesz segítő élettársa.

Máriáss Imre *Fény a faluban* című darabja a reformifjút mutatja be, aki a faluban kultúrát akar teremteni. Érettségizett parasztfiú, városi tisztviselő volt, de B-listára kerül s visszakényszeredik a szülői házba. Itt azonban nem kesereg és henyél, hanem fajtájának felemelkedésén akar működni. Egy vállalat be akarja vezetni a villanyt a faluba s a nép két pártra oszlik: haladókra és maradiakra. A fiú lelkesen küzd a villanyfény mellett, melyben a kultúra fényét látja; az ellenpárt félti a falut a nagy költségektől. Szerelmi csomók bonyolítják a drámai cselekvényt, de végül a bíró fiának önzetlensége és bátorsága kivívja a diadalt és vele a saját boldogságát is: a falusi lakban kigyúladó fény jelzi, hogy a haladás bevette a legnehezebb várat, a falut. Az ifjú már nem is vágyik el oman, mert érzi, hogy a fajtájának nagy, nagyon nagy szüksége van rá.

Az ifjúság problémája iránt való érdeklődésről tanuskodik az is, hogy az iskola élete három darabban is szerepelt a szezon folyamán. Íróink az iskola megértéséhez valamivel közelebb jutottak s nemcsak a diákcínyeket látták meg, vagy a tanárok korlátoltságát, mint még nem is olyan régen, hanem a különféle tanári típusokat is s az iskolai élet melegéből is valamit. Fodor László *Érettségijében* a sablonos, szigorú tanárt Richtig, a matematika tanára és Szalay kisasszony, az erkölcs rendőri kutatója képviseli. Általa került bajba a nyolcadik osztályos Horváth Kató, akinek egy szerelmi fogalmazványát kaparja ki a papírkosárból s viszi a tanári konferencia elé. Itt azonban a tanári kar két részre szakad s az emberségesebb vélemény győz. Kevésbé sikerült része a darab cselekményének, hogy a negyvenes, intelligens, rokonszenves igazgató felül fiatal tanítványa kacérkodásának s komolyan beleszeret, holott ez csak ügyesen kihasználja őt sajátmaga megmentésére. A darab végén aztán felébreszti ábrándjaiból, mikor ifjú vőlegényét bemutatja. A kitűnő színpadi technikával megírt darabnak drámailag is értékes jelenete az a szenvedélyes kitörés, mikor a kis hősnő egyszerre mint felnőtt leány áll a tanári kar elé s ehhez mért jogait hangoztatja, mint melyek néhány hét múlva, az érettségi után már úgyis megilletik.

Még vonzóbb színekben mutatja az iskola életét a kis *Méltóságos asszony* esete. Hetedik gimnázista ő a darab elején s egy alkalommal betegség ürügye alatt el akarja mulasztani az előadást. A ház-

hoz hívott orvos beleszeret a kis ravaszkodóba s egy-kettőre nőül is veszi. Teri nem járhat többé iskolába, de a felnőttek között sem találja helyét mint reprezentáló háziasszony. Visszavágyik gyermek-társnői közé s mint magántanuló, férje tudta nélkül, nagy titokban beiratkozik a nyolcadik osztályba. Kedves jelenetben vagyunk tanui egy osztály leckeórájának, amelybe Teri is jár. A furesa helyzet sok mulatságos bonyodalomra ad alkalmat, végül is leleplezik Terit, kit társnői már méltóságos asszonynak szólítottak, s férje hazaviszi azzal, hogy csak majd ha leányát hozza el beiratni, járhat el újból az iskolába.

Komorabb színekkel rajzolja az iskolát *Forr a bor* című darabjában Móricz Zsigmond. Hőse a kis Nyilas Misi, kit regényből és színdarabból már ismerünk, s ki mint Nyilas Mihály most már érettségire készül. Móricz vásott, nem tanuló, lumpoló, nyers diákságot rajzol, akik közül Nyilas Mihály mint különöc válik ki a maga irodalmi hajlamaival s az igazgató leánya iránt táplált ideális szerelmével. A diákság nem is gondol arra, hogy tisztességes úton is le lehet tenni az érettségit s ezért megvesztegetnek egy alárendelt hivatalnokot, hogy lopja el számukra az érettségi tételeket. Mindez mozgalmas képekben folyik le előttünk, de inkább torzképe még a régibb iskolának is. Nem elég vonzó a hős sem ahhoz, hogy igazán érdekeljen: a régi kis érzékeny fiú esetlen, idealista kamasszá lett, ki váratlan tetteivel, mikor visszalép az érettségítől s a szerelemtől is, inkább meglepi és kiábrándítja, semmint elragadja környezetét. Az eszme zord hősének indul, de inkább mártírjává fog lenni s ez nem az az út, melyen ma a nagy tehetségeket szívesen látjuk.

A másik modern probléma, mely íróinkat leginkább foglalkoztatta, a fiatal nő helyzete: akár a dolgozó nőé, akár a társaságbelié. A dolgozó nő, úgy látszik, nem lett függetlenné azzal, hogy munkakört vállalt a családon kívül, mert erénye állandó veszedelemben forog főnökeinek szerelmi kísértései miatt. Ez a már többször színpadra vitt téma az alapja Gáspár Margit drámájának: *Mindennek ára van*, melyet a szerző vígjátéknak nevez, de inkább komoly tragédia váratlan happy enddel. Hőse Vera gépirónő, kit igazgatója szerelmével kitartóan üldöz s végül B-listával fenyegeti, ha a légyottra el nem megy. A szegény asszony szörnyű lelki vívódás után, csakhogy állását megtarthassa, elmegy a találkára. A tragikumot azonban szerencsére megakadályozza az, hogy ugyanazon éjszakán az igazgatót hivatali szabálytalanságok miatt letartóztatják s Vera már nem találja ott-

hon. Mindez igen érdekes, izgató cselekvény keretében történik, de a jól végződő dráma mégis azt a keserű gondolatot kelti bennünk, hogy a dolgozó nő válságán legfeljebb ilyen deus ex machina segíthet manap.

Csathó Kálmán *Az én leányom nem olyan* című darabja modern úrilányok életét mutatja be. Feltesszük, hogy a szerző túlzott színekkel dolgozott a szatira érdekében, mert ha rajza való, akkor a magyar úrilányok szabadélete túltesz az amerikai méreteken is. Ezek a leányok mintha sportot űznének abból, hogy egymás előtt mennél romlottabbnak tüntessék fel magukat. Az anyák épp oly könnyelműek, mint leányaik, s azt vallják, hogy a modern idők megkövetelik a leány szabadságát. Mindenik azt hiszi, hogy az ő leánya azért «nem olyan» s szabad élete mellett is a régi társadalom törvényei szerint ügyel magára. A darabban csak két ember szájából hangzik rosszaló szó: az egyik a hősnő apja, a másik Julie tante, mindketten régi-szabású, konzervatív elveket valló egyének. Csakhogy a papa igen naív embernek bizonyul, a nagynéniről pedig kisé, hogy leánykorában ő sem volt külön b a mai leányoknál. Sőt! Komoly baj azért végeredményben nem történik. Kisé, hogy Gitta, a flörtölő, hazudozó hősnő, valóban vigyázott magára s a végső kifejlés előtt elmenekült a légyottról. Tehát csakugyan «nem olyan». A szerző csak játszott a probléma komolyságával, de megfutott előle a vígjáték bohó világába, beérte azzal, hogy egy mulatságos színdarabbal növelje eddigi koszorúit.

Vannak azonban írónk, akik a szerelmet minden tendencia nélkül, csak azon lelki bonyodalmak miatt szeretik, melyeket előidéz. Ilyen Szomorv Dezső *Bodnár Lujzája*. Hőse az akarattalan, ingadozó nő, aki nem tud semmilyen helyzetnek ura lenni, senki mellett és senki ellen helytállani. Nagynénje összehozza egy pénzemberrel, ki törekvő, szorgalmas ember, de a selfmademan kelletlen tulajdonságaival: önhitt, dicsekvő, cinikus. Lujzával jól bánik, de ez mégis otthagvja egy pilóta miatt, ki azonban erélytelen, passzív alak s Lujza, látván életének kilátástalanságát, sok szeszélyes ingadozás után visszatér első férjéhez, ki legalább jómóddal veszi körül. A dráma jól indul, az első felvonás nagy reményekre jogosít, de aztán a cselekvény mindinkább a lírának ad helyet, a személyek ajkáról már egyebet sem hallunk, mint Szomorv áradozásait a boldogságról és boldogtalanságról, öregségről és fiatalaságról, szerelemről és pénzről, meg hatalomról. Pedig a drámai feladat elő volt készítve: egy magasabb ideálokra szomjas női lélek, aki egy prózai üzlet-

ember nejjévé kényszerül. Így azonban a dráma teljesen belefűl a lírikumnak Szomory különös stílusán zuhogó árába.

Molnár Ferenc *Nagy szerelem* című drámája két nővér szerelmi történetében azt bizonyítja, hogy életünket nem annyira terveink irányítják, mint inkább a lelkünk tudattalan részében lappangó belső motívumok, melyek aztán váratlan kitörnek és jogukat követelik. A hősnő, Margit, erős, öntudatosnak látszó, józanul gondolkodó leány, lemond a maga életéről és hugának jövőjét készíti elő egy komoly mérnökkel. Ez azonban nem sikerül, a leány ennek barátjába, egy filmrendezőbe szeret bele s ami nagyobb baj, maga a komoly Margit is. Hősiesen lemond ismét, bár életterve és saját boldogsága össze is omlik ezzel. — Zilahy Lajos *Az utolsó szerepben* egy szívhajos leányt mutat be, ki betegségével szanatóriumba vonul s lemond az élet örömeiről, de mikor esel útján megtudja, hogy betegsége gyógyíthatatlan s legfeljebb tíz éve van hátra, újra az élet árába veti magát, mígnem hamarosan összeroppan. Keresett téma valószínűtlen alapra építve: a leány úgy tudja meg az igazat betegségéről, hogy anyja maszkjában megy el az orvoshoz s az ezt nem veszi észre. A gyakorlott író azonban a darab felépítésében mégis megnyilatkozik.

Történelmi dráma kettő volt az idei szezonban: a *Bolyaiak* Miklós Jenőtől és *Ágis tragédiája* Márkus Lászlótól. A Bolyaiak felé újabban örvendetesen fordul az érdeklődés, mind tudományos, mind művészi téren: életükről regény is készült. Miklós Jenő posthumus drámájának magva: a méltatlan viszonyok közé került lángész tragikuma, a nagy lélek felbomlása a kicsinyes környezetben. A marosvásárhelyi kollégiumban az atyának, Farkasnak 60-ik születésnapját ülik s ide toppan be váratlanul János, aki külföldi tanulmányai után idehaza akarja tehetségét értékesíteni. Ez nem sikerül: ellentétbe kerül nemesak környezetével, hanem atyjával is. Az igazi összehúzó az azonban nem a tudomány, hanem a szerelem terén fejlék ki köztük, mindketten szerelmesek a szép özvegybe, Teleki Anna grófnőbe. Megvívna s midőn mindkettő megsebesül, a vér látására föl eszmélnek és a párbaj kibéküléssel végződik. Ezzel véget is ér a drámai konfliktus, János visszavonul kis birtokára, Domáldra s csak a gazdálkodásnak és emlékeinek él azzal a kis parasztleánnyal együtt, akit magával vitt oda. A harmadik felvonás már csupa líra, János bele nyugszik, hogy a magyar föld nem engedi őt magasra nőni s mások végzik el a tudományban azt a munkát, amelyre ő lett volna hivatva. A drámai konfliktus vezetésében erős darab ezzel a méla lírával végződik.

Ágis tragédiája nekünk kedves tárgy: irodalmunk újjászülése fűződik hozzá. Plutarchostól Bessenyeiig és azóta is több szerző feldolgozta: Gottsched, Laignelot, Alfieri, Wilhelm Jordan. Obernyik is szerepelteti Khelonis című történeti színművében. Személyéhez oly problémák fűződnek, melyek mindenkor fontosak: az uralkodó és a nép viszonya, egy, a társadalom javát akaró újító küzdelme környezetével, mely nem érti meg és elbuktatja. A legigazibb tragikai mag: az egyéni kiválóság elbukása a tömeg alsórendűségével szemben. Ágisnak sikerül királytársát, Leonidast, egyidőre megbuktatni, de a korlátlan hatalmúvá emelkedett uralkodót viszont nyers történetők, cinikus pénzemberek s egy nagystílű kurtizán, Telonis, kerítik hatalmukba. Ágis nem elég erős jellem a kitűzött óriási feladathoz. Elmékedő, töprengő lélek, nem az a határozott tettember, ki céljai eléréseért az erőszaktól sem riad vissza. Emberismerete is fogyatékos, azokkal véteti körül magát, akik romlásba döntenek, s mellőzi igazán hű embereit, első sorban nejét, Ágiárist. Pedig őszinte jóakarattal van tele, s önmagához is kegyetlen áldozatokat hoz a köz érdekében. Nejét idegen származása miatt űzi el s a Taygetos hegyéről ledobatja koreszülött fiát. Nagylelkű, igazi nagyság nélkül és zsarnok, elvei következtében, igazi erő nélkül. Elveszti a játékot és újra Leonidas lesz az úr. Mindenki ahhoz pártol, elsősorban a pénzemberek, de kedveltje, Telonis is. A nép is csakhamar Ágis ellen fordul s rágyújtja a templomot, ahová menekült s melyet ő maga épített a felszabadító isten dicsőségére. Ágiáris ekkor ismét megjelenik mellette s együtt issza ki vele a halálhozó méregpoharat. A dráma ingadozó, mint maga a hős, alakjai inkább csak vázlatok, a cselekvény nem egyszer zavarossá lesz s a tragédia pátosza végül csak a dictio pátoszává silányul.

Elérkeztünk azon darabokhoz, melyek esztétikai értéküknél fogva leginkább megérdemlik figyelmünket s a kitüntetésnél leginkább jöhetnek szóba. Ezek: *Csoda a hegyek közt*, *A roninok kincse* és *A néma levante*. Egyik sem kordarab, mind a három a tiszta esztétika világában él. A Molnár-darab ama nagyobbigenyű darabok közül való, ahol Molnár a nagy írók társává szegődik s magas erkölcsi problémákat vet föl s old meg az álom és csoda segítségével. A *Csoda a hegyek közt* a *Vörös malom*, a *Fehér felhő*, az *Égi és földi szerelem* társa. Egy kis cselédlány körül játszik, akinek egy bányavároskában a polgármestertől törvénytelen fia születik. Ez nagy baj a kis cselédnek, mert a tanító elvinné, ha gyereke nem volna. De nagy baj a polgármesterre is, kinek báróné felesége és két eladó leánya van. A leány gyerektar-

tásért zaklatja s minthogy a polgárnester elutasítja, kis fiát uszítja rá, aki az utcán utána kiabál s kővel dobálja meg. A hősnő szerencsétlen, de nem rokonszenves, a falu boszorkánynak nevezi, fia pedig vásott kölyök, aki letépi a barackfákat, megkergeti a csirkéket s tömérdek bosszúságot okoz. Lázad a társadalom ellen, mely baját nem orvosolja. Egy nap a fiút szétzúzott fővel holtan találják meg. A gyanú anyjára irányul, kinek életét megkeserítette létezésével. Törvény elé idézik s már-már elítélnék, mikor megjelenik egy rejtélyes ügyvéd, ki titokzatos módon érkezett s nyomozó kérdéseit úgy intézi a polgármesterhez, hogy annak bűnössége kiderül, bár az a bíróság előtt mindvégig megmarad a konok tagadás álláspontján. Nejeének azonban ott-hon bevallja nagy lelki szorongások közt, hogy lovaglás közben, mikor a fiú kétszer is követ hajított feléje, ezt visszasujtotta s akarata ellenére halálosan találta. Bűnét nem merte feltárni, hiszen tönkretette volna vele magát és családját, hanem a fiút egy távoli vadrózsabokor tövében elásta. Az ügyvéd, ki nem más, mint szent Miklós, a gyermekek védőszentje, a bírósággal és a vádlott anyával kimegy a bokorhoz, kiássa és feltámasztja a fiút s kézenfogva, a csillagok nagy fényessége mellett elindul vele a kolostor, vagyis inkább a mennyek országa felé. Az isteni törvény jóvátette az emberinek igazságtalanságát. A dráma mesterien van felépítve. Egy detektív-nyomozás izgalmával jutunk mind közelebb a titok nyitjához, melyet még titokzatosabbá tesz az idegen személye és különös lélekelemző vizsgálata. De valóban csak a drámai mese reális részei érvényesülnek, természetfeletti elemek túljózan, a csoda nem ragadja el révületbe a nézőt, bár hogy a XX. század természettudományos közönségét is meg lehet nyerni számára, azt Shaw Bernátnak egyidejűleg adott *Szent Johannája* bizonyította. Talán epikus formában, ha a csodát valaki csak elbeszélte volna, mint Shaw darabjában, a színész exaltáltsága velünk is megéreztetne volna a csoda hatalmát. Molnár műve csak a színpadon volt új, könyvvalakban már három évvel ezelőtt megjelent s olvasva nem tűnt fel józan-sága annyira, mint a színpad megjelenítő világságában. Mindazáltal így is nagy sikere volt a darabnak s valóban gazdag mind lélektani, mind sajátosan költői szépségekben. Egészben méltán sorakozik szerzője magasabb igényű darabjai mellé.

Idegen földre, régmúlt századokba visz bennünket Kállay Miklós drámája, a *Roninok kincse*. Tárnya ősi témája a japán költészetnek; írtak belőle hőskölteményt, regényt s a XVIII. században (1748) tragédiát, mely a japán színpadnak ma is klasszikus darabja. Kik azok

a roninok? A főurak, a daymiók hűbéres lovagjai, a szamuraiak, kik uruk halála után gazdátlanokká, roninokká váltak. A roninok kinese a lovagi becsület, mely arra kötelezi őket, hogy uruk halálát, ha azt csel vagy erőszak okozta, megbosszulják. De ez a bosszú viszont az ő fejükre hozhat veszedelmet. Így van ez drámánkban is. Asano Naganori herceg nejére, Kaoyóra szemet vet a főudvarmester, a kira, egy gonoszlelkű, durva cselszövő. A nő ridegen visszautasítja, sőt férjének elmondja tolakodását. Naganori dühében kardot ránt a shogun palotájában időző kirára, de csak köpenyét szúrja át s a kira elmenekül. A lovag azonban ezzel megsértette a királyi palota szentségét, amiért halálbüntetés jár. Ezt azonban elhárítja felőle féltestvére, Juranosuké, aki reménytelenül szerelmes Kaoyóba, az ő nejébe. Feláldozza magát s ő végzi el a harakirit s minthogy csalódásig hasonlít Naganori herceghez, mindenki azt hiszi, hogy az halt meg. Naganori most Juranosuké személyében folytatja életét. Azonban Naganori herceg is nemes lélek és kötelességének tartja a kira meglakoltatását. Most már csak ennek él. A kira erős várába zárkózik s a negyvenhét ronin, akik Naganori-Juranosuké mellett kitartanak, semmire sem mennek vele szemben; pedig már közeleg a gyászév letelte, amely alatt a bosszút végre kellene hajtani! Mi több, Juranosuké úgy viselkedik, mint aki fajtáját cserbenhagyta: iszik, dorbézol, teaházakban züllik. Sőt felajánlkozik a kirának s Kaoyót is meg akarja szerezni számára. Mindez azonban csak csel: eszköz arra, hogy a kira bizalmát felkeltve, bejusson várába s oda roninjait is bebocsássa. Ez sikerül is, csak Kaoyót nem tudja szállítani, mert az kolostorba vonult. A kira halállal akarja lakoltatni a nőt, csak egy kegyet kap, hogy megvárhatja a cseresznyevirágzás napját. A bosszú évének utolsó napján jeges vihar kerekedik s letarolja a bimbózó cseresznyegalyakat. Juranosuké megöli a kirát, de előbb kardot ad kezébe, hogy védekezhessék. A shogun hajlandó lenne megkegyelmezni neki, de a herceg nem fogadhatja el azt s kijelenti: «Juranosuké meghalt helyettem. Adósa vagyok a dicsőségének és adósa vagyok Nippon törvényeinek, amiket kijátszottam . . .» A negyvenhat roninnal együtt ő is halálba megy.

A dráma meséje a különféle alakoskodások és cselvetések miatt eléggé bonyolult s nem mindig világos a néző előtt sem. Juranosuké kilétét nemesak a roninoknak, hanem saját nejének is fel kell fedeznie. De maga a cselekmény mégis biztos kézzel van fölépítve. Tragikuma tökéletes: hőségének mindenkép buknia kell, bosszúja akár sikerül, akár nem. Hogy ura halálát megbosszulja, azt a becsület törvénye

parancsolja; hogy gyilkos tettéért megbűnhődjék, azt viszont az állam törvénye követeli. Antigone jut eszünkbe, ki a családi törvény ellen vét, ha fivérének nem temeti el, s megszegi az állam törvényét, ha eltemeti. A sorstragédia levegője üli meg a drámát, mely a legnagyobb emberi indulatok közt háborog a komor vég felé. A nagy idő és térbeli távolság, mely tőle hennünket elválaszt, növeli a fenség érzelmét, amelyet a lovagi becsület és a női hűség eszményei meghatott lelkünkben amúgy is ébren tartanak. Misztikum a drámai mese csodás eleme: a két testvér akkora hasonlósága, hogy hozzátartozóikat is elámitják. S a cseresznyevirágok elfagyása a végzetes pillanatban! Mindez a hit szent és titokzatos birodalmába visz s a dráma hőseit a nemzeti szentek sorába iktatja. A negyvenhét roinnak sírja ma is búcsújárárhely Japánban. A dráma nyelve magasan szárnyaló költői próza: állandóan fenn tudja tartani a fenség magaslatait, bár ezzel hova-tovább fárasztóvá is válik.

Heltai Jenő *A néma levante* című darabja egy olasz novella ötletét dolgozza fel verses drámává. Tárgya egészen olyan, amilyeneket az olasz renaissance novellaírói írtak, Boccaccio, később Bandello, Sacchetti, Straparola. Heltai a darab folyamán Ranzano püspökre hivatkozik. A témakör az, ami a Griseldis-mondáé és Shakespeare *Makrancos hölgyéé*: a gőgös nő meglakoltatása egy erős férfi által. A cselekvény Moncalieriben indul meg 1481-ben, a vége Hainburgban játszik Mátyás király várában. Egy magyar levante, Agárdi Péter, beleszeret egy szép olasz özvegyasszonyba, Duca Ziliába. Zilia azonban megközelíthetetlen, férje halála óta csak imáinak él. Agárdi csak csellel tudja átadni neki drága ékszereit. Távozásakor piemonti szokásra hivatkozva, miszerint a gazda vendégét csókkal búcsúztatja, nagynehezen elnyeri ugyan a büszke úrnő csókját, de az három évi némasággal bünteti:

{Amelyre forró ajkam rátapadt,
Szó el ne hagyja addig ajkadat,
Amíg a három év lepergett.
Mindazt, mi benned vágy és gondolat,
Álom, harag, reménység, tréfa, gond,
Magadba fojtsd a három év alatt,
Némán viseld és senkinek se mondd.

Agárdi visszatér Budára s Mátyás fekete seregében hadnagy lesz. Itáliában szerzett némasága magát Mátyás királyt is bántja, orvosok, kuruzslók kísérleteznek vele s végre Mátyás százszor száz

aranyat tűz ki annak, aki kedvelt leventéjének nyelvét megoldja. De ha nem, hóherral vágatja le nyakát. Zilia Beppónak, Agárdi csatlósának értesítésére elhatározza, hogy pályázni fog : inkább azért, hogy így Beatrix királyné udvarhölgye lehessen, mint a pályadíjért. volta-kép azonban a szerelem űzi e kalandra.

Zilia a darab legjobban és leggazdagabban jellemzett alakja. Péter határozott, egyenes, kemény férfi, Zilia változatosabb női lélek. A kor női eszményéhez képest büszke úrnő, vallásos, szigorú erkölcsű. Özvegyességét mintaszerűen viseli, világi örömeket nem keres, szeretni többé nem akar. De e magára vett szerep mögül egyre kiütközik igazi természete : hiú és ragyogásra vágyó, az ékszernek nem tud ellenállni ; az a kilátás, hogy udvari dáma lehet, nagy vonzerő számára s a szép szavak hamar megnyitják szívét a szerelem számára is. A próba folyamán, mikor a leventét szóra akarja bírni, de az állhatatosan megmarad fogadalmá mellett, a legviharosabb lelki változásokon megy keresztül. A dolgot könnyűnek hiszi, büszkén és fölényesen elengedi Agárdinak a hátralevő két esztendő, elismerve hűségét, de mikor az nem szólal meg, meglepetés, csodálkozás, majd szorongó izgalom, végre bosszúság fogja el a kudarc miatt. Imában kéri Isten segítségét, most már a csúf haláltól is félve. Nagy elhatározással Pétert a vár-toronyban találkára hívja és szerelmes odaadásával akarja magának meghódítani. A próba folyamán egyre jobban megszereti a hűségében oly állhatatos, kemény férfit s most már csak a meghódoló gyenge asszony. Péter «roppant nagy fölindulással» magához szorítja, de nem szólal meg a találkozáson sem. A harmadik fölvonás már a vesztőhelyen játszik : a hóhér, Setét Lajos, vörös talárban, megjelenik Zilia előtt s felszólítja, hogy kövesse. Ez a jelenet Heltai legszellemesebb invenciója. A bakó nem más, mint maga Agárdi, annak ruhájában. A végső párbeszéd, melyet folytatnak, fokokon oly meleg lesz, hogy már inkább két szerelmes tervezgetése jövőendő életükről. De Zilia most már bátran néz a halál elé, nem is kíván élni, hisz Agárdi nem szereti, nem szeretheti, különben megszólalt volna végre. Most már meg is szólal, az utolsó pillanatban, a lélekharang csengésére, leleplezi magát s «börtön helyett a fény, halál helyett az élet vár a szerelmes párra». Mátyás kinondja a nagy tanulságot :

Síesetek egymást szeretni és

Pótolni azt, mit dolyfötök mulasztott.

Virradjatok szerelmes, szép napokra!

Minket nem a mesének zordon tanulsága ragad el, mint talán a középkor és renaissance emberét. Mi a kevélység e kegyetlen bün-

tetésében nem a tragikum félelmességét érezzük, hanem csak az ódon mese báját. Épp az a hangulat, mely e két ellentétes elemből, a félelemnek és bájnak egyesüléséből ered s az egész történetet a humor derűjével vonja be, ragad úgy el bennünket, hogy igen nagyfokú esztétikai örömeinkben van részünk. Mindezt a már említett jelenségeken kívül előmozdítja a gyönyörű verses forma is, mely prózai stílushoz szokott fülünk számára sohasem tolakodó ritmusú s rímei szinte önkénytelenül kínálkoznak. Szívesen ringatódzunk hullámain s úgy érezzük, mintha e bájos történetet csak e bájos versekben lehetett volna elmondani. A már rég divatja múlt verses vígjáték döntő sikere nagy meglepetés volt mindenki számára.

A bíráló bizottságnak (Császár Elemér, Kéký Lajos és Zlinszky Aladár) nem volt könnyű dolga, mikor *A roninok kincse* s *A néma levente* közt választania kellett. De Heltai darabja, amannak kiválósága mellett is, hiánytalanabban oldja meg feladatát s a maga, bár könnyebb szépségeit gazdagabban ontja. Közelebb érezzük hozzánk, részben a szerző szerencsés invenciója folytán, hogy Mátyás korába helyezte, mint ama távoli monda ismeretlen, idegenszerű világát. Esztétikai örömeink teljesebb, mint a japán drámánál, s így egyhangúlag juttatjuk neki az írói koszorút abban a reményben is, hogy ítéletünk a közvéleménnyel örvedetesen találkozik.

Zlinszky Aladár.

VII.

A M. Tud. Akadémia halottai.

- Jakubovich Emil l. t., 1935. december 27.
 Szádeczky-Kardoss Lajos r. t., 1935. december 29.
 Berzeviczy Albert ig. és t. t. volt elnök, 1936.
 március 22.
 Wiegner B. György k. t., 1936. április.
 Janagisava Jasutoshi gróf k. t., 1936. május 25.
 Snouck Hurgronje Keresztély k. t., 1936. június 26.
 Bodola Lajos l. t., 1936. június 28.
 Ilosvay Lajos t. t., 1936. szeptember 30.
 Baros Gyula l. t., 1936. október 17.
 Tóth Lajos l. t., 1936. november 25.

VIII.

Költségvetés

az 1937. év január—június hónapjaira.

I. Az <i>Almanach</i> és a tagok munkálatai jegyzékének ki-nyomatására	1.800 P
II. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállít-ására és közleményeinek esetleges díjazására ...	1.500 «
III. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzeteinek tisz-teletdíjaira	6.000 «
IV. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzeteinek nyomdai kiállít-ásához	1.000 «
V. Az <i>Alapszabályok és Ügyrend</i> kinyomatására.....	876 «
Összesen	11.176 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezések és emlékbeszédekre	600 P
2. Bírálói díjakra	200 «
Összesen	800 P

b) Nyelvtudományi bizottság.

1. Gombocz Zoltán munkáinak kiadására	2.000 P
2. A <i>Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> új füzetére .	500 «
3. <i>Tüzetes magyar helyestrési szótár</i>	500 «
4. Csüry Bálint: <i>Szamosháti Szótár</i> c. művére (második részlet)	1.500 «
5. A <i>Kőrösi Csoma-Archivum</i> segélye	500 «
6. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
7. Bizottsági apróbb költségekre	60 «
Összesen	5.260 P

c) Nyelvművelő bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadására	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 «
3. Egy segéderő félévi tiszteletdíjára	250 «
4. Hatóságok tájékoztatása	300 «
5. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	3.300 P

d) Classica-philologiai bizottság.

1. Egy kiadványra	1.000 P
2. Hozzájárulás az <i>Egyetemes Philologiai Közlethez</i> ...	1.000 «
3. Előadó úr tiszteletdíjára	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	2.250 P

e) Irodalomtörténeti bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> két füzetének szerkesztői és írói tiszteletdíjaira és nyomdai kiállítására	2.500 P
2. Hozzájárulás a <i>Régi Magyar Könyvtár</i> két füzetének kiadásához	1.000 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	3.750 P

f) Képzőművészeti bizottság.

1. Egy kiadványra	—
2. Az előadó úr tiszteletdíja	—
Összesen	— P

Az I. osztály és bizottságai összesen 15.360 P

B)

A II. osztály és bizottságai.

a) II. osztály.

1. Thirring Gusztáv: <i>A népszámlálás II. József korában</i> c. mű kiadására (második részlet)	500 P
2. Székfoglalókra és emlékbeszédekre	600 «
3. Bírálati díjakra	100 «
Összesen	1.200 P

b) Filozófiai bizottság.

1. Pauler Ákos munkáinak kiadására	1.000 P
2. Az <i>Athenaeum</i> folyóirat segélye	1.000 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	2.250 P

c) Jogtudományi bizottság.

1. Balás P. Elemér: <i>Az okozatosság büntetőjogi problematikája</i> c. műre	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.250 P

d) Történettudományi bizottság.

1. A <i>Hunyadiak kora</i> következő kötetére	2.000 «
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	2.250 P

e) Hadtörténeti bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> tiszteletdíjaira, nyomdai előállítására és	
2. Egy kiadványra	1.500 P
3. Előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	1.750 P

f) Nemzetgazdasági bizottság.

1. Értekezésekre	600 P
2. Andreich—Rostás: <i>Konjunktúrakutatás</i> c. mű kiadására (harmadik részlet)	1.000 «
3. A <i>Közigazdasági Szemlére</i>	1.200 «
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
5. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	3.050 P

g) **Archaeologiai bizottság.**

1. Az <i>Archaeologiai Értesítő</i> írói, szerkesztői tiszteletdíjaira és nyomdai költségeire	3.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
3. Bizottsági költségekre	50 «
Összesen	3.250 P

A II. osztály és bizottságai összesen 15.000 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) **III. osztály.**

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítőre</i>	13.000 P
2. Természettudományi kutatásokra	5.000 «
3. Emlékbeszédre	400 «
4. Bírálati tiszteletdíjakra	300 «
Összesen	18.700 P

b) **Matematikai és Természettudományi bizottság.**

1. Gombocz Endre: <i>A magyar botanika története</i> c. munkájára (második részlet)	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
Összesen	1.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen 19.900 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai 50.260 «

Néptudományi bizottság.

1. A <i>Népelet</i> támogatására	1.000 P
2. A népzenei kiadvány előmunkálataira	1.500 «
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 «
4. Bizottsági költségekre	40 «
Összesen	2.740 P

Nagygyűlési jutalmak és költségek.

Nagygyűlési költségekre	600 P
Tagajánlások kinyomatására	600 €
Bírálok tiszteletdíjaira	2.540 €
Jutalmak kiegészítésére.....	6.500 €
Nagygyűlési felolvasások tiszteletdíjára	400 €
A két tanftó jutalma	1.000 €
Összesen	11.640 P

Szótári bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre.....	300 €
3. A gyűjtött anyag rendezésére	1.000 €
4. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 €
Összesen	1.900 P

A *Középkori Latinság Szótára* költségeire 2.000 P

Könyvkiadó vállalat.

Újabb kötetek kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	4.000 P
Kiadványok szétküldési költségeire	4.000 €

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, a legszükségesebb kötések költségeire és könyvbeszerzésekre 5.500 P

Tudományos társulatok és munkák segélyezésére.

Tudományos társulatok segélyezésére	3.000 P
A <i>Bécsi Klebelsberg-Történetkutató Intézet Évkönyvére</i>	750 P
A <i>Revue des Études Hongroises</i> segélye.....	500 €
Az <i>Ungarische Jahrbücher</i> segélye	1.250 €
Összesen	5.500 P

A Coopération Intellectuelle költségeire 1.000 P
 Külön számlán történik Degen Árpád: *A Velebit flórdja* c. mű kiadása.

Összes tudományos kiadásokra 99.716 P

Személyzeti kiadások.

1. A főtitkár tiszteletdíja félévre	3.000 P
2. A főkönyvtárnok tiszteletdíja félévre.....	2.000 «
3. A három osztálytitkár tiszteletdíja félévre	3.000 «
4. A főtitkári iroda és a könyvtár alkalmazottainak tiszteletdíja félévre	9.000 «
5. Dudás Kálmán építész tiszteletdíja félévre	800 «
6. Voit Lajosnak könyvelésért félévre	800 «
7. Altisztek orvosi kezelésére	400 «
8. Altisztek gyógyszerreire	900 «
Összesen	19.900 P
Előre nem látott (kegyeleti) kiadásokra	2.000 P
Régi alkalmazottak nyugdíjára és rendkívüli segélyekre..	24.000 «
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 «
Összesen	28.000 P

Dologi kiadások félévre.

Adók	9.784 P
Palota és bérház fenntartása	4.600 «
Fűtőanyag (anyag 1.900, kiegészítő altiszt 600 P)	2.500 «
Villanyvilágítás (palota és bérház).....	1.800 «
Vízdíj	650 «
Kéményseprő.....	250 «
Telefon	700 «
Ülési meghívók költségeire	300 «
Postai költségekre	800 «
Kézbesítési költségekre (villamos bérlet stb.)	200 «
Illetékegyenértékre	400 «
Irodai kiadások	2.500 «
Lift	400 «
A Kazinczy-emlék fenntartási költsége	1.800 «
Összesen	26.684 P
<i>Személyi és dologi kiadások összesen</i>	74.584 P
Összes kiadás	174.300 «

Várható bevételek.

Államsegély	33.000 P
Házbérből jövedelem	31.000 «
A Vigyázó-vagyonból igénybevehető	108.000 «
Könyvek eladásából várható	1.500 «
«Magyarosan» eladásából várható	1.000 «
Összesen	174.500 P

IX.

Ünnepi beszédek.

Mitrovics Gyula 1. tag beszéde Sárospatakon
a Petőfi-emléktábla előtt.

Mélyen tisztelt Közönség!

Petőfi a legméltóbb arra, hogy örök eszményképe maradjon minden idők magyar ifjúságának! Rövid életének igen nagy értékei teszik erre őt alkalmassá. Kora ifjúságának néhány emléke őt a könnyelműség színében mutatja. De ha elhatározásainak mélyére tekintünk, végső ok gyanánt ezekben is ott találjuk az eszményiséget, amely nem ismer megalkuvást. Rövid élete ennek a legmagasabb eszményiségének a példatára. Még tévedései és túlzásai is innen fakadnak.

Egyéniségének ereje néha szélsőségekbe ragadja ; de bármily erős egyéniség volt is, nemzetének egységes életfolyamataiba olvadt bele ; ez az erős egyéniség egy volt nemzetével ; ő szinte egymagában élte át az egész magyarságnak a kollektív életét, nemzeti öntudatát, művelődési szomjúságát és szabadságszeretétét. Nála a népi gondolatért való rajongás sem válik osztályharccá, hanem a nemzet fogalmának teljessé és egyetemessé tételét jelenti.

Gyakori iskolaváltoztatásai, majd azok végső elhagyása nem jelenti nála az önművelés abbahagyását, hanem annak inkább önállóvá lett beteljesedését. Valóban, Csokonain kívül, alig van még magyar író — sőt bátran mondhatjuk, magyar ember is — aki oly ifjan, oly kevés idő alatt annyi műveltségre, annyi tudásra tett volna szert, mint Petőfi.

Kell-e szólni költészetéről, mely az egyetemes embernek és a sajátosan magyarnak klasszikus egybeolvadása? Ennél az egybeolvadásnál költészetének csak műbecse nagyobb. Értékeinek állandóságát mi sem jellemzi annyira, mint az, hogy ma is oly frissen hat, mintha hangjai tegnap pendültek volna el költői hangszerének húrjairól. Költői lángelméje előtt a legnagyobb hódolat, hogy a fordítások meghalaványodott színei alapján is a költők legnagyobbjai között ismeri az egész művelt világ ; és a legellentétebb költői irányok iparkodnak belőle meríteni igazolást.

Az ő élete amilyen rövid volt, olyan befejezett. Életseményeinek nagy kilengései éles körvonalakban rajzolják

fel, mintegy az égre kivetítve, az ő felmagasztosult erkölcsi lényének éles körvonalait. Szeretett erősen, híven és tisztán, mint kevesen. Lelke átlátszó volt, mint a kristály, és fehér, mint a frissen esett hó, és váltsághalálban magasztosult fel. A világirodalmat kötetre való legszebb alkotásaival gazdagította. És huszonhatéves korában már meghalt, mint szabadsághős. Itt hagyta ezt a világot, amelyben már nem tudott volna élni tisztán eszményeinek, megalkuvás nélküli magyarságának és szabadon, bilincsek nélkül.

Magyar ifjak! Ne keressetek magatoknak idegen és hamis bálványokat!

Petőfi értetek született és értetek is halt meg!

**Mitrovics Gyula beszéde a sárospataki főiskola
kertjében Kazinczy Gábor szobrának leleplezése
alkalmából.**

Mélyen tisztelt közönség!

A magyar élet rengetegében — amint erről a múzsák eme kies ligete is tanúskodik¹ — a Kazinczy-család ősi fáján nem egyszer nyílt ki országra szóló akarások virága.

Kazinczy Gáborban, a Kazinczy-vér erejének nemes kényszeréből, másodsorban lobbant fel az előkelő ízlésnek az a lángja, mely nagybátyjában, Kazinczy Ferencben, hosszú, sötét hallgatás után először világított bele a magyar éjszakába.

Gábor csakúgy, mint a széphalmi Mester, inkább akart az elismert nagyok tiszta klasszicitásának hirdetője és tolmácsa lenni, mint kétséges új személyi sikerek törtető harcosa. Azért közönségünk kezeibe adja az elfeledett, sőt föl sem ismert Zrínyit; klasszikus szépségű fordításokat nyújt Molièréről, és a Kisfaludy-Társaság körében elősegíti a magyar Molière megszületését. Irodalmi életünk lelkiismeretét szólaltatta meg, mikor nagybátyja munkáinak, elsősorban pedig leveleinek kiadását szorgalmazza, sőt ő maga meg is indítja, midőn kiadja a Kisfaludy Károllyal és körével, Berzsenyivel s másokkal váltott leveleket.

Égész életén át érzik a nagy rokon szellemének az ihletése. A szigorú, szinte gyötrő önbírálat, mely érett korában eredeti

¹ A sárospataki főiskola kertjében már ott van, ugyancsak az élő Kazinczy Gábor adományából K. Ferenc és az aradi vértanú K. Lajos honvédtábornok mellszobra.

alkotásoktól visszatartja, egészen mesterére vall. Újból és újból javítgatják, egész a végtelenségig, mindketten írásaikat. Gábor is, mint Ferenc, szinte szenvedéllyel hódol személyes áldozattétel alakjában elköltözött szellemek nagysága előtt s adja ki elhúnyt jeleseink irodalmi hagyatékát.

Történelmi érdeklődésük is közös vonás, mely Gábort Illésházy nádor följegyzéseinek s Galeotti Martio Mátyás királyról szóló emlékezéseinek s másoknak is a kiadására vezeti.

Egy ponton azonban túllépi nagy elődének érdeklődési körét: a politikában. Itt aratja, mint szónok, életének legnagyobb diadalait, egyben legfájdalmasabb csalódásait is. De jellemének acélossága is itt a legfényesebb. A széphalmi Mesternek csak egy szenvedélye volt: a szépnak és a magyar nyelvnek a szerelme. A Kazinczy Gábor egyénisége a maga egészében szenvedélyes — és mégsem rabja annak. A pezsgő vér hajtó erejénél is erősebb önfegyelme és felelősségérzése. Mint államférfit és szónokot 1861-i országgyűlési beszéde nyomán kortársai Kossuth Lajossal mérik össze. Mire vihette volna ő tanultságával és eszességével, ha csak a saját pályájának az ívelését nézi?! Ő azonban a magából bármikor kész volt mindent feláldozni, ha a bölcs mérlegelés és egyéni felelősségérzése úgy kívánta. Még akkor is, ha a közvéleménnyel kellett szembefordulni; a detronizáció alkalmával Debrecenben a békepárttal tartott s hatvanegyben is a mérsékelték közé tartozott. Tüzes magyar volt, a 48-as hagyományok embere, de mindig az önmérséklet higgadt megfontolásával. Mennyivel többet jelentett ez önála, kinek ereiben állandóan forrott a vér, mint egy elvont elméletekkel foglalkozó tudós-nál, fegyelmezett diplomatánál vagy egy Macchiavelli iskolájában felnőtt politikusnál!

Bizonyára a szónoklataira gondolt Lévy József, mikor emlékbeszédében így gyászolja: «Midőn Kazinczy Gábort elszólítja tőlünk a végzet, tündöklő meteor hullott alá a magyar szellemvilág boltozatáról». Az igazi férfinagyságnak és a bölcs hazaszeretetnek kétségtelenül minden idők számára ragyogó példája marad; egyike a magyar történelmi osztály azon fényes alakjainak, kik anyagi erejüknek, valamint társadalmi és politikai helyzetüknek méltóságát európai műveltséggel és a magasabbrendű közműveltség és irodalom személyes szolgálatával egyesítették.

Ezért érezte kötelességének a Magyar Tudományos Akadémia, melynek ő is tevékeny tagja volt, hogy a mai

szoborleplezés alkalmával áldozzanak a Kazinczy Gábor fennkölt emléke előtt s ezért adta a Kisfaludy-Társaság a megtisztelő megbízást, hogy koszorúját is letegyem az ő szobra előtt.

Emléke példaként ragyogjon a pataki Alma Mater ifjai előtt, mert méltó arra, hogy a nemzet legjobbjai, az igazi nagyrahivatottak kövessék őt!

X.

Gyászbeszéd és nekrológok.

Lenhossék Mihály m. elnök megemlékezése Ilosvay Lajos ig. és t. tag elhunytáról, az 1936. okt. 5-én tartott összes ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Mai ülésünket szomorú megemlékezéssel kell kezdenem. Szeptember 30-án befejezte hosszú, nemes célok szolgálatában eltöltött, munkás életét Akadémiánk nagyérdemű tiszteleti tagja, Ilosvay Lajos. Az elhunyt Akadémiánk egyik legrégebb tagja volt: már több mint 45 évvel ezelőtt, 1891. május 8-án választatott meg levelező tagnak, 1905-ben rendes s végül 1928-ban tiszteleti tagnak. 1919 óta tagja volt az igazgatótanácsnak és kétizben, 1916—1919-ig és 1925—28-ig viselte az Akadémia bizalmából a másodelnöki tisztséget.

Az emlékbeszéd feladata lesz majd az elhunyt tudományos működését, közéleti szereplését és közművelődésünk körüli érdemeit kellően megvilágítani és behatóan és szakszerűen méltatni. Az én szerepem ma csak az lehet, hogy néhány szóval vázoljam az elhunyt életét és ennek az életnek az értékét kultúránk előmozdítására, és különösen az, hogy kifejezést adjak gyászoló és kegyeletes érzéseinknek.

Ilosvay Lajos ősrégi magyar nemes családból származott: a család neve már 1330-ban szerepel. Erdélyben, Deésen született 1851. október 31-én. Onnan került fel a budapesti egyetem bölcsészettudományi fakultására. A tanfolyam alatt megszerezte a gyógyszerészmesteri oklevelet s később, tanársegéd korában, a középiskolai képesítést is. De a sors úgy akarta, hogy se gyógyszerész, se középiskolai tanár ne legyen. A tanfolyam végeztével egy évre Lengyel Béla tanár mellé

került, azután négy évig Than Károly tanársegéde volt. Úgy látszik, főnöke felismerte benne tehetsége, szorgalma és megbízhatósága alapján a jövő emberét s különösen alkalmasságát a műegyetemen szervezendő általános kémiai tanszékre. 1880-ban állami ösztöndíjjal két évre külföldi tanulmányútra ment. Az első évet részben Heidelbergben Bunsen Róbert mellett, részben Münchenben Bayer Adolf intézetében töltötte, a második évet pedig Párizsban Berthelot Marcellin oldalán, aki abban az időben végezte a termodinamikára vonatkozó nagyjelentőségű vizsgálatait. Berthelot bevonta vizsgálataiba a fiatal magyar tudóst is, aminek bizonyságául ez tanulmányt is közölt a magas hőmérsékleten keletkező kettős sókról. Hazatérve, csakugyan rövidesen, már 1882-ben, 31 éves korában a kir. József-műegyetemen megkapta az általános kémia tanszékét, eleinte csak helyettes tanári minőségben, de már egy év múlva mint ny. r. tanár. Így Ilosvayt jó sorsa hamarosan révbe juttatta az egyetemi pályán. Ebben az állásban töltötte tudományos életpályája nagy részét. Csak egyszer szakította félbe tanári működését, mikor 1914-ben elfogadta a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban az államtitkári állást, de azzal a kikötéssel, hogy a műegyetemen fenntartják számára a tanszékét; s csakugyan, három év múlva vissza is tért tanszékére s meg is maradt azon nyugalomba vonulásáig.

Ilosvay önálló kutatásai nagyrészt fiatalabb korára esnek s Than Károly tanúsága szerint nagy mértékben magukra vonták a külföldi szakkörök figyelmét is; később különösen a biológiai kémia érdekelte. Hazai szempontból elismerésre méltóak azok a vizsgálatai, amelyek hazánk egyes természeti viszonyaira vonatkoznak. A Magyar Kémiai Folyóiratnak kilenc éven át lelkiismeretes szerkesztésével, valamint tankönyveivel is hozzájárult a magyar tudományos irodalom emeléséhez.

De talán a legnagyobb elismerés illeti meg Ilosvay Lajost, mint a magyar közművelődés, a természettudományi ismeretek terjesztésének fáradhatatlan és nagysikerű munkását. Úgyszólván haláláig nem szűnt meg a természettudományi műveltség érdekében dolgozni, buzgólkodni, fáradozni, úgyis mint író közérdekű írásaival, előadásaival és a tudomány szellemétől és szeretetétől áthatott alkalmi beszédeivel, és úgyis mint kulturális mozgalmak, tudományos társulatok, egyesületek vezetője és irányítója. Szervezésre, vezetésre hivatott egyéniség volt. 1903 óta elnöke volt az Orsz. Közegészség-

ügyi Egyesületnek, de szívéhez legközelebb állott a Kir. Magy. Természettudományi Társulat, melynek rövid ideig titkára, azután 22 évig, 1914-től haláláig elnöke, Bugát Pál és idősebb Szily Kálmán méltó utódja volt.

Akadémiánk iránt is hűséget és ragaszkodást tanúsított. Dolgozatainak egy részét itt mutatta be és értekezéseink közt közölte, különböző üléseinken, amíg csak betegeskedése ebben nem akadályozta, rendszeren megjelent és gyakran fel is szólalt. Erőtelmes, temperamentumos, világos észjárású egyéniségéből folyó talpraesett és szókimondó hozzászólásaival nem egyszer világított meg a szóbanforgó, nem egészen tiszta kérdést. Utoljára pár évvel ezelőtt hallottuk az előadó asztalnál, mint a természettudományok bőkezű mecénása, Semsey Andor emlékének hirdetőjét.

Ilosvay Lajosnak, a jeles tudósnek s a magyar közművelődés buzgó és fáradhatatlan munkásának emlékét Akadémiánk hálás kegyelettel fogja megőrizni.

Czettler Jenő 1. tag gyászbeszéde Bodola Lajos 1. tag koporsója felett.

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Nagy idők tanúját jöttünk temetni, a magyar történelem hősi korszakának gyermekét, dicsőséges multjának nemzetközileg koszorúzott munkását, akinek fáradt öregkora is élő tiltakozás volt a magyar Génusz tömlőre vetése, szárnyalásának bilincsbe verése ellen.

Kossuth, Klapka, Garibaldi, a szabadság vérforraló, ifjúságunknak életcél adó történelmi légköre ölelte bölcsőjét, lengte körül gyermekéveit.

A szabadságharc, az olasz emigráció romantikája neki nem álom, hanem eleven valóság volt. Atyja Kossuthal együtt menekült a tömlöcök és bitófák országából s a magyar úr Itália kék ege alatt találta fel élethivatását: a magyar mérnök beleépítette egész lelkét, egész tudását az újjászületett Itália legnagyobb kikötőjébe, legpompásabb útvonalába, vasútjaiba, alagútjaiba; a magyar nemes ember boldogságot talált annak a liguriai előkelő lánynak oldalán, aki őt és a magyar hazát Bodola Lajossal megajándékozta.

Ifjúságának éveit az olasz temperamentum ritmusát tükröző munkában telik. Iskolázása Firenzében, Génúában, Bariában, Messinában, Catániában. Megdobban a szív, ha e

neveket hallja. A természet gigantikus szépsége a római történelem hőrosaival öllekezik itt; ez volt Bodola Lajos első impressziója s a modern kor hőse, a természeti és történelmi csodák nagyságát technikai csodákkal tetéző mérnök-apa irányította nevelését.

Milyen kincseket hozott az ifjú világszemléletben, tudásban, alkotni akarásban magával, amikor szüleivel együtt visszatért hazájába, hogy a catániai mérnöki egyetemen kezdett tanulmányait a budapesti műegyetemen fejezze be. Többé nem is vált meg tőle, a miénk maradt működésének minden vonatkozásában.

Mint tanársegéd, adjunktus, magántanár, majd 1894-ben a geodéziai tanszék professzora, a mérnöki és építési osztály dékánja, majd a műegyetem megválasztott rector magnificusa.

Hogy mint tanár mit alkotott, arról tanítványai beszélhetnek, az a magyar mérnöki kar, amelynek tudása előtt kalaplevéve áll az egész műszaki világ. Kötelessége volt nemcsak tanítani, hanem formálni, nevelni a magyar mérnököt, ezért dicsérő szó csak egyetemünk falain belül jár ki a professzornak.

De amit ezenfelül adott a magyar műszaki tudománynak, az már nem a műegyetem, hanem a magyar nemzet, sőt mondhatnám a magyar technika történetének nagy ügye. Csonka-Magyarország fia, aki örül, ha nemzetét vállveregetve említi egy-egy külföldi lap, szédülő fejjel olvassa Bodola Lajos szereplését a műszaki tudományok nemzetközi bizottságaiban, büszkeségtől dobogó szívvel örül Bodola Lajos sikereinek, bel- és külföldi tudományos társaságok, akadémiák, egyetemek által adott megtisztelésnek, bel- és külföldi kitüntetéseinek.

Milyen nagyok is voltunk mi magyarok, hogy tudósaink szavára Európa és Amerika tudományos körei felfigyeltek, és minő nagy volt Bodola Lajos, hogy ennek az igaz nagyságokkal teljes magyar multnak tehetség-óriásai közül is egy fejjel kimagaslott.

Pedig nemcsak az emberiség egyetememes technikai műveltségét szolgálta, elsősorban magyar professzor volt, aki soha nem feledte, hogyha tudománya nemzetközi is, katedrája magyar talajon áll.

Amit Bodola Lajos tudományos munkái, a mértékegyeségekről szóló 1907. évi törvény kodifikációja Magyarországnak jelentenek, legalább is olyan súlyúak és maradandóak,

mint az Erzsébet-híd vastömbjei, amelyeket az ő javaslatára és számításai alapján helyeztek el a híd biztosítására.

Bodola Lajos teste átadatik az anyaföldnek, amelyből vétetett, emlékéit azonban nemcsak hűséges hitvese, életének géniusza, védőangyala őrzi, hanem mi is, a József Nádor-Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem és a Magyar Tudományos Akadémia, amely intézmények nevében és megbízásából néhány szál virágot helyezek a magyar műszaki tudomány nagy halottjának koporsójára.

A mi büszkeségünk volt ő életében, a mi erősségünk és dicsőségünk marad alkotásaiban.

**Mauritz Béla ig. és r. tag, osztálytitkár gyászbeszéde
Ilosvay Lajos ig. és t. tag ravatalánál, 1936. okt. 1-én.**

Mélyen Tisztelt Gyászoló Közönség!

A Magyar Tudományos Akadémia nevében intézem e búcsúszavakat Ilosvay Lajoshoz, Akadémiánk igazgatósági és tiszteleti tagjához, két ízben volt másodelnökéhez.

Ilosvay Lajost közel félszázad óta a legbensőbb kötelékek fűzték Akadémiánkhoz. A korábbi években sokszor üdvözölhettük őt az előadásztalnál, midőn legújabb kutatási eredményeiről számolt be, melyeket a kémia és geokémia terén elért. Kémiai munkásságát méltatni nem érzem magamat eléggé hivatottnak; geokémiai vizsgálatainak tárgyait a magyar földnek, különösen szülőföldjének, Erdélynek vidékeiről merítette és e téren a hazai rög ismeretét számos becses adattal gyarapította.

Az Akadémia legbensőbb életében, mint az igazgatótanács tagja és a Matematikai és Természettudományi Bizottság elnöke, a legnagyobb odaadással vett részt. Fáradságot nem ismert, szeme előtt mindig csakis az a cél lebegett, hogy az Akadémia a természettudományok terén is minél nagyobb eredményeket tüntethessen fel, hogy a Matematikai és Természettudományi Bizottság kiadványai minél nagyobb lépésekkel vigyék előre a magyar föld ismeretét. Elnöksége alatt a Bizottság kiadásában számos természettudományi munka látott napvilágot.

Az igazgatótanács és az osztály ülésein lépten-nyomon hallottuk bölcs szavát. Mindíg a szóban forgó ügyek legmélyére pillantott be. Tanácsai és javaslatái az Akadémia

javát és a magyar természettudomány dicsőségét voltak hivatva szolgálni.

Fanatikusa volt az igazságnak, szenvedélyesen kutatta a valóságot; lelke mélyéig magyar ember volt, ki minden tettével a legönzetlenebbül a magyarságot szolgálta.

Ilosvay Lajos, atyai jóbarátom, fáradhatatlan munkatársam, kedves egykori tanítómesterem, Isten veled!

**Alszeghy Zsolt 1. tag gyászbeszéde Baros Gyula
1. tag ravatalánál, 1936 okt. 21-én.**

Megrendült lélekkel, fájó szívvel lépek koporsóhoz, kedves Társunk, Baros Gyula, hogy búcsút vegyek tőled földi utad határkövénél annak a két intézménynek nevében, amely tudományos működésed otthona volt, a M. Tud. Akadémia és a M. Irodalomtörténeti Társaság nevében.

Kétszeresen fájdalmas nekem ez a búcsúvétel: hiszen nemcsak elárvult írói tollad mered felém, hanem baráti közösségünk elhagyott széke is, ahonnan szemeidből a szerető megértés, serkentő együttérzés, biztató méltánylás meleg sugara annyiszor ragyogott felénk. Nem is feledheti e szemeket senki, aki csak egyszer is látott; mélységes szeretet volt bennük minden embertársad iránt, szeretet, amely soha még a neheztelésnek sem tudott helyet adni, amely mindig és mindenkiiben csak a jót kereste és látta meg, amely a legnehezebb napokban is csak bízni és hinni tudott.

Engedd megvallanom, szerettem ehhez a kútforráshoz, Hozzád járni lehangoltságomban, s csak egy csepp belőle elég volt, hogy újra lássam a kötelességnek minden egyéni fájdalomon, sérelmen felülemelkedő parancsát. Mert az az ember voltál Te, akinek egész életét a kötelesség tölti be, aki mindent a kötelesség parancsának rendeltél alá, aki magadat teljesen a kötelesség valóráváltásával azonosítottad. Ember voltál abból a fajtából, amely nem önmagáért, hanem másokért él.

De tudós is voltál, a magyar szellemi élet történetének egyik legalaposabb ismerője. Fáradhatatlan buzgalommal merültél el irodalmunk történetének vizsgálatába, abba a hatalmas anyagba, melyet az ezeréves múlt teremtett, mert érezted, hogy ennek a termésnek lehető teljes ismeretét követeli meg az irodalomtörténetírótól még a legaprólékosabb kérdés felvetése és megoldása is. Lelkiismeretességed volt az

oka, hogy gazdag anyaggyűjtésedhez mérten ritkán szólaltál meg. De minden tanulmányod elének tárta anyaggyűjtésed széles körét, vizsgálódásod sokoldalúságát, s mindenekfölött a nagy egyéniségek iránt való mélységes tiszteletedet.

Nem az az irodalomtörténetíró voltál, aki csak regisztrálja a multat; Téged magadat is a mult nagy egyéniségei formáltak emberi és tudós mivoltodban: azok tanítottak messzebb nézni és messzebb látni a magunk érdekhorizontjánál, munkát és életet áldozni a magyar szellem kiépítésére.

Ennek az önfeláldozó munkának vagy az áldozata; fájdalmas veszteség nekünk, barátainknak, fájdalmas veszteség a magyar tudománynak! De törhetetlen hited nem engedi, még e fájdalmas pillanatban sem engedi, hogy a lehangoltság rajtunk erőt vegyen: Te még most is, Te még itt is arra tanítasz, hogy az ember nem önmagáért él, hogy az igazi élet a tett, a munka!

Kezed és értelméd elpihent, de nemes életfelfogásod tovább sugárzik emlékedből, emlékedet fenntartó munkáidból. A mi szomorkodó szívünk is ezt őrzik meg belőled, ezzel ápolja emlékedet. Fogadd tőlünk búcsúzásul ezt az ígéretet, fájó szívünk hűségének ígéretét! . . . Isten Vele!

**Darkó Jenő 1. tag gyászbeszéde Debrecenben,
Tóth Lajos 1. t. ravatalánál.**

A Magyar Tudományos Akadémia és a Tisza István-Tudományos Társaság nevében búcsúzom Tóth Lajostól, Akadémiánk levelező, Tisza-Társaságunknak pedig alapító- és rendes tagjától, volt nagyérdemű főtítkárától és elnökétől, ki Társaságunk alapításától kezdve élete végéig irányító hivatást töltött be Társaságunkban. Kihűlt teteme mellett az életosztón erejénél fogva keressük benne azt, ami fölötte áll a földi enyészet törvényeinek s ami az emberi szívekben, szelleme alkotásaiban s a virágzó intézmények egész sokaságában tovább fogja folytatni a maga életét a jövőben is. A magyar magánjog azon rendszere, melyet számos analitikus és szintetikus művében megalkotott, oly nagyszabású eredmény, amely egymagában is elegendő lenne ahhoz, hogy alkotójának nevét hosszú időre emlékezetessé tegye a magyar művelődés történetében s annak állandóan ható tényezői közé avassa. De Tóth Lajos bámulatos munkabírása lehetővé tette azt, hogy a tudósmunka mellett egyidejűleg

állandó építőmunkát is végezzen a gyakorlati közélet számos mezején, az egyházkerületben, a város törvényhatóságában, az országos törvényhozásban, a Tudományos Társaság és más intézmények adminisztrációjában. Mindezen intézmények falazatában ott találjuk beépítve, mint sarokköveket, a Tóth Lajos szellemének alkotásait, melyek szilárdan és biztosan fognak állani helyükön mindaddig, míg ezek az intézmények fennállanak. Oly szilárdan és biztosan, mint amilyen szilárd és biztos volt az az egyéniség, mely ezeket az alkotásokat szülte. Mindaz a sokágú tevékenység, melyeket ő mint tudós, adminisztrátor és közéleti férfi végzett, megnyilvánulása volt egy szorosan zárt egyéniségnek, mely a legkisebb dolgokban úgy, mint a legnagyobbakban csalahatatlan következetességgel mindig ugyanazokat a körvonalakat vetítette az alkotás síkjára.

Tóth Lajos egész ember, tetőtől talpig férfi volt, aki soha félmunkát nem végzett, mindenkor teljes súlyával vetette latba egész egyéniségét.

Tóth Lajos igaz ember volt, ki megalkuvást nem ismert, meggyőződése mellett tántoríthatatlanul kitartott, sem eszményeit, sem barátait, sem hivatása megszabta kötelességeit soha cserben nem hagyta.

Tóth Lajos harcos ember volt, ki azonban a lovagiasság szabályai szerint vívta a maga harcait, sohasem nyúlva tisztátalan eszközökhöz.

Jellemének eme kiváló vonásai emelték őt első vonalába annak a nagy küzdelemnek, mely Debrecenben kb. három évtizeden át folyt az egyetem kiépítése körül. Ő ennek a küzdelemnek minden fázisát egyenlő szívóssággal küzdötte végig, kezdve a debreceni kollégium akadémiai tagozatának egyetemi színvonalra való fejlesztésétől egészen a már megvalósult egyetem építkezéseinek befejezéséig.

A sors megadta neki azt a kegyet, hogy azt az ígért-földjét, mely felé 30 esztendővel ezelőtt mint fiatal kollégiumi tanár elindult, elérhesse és élvezhesse a valóság oly eleven formájában, mely talán még a fiataalkori álmok merészségét is felülmúlja. Ez a beérkezés az ígért-földjére a küzdő Tóth Lajos életének győzelmét jelenti s egyúttal legszebb jutalmát is. Az a harcos, kit ma temetünk, a győzelem koszorújával fején száll sírjába, mely őt oly mértékben megilleti, mint csak keveseket a vele együtt küzdők soraiból.

Ez a tudat enyhítheti némileg mélységes fájaldunkat azon nagy veszteség felett, hogy ő már többé nem fog har-

colni közöttünk s nem vezetheti sorainkat új győzelemre. A koporsó sötét gyászán túl ráfordítjuk tekintetünket az ő életének fényes eredményeire s az ezekben rejlő múlhatatlan értékeknek őrizetére s példaképül való vételére készen mondunk az ő földi porainak utolsó istenhozzádót.

Az Akadémia és a Tisza-Társaság koszorúi elhervadhatnak a Tóth Lajos sírján, de nem hervadhat el az a tisztelet és megbecsülés, mely e tudós testületeket a Tóth Lajos érdemeihez fűzi, amint nem hervadhatnak el azok az érdemek sem, melyeket ő minden küzdelmessége mellett is oly harmonikus egészlet nyújtó pályáján mint tudós és mint közéleti férfiú egyaránt szerzett.

XI.

Üdvözlő beszédek.

Németh Gyula r. tag üdvözlése, Melich János osztályelnök által, 1936. jún. 2-án.

Igen tisztelt Tagtársam!

Imént felolvasott értekezésével immár teljesjogú rendes tagja lett Akadémiánknak. Amidőn ez alkalomból melegen üdvözlöm, önkénytelenül is felélednek lelkemben azok a nagy eredmények, melyeket nyelvtudományunk, magyar őstörténeti kutatásunk igen tisztelt Tagtársam fényes tehetségének, odaadó munkásságának köszön, s velük kapcsolatban élelem tolulnak azok az életkörülmények, amelyek között ez az eredményes munkásság megindult, növekedett s terebélyessé, naggyá lett. 1908. augusztus 7-én jelent meg a Budapesti Hírlapban az a Kisásziából, Sahandsilarból keltezett levél, amely alá a Németh Gyula név volt írva. Rá egy évre, 1909. augusztus havában újabb két levél látott napvilágot ugyan e szerzőtől, ugyancsak a Budapesti Hírlapban, mégpedig Krimfél-szigetről, Bákcsiszerájából keltezve. Vagyunk még az életben egynéhányan, akik e levelekre felfigyeltünk. Szerzőjük kunnak vallotta magát, aki a tatárban rokonát látja s aki kóborló, nomadizáló török törzsek után kutatott. Sok ifjú van mindíg, akit a magyar őstörténet, az igazi vagy vélt rokonság mezején lelkesedése, rajongása messze tájakra visz, ami azonban a jelen esetben e levelekben bennünket megkapott, az a lelkesedésnek, a rajongásnak határt szabni tudó

fegyelmezett tudományos gondolkodás volt. «Nyugodjunk bele a változhatatlan igazságba — írja a levélíró — hogy a nyelvünk a vogulhoz áll legközelebb, népünk pedig keverék-nép, melynek magva török-tatár». S mikor aztán érdeklődni kezdünk, ki ez a fegyelmezett gondolkodású török-tatár kutató, megtudtuk, hogy a karcagi gimnáziumnak VII., illetőleg VIII. osztályú tanulója. Tudományunknak végtelen szerencséje, hogy azok között, akikre e levelek mély hatást tettek, voltak olyanok is, akik az egyetemre készülő ifjúnak hathatós segítségére lehettek. Bartoniek Géza és Gombocz Zoltán ajánlása alapján igen tisztelt Tagtársam a Bárány Eötvös József-Collegium tagja lett 1909-ben s mint kollegista végezte egyetemi tanulmányait. Ettől az időtől kezdve a mai napig gazdag tudományos eredmények s a tudományt előbbre vivő alkotások jelzik igen tisztelt Tagtársam munkásságát az oszmán-török filológia és a török összehasonlító nyelvtudomány, továbbá a török-magyar őstörténeti kapcsolatok terén. Messze vezetne, ha akár csak futólag is felsorolnám mindazt, amivel e tereken tudásunkat gazdagította, vagy vázolnám, hogyan szerzett tudományának lelkes tanítványokat s vált turkológiánk vezérévé, a turkológia egyik európai vezetőjévé. A török-magyar őstörténeti kapcsolatok terén végzett kutatásai közül kettőt mégis ki kell emelnem, mert ezek egyetemes magyar érdekűek. Az egyik az ú. n. rovásírásra vonatkozik. 1917-ig, amikor «A régi magyar írás eredete» c. dolgozata megjelent, igen sokan azt hittük, hogy a székely rovásírás középkori koholmány, amellyel épp azért tudományosan nem is érdemes foglalkozni. Igen tisztelt Tagtársam győzött meg bennünket, hitetleneket, hogy tévedtünk. A székely rovásírás a magyarság írása volt, ez az írás is egyik bizonyítéka annak, hogy a magyarság a honfoglalás előtt a türk műveltség köréhez tartozott, mert ez az írás a régi türk írás kisugárzása. E magyar írásra vonatkozó ismereteinket igen tisztelt Tagtársam egyik nemrég megjelent dolgozatában világos rendszerbe is foglalta.

A másik egyetemes magyar érdekű tudományos megállapítása tisztelt Tagtársamnak «A honfoglaló magyarság kialakulása» c. művében van. E mű 1930-ban jelent meg s az Akadémia 1931-ben a Marczibányi-mellékjuttalommal tüntette ki. Ennek a nagyszabású munkának mindenha elévülhetetlen érdeme marad, hogy a IX—X. századi magyar törzsek neveit «gazdag török analógia-sor alapján» megmagyarázta, s meggyőződésem, hogy e névmagyarázatok alapján a

régi magyar törzsrendszer kialakulását, a honfoglaló magyarság ethnikumát végleg tisztázta.

Azzal a bensőséges kívánsággal nyujtom át rendes tagsági oklevelét, hogy Istentől adott kiváló tehetségével tudományosságunkat még soká, nagyon soká gazdagíthassa fényes eredményekkel.

**Lenhossék Mihály másodelnök üdvözlő beszéde
Angyal Dávid tiszteleti taghoz, felolvasása alkalmával,
1936. okt. 5-én.**

Tisztelt Tagtársunk!

Szerencsésnek érzem magam, hogy én nyujthatom át. Neked az elnöki székéből a tiszteleti tagságodról szóló okmányt. Az Akadémia ezzel a magyar történetírás egyik kiváló, elismert mesterének fejezi ki nagyrabecsülését. Visszatekintve több mint félszázados pályád kezdetére, azt látjuk, hogy az irodalomtörténet szelid tájékairól léptél a történetírás tragikus mozzanatokban bővelkedő mezejére. Berzsenyi Dániel életrajzával jelentél meg először, 1879-ben, a magyar írók sorában s folytattad Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferenc és Péterfi Jenő műveinek kiadásával. A mult század 90-es éveinek vége óta, amikor megírtad Magyarország történetét II. Mátyástól III. Ferdinánd haláláig, erőidnek teljességét, termékeny szellemednek egész gazdagságát a magyar történelem művelésének szentelted. Nagyszabású, példátlan bőségű és tartalmának változatosságával szinte egyedülálló irodalmi működésed felöleli a magyar történelemnek csaknem valamennyi korszakát, az Árpádok korától Széchenyiig, de talán legszámottevőbbek azok a munkáid, amelyek a XVII. és XIX. századra vonatkoznak. Írásaidat a felkutatott adatok bősége, a bel- és külföldi irodalom alapos ismerete, tárgyilagosságra való törekvés, erős kritikai érzék és a stílus művészi ereje jellemzi. Előhaladott korod ellenére is az elmúlt idők élénkségével és sikerével folytatod kutató munkádat. Nagy várakozással néz a tudományos világ Ferenc Józsefről és koráról szóló, készülő hatalmas munkád elé, mely az eddig megjelent részletek tanúsága szerint történetirodalmunknak egyik kimagasló terméke lesz. S midőn átnyujtom Neked a tiszteleti tagságról szóló okmányt, teszem azt azzal a kívánsággal, hogy nagy művedet sikerrel befejezhessed!

Kornis Gyula osztályelnök üdvözlő beszéde Fellner Frigyes rendes tagsági székfoglalója alkalmából, 1936. október 19-én.

Két évtizeddel ezelőtt T. Tagtársamat a M. Tud. Akadémia kiváló tudományos munkássága elismerésekép levelezőtagjává választotta. Most, amikor rendes tagjaink sorába lép, az Akadémiának őszinte üdvözlétét és nagyrabecsülését tolmácsolom.

T. Tagtársunk sokoldalú közgazdasági és statisztikai munkatere elipszishez hasonló, amelynek egyik gyújtópontja a nemzeti jövedelemre és vagyonra, a másik pedig a fizetési mérlegre vonatkozó kutatás. Problémáinak e két fókusza árasztja sugarait egész tudományos munkásságára. «Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelme», «Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona» című munkái, amelyeket az Akadémia a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank díjával jutalmazott, továbbá a «Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme» című könyve, amelyet az Akadémia Chorin-jutalommal koszorúzott meg, mind a módszer, mind az eredmény szempontjából irányadó jelentőségűek. Minthogy német, angol és francia nyelven is megjelentek, a külföldnek is alkalma volt méltányolni őket. Erre jellemző, hogy Csehország nemzeti jövedelmét is T. Tagtársunk művének mintája szerint állapították meg, másrészt, hogy a *Société de Statistique de Paris* tiszteleti, az *Institut de France, Académie des Sciences Morales et Politiques* levelezőtagjává választotta s a nemzetközi statisztikai kongresszusok egyes szakosztályaiban T. Tagtársunk elnökölt.

Újból szívből üdvözlöm, amikor az Akadémia elismerésének jelképét, a rendes tagsági oklevelet tisztelettel átnyujtom.

XII.

A M. T. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLVI. köt. 212. l.)

- A M. T. Akadémia alapszabályai és ügyrendje.* 1936. 123 lap. 4.— P.
Akadémiai Értesítő. Szerkeszti Voinovich Géza. XLVI. köt. 462. füz.
 1936. január—május. 230 l. 3.— P.
Archaeológiai Értesítő. Szerkeszti Hekler Antal. Új folyam 1936.
 XLIX. köt. 122 l. 7.— P.
Aristoteles Metafizikája. Fordította, bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta Halasy-Nagy József. (Filozófiai Könyvtár 9. kötete).
 411 lap, 8°. 10.— P.

- Balás P.** *Elemér*: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. 8°, 219 l. (Az Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata 7. sz.) 5— P.
- Bartók György**: A lét bölcséleti problémája. (Ért. a fil. és társ. tud. kör. IV. köt. 14. sz.) 60 l. 1— P.
- Degen Árpád**: *Flora Velebitica*. (I—XI+662 l. 4°) 20— P.
- Emlékbeszédek XXII.** köt. 14. füz.: Mágócsy-Dietz Sándor: Klein Gyula emlékezete. —50 P. XXII. köt. 15. füz.: Rybár István: Fröhlich Izidor emlékezete. —50 P.
- Értekezések a filozófia és társadalomtudományok köréből.** Szerkeszti Lukinich Imre. IV. köt. 14. sz.: Bartók György: A lét bölcséleti problémája. 1— P. IV. köt. 15. sz. Holub József: Néhány kérdés a leánynegyed köréből. —50 P.
- Értekezések a történettudományok köréből.** Szerkeszti Lukinich Imre. XXV. köt. 6. sz.: Révész Imre: Debrecen lelki válsága 1561—1571. 150 P.
- Az Akadémia *Filozófiai Könyvtára*. 9. kötet: Aristoteles Metafizika. Fordította Vietórisz József. 10— P.
- Fröhlich Izidor emlékezete.** Írta Rybár István. (Emlékbeszédek XXII. köt. 15. sz.) 19 lap. —50 P.
- Gombocz Endre**: A magyar botanika története. A magyar flóra kutatói. 636 lap. 92 képpel, 8°. 10— P.
- Hadtörténelmi Közlemények.** Szerkeszti Gyalóky Jenő. XXXVII. évf. III—IV. füz. 169—334 l. 250 P.
- Halasy-Nagy József**: Aristoteles Metafizika. (Fordítás.) Az Akadémia Filozófiai Könyvtárának 9. kötete. 411 lap. 10— P.
- Holub József**: Néhány kérdés a leánynegyed köréből. (Ért. a fil. és társ. tud. kör. IV. k. 15. sz.) 47 l. —50 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények.** Szerkeszti Császár Elemér. 46. évf. 3. füz. 261—388 l. 3— P. 46. évf. 4. füz. 389—496 l. 3— P.
- Klein Gyula emlékezete.** Írta Mágócsy-Dietz Sándor. (Emlékbeszédek XXII. k. 14. f.) 19 lap. —50 P.
- Mágócsy-Dietz Sándor**: Klein Gyula emlékezete. (Emlékbeszédek XXII. k. 14. l.) 19 lap. —50 P.
- Magyar Etymológiai Szótár.** Szerkeszti Gombocz Zoltán és Melich János. (farizeus-foglár.) 162—319 lap. 8— P.
- Magyarosan.** Szerkeszti Zsirai Miklós. V. évf. 5—6. füz. 65—96 lap. —20 P. V. évf. 7—8. füz. 97—128 lap. —20 P. V. évf. 9—10. füz. 129—160 lap. —20 P.
- Matematikai és Természettudományi Értesítő.** Szerkeszti Mauritz Béla. LIV. köt. III. rész, 677—1050+I—IX. lap. 8— P. LV. köt. I. rész, 1—307 lap. 8— P.
- Nyelvtudományi Közlemények.** Szerkeszti Zsirai Miklós. (Budenz József születésének századik évfordulójára.) L. köt. 1—3. füz. 502 lap. 14— P.
- Révész Imre**: Debrecen lelki válsága 1561—1571. (Ért. a tört. tud. kör. XXV. k. 6. sz.) 93 lap. 150 P.
- Rybár István**: Fröhlich Izidor emlékezete. (Emlékbeszédek XXII. k. 15. sz.) 19 lap. —50 P.
- P. Vergilius Maro Georgica.** Fordította dr. Vietórisz József. 166 lap, 8°. 3— P.
- Vietórisz József**: P. Vergilius Maro Georgica. (Fordítás.) 116 lap, 8°. 3— P.

SOMMAIRE.

	Page
I. Séance solennelle extraordinaire du 2. septembre 1936 :	
Discours d'ouverture du président Son Altesse R. l'Archiduc Joseph : <i>Les combats turco-hongrois et la délivrance de Buda</i>	221
Eugène Gyalókey de l'Académie : <i>La reconquête de Buda en 1686</i> (extrait)	235
II. <i>Lettres inédites du comte Etienne Széchenyi à Jean Meszéna</i> (1816—1818) publiées par Emeric Lukinich de l'Académie	238
III. Jules Laziczus m. c. : Rapport sur le IV. Congrès International de Linguistique tenu à Copenhague	249
IV. L'activité de l'Académie en 1936	252
V. Jean Melich de l'Académie : <i>L'histoire et l'activité du Comité de Philologie</i> , à l'occasion du 80. anniversaire de sa fondation	256
VI. Rapport sur le prix-Vojnits	260
VII. Membres de l'Académie morts en 1936	273
VIII. Budget de l'Académie pour la première moitié de l'exercice 1937	274
IX. <i>Discours solennels</i> :	
a) discours de Jules Mitrovics m. c. tenu à Sárospatak à l'inauguration de la plaque commémorative d'Alexandre Petöfi et	280
b) à l'inauguration de la statue de Gabriel Kazinczy	281
X. <i>Nécrologie</i> :	
a) commémoration de feu Louis Ilosvay de l'Académie par Michel Lenhossék, vice-prés. de l'Académie..	283
b) discours d' Eugène Czettler m. c. aux funérailles de Louis Bodola m. c.	285
c) discours de Béla Mauritz secr. de section aux funérailles de Louis Ilosvay de l'Académie	287
d) discours de Zsolt Alszeghy m. c. aux funérailles de Jules Baros, m. c.	288
e) discours d' Eugène Darkó m. c. aux funérailles de Louis Tóth m. c.	289
XI. <i>Discours de félicitation</i> :	
a) allocution prononcée par Jean Melich prés. de section à l'occasion du discours de réception de Jules Németh m. o.	291
b) salutation adressée à David Angyal m. h. par Michel Lenhossék vice-prés. de l'Académie	293
c) allocution prononcée par Jules Kornis prés. de section à l'occasion du discours de réception de Frédéric Fellner m. o.	294
XII. Publications récentes de l'Académie	294
XIII. Traductions française, allemande et anglaise du sommaire	296

INHALT.

	Seite
1. Ausserordentliche feierliche Sitzung am 2. September 1936: Eröffnungsrede des Präsidenten Sr. K. Hoheit Erzh. Josef: <i>Die ungarisch-türkischen Kämpfe und die Befreiung von Buda</i>	221
o. M. Eugen Gyalókey: <i>Die Wiedereroberung von Buda in 1686.</i> (Auszug).....	235
II. <i>Unbekannte Briefe des Grafen Stephan Széchenyi an Johann Meszéna (1816—1818)</i> , veröffentlicht vom Klassensekr. Emmerich Lukinich	238
III. k. M. Julius Laziczius: Bericht über den IV. Internationalen Sprachwissenschaftlichen Kongress in Kopenhagen. . .	249
IV. Die Tätigkeit der Akademie im Jahre 1936	252
V. Klassenpräs. Johann Melich: <i>Die Geschichte und Tätigkeit des Ausschusses für Sprachwissenschaften</i> , gelegentlich der 80. Jahreswende seiner Gründung	256
VI. Bericht über den Vojnits-Preis	260
VII. Die im Jahre 1936 verstorbenen Mitglieder der Akademie	273
VIII. Kostenvorschlag der Akademie für die erste Jahres- helte 1937	274
IX. <i>Festreden</i> :	
a) Rede des k. M. Julius Mitrovics bei der Enthüllung der Gedenktafel von Alexander Petófi und	280
b) bei der Enthüllung des Standbildes von Gabriel Kazinczy in Sárospatak	281
X. <i>Nekrologe</i> :	
a) Nachruf des Vizepräsidenten Michael Lenhossék an das D. und E. M. Ludwig Ilosvay	283
b) Trauerrede des k. M. Eugen Czettler an der Bahre des k. M. Ludwig Bodola	285
c) Trauerrede des Klassensekr. Béla Mauritz an der Bahre des D. und E. M. Ludwig Ilosvay	287
d) Trauerrede des k. M. Zsolt Alszeghy an der Bahre des k. M. Julius Baros	288
e) Trauerrede des k. M. Eugen Darkó an der Bahre des k. M. Ludwig Tóth	289
XI. <i>Begrüssungsansprachen</i> :	
a) Begrüssungsworte des Klassenpräs. Johann Melich ge- legentlich der Antrittsrede des o. M. Julius Németh	291
b) Begrüssungsworte des Vizepräsidenten Michael Len- hossék an das E. M. David Angyal	293
c) Begrüssungsworte des Klassenpräs. Julius Kornis ge- legentlich der Antrittsrede des o. M. Friedrich Fellner	294
XII. Neuere Veröffentlichungen der Akademie	294
XIII. Französische, deutsche und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	296

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. Extraordinary solemn meeting held on September 2nd 1936: Opening address of the President Archduke Joseph: <i>Fights between Turks and Hungarians and deliverance of Fort Buda</i>	221
Eugene Gyalókey o. m.: <i>The conquest of Fort Buda in 1686</i> (extract)	235
II. <i>Inedited letters of Count Stephen Széchenyi</i> to Baron John Meszéna (1816—1818). Published by Emery Lukinich secretary of section	238
III. Memorandum by Julius Laziczius o. m. on the IV. International Linguistic Congress held in Copenhagen.	249
IV. The activity of the Hung. Academy of Sciences in 1936.	252
V. <i>History and activity of the Committee on Philology</i> on the occasion of its 80. anniversary, by John Melich, president of section	256
VI. Report on the awarding of the Vojnits prize.	260
VII. Deceased members of the Academy	273
VIII. Budget estimates of the Academy for the months January to June, 1937	274
IX. <i>Official speeches</i> :	
a) Speech of Julius Mitrovics c. m. at Sárospatak at the occasion of the unveiling of the Petöfi memorial tablet	280
b) Speech of the same at Sárospatak at the unveiling of the Gabriel Kazinczy statue	281
X. <i>Necrology</i> :	
a) Commemorative speech of Michael Lenhossék second president of Lewis Ilosvay d. & h. m.	283
b) Funeral speech of Eugene Czettler c. m. at the bier of Lewis Bodola c. m.	285
c) Funeral speech of Béla Mauritz secretary of section at the bier of Lewis Ilosvay d. & h. m.	287
d) Funeral speech of Zsolt Alszeghy c. m. at the bier of Julius Baros c. m.	288
e) Funeral speech of Eugene Darkó c. m. at the bier of Lewis Tóth c. m.	289
XI. <i>Addresses of welcome</i> :	
a) Address of John Melich president of section to Julius Németh o. m. on the occasion of his inaugural speech	291
b) Address of Michael Lenhossék second president to David Angyal h. m.	293
c) Address of Julius Kornis president of section to Frederick Fellner o. m. on the occasion of his inaugural speech	294
XII. Recent publications of the Academy	294
XIII. French, German and English translation of the table of contents.	296

Az 1936. évi Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaitélése tárgyában kiküldött bizottság jelentése.

Tek. Akadémia!

A bizottság a tek. Akadémia főtitkári hivatalához beküldött pályázó munkákat, valamint az 1927-től 1935-ig terjedő időközben magyar nyelven megjelent matematikai és technikai értekezéseket, munkákat és új technikai alkotásokat áttanulmányozta és egyhangú határozattal ajánlja a tek. Akadémiának

a Nagyjutalomra : *Rados Gusztáv* r. tagnak «Egy determinánstétel általánosításáról» című, a Mat. és Természettud. Értesítő 46. kötetében (1929) megjelent értekezését, tekintettel a szerzőnek ezzel az értekezéssel kapcsolatos nagyfotosságú eredményeire és a szerző sokévtizedes egész működésére ;

a Marczibányi-mellékjutalomra pedig : *Bláthy Ottó Titusz* t. tagnak az elektromos turbogenerátorok tökéletesítését tárgyaló és szervesen összefüggő «Biztosítóberendezés sík rotor-tekercshez» (1926. december), «Forgó gerjesztő mágnes turbogenerátorokhoz» (1927. május) és a «Folyadékhűtési forgó gerjesztő mágnes turbogenerátorokhoz» (1931. június) című (M. kir. Szabad. Hiv. Közl.) három közleményét és találmányát, tekintettel e találmányok nagy jelentőségére és a szerzőnek több mint ötévtizedes egész működésére.

A bizottság javaslatának indokolását a következőben terjeszti a tek. Akadémia elé :

Rados Gusztávnak a Nagyjutalomra ajánlott értekezése a szerző vizsgálatainak sorában értékes láncszem, amelynek jelentősége az azzal összefüggésben álló eredményekkel együtt csak a szerző egész működésének keretében tűnethető fel kellőképpen.

A jutalmazásra ajánlott értekezés kapcsolatban van Rados Gusztávnak a felsőbbfokú kongruenciákra vonatkozó klasszikus eredményeivel.

Ezeknek a vizsgálatoknak a sorát Rados Gusztávnak első értekezése nyitja meg, amely «A felsőbbfokú kongruenciák elméletéhez» címen a Matematikai és Természettudományi Értesítő 1. kötetében (1883) és azután német nyelven a Crelle-féle Journal 99. kötetében (1886) jelent meg. Ez az értekezés meglepően szép kritériumokat adott arra nézve, hogy egy törzsszám-modulusú kongruenciának hány egymástól különböző inkongruens gyöke van.

A számelméletben már korán felmerült az algebra alaptételének bizonyos tekintetben megfelelő az a kérdés, hogy a p törzsszám-modulusra vonatkozólag egy egész együtthatós

$$F(x) = A_0x^n + A_1x^{n-1} + \dots + A_n \equiv 0 \pmod{p}$$

kongruenciának milyen feltételek teljesülése esetén van legalább egy gyöke és hogy mikép lehet meghatározni a kongruencia együtthatóiból a gyökök számát.

Erre a kérdésre adott meglepően elegáns választ Rados Gusztáv a fentemlített dolgozatában.

Az $F(x) \equiv 0 \pmod{p}$ kongruenciát a kis Fermat-féle tétellel mindig át lehet alakítani egy

$$f(x) = a_0x^{p-2} + a_1x^{p-3} + \dots + a_{p-3}x + a_{p-2} \equiv 0 \pmod{p}$$

alakú kongruenciába. Arranézve, hogy az $f(x) \equiv 0 \pmod{p}$ kongruenciának legyen megoldása, szükséges és elégséges feltétel, hogy a

$$D = \begin{vmatrix} a_0 & a_1 & \dots & a_{p-3} & a_{p-2} \\ a_1 & a_2 & \dots & a_{p-2} & a_0 \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot & \cdot \\ a_{p-2} & a_0 & \dots & a_{p-4} & a_{p-3} \end{vmatrix}$$

ciklikus determináns osztható legyen p -vel. Arranézve pedig, hogy a kongruenciának pontosan k számú gyöke legyen, szükséges és elégséges az, hogy a D determináns a p modulusra vonatkozólag $p-1-k$ rangú legyen, vagyis hogy legyen a D determinánsnak p -vel nem osztható $p-1-k$ -adfokú al-

determinánása, de valamennyi magasabbfokú aldeterminánása p -nek többszöröse legyen.

Ennek az eredménynek szépségét legjobban jellemzi Kronecker Lipótnak, a M. T. Akadémia elhunyt külső tagjának elismerése, aki a XIX. század sok kiváló matematikusa között egyike volt a legkiválóbbaknak. Kronecker, aki maga is sokat foglalkozott a fölvetett kérdéssel, bárkinél illetékebb volt Rados Gusztáv eredményeinek értékelésére. A berlini egyetemen annakidején tartott számelméleti előadásában az előadásokról készített jegyzet följegyzései szerint is többek között a következő lelkesült szavakkal vezette be Rados Gusztáv eredményeit: «Es hat grosses formales Interesse, dass man durch Determinantenbetrachtungen ein **höchst elegantes Kriterium** für die Anzahl der Wurzeln einer Kongruenz gewinnen kann. Die Betrachtungen sind neu, sie rühren her von Herrn Rados . . .»

Kroneckert Rados dolgozata hosszabb értekezés közlésére indította (megjelent a Crelle-féle Journal 99. kötetében), berlini számelméleti előadásaiban pedig mindig külön fejezetet szentelt Rados Gusztáv eredményeinek. (Kronecker: «Vorlesungen über Zahlentheorie». VII. Kapitel, 95—96. §.)

Első dolgozatának mintaszerű eredményeit Rados Gusztávnak sikerült később kétismeretlenű kongruenciákra is éppen olyan szépen és klasszikus egyszerűséggel kiterjeszteni. Ez a dolgozata is először a Matematikai és Természettudományi Értesítőben jelent meg (27. kötet, 1909), később pedig francia nyelven az Annales de l'École Normale Supérieure folyóiratban (30. kötet, 1910) látott napvilágot.

Rados Gusztávnak ebben az értekezésében igen fontos szerepe van egy olyan determinánsnak, amelynek elemei két Vandermonde-féle determináns elemeiből vannak összetéve. Erre a determinánusra vonatkozó tétel különös esete Rados Gusztáv egy általános tételének, amelyet a Matematikai és Természettudományi Értesítő 4. kötetében (1886) bizonyított be. Ez a tétel egy olyan $m \cdot n$ -edfokú determinánusra vonatkozik, amelynek elemei egy m -edfokú és egy n -edfokú általános determináns elemeinek megfelelőkép vett szorzatai.

Az előbb említett determinánstételt a jutalmazásra ajánlott értekezés messzemenőleg olyan determinánusra általánosítja, amely m -számú n -edfokú és n -számú m -edfokú általános determináns elemeiből van összerakva. Az így kapott általános tétel a tárgyalt determináns számértékén kívül minden esetben megadja az előjelét is, aminek megállá-

pítását a kevésbbé általános determinánsra vonatkozó vizsgálatok is figyelmen kívül hagyták.

A jutalmazásra ajánlott értekezés eredményeinek a formális determinánstételeket messze meghaladó értékét nemcsak a kétismeretlenű kongruenciák elméletében, hanem az algebra és a számelmélet egyéb területein való bőséges alkalmazásai is fényesen igazolják.

Rados Gusztávnak már a kevésbbé általános determinánstétele is alapja a szorzathelyettesítések elméletének. Az

$$\begin{aligned} x_i &= a_{i1}x'_1 + a_{i2}x'_2 + \cdots + a_{im}x'_m, & (i = 1, 2, \dots, m,) \\ y_h &= b_{h1}y'_1 + b_{h2}y'_2 + \cdots + b_{hn}y'_n & (h = 1, 2, \dots, n,) \end{aligned}$$

két helyettesítésnek szorzathelyettesítése tudvalevőleg az a helyettesítés, amely az egyes $x_i y_h$ szorzatokat az $m \cdot n$ számú $x_i y_h$ szorzattal fejezi ki. Radostól származik többek között az a tétel is, hogy ortogonális helyettesítéseknek a szorzathelyettesítései is ortogonálisak. (Matematikai és Természettudományi Értesítő 18. kötet, 1900.)

Alapvető fontosságú alkalmazása van Rados Gusztáv determinánstételének az összetett számtestek elméletében, amit K. Hensel és Bauer Mihály matematikusoknak ebben az irányban végzett értékes vizsgálatai igazolnak. Alkalmazása van Rados determinánstételének a lineáris differenciálegyenletek elméletében is.

A jutalmazásra ajánlott értekezés is tartalmaz alkalmazást, éspedig a relatív számtestekre vonatkozólag. Ennek az értekezésnek általános eredményei voltak ahhoz szükségesek, hogy azok alapján Rados Gusztáv egy másik dolgozatában bebizonyítsa egy Kroneckertől származó, de bebizonyítás nélkül maradt nevezetes algebrai tételt. (Mat. és Termtud. Ért. 50. kötet, 1934.)

A felsőbbfokú kongruenciák elméletét Rados Gusztáv az előzőekben ismerttetett értekezéseivel szorosán összefüggő más kiváló eredményekkel is gazdagította. Meghatározta arra vonatkozólag is a szükséges és elégséges föltételeket, hogy (egyismeretlenű) két kongruenciának legyen közös gyöke és hogy egy kongruenciának legyen többszörös gyöke.

Nem ismerünk olyan eljárást, amelynek segítségével egy egész együtthatókkal és k számú racionális gyökkel bíró $f(x) = 0$ n -edfokú algebrai egyenlethez próbálgatás nélkül általánosan meg lehetne határozni azt a k -adfokú egyenletet, amelynek gyökei az $f(x) = 0$ egyenletnek racioná-

lis gyökei. Nem is valószínű, hogy ilyen eljárás valóban van. A kongruenciákra vonatkozólag a megfelelő kérdést azonban sikerült Rados Gusztávnak megoldania, amennyiben a k számú gyökkel bíró $f(x) \equiv 0 \pmod{p}$ kongruenciához előállította azt a k -adfokú kongruenciát, amelynek az $f(x) \equiv 0$ kongruencia k számú gyöke eleget tesz.

Rados Gusztáv vizsgálat tárgyává tette az algebrai egyenletek racionális megoldhatóságának kongruenciafeltételeit is. A binomkongruenciákra vonatkozó eredményei jelentékeny irodalomnak voltak a megindítói.

A bizottság nem mulaszthatja el azt, hogy Rados Gusztávnak más irányokban elért nagyszámú eredménye közül néhányra röviden rá ne mutasson. Ezeknek egy része alapját alkotja azoknak a szép eredményeknek, amelyekről Rados Gusztáv a legutóbbi időkben számolt be Akadémiánk III. osztályának ülésein.

Jelentős eredményeket ért el Rados Gusztáv az adjungált és indukált helyettesítések elméletében is. Nemcsak meghatározta az ilyen helyettesítések karakterisztikus egyenletei gyökeinek összefüggését az eredeti helyettesítés karakterisztikus egyenletének a gyökeivel, hanem azt is kimutatta, hogy egy csoportot alkotó helyettesítéseknek ugyanannyiadik adjungált vagy ugyanazon fokú indukált helyettesítései szintén csoportot alkotnak és hogy ortogonális helyettesítéseknek adjungált helyettesítései, a tagok kellő normálása, úgynevezett preparálása után pedig az indukált helyettesítései is megint ortogonális helyettesítések.

Egy négyzetes alak adjungált négyzetes alakjainak értelmezése után Rados Gusztáv kimutatta, hogy az így kapott négyzetes alakok közül akármelyiknek definit, indefinit vagy szemidefinit voltából a többi négyzetes alaknak ugyanez a tulajdonsága következik. Az adjungált bilineáris alakok figyelembevételével két bilineáris alak ekvivalenciáját új szempontokból sikerült megvilágítania.

Az adjungált négyzetes alakokra vonatkozó szép eredményeit Rados Gusztávnak újabban (Matematikai és Természettudományi Értesítő 53. kötet, 1935) indukált négyzetes alakokra is sikerült átvinnie. Egy négyzetes alakhoz tartozó végtelen sok indukált négyzetes alaknak megfelelő értelmezése után Rados Gusztáv kimutatta, hogy ezeknek a négyzetes alakoknak végtelen sorozatában is akármelyiknek definit, indefinit vagy szemidefinit volta a többinek is ugyanez a tulajdonságát vonja maga után.

Lényegesen tovább vitte a körosztás elméletét mind algebrai, mind pedig geometriai szempontból. Foglalkozott a körosztás egyenletek diszkriminánsával és két körosztás egyenlet rezultánsával. A csillagsokszögek figyelembevételével az egységkörbe beírható és köré írható szabályos konvex sokszögek területére a legegyszerűbb esetekben ismert tételeknek természetes általánosítását adta meg. Kimutatta azt is, hogy az egységkörbe beírható különböző fajta szabályos n -oldalú sokszögek oldalainak szorzata vagy p , vagy 1 , a szerint, amint n csak a p törzstényezőt tartalmazza, ill. azonkívül más törzstényezője is van.

A négyzetes maradékok elméletében megfordította a szokásos kérdést. Nem adott modulusra vonatkozólag vizsgálta a négyzetes maradékokat, hanem adott D számból kiindulva vizsgálta azokat a modulusokat, amelyekre vonatkozólag D négyzetes maradék.

Mélyenszántó vizsgálatokat végzett olyan kérdésekre vonatkozólag, amelyekre Kroneckernek az egység abszolút értékű gyökökkel és egész együtthatókkal bíró egyenletekre vonatkozó tételei indították. Ezekkel a vizsgálatokkal áll kapcsolatban Rados Gusztávnak a következő tétele is: Ha a $P(x)$ n -edfokú trigonometrikus polinomnak összes gyökei valósak, összes együtthatói egész számok, és ha a polinomban a $\sin nx$ ill. $\cos nx$ együtthatója 0 , ill. 1 , akkor a $P(x)$ függvénynek valamennyi zéróhelye a π -nek racionális többszöröse.

A függvénytanban az elliptikus függvények interpolációjának kérdésében ért el sikereket. Elegáns alakban adta meg két lineáris differenciálegyenlet közös megoldásának föltételeit. Figyelemreméltó eredményt ért el az Euler-féle differenciálegyenletek elméletében. Foglalkozott az egy- és többváltozós függvények lineáris függetlenségének föltételeivel. Nem hagyhatók szó nélkül az iterált integrálásra vonatkozó vizsgálatai sem, amelyekben az iterált integrálás fogalmát görbevonallú integrálásra is kiterjesztette. Sokirányú vizsgálatainak köréből nem hiányzik az analitikus számelmélet és a differenciálgeometria sem.

A nagyjutalomra ajánlott szerzón kívül az utolsó kilenc év alatt több magyar matematikus ért el nagyjelentőségű eredményeket. Örvendetes tényként állapíthatjuk meg, hogy a magyar matematikusok értékes vizsgálatai ebben az időközben is nemcsak a hazai tudományos életben biztosítják a matematika magas színvonalát, hanem világviszonylatban is elismerten előkelő helyet foglalnak el. Közülük nem egy nyitott új utat a matematika fejlődésében.

Bláthy Ottó Titusz t. tagnak a **Marczibányi-mellékjuttalomra** ajánlott, szervesen összefüggő három közlése ugyancsak láncszem a szerző kutatásainak és találmányainak hosszú sorában, amelynek technikai és gazdasági jelentősége teljesen csak a szerző e tárgykörben teljesített egész alkotó munkájának keretében méltatható. A technikai kutatás és gyakorlat terén az utolsó kilenc évben elért új eredményeket mérlegelve a bizottság szem előtt tartotta azt, hogy a technikai tudományok gyakorlati-gazdasági célokat szolgálnak s ezért a technikai elméleti és gyakorlati kutatás eredményeinek megítélésekor a gyakorlati alkalmazásban elért eredményre, gazdasági haszonra, az alkalmazásból származó valóságos technikai előnyökre stb. is figyelemmel kell lenni.

Az utolsó kilenc évben kutató és alkotó munkát végzett jeles magyar technikusok sorából a szerző kimagaslik technikai kutatásainak és alkotásainak tudományos és gyakorlati eredménye dolgában.

Bláthynek és munkatársainak (Déri Miksa és Ziperovszky Károly) korszakot alkotó találmányai alapján a nagyfeszültségű transzformátoros energiaelosztó rendszerrel elért nagy gazdasági eredmények azt mutatták, hogy az elektromos energia csak nagy erőművekbe összpontosítva, nagy gépegységekkel termelhető gazdaságosan. E tapasztalás kényszerítette a technikusokat az elektromos gőzturbogenerátorok, minél nagyobb és nagyobb gépegységek alkalmazására. Bláthy már 1903-tól kezdve a legutóbbi időig állandóan a két- és négy pólusú turbogenerátorok szerkezetének és technológiájának tökéletesítésén dolgozik. Az elektrotechnikai gépszerkesztés e legnehezebb problémáinak egész sorát az üzembiztonság, jó hatásfok és könnyű gyárthatóság követelményeit mindenképpen kielégítő módon oldotta meg. E tevékenységi körbe vág több nagyjelentőségű találmányi gondolata és a találmányi gondolatot megvalósító alapvető új szerkezeti részlet.

E feladatkörbe tartozik a jutalomra ajánlott három közlemény is :

a 92,843. számú, 1926. december havában közzétett (M. kir. Szab. Hiv. Közlönye) «Biztosítóberendezés sík rotor-tekercekhöz» című magyar szabadalom, melyben a turbogenerátorok forgó részeinek parallel hornyaiba elhelyezett tekercseket acélszalaggal védi s ilymódon mechanikailag tökéletesen és olcsón elégíti ki a szerkezeti biztonság követelményeit ;

a 93,883. számú, 1927. május havában közzétett (ibidem)

«Forgó gerjesztő mágnes turbogenerátorokhoz» című magyar szabadalom, melyben a turbogenerátorok forgó részeinek parallel hornyaiba helyezett tekeresszalagok külső végeinek földelésével a generátorok üzembiztonságát nagymértékben javító találmánnyal gazdagítja az elektrotechnikát ;

továbbá a 103,821. számú, 1931. június havában közzétett (ibidem) «Folyadékűtésű forgó gerjesztő mágnes turbogenerátorhoz» című magyar szabadalom, mely ugyancsak nagyjelentőségű találmány és többi között a Kandó-féle fázisváltós lokomotív fázisváltójának hűtőrendszerében nyert alkalmazást és az elektrotechnikában korszakalkotó ez új típusnak gyakorlati megoldásához nagyban hozzájárult.

Kutatói és szerkesztői munkájának újabb eredményei között megemlítendő még a más tárgykörbe tartozó 109,283. számú, 1933. szeptember havában közzétett (ibidem) «Fő-áramkörű mágnes váltakozó áramú számlálók részére» című magyar szabadalom, melyben a váltakozó áramú watt-számlálók szabatos beállítását rendkívül egyszerűsítő elmés és a gyakorlatban bevált szerkezetet ismertet.

Bláthy egész tevékenységét az elméleti tudásra alapított nagy kísérleti készség, a gyakorlatban felvetődő feladat elméleti alapjainak tiszta felismerése, a gondos kísérleti ellenőrzés, az elméletnek, a laboratóriumi kísérletnek és a gyakorlati üzemi kísérletnek szerves kapcsolata és az eredménynek teljesen tárgyilagos kidolgozása jellemzi. Szerkesztői megoldásait a szigorú anyagszerűség és a rendelkezésre álló gyártási eszközökhöz való klasszikus alkalmazkodás jellemzi.

Már mint kezdő, 1885-ben állapítja meg — a Ganz és Társa cég kísérleti naplójának tanúsága szerint — az elektromágnesi hysteresis-munka és a mágnes-indukció közötti összefüggést és gondos kísérletek alapján arra az eredményre jut, hogy a váltakozó árammal mágnesezett vasneműek kg-kénti munkája a B -indukciónak $w = a \cdot B^{75} + b \cdot B^2$ függvénye, melyben a B^{75} tag a hysteresis-munka. Evvel Steinmetznek az irodalomban ismeretes első közleményét (Ch. Steinmetz : Transactions Am. Inst. El. Ing. 1892) hét évvel megelőzte. E fontos függvénynek ismerete sok oly változóáramú technikai feladatnak szabatos megoldását tette lehetővé, amelyre mások, akik az összefüggést még fel nem ismerték, nem gondolhattak.

A lebegő dugattyús önműködő hidraulikus turbina-szabályozó találmányi gondolata és első gyakorlati alakja is Bláthy alkotása, mellyel a Ganz és Társa cég a mult század

kilencvenes éveitől kezdve vízi erőműveiben világszerte úttörő sikert ért el és amelyet kisebb-nagyobb változtatásokkal, de Bláthy elvének fenntartásával, későbben úgyszólván a vízmotorokat gyártó valamennyi cég alkalmazott.

Ez elmés szerkezettel Bláthy megoldotta a vízmotorok fordulatszámának önműködő szabályozását, mégpedig oly tökéletességgel, amelyet mások addig meg sem közelítettek.

Úttörők voltak szerzőnek a váltakozóáramú generátorok párvonalas kapcsolására, a párvonalasan kapcsolt generátorok és azokat hajtó erőgépek-képezte összetett ingarendszerekre és a gőzmotorok szabályozóira vonatkozó vizsgálatai is. Már 1892-ben párvonalasan járatta a római gőzerőmű és a tivoli vízerőmű elektromos generátorait, amidőn még egyes szerzők a párvonalas kapcsolat gyakorlati lehetőségét tagadták.

1889-ben újabb nagyjelentőségű találmányi gondolattal és gyakorlati szerkezettel, a közismert Bláthy-féle váltakozó áramú wattszámlálóval ajándékozta meg az elektrotechnikai gyakorlatot, melyet azóta gondos elméleti és kísérleti kutatások alapján úgy elméleti, mint szerkezeti vonatkozásban teljes tökéletességre fejlesztett.

Szerző 1884-ben szerkesztette meg elmés önműködő elektromos feszültség szabályozóját, melyben a szabályozandó feszültségre kapcsolt áramszolenoidban lebegő vasmagra gyakorolt vonzóerő és a szabályozó ellenállásnak egyes szakaszaihoz kötött pálcikák higanyfürdőbe mártódásából származó nyomaték kölcsönhatását használta fel oly módon, hogy a szabályozó minden állásban stabilis egyensúlyban volt. Az elektrotechnika történetében ez volt az első, gyakorlatilag valóban bevált önműködő szabályozó.

1896-ban ugyancsak nagyjelentőségű kísérleti eredménnyel, az elektromos generátorokban a növekvő terheléssel fellépő úgynevezett terhelési veszteségre vonatkozó észleleteivel gazdagította az elektrotechnikai tudományt. Többi között a londoni «The Electrician» című szaklapban megjelent, e tárgyra vonatkozó két alapvető értekezése («On the Dissipation of Energy caused by the Armature Currents in electrical Machinery», The Electrician, XXXVII. köt. [1896], 375. o. és «Energy Losses in electric Machines due to the Armature Currents», ibidem, 474. o.) szabatosság és kísérleti módszer dolgában klasszikusnak mondható. Ez addig ismeretlen és más kutatók részéről (Morday, Benischke stb.)

soká tagadott jelenség felismerése az elektromos generátorok szerkesztésében és számításában egészen új utat nyitott.

1915-ben alkalmazza első ízben az elektromos watt-számlálók hitelesítési és beállítási eljárásaiban a strobo-szkópikus módszert.

Bláthy működésével a külföldön a magyar technikai tudomány tekintélyét nagyban növelte, kutatásainak és szerkesztési tudásának eredményeivel a magyar elektrotechnikai gyártás számára nemcsak belföldön, hanem külföldön is sok erkölcsi és anyagi sikert és állandó piacot biztosított; működése révén több mint félszázadon át a technikusoknak és munkásoknak sokasága jutott kenyérkeresethez. Félszázados munkássága nemcsak elméleti és szerkesztői vonatkozásban, hanem gazdasági eredményeiben is korszakot alkotó.

Több mint félszázadon át fiatalabb kartársainak és munkatársainak lelkes irányítója és tanítómestere volt s az elektrotechnikában jó hírt szerzett technikusoknak egész sorát nevelte.

Amidőn a bizottság Bláthy munkáit, kutató, felfedező és szerkesztő munkásságát a Marczibányi-mellékjutalommal való kitüntetésre ajánlja, nemcsak az utolsó kilenc évben kifejtett tudományos és gyakorlati tevékenységet, hanem több mint félszázadon át kifejtett úttörő munkásságot kíván elismerésben részesíteni, mellyel Bláthy — mint a korszerű elektrotechnika klasszikusainak egyike — világhírt, a magyar technikai tudásnak tekintélyt, a magyar gyártásnak nagy erkölcsi sikereket és gyümölcsöző munkát szerzett.

Budapest, 1936. március 28-án.

Tangl Károly

r. t., a III. oszt. elnöke,
a bizottság elnöke,

Szökefalvi Nagy Gyula

1. tag,

a bizottság előadói,

Hoor Tempis Móric

1. tag,

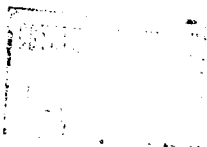
Fejér Lípót

r. tag,

a bizottság tagjai.

Finkey József

1. tag,

50024

5

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

VOINOVICH GÉZA

FŐTITKÁR

XLVI. KÖTET

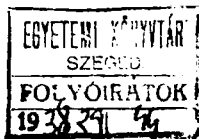
462. FÜZET – 1936. JANUÁR–MÁJUS

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1936.

TARTALOM.

	Lap
I. A M. Tud. Akadémia új tagjai	1
II. Elnökválasztás az Akadémián:	
a) Az 1936. március 10-i elnökválasztó elegyes ülés jegyzőkönyve	5
b) Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök üdvözlő szavai József kir. herceg, ig. t., megválasztott új elnökhöz	9
c) József kir. herceg köszönő szavai	11
d) Berzeviczy Albert ig. és t. t., távozó elnök üdvözlő szavai József kir. herceghez	12
III. Berzeviczy Albert ig. és t. t., volt elnök halála	14
a) József kir. herceg ig. t., elnök gyászbeszéde az 1936. március 23-i összes ülésen	15
b) Magyar és latinnyelvű gyászjelentés	17
c) Hóman Bálint ig. és r. t., vallás- és köz- oktatásügyi miniszter gyászbeszéde a rava- tálnál 1936. március 24-én	19
d) Balogh Jenő r. t. gyászbeszéde a ravatalnál	21
IV. Előadások:	
a) A M. Tud. Akadémiának Horatius és Ber- zsenyi emlékére tartott üléséből:	
1. József kir. herceg, elnök megnyitó beszéde: <i>Horatius és Berzsenyi</i>	24
2. Császár Elemér r. t.: <i>Berzsenyi Dániel jelen- tősege</i>	28
b) Bartók Béla: <i>Liszt Ferenc</i> (Kivonat)	29
V. A M. Tud. Akadémia XCVI. nagygyűlése	34
a) József kir. herceg ig. és t. t., elnök megnyitó beszéde	42
b) Voinovich Géza r. t. főtitkári jelentése	48
c) Lenhossék Mihály ig. és r. t., másodelnök: <i>Megemlékezés a M. Tud. Akadémia első két elnökéről</i>	54
d) Schütz Antal l. t.: <i>Prohászka Ottokár emlé- kezete</i>	73

Tartalom

	Lap
XIV. Nekrológok:	
a) Melich János ig. és r. t., osztályelnök gyászbeszéde Jakubovich Emil l. t. ravatalánál 1935. dec. 29-én	208
b) Gombos F. Albin l. t. gyászbeszéde Szádeczky-Kardoss Lajos r. t. ravatalánál 1935. dec. 31-én	210
XV. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	212
XVI. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	213

50024

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
VOINOVICH GÉZA
FŐTITKÁR

XLVI. KÖTET

463. FÜZET — 1936. JÚNIUS—DECEMBER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1936.

1938. 39. 44

TARTALOM.

	Oldal
I. Az 1936. szeptember 2-i rendkívüli ünnepi ülés: József kir. herceg elnöki megnyitója: <i>Magyar-török harcok és Budavár felszabadítása</i>	221
Gyalókay Jenő r. tag: <i>Budavár visszavívása 1686-ban.</i> (Kivonat.)	234
II. Gróf Széchenyi István kiadatlan levelei báró Meszéna Jánoshoz (1816—1818). Közzéteszi Lukinich Imre ig. és r. t., osztálytitkár.	238
III. Jelentés a Koppenhágában 1936. augusztus 26-tól szeptember 1-ig tartott IV. nemzetközi nyelvészeti kongresszusról. Írta Laziczius Gyula l. tag	249
IV. A M. T. Akadémia munkássága 1936-ban	252
V. A <i>Nyelvtudományi Bizottság</i> története és munkássága fennállása 80. évfordulója alkalmából. Írta Melich János ig. és r. t., osztályelnök	256
VI. Jelentés a Vojnits-jutalomról	260
VII. A M. T. Akadémia halottai	273
VIII. A M. T. Akadémia költségvetése 1937. január-június hónapokra	274
IX. <i>Ünnepi beszédek:</i>	
a) Mitrovics Gyula l. tag beszéde Sárospatakon a Petőfi- emléktábla leleplezésekor	280
b) Mitrovics Gyula l. tag beszéde Sárospatakon Kazinczy Gábor szobrának leleplezésekor	281
X. <i>Gyászbeszédek:</i>	
a) Lenhossék Mihály ig. és t. t. másodelnök megemléke- zése Ilosvay Lajos ig. és t. tag elhunytáról az 1936. október 5-i összes ülésen	283
b) Czettler Jenő l. t. gyászbeszéde Bodola Lajos l. t. ravatalánál 1936. jún. 30-án	285
c) Mauritz Béla ig. és r. t. osztálytitkár gyászbeszéde Ilosvay Lajos ig. és t. ravatalánál 1936. október 1-én	287
d) Alszeghy Zsolt l. t. gyászbeszéde Baros Gyula l. t. ravatalánál 1936. okt. 19-én	288
e) Darkó Jenő l. t. gyászbeszéde Debrecenben Tóth Lajos l. t. ravatalánál, 1936. november 25-én	289
XI. <i>Üdvözlőbeszédek:</i>	
a) Melich János ig. és r. t. o., elnök üdvözlőbeszéde Németh Gyula r. t. székfoglaló előadásakor 1936. június 2-án	291
b) Lenhossék Mihály ig. és t. t. másodelnök üdvözlő szavai Angyal Dávid t. taghoz, 1936. okt. 5-én ...	293
c) Kornis Gyula ig. és r. t. o. elnök üdvözlőbeszéde Fellner Frigyes r. t. székfoglalójakor 1936. okt. 19-én ...	294
XII. A M. T. Akadémia újabb kiadványai	294
XIII. Francia, német és angol tartalommutató	296

A Magyar Tudományos Akadémia ülésora.

1937.

Január

- 4. I. (Nyelv- és széptudományi osztály).
- 11. II. (Bölcs., társad. és történettudományi) osztály.
- 18. III. (Matem. és természettudományi) osztály.
- 25. *Összes ülés.*

Február

- 1. I. osztály.
- 8. II. osztály.
- 15. III. osztály.
- 22. *Összes ülés.*

Március

- 1. I. osztály.
- 8. II. osztály.
- 15. III. osztály.
- 22. *Összes ülés.*

Április

- 12. I. osztály.
- 19. II. osztály. — *Összes ülés.*
- 26. III. osztály.

Május

- 3. I. osztály.
- 4., 5., 7. **Kedd, szerda, péntek: Nagygyűlés.**
- 9. **Vasárnap: Ünnepeles közülés.**
- 10. II. osztály.
- 24. III. osztály.
- 31. I. osztály. — *Összes ülés.*

Június

- 7. III. osztály.
- 14. II. osztály. — *Összes ülés. (?)*

SZÜNET.

Október

- 4. *Összes ülés.*
- 11. I. osztály.
- 18. II. osztály.
- 25. III. osztály.

November

- 8. I. osztály.
- 15. II. osztály.
- 22. III. osztály.
- 29. I. osztály. — *Összes ülés.*

December

- 6. II. osztály.
- 13. III. osztály.
- 20. *Összes ülés.*

